

**'N PENOLOGIESE ONDERSOEK RAKENDE  
VOORVONNISEVALUERING**

deur

**ELIZABETH ANN DE VILLIERS**

voorgelê ter vervulling van die vereistes vir  
die graad

**MAGISTER ARTIUM**

in die vak

**PENOLOGIE**

aan die

**UNIVERSITEIT VAN SUID-AFRIKA**

**STUDIELEIER : PROF C H CILLIERS**

**NOVEMBER 1999**

\*\*\*\*\*

**A PENOLOGICAL INVESTIGATION CONCERNING A  
PRESENTENCE EVALUATION**

by

**ELIZABETH ANN DE VILLIERS**

submitted in fulfilment of the requirements for  
the degree of

**MASTER OF ARTS**

in the subject

**PENOLOGY**

at the

**UNIVERSITY OF SOUTH AFRICA**

**SUPERVISOR: PROF C H CILLIERS**

**NOVEMBER 1999**

\*\*\*\*\*

## **KEY TERMS**

Penological perspective - presentence evaluation - presentence evaluation reports  
- presentence investigation - probation officer - rehabilitation - probation system  
- criminal law justice - juvenile offenders - punishment - individualization.

## VOORWOORD

Hierdie studie is voltooi deur die genade van God wat aan my die insig, wilskrag, vermoë en toegewydheid verleen het om 'n beskeie bydrae te lewer tot die penologie en wil ek my opregte dank langs hierdie weg betuig aan

- Aan my studieleier vir sy bekwame leiding, aanmoediging en ondersteuning.
- Aan die Universiteit van Suid-Afrika vir die studieverlof wat aan my toegestaan is.
- Aan my familie en vriende vir hulle aanmoediging en onderskraging.
- Aan mev Burger, vakreferent asook alle biblioteekpersoneel vir hulle behulpzaamheid en vriendelikheid.
- Aan mej Eyssel vir haar netjiese tikwerk.
- My skepper, bo alles van almal, vir die verstandelike vermoë, liefde en seën wat ek van Hom ontvang het.

## **OPSOMMING**

Hierdie verhandeling is 'n poging om 'n teoretiese-prinsipiële uiteensetting te gee omtrent voorvonnisevaluering vanuit 'n penologiese gesigspunt.

Met voorvonnisevalueringsverslae word daar gepoog om op 'n sinlike manier beide positiewe en negatiewe elemente van die individuele oortreder se persoonlike- en maatskaplike agtergrond en huidige situasie aan die lig te bring naamlik kenmerke van sy gedragspatrone sowel van sy sterk en swak eienskappe.

Die hoofdoel van voorvonnisevalueringsverslae en voorvonnisondersoeke is om regters, landdroste en howe behulpsaam te wees met die bepaling van 'n gepaste en geïndividualiseerde straf. Sonder basiese en deeglike kennis van die oortreder as persoon sal enige verhoorhof in die duister 'n vonnis oplê en die kanse vir 'n gepaste straf sal skraal wees. Benewens die wesenlike groei en belangstelling in voorvonnisevalueringsverslae wat deur proefbeamptes of korrektiewe beamptes voorberei word pleit verskeie skrywers vir die gebruikmaking van hierdie evalueringsverslae in die strafregspiegingsstelsel veral wat betref jeugdige, eerste oortreders en ernstige oortreders.

## **SUMMARY**

The dissertation will attempt a theoretic fundamental exposition of the role of the presentence evaluation as seen from a penological perspective.

With presentence evaluation they attempt to take into consideration the positive as well as the negative elements which are present in the individual's personal and social background for example their day-to-day behaviour.

The main purpose of the presentence evaluation report and presentence investigation is to aid the judges, prosecutors and the court in determining a suitable and individualized punishment. Without basic and complete knowledge of the offender as a person the court will not be able to deliver fair judgements and the changes that a suitable punishment will be given is limited. Due to a positive interest in this presentence evaluation report several writers insist of making use of this evaluation report in the criminal law justice system especially where youth, first time offenders and major offenders are concerned.

## INHOUDSOPGAWE

ITEM		BLADSY NOMMER
<b>HOOFSTUK 1</b>		
<b>DIE ONDERSOEK</b>		
1.1	Inhoud en algemene strekking van die ondersoek	1
1.2	Die keuse van die onderwerp	3
1.2.1	Die belangstelling van die ondersoeker	4
1.2.2	Die noodsaaklikheid en wenslikheid van die ondersoek	4
1.3	Die doel van die ondersoek	5
1.4	Metodes van ondersoek en insameling van gegewens	6
1.5	Begrensing van die ondersoek	10
1.5.1	Tydsbegrensing	10
1.5.2	Geografiese begrensing	11
1.6	Begripsomskrywings	11
1.6.1	Penologie	12
1.6.2	Die Reg/Wet	13
1.6.3	Voorsittende beampte	13
1.6.4	Misdaad/oortreding	15
1.7	Probleme met die ondersoek	15

<b>ITEM</b>		<b>BLADSY NOMMER</b>
<b>HOOFSTUK 2</b>		
<b>VOORVONNISEVALUERING IN BREE VERBAND</b>		
2.1	Inleiding	16
2.2	Wetgewende ontwikkeling ten opsigte van voorvonnis- evaluering in Suid-Afrika	18
2.2.1	Historiese agtergrond	18
2.2.2	Kriminele Prosedure en Bewijslevering Wet, No. 31 van 1917	19
2.2.3	Aanstelling van proefbeampes en prisoniersvriende	22
2.2.4	Strafproseswet, Wet No. 56 van 1955	25
2.2.5	Strafproseswet, Wet No. 51 van 1977	28
2.3	Kommissies van Ondersoek rakende die Strafrechts- plegingstelsel	30
2.3.1	Aanstelling van die Landsdownkommissie van 1945	30
2.3.2	'n Opsomming van die Landsdownkommissieverlag	32
2.3.3	Die aanstelling van die Viljoenkommissie van 1976	34
2.4	Die rol van die regbank ten opsigte van voorvonnisseval- ueringsverslae	40
2.5	Wysigingswet op Aangeleenthede rakende Korrektiewe Dienste en Toesig, Wet No. 122 van 1991	42



ITEM	BLADSY NOMMER
2.5.1	Oogmerke van die Wet
42	
2.6	Strafproseswysigingswet, Wet No. 5 van 1991
46	
2.6.1	Die doel van die Witskrif van 6 Mei 1991
47	
2.7	Verwysing na 'n behandelingsentrum
48	
2.8	Beijing-reëls (United Nations standard minimum rules for the administration of juvenile justice)
49	
2.8.1	Doelstelling van Jeugregspieg
50	
2.8.2	Regte van die jeugdige
50	
2.8.3	Beskerming van privaatheid
51	
2.8.4	Aanhouding
51	
2.8.5	Spesialisering van die polisie
52	
2.8.6	Voorvonnisevaluering
52	
2.8.7	Institusionalisering
52	
2.8.8	Behoeft vir professionalisme
53	
2.8.9	Evaluering
53	
2.9	Agtergrond ten opsigte van voorvonnisevaluering
54	
2.9.1	Probleme
64	
2.10	Samevatting
67	

**ITEM**

**BLADSY  
NOMMER**

---

**HOOFSTUK 3**

**DOELSTELLINGS EN FUNKSIONERING VAN  
VOORVONNISEVALUERINGSVERSLAE**

3.1	Inleiding	68
3.2	Primêre doelstelling en funksionering van voorvonnisevalueringsverslae	69
3.2.1	Doel en funksies ten opsigte van voorvonnisevalueringsverslae	70
3.2.2	Die vonnisfase	81
3.3	Waaruit bestaan 'n voorvonnisevalueringsverslag?	84
3.4	Waarde en gebruik van voorvonnisevalueringsverslae	91
3.5	Beginnels waarop 'n voorvonnisevalueringsverslag berus	105
3.5.1	Buigsaamheid	105
3.5.2	Keuring	105
3.5.3	Duidelikheid	105
3.5.4	Vertroulikheid	106
3.5.5	Verantwoordelikheid	106
3.5.6	Objektiwiteit	106
3.5.7	Uiteensetting	107
3.6	Samevatting	108

**ITEM**

**BLADSY  
NOMMER**

---

**HOOFSTUK 4**

**SAMESTELLING EN INHOUD VAN VOOR-  
VONNISEVALUERINGSVERSLAE**

4.1	Inleiding	110
4.2	Inhoud en agtergrond van voorvonnisevalueringsverslae	111
4.3	Struktuur van voorvonnisevalueringsverslae	118
4.3.1	Identifiseerde inligting - persoonlike gegewens	118
4.3.2	Hoofpunte van voorvonnisevalueringsverslae	120
4.3.3	Die oortreding	123
4.3.4	Beskuldigde se vertolking van die oortreding	123
4.3.5	Voorafgaande rekord	123
4.3.6	Beskuldigde	124
4.3.7	Gesinsagtergrond	124
4.3.8	Huweliksagtergrond	125
4.3.9	Tuiste en Woonbuurt	125
4.3.10	Opleiding	125
4.3.11	Geloof	126
4.3.12	Vryetydsbesteding	126
4.3.13	Liggaamlike en Geestelike Gesondheid	126
4.3.14	Arbeid	127

ITEM		BLADSY NOMMER
4.3.15	Militêre diens	127
4.3.16	Finansiële agtergrond	127
4.3.17	Evaluering - Opsomming	128
4.3.18	Aanbevelings	129
4.4	Inligtingsbronne	130
4.4.1	Metodes van data-insameling	131
4.4.2	Aard van inligting versamel	132
4.4.3	Aanbieding van die voorvonnisevalueringsverslag	133
4.5	Aanbevelings ten opsigte van voorvonnisevalueringsverslae	134
4.6	Menings betreffende van vonnisoplegging	140
4.7	Omstandighede waaronder voorvonnisevalueeringsverslae aangevra word	141
4.8	Vertroulikheid van voorvonnisevalueringsverslae	148
4.8.1	Die professionele aard van voorvonnisevalueringsverslae	150
4.8.2	Agtergrond oor vertroulikheid van voorvonnisevaluerings- verslae	150
4.8.3	Openbaarmaking van vertroulikheid	160
4.8.4	Hoé vertroulik word inligting hanteer?	161
4.8.5	Argumente teen verpligte openbaarmaking	162
4.8.6	Argumente ten gunste van openbaarmaking	163
4.9	Moontlike middeweg oplossings	165
4.10	Samevatting	167

**ITEM**

**BLADSY  
NOMMER**

**HOOFSTUK 5**

**RASIONAAL VAN VOORVONNISONDERSOEKE**

5.1	Inleiding	170
5.2	Behoeftte aan voorvonnisondersoeke	171
5.3	Voorvereistes vir 'n effektiewe voorvonnisondersoek	181
5.4	Posisie van die voorvonnisondersoek in Suid-Afrika	183
5.5	Rasionaal van voorvonnisondersoeke	186
5.6	Tasbare bewyse is nie genoeg nie	189
5.7	Professionele karakter van die voorvonnisondersoek	190
5.7.1	Die ondersoek	192
5.7.2	Die onderhoud	195
5.7.3	Vaardighede van onderhoudvoering	198
5.7.4	Tegnieke van onderhoudvoering	199
5.8	Struktuering van onderhoude	200
5.8.1	Die vraelys	200
5.8.2	Die onderhoud-opgawe	200
5.8.3	Die onderhoud-handleiding	201
5.9	Bevestiging van betroubaarheid van inligting	204
5.10	Posisie van vertroulikheid van voorvonnisondersoeke	206
5.11	Kritiek teenoor voorvonnisondersoeke	210
5.12	Samevatting	213

**HOOFSTUK 6**

**HISTORIESE ONTWIKKELING VAN PROEFDIENSTE  
EN DIE ROL VAN DIE PROEFBEAMPTTE IN DIE STRAFREGS-  
PLEGINGSTELSEL**

6.1	Inleiding	216
6.2	Oorsprong en ontwikkeling van proefdienste	218
6.2.1	Historiese agtergrond	218
6.2.2	Amerika	218
6.2.3	Suid-Afrika	223
6.3	Wetgewende ontwikkeling van proefdienste in Suid-Afrika	226
6.3.1	Wet op Eerste Oortreders, Wet No. 10 van 1906	226
6.3.2	Wet op Gevangenis en Verbetergestichten, No. 13 van 1911	228
6.4	Begripsomskrywing van Proefdienste	230
6.4.1	Begripsomskrywing (definisies)	230
6.5	Statutêre grondslag ten opsigte van die Wet op Proefdienste No. 116 van 1991	234
6.5.1	Wetgewende ontwikkeling in Suid-Afrika	234
6.5.2	Uitbreiding van vonnisopsies	239
6.6	Die rol van die proefbeampte	241
6.6.1	Begripsomskrywings	242
6.6.2	Die Wet op Proefdienste, Wet No. 116 van 1991	243

ITEM		BLADSY NOMMER
6.6.3	Die rol van die proefbeampte met die opstel en navraag oor voorvonnisevalueringsverslae	245
6.6.4	Die rol van die voorvonnisevalueringskomitees	246
6.6.4.1	Die posisie van die kriminoloog, penoloog of ander gedrags wetenskaplikes met betrekking tot voorvonnis- evalueringskomitees	247
6.6.5	Posisie van die Witskrif gedateer 6 Mei 1991 met betrek- king tot personeel	248
6.7	Samevatting	250

**ITEM**

**BLADSY  
NOMMER**

---

**HOOFSTUK 7**

**REHABILITASIE OF HERVORMING VAN DIE  
OORTREDER**

7.1	Inleiding	252
7.2	Agtergrond ten opsigte van rehabilitasie	253
7.2.1	Konsep van gevangesetting	253
7.2.2	Algemene agtergrond	256
7.2.3	Hervormingsteorie	259
7.2.4	Hervormingsfunksie	267
7.2.5	Persoonlike omstandighede en rehabilitasie	269
7.3	Betekenis van rehabilitasie	270
7.4	Die rol van die individu in rehabilitasie	281
7.5	Rehabilitasie en gevangenisstraf	284
7.5.1	Gevangenisstraf as hervormingsmaatreël	286
7.5.2	Gevangenisstraf en spesifieke behandeling	287
7.6	Rehabilitasie in 'n Inrigtingsopset	288
7.6.1	Rehabilitasiefasiliteite en pogings om oortreders te behandel	294
7.7	Samevatting	297



**HOOFSTUK 8**

**DIE ROL VAN JEUGDIGES IN DIE STRAFREGS-  
PLEGINGSTELSEL**

8.1	Inleiding	300
8.2	Die posisie van die jeugdige in die strafregs- plegingstelsel	301
8.3	Hantering van jeugdige oortreders	302
8.3.1	Ouderdom	304
8.3.1.1	Toelaatbare wyses ten opsigte van ouderdomsbepaling	304
8.3.1.2	Ontoelaatbare óf ongewensde wyses van ouderdoms- bepaling	304
8.3.2	Hanteringsvorme (strawwe)	305
8.3.2.1	Watter hanteringsvorm vir watter ouderdom?	306
8.4	Die beregtiging van jeugdiges	306
8.4.1	Toerekeningsvatbaarheid	306
8.4.2	Vervolgingsbeleid	306
8.4.3	Toets vir toerekeningsvatbaarheid	309
8.4.4	Die toepaslikheid van artikel 112(1)(b)	310
8.4.5	Die proefbeampte se voorvonnis-evalueringsverslag	310
8.4.6	Beregtiging van jeugdiges	311
8.5	Statutêre voorskrifte met betrekking tot die aanhouding en beskerming van die veroordeelde jeugoortreder	317

ITEM		BLADSY NOMMER
8.6	Algemene agtergrond ten opsigte van vonnisse op jeugdiges	321
8.6.1	In plaas van hom straf ... op te lê	321
8.6.2	Ouderdom	322
8.6.3	Behandeling in 'n gevangenis	322
8.7	Die volgende bevele kan gegee word in plaas van straf op te lê	323
8.7.1	Proefbeampte	323
8.7.2	Korrektiewe toesig	324
8.7.3	Bewaring van 'n geskikte persoon	324
8.7.4	Bewaring plus toesig	324
8.7.5	Tussen agtien en een-en-twintig	324
8.7.6	Oorplasing na 'n gevangenis	325
8.7.7	'n Verbeteringskool	325
8.8	Die rol van verbeteringskole	329
8.8.1	Die doel van verbeteringskole	331
8.9	Uittreksels van uitsprake	332
8.10	Jeugdige kan in 'n veiligheidsplek geplaas word in plaas van op borgtog vrygelaat óf in bewaring aangehou te word	339
8.10.1	Jeugdige	340
8.11	Die plig van die verhoorhof	341
8.12	Samevatting	344

**ITEM**

**BLADSY  
NOMMER**

---

**HOOFSTUK 9**

**ALGEMENE OORSIG TEN OPSIGTE VAN VONNISOPLEGGING  
EN DIE TOEPASSING VAN STRAFINDIVIDUALISASIE IN SUID-AFRIKA**

9.1	Inleiding	347
9.2	Algemene oorsig ten opsigte van vonnisoplegging	348
9.2.1	Belang van vonnisverrigtinge	348
9.2.2	Doeltreffendheid	348
9.2.3	Opvoedingsfunksie	349
9.3	Strafdoelwitte	352
9.3.1	Gevoelens van die gemeenskap	353
9.3.2	Afskrikking	353
9.3.3	Konsekwentheid	353
9.3.4	Belange van die gemeenskap	354
9.4	Hoofoorwegings betreffende strafoplegging	356
9.4.1	Howe se siening met betrekking tot gevangenisstraf	357
9.4.2	Nuwe vonnisopsies	357
9.5	Strafindividualisasie	359
9.5.1	Betekenis van strafindividualisasie	359
9.6	Enkele beskouinge ten opsigte van strafindividualisasie	361
9.6.1	Die noodsaaklikheid van kennis	367

ITEM		BLADSY NOMMER
9.6.2	Persoonlike inligting van die beskuldigde	368
9.6.3	Ouderdom van die beskuldigde	369
9.6.4	Straf en behandeling	371
9.6.5	Individualisasie en balans	371
9.7	Strafindividualisasie in regshistoriese perspektief	372
9.8	Individualisasie en die "Trits" in Zinn	374
9.9	Individualisasie en strafeenvormigheid	378
9.10	Totstandkoming van strafindividualisasie	382
9.10.1	Die proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag	383
9.10.2	Die voorvonnisevalueringskomitee	383
9.11	Individualisasie en rehabilitasie	384
9.12	Toepassing van die beginsels van individualisasie	386
9.13	Individualisasie en die strafproses	389
9.14	Samevatting	392

## **HOOFSTUK 1**

### **DIE ONDERSOEK**

#### **1.1 INHOUD EN ALGEMENE STREKKING VAN DIE ONDERSOEK**

Hierdie verhandeling is 'n poging om 'n teoretiese uiteensetting te gee rakende voorvonnisevaluering bestaande uit voorvonnisevalueringsverslae en voorvonnisonderseke en word vanuit 'n bepaalde gesigspunt, naamlik 'n penologiese perspektief benader.

Aangesien die rasionaal en die funksionering van voorvonnisevalueringsverslae en voorvonnisonderseke ondersoek word is die ondersoek teoreties en filosofies van aard. Om hierdie rede was dit vir die ondersoeker nodig om die veld af te baken sodat dit prakties uitvoerbaar kan wees. Smith (1971:5) merk in hierdie verband soos volg op: "Die individuele ondersoeker is nie by magte om 'n vraagstuk in sy volle omvang en in al sy fasette te ontleed nie. Daarom is dit noodsaaklik dat enige navorsingsgebied sodanig afgebaken word dat die taak prakties uitvoerbaar is".

Die afbakening het tot gevolg dat die inhoud van die navorsing in verskeie hoofstukke aangebied word. Die verhandeling word in die volgende hoofstukke verdeel naamlik:

*Hoofstuk 1* handel oor 'n inleiding tot die studie; metodologie en akademiese verantwoording van die studiegebied van penologie. Daar word onder meer die inhoud, keuse, doel, die metodes en insameling van gegewens, begrensing van die ondersoek, probleme van die ondersoek en begripsomskrywing bespreek. *Hoofstuk 2* handel oor voorvonnisevaluering wat vergestaltering vind in voorvonnisevalueringverslae in breë verband en word ook aandag geskenk aan die agtergrond daarvan sowel as verskeie wetgewing wat betrekking daarop het. In *Hoofstuk 3* word aandag geskenk aan die rasionaal vir doelstellings en funksionering van voorvonnisevalueringverslae met spesifieke verwysing na die doelstellings en die doeltreffende gebruik van hierdie evalueringverslae deur die strafregspiegingsstelsel. *Hoofstuk 4* word gewy aan die samestelling en inhoud van voorvonnisevalueringverslae asook die struktuur en die vertroulike aard daarvan om hierdeur regters, landdroste en howe behulpsaam te wees met die bepaling van 'n paslike straf. In *Hoofstuk 5* word die rasionaal van voorvonnisondersoeke in die voorvonnisevalueringproses in oënskyn geneem. Die oortreder se persoonlike- en maatskaplike omstandighede word ondersoek ten einde 'n finale voorvonnisevalueringverslag aan die hof voor te lê ten einde 'n 'prentjie' van die oortreder te skilder. In *Hoofstuk 6* word aandag geskenk aan die historiese oorsig en die ontstaan en ontwikkeling van proefdienste. Ook word die rol van die proefbeampte in die strafregspiegingsstelsel in oënskyn geneem tydens die voorvonnisevalueringproses. *Hoofstuk 7* sentreer rondom rehabilitasie of hervorming van die oortreder tydens die voorvonnisevalueringproses en óf dit in 'n gevangenisopset bewerkstellig kan word.

Die invloed van voorvonnissevalueringverslae op die rehabilitasie of hervorming van die oortreder staan sentraal tot die bespreking. *Hoofstuk 8* sentreer rondom die hantering van jeugdiges in die strafregspiegingsstelsel en hoé beregting van jeugdiges in die wetgewing toegepas kan word tydens die voorvonnissevalueringfase. Die belangrikheid van voorvonnissevalueringverslae ten opsigte van jeugdiges word verder in hierdie hoofstuk beklemtoon. *Hoofstuk 9* handel oor 'n doeltreffende vonnisoplegging, hoofoorwegings wat in aanmerking geneem word by strafoplegging en strafindividualisasie. Die betekenis van individualisasie van straf, hoé dit tot stand gekom het asook enkele beskouinge daaroor word in oënskou geneem.

## **1.2 DIE KEUSE VAN DIE ONDERWERP**

Smith (1971:1) noem dat die keuse van die navorsingsonderwerp nie alleen die eerste stap in die verloop van die navorsingsproses is nie, maar ook een van dié belangrikste. In die keuse van die onderwerp het die navorser die volgende drie aspekte as leidende vertrekpunte gebruik:

- belangstelling van die ondersoeker
- die beskikbaarheid van bronne
- die noodsaaklikheid en wenslikheid van die ondersoek

### **1.2.1 Die belangstelling van die ondersoeker**

Belangstelling in die penologie en die noodsaaklikheid en wenslikheid van sodanige ondersoek, was een van die belangrikste oorwegings by die keuse van die onderwerp. Die belangstelling word verder geprikkel deur die heersende faktore wat tans die studieterrein van die penologie beïnvloed, soos die beregting van verskillende kategorieë oortreders en onder andere die voorvonnisevaluering, jeugoortreders en uiteindelijke rehabilitasie van die oortreder en die bepaling van 'n gepaste straf.

### **1.2.2 Die noodsaaklikheid en wenslikheid van die ondersoek**

By die oorweging van die onderwerp, voorvonnisevaluering, en die navorsing daaroor het die navorser die volgende vrae gestel:

- gaan dié ondersoek 'n betekenisvolle bydrae tot die inhoud van die penologiese vakwetenskap kan lewer?
- is die ondersoekveld aktueel en kan nuwe lig gewerp word op die onderwerp?
- kan toekomstige navorsers by die ondersoek baat?
- kan die ondersoek tot die uitbreiding van die wetenskaplike kennis van penologie bydra?



Uit die ondersoek het dit geblyk dat die onderwerp belangrik is binne die terrein van die strafregspiegingsstelsel en daarom is verdere studie op hierdie terrein noodsaaklik en moet daar positief gereageer word op die vooropgestelde vrae.

### **1.3 DIE DOEL VAN DIE ONDERSOEK**

*Die primêre doelstelling wat met hierdie navorsing beoog word is tweeledig.*

Enersyds is die doel om tot kennis en insig met betrekking tot die vraagstuk wat bestudeer word, te kom: "Feite veronderstel nie kennis nie en kennis is nog nie insig nie. Daarom is die doel van enige wetenskaplike ondersoek nie slegs die versameling van feite nie, maar ook die verwerking, sistematisering en verklaring daarvan. Langs hierdie weg word kennis en insig in die vraagstuk verkry" (Smith 1958:4). Soos Steyn (1958:4) dit stel "is insig nie slegs die hoogste kennis nie maar dit is die wysheid van noukeurige oorweging van logiese denke en van rype oordeel".

Die doel van die ondersoek is om al die bekombare, wetenskaplik bruikbare gegewens te versamel waardeur kennis en insig verkry sal word betreffende voorvonnissevaluering. Slegs die analitiese verwerking van die materiaal met die daarmee gepaardgaande gevolgtrekkings kan tot die verdieping van kennis en insig lei. Daarom is dit te begrype dat alle versamelde gegewens nie in 'n verslag weergegee kan word nie, maar slegs die noodsaaklikste en belangrikste gegewens ten einde die onderskeie doelstellings te bereik.

Tweedens is die doel van die ondersoek om 'n beskeie bydrae te lewer tot die vakinhoud van die penologie, maar ook om as basis te dien vir verdere navorsing op die terrein van voorvonnisevalueringsverslae en voorvonnisondersoeke om tot voorligting te dien vir beleidmakers wat op hierdie besondere terrein bedrywig is.

Die ondersoeker wil nie alleen poog om by te dra tot die uitbreiding van insig nie, maar wil dit ook dien tot beskeie inligting van ondersoekers, studente en persone betrokke by die strafregspiegingsstelsel.

#### **1.4 METODES VAN ONDERSOEK EN INSAMELING VAN GEGEWENS**

Volgens Van der Walt (1964:11) word in alle wetenskaplike navorsing daar van een of meer navorsingsmetodes gebruik gemaak. Onder metode van ondersoek word niks anders verstaan as slegs die maniere waarop navorsingswerk op 'n bepaalde ondersoekingsgebied gedoen word nie. Die vraag wat deur die metode moet beantwoord, is hoé verteenwoordigende feite juis en betroubaar versamel en gesistematiseer kan word. Alle wetenskaplike arbeid vereis metodiese ondersoek en deeglike bewysvoering. Die metodes van ondersoek waarvan gebruik gemaak word, is hoofsaaklik drieërlei:

- literatuurstudie
- onderhoude

- beredenering en
- besinning

Volgens Neser (1980:12) berus 'n ondersoek op: (i) keuring van die bronne; (ii) objektiwiteit van die navorser en (iii) metodes om die inhoud van bronne te toets.

Dit impliseer dat 'n wetenskap die sistematiese insameling van kennis is en die gevolg is dat wetenskaplike kennis kan bydra dat die mens sy leefwêreld ken en verstaan. 'n Basis van die moderne wetenskap is dus om die verband in te sien en te verstaan tussen die ingewikkelde teorieë en feite (De Smidt 1998:10).

'n Navorser is gewoonlik, wat sy gegewens betref, van twee bronne afhanklik naamlik, dit wat deur ander ondersoekers byeen gebring is en dié wat die ondersoeker self versamel (Steyn 1958:13).

In 'n geesteswetenskaplike ondersoek is dit só dat die aard van die ondersoek die aard van die metodes wat aangewend sal word, bepaal. Hierdie navorsing is histories van aard en daarom is sonder uitsondering van die sosiaal-historiese metode gebruik gemaak wat in sy wese 'n literatuurstudie is.

Met 'n literatuurstudie word bedoel die bestudering van gepubliseerde bronne, onder andere, boeke, verslae, tydskrifte, statistieke, kodelyste en ander dokumente. Die

doel is om kennis en insig te kry omtrent die reeds bestaande inligting op die gebied en om dit sodoende tot 'n eenheidsbeleid saam te voeg en tot 'n wetenskaplike studie te orden (Cilliers 1980:5-6).

Die ondersoeker het 'n noukeurige literatuurstudie onderneem van gepubliseerde bronne wat onder andere ingesluit het boeke, artikels, amptelike Suid-Afrikaanse verslae, wetgewing en hofsake. Die literatuur is deurgewerk en die besonderhede aangeteken en gesistematiseer met die doel om 'n eenheidsbeleid te vorm.

By die hantering en die bestudering van die relevante literatuur het die ondersoeker eerstens gepoog om op die hoogte te kom "met bestaande wetenskaplike beskouinge relevant vir die onderwerp van die navorsing" en tweedens om die kennis langs die weg van die literatuurstudie in 'n geordende geheel te omskep (Cilliers 1980:7). In dié verband was die literatuur vir die ondersoeker besonder waardevol soos gemeld aan die einde van die verhandeling in die Bibliografie paragrawe 1, 2, 3, 4 en 5.

Die betroubaarheid van die gegewens berus hoofsaaklik op gepubliseerde bronne en inligting. Die gepubliseerde bronne wat geraadpleeg is, is deur bekende wetenskaplikes geskryf. Wanneer die bronneverwysings en die literatuurlys bestudeer word, sal opgemerk word dat die ondersoekers wat geraadpleeg is, wetenskaplikes van naam is. Hulle wetenskaplike arbeid, opvattinge en uitsprake kan as wetenskaplik betroubaar en gefundeer beskou word. Volgens Neser (1980:12) is

“Die keuring van bronne volgens die wetenskaplike status van die skrywers; die objektiwiteit van die navorser en die metode om inhoud van bronne te vergelyk en deur middel van onderhoud te toets”. Waar hierdie navorsers se wetenskaplike opvattinge en uitsprake as wetenskaplik betroubaar beskou kan word, het die ondersoeker nie gehuiwer om dit as korrek te aanvaar nie. Die ondersoeker moet haar andersyds verlaat op haar wetenskaplike en objektiewe houding.

Soos Van der Walt (1964:14) in sy studie, het die ondersoeker van die standpunt uitgegaan dat hierdie skrywer se wetenskaplike arbeid, opvattinge en uitspraak as wetenskap betroubaar en gefundeerd beskou kan word. Daar is nie alleen daarna gestrewe om die inligting uit bronne korrek af te neem en aan te teken nie, maar om dit objektief te beoordeel ooreenkomstig die tyd en gees waarin die verskillende wetenskaplikes hul bydrae gelewer het. ‘n Verdere faktor wat in hierdie beoordeling in gedagte gehou is, is die plek of land waar die wetenskaplike arbeid wat gelewer is, ten boek te stel.

Geen enkele van die geraadpleegde bronne kon egter as model vir die onderhawige studie gebruik word nie. Daarom was die ondersoeker verplig om die reeds bestaande kennis te analiseer, te sintetiseer en om op hierdie sintese voort te bou deur besinning en beredenering. In die literatuurstudie is grootliks gekonsentreer op werke wat gedurende 1906 tot 1998 verskyn het. Daar is deurgaans gepoog om die resente werke te betrek in die ondersoek.

## **1.5 BEGRENsing VAN DIE ONDERSOEK**

Die individuele ondersoeker is nie by magte om 'n vraagstuk in sy volle omvang en in al sy fasette te ontleed nie. Daarom is dit noodsaaklik dat enige navorsingsgebied sodanig afgebaken word dat die taak prakties uitvoerbaar is (Smith 1958:5).

Die literatuur wat bestudeer is, wat betref voorvonnisevaluering bestaande uit die voorvonnisevalueringsverslag en die voorvonnisonderzoek, is beide Suid-Afrikaanse en oorsese literatuur. Daar gaan egter grootliks op Amerikaanse en Europese en ander internasionale literatuur gesteun word omdat slegs beperkte Suid-Afrikaanse bronne beskikbaar is. Die insameling van gegewens en die verwerking van inligting gaan die ondersoeker self behartig en hierdie proses gaan baie tydrowend en binne 'n sekere tydperk plaasvind. Om die wetenskaplikheid te kan handhaaf, sal die inligting ten alle tye gekontroleer word.

### **1.5.1 Tydsbegrensing**

Uit die aard van die ondersoek was dit ook vir die ondersoeker nodig om 'n tydsbeperking aan die insameling van literatuur daar te stel. Die proses van stof-insameling het gedurende Augustus 1998 in aanvang geneem en alle tersaaklike inligting is ingesamel en toegepas tot November 1999.

### **1.5.2 Geografiese begrensing**

Die Suid-Afrikaanse opset wat betref voorvonnisevaluering bestaande uit voorvonnisevalueringsverslae en voorvonnisondersoeke en die gebruik daarvan is van nader bekyk, maar geen duidelike geografiese grense word gestel nie. Die rede daarvoor is hoofsaaklik omdat die meeste lande in die wêreld waar voorvonnisevaluering plaasvind, met ander woorde voor vonnisoplegging, en waar evalueringsverslae en voorvonnisondersoeke deur howe gebruik word, ondersoek gaan word.

Van der Westhuizen (1977:40) noem dat wanneer 'n navorsingsprojek onderneem word, is die navorser veronderstel om een of meer terreine te betree. Daarom moet die direkte en/of indirekte verband met die sentrale studie-objek gestel word en gevolglik kan 'n ondersoekgebied ook tydruimtelik begrens word.

## **1.6 BEGRIPSOMSKRYWINGS**

In 'n wetenskaplike ondersoek is dit noodsaaklik om begrippe wat gebruik word en moontlik verwarring kan veroorsaak af te baken en te omskryf. Dit dien as waarborg dat daar by sowel die navorser as die leser duidelik sal verstaan oor wat met die verskillende begrippe bedoel word (Van der Walt 1964:14).

Sover moontlik gaan geen nuwe begripe geskep word nie, omdat die meeste konsepte wat gebruik gaan word, reeds in die vakliteratuur bestaan. Sodoende kan elke begrip binne sy eie konteks verstaan word.

Vir wetenskaplike presiesheid gaan enkele begrippe omskryf word. Die doel hiermee is:

- om verwarring uit die weg te ruim
- om duidelikheid daarvan weer te gee

Die begrippe voorvonnisevalueringsverslae, voorvonnisondersoeke, doelstellings en funksionering van voorvonnisevalueringsverslae, proefdienste, proefbeampte/korrektiewe beampte, rehabilitasie/hervorming, jeugdige en strafindividualisasie word elders in die hieropvolgende hoofstukke afgebaken en om duplisering te voorkom, sal daarby volstaan word.

Die volgende begrippe word dikwels in die verhandeling gebruik maar word nie duidelik afgebaken of omskryf nie:

### **1.6.1 *Penologie***

“Penologie is die wetenskap wat hom besig hou met die bestudering van die ontstaan, die ontwikkeling, die doelstelling, die wetenskaplike betekenis en die



metodes van straf- en verbeteringsmaatreëls wat op die misdadiger van toepassing is. In die penologie word aandag gegee aan die verskillende strafteorieë en strafmotiewe wat daar in die loop van die tyd ontstaan het en toegepas is, onder andere die motief van wraak of vergelding, boetedoening, beskerming van die gemeenskap en hervorming of verbetering van die misdadiger" (Cilliers 1980:11-12).

### **1.6.2 Die Reg/Wet**

**Die Reg** - Wanneer mense met mekaar in aanraking kom, ontstaan daar sekere verhoudinge tussen hulle, en die reg is daardie geheel van bindende reël wat dié verhoudinge orden. Die reg is dus die ordende faktor in die samelewing wat menslike belange en maatskaplike verhoudinge reël, sodat daar 'n vreedsame bestaan vir die mense gewaarborg word (Van der Walt 1964:15).

Histories word die Reg soos volg uitgebeeld:

"Themis, die dogter van Uranus en Gala, die godin van wet en orde, reg en billikheid, wie se naam die ingestelde of wet beteken, word voorgestel as geblinddoek met 'n weegskaal in die een hand en 'n swaard in die ander hand. Die beeld is eenvoudig: sy is geblinddoek sodat sy nie kan onderskei en so partydig wees nie en dus tref sy sonder om op die individu ag te slaan, sy dra die weegskaal, waarmee sy afweeg, naamlik die gegewens waar kragtens sy moet bepaal wie gelyk en wie ongelyk het, sy dra 'n swaard, want daarmee tref sy en

sanksioneer sy die oortreder. (Van Warmelo, P. : Regsleer, Regswetenskap en Regsfilosofie).

**Die Wet** - Die wet omvat daardie bepalings wat afkomstig is van 'n wetgewer byvoorbeeld Die Parlement ensovoorts. Die oortreding hiervan word strafbaar gestel. Die begrippe reg en wet word as sinonieme gebruik (Van der Walt 1964:16).

### **1.6.3 Voorsittende beampte**

J. Hogarth (1971:3) noem die volgende met betrekking tot die voorsittende beampte en die rol wat hy in die strafregspieginstelsel speel:

"There is no decision in the criminal process that is so complicated and so difficult to make as that of the sentencing judge".

Volgens Du Toit (1981:158) behoort 'n voorsittende beampte altyd in gedagte te hou dat reg en geregtigheid in 'n strafsak slegs geskied as die gepaste vonnis opgelê is.

Die ampte van regters en landdroste word as een begrip beskou naamlik, voorsittende beampte. Die bevoegdhede van jurisdiksie van die *landdros* as verteenwoordiger van die staat word in *laer howe* aangetref, en die *regter* as verteenwoordiger van die staat in *hoër howe* (Cilliers & Neser 1984:10).

#### **1.6.4 Misdad/oortreding**

Die begrippe word as sinoniem gebruik en dui misdad op 'n oortreding van die reg, en daaraan is 'n straf verbonde wat deur die staat opgelê kan word. Ooreenkomstig die juridiese siening is 'n misdad enige handeling wat deur die reg verbied word, of die nalating van 'n handeling wat deur die reg gebied word (Van der Walt 1964:15).

### **1.7 PROBLEME MET DIE ONDERSOEK**

Soos alle ondersoeke het die ondersoek ook vir die ondersoeker probleme opgelewer. 'n Belangrike struikelblok was soos by die meeste ondersoek van die aard, is die strewe na objektiewe interpretasie van inligting.

So ook is objektiwiteit is 'n vereiste vir wetenskaplikheid en die inligting wat ingewin is. Daarom moes inligting bevestig en gekontroleer word. Die ondersoeker het daarteen gewaak om haar eie subjektiwiteit en eensydigheid te oorkom en om objektiwiteit na te streef.

## HOOFSTUK 2

### VOORVONNISEVALUERINGSVERSLAE IN BREË VERBAND

#### 2.1 INLEIDING

Die ondersoek na voorvonnisevaluering word in 'n penologiese perspektief en agtergrond aangebied. Van die voorsittende beampte in strafsake word verwag om die erns van die misdryf, die belange van die samelewing en die belange van die betrokke beskuldigde teen mekaar op te weeg en met mekaar te vereenselwig aan die hand van sekere riglyne wat in wetgewing neergelê word. Sonder bepalende voorskrifte wat betrekking op vonnisse het, dit wil sê ten opsigte van tipe, aard en omvang daarvan wat heeltemal onwenslik en onuitvoerbaar is, is vonnisoplegging, altyd tot 'n mate arbitrêr en subjektief.

Vir Zeelie (1992:31) is dit gemeensaak dat vonnisoplegging seker dié moeilikste taak van 'n voorsittende beampte is. Nie alleen word die voorsittende beampte met die realisering van strafteorieë gebombardeer nie, maar word die belange van die gemeenskap, die beskuldigde en die misdaad teen mekaar opgeweeg, met nog die regters, verslaggewers en ander wat gedurig oor sy/haar skouer loer. Elkeen dink dat sy belang nie genoeg oorweging geniet nie.

Dit is algemeen bekend dat wanneer 'n oortreder gestraf word, die straf verkieslik sodanig moet wees dat dit nie alleen straf nie, maar ook verdere misdaad in die toekoms kan voorkom.

Voorvonnisevaluering is van kardinale belang ten opsigte van vonnisoplegging. Verslagdoening aan houe oor die omstandighede van beskuldigdes word wêreldwyd as een van die primêre doelstellings van proefbeamptes beskou. Dit geskied normaalweg in die vorm van voorafgaande voorvonnisondersoeke en voorvonnisevalueringsverslae.

Voorvonnisevalueringsverslae en voorvonnisondersoeke het hul oorsprong in die behoefte wat ontstaan het gedurende die dertiger-jare naamlik om straftoemeting te individualiseer, met ander woorde 'n behoefte het alreeds lankal ontstaan dat voorvonnisevaluering moet plaasvind. Volgens Klopper (1990:143) was hierdie voorvonnisevalueringsverslae die eerste groot tree op die pad na individualisasie wat aan straftoemeting gegee is.

Hoofregter Wessels in *Ex parte Minister of Justice in re R v Bergen and another* noem die volgende:

"It is a general principle of our law that in rewarding punishment the Magistrate or Judge must take all the circumstances affecting the accused into consideration".

In dieselfde beslissing gee A R Beyers juistheid aan die algemene beginsel en sê dat na skuldigbevinding die regter in 'n ander sfeer verkeer waar die ophê van straf gepaard moet gaan met die oordeelkundige genade en menslikheid ooreenkomstig die feite en omstandighede van die geval. Dit bring mee dat die regter kennis moet neem van die gevolge van *enige moontlike straf op die veroordeelde*, en die straf volgens reg en billikheid moet bepaal (Du Toit 1981:81).

Hierdie uitsprake beklemtoon onomwonde die waarde van voorvonnis-evaluering, nie net vir houe by straftoemeting nie, maar ook ten opsigte van die behandeling van die oortreder (Bennie 1991:6).

## **2.2 WETGEWENDE ONTWIKKELING TEN OPSIGTE VAN VOORVONNIS-EVALUERING IN SUID-AFRIKA**

### **2.2.1 Historiese agtergrond**

Die doel van die ondersoek is om enkele penologiese oorsigte met betrekking tot professionaliseringsmoontlikhede vir penologie in die strafregspiegingsstelsel te verken. Ten einde die doel te bereik word aandag gegee aan verskeie wetgewing. Verskeie stelsels Suid-Afrikaanse wetgewing bevat almal op die een of ander wyse sekere raakvlakke wat betref misdaad en is relevant en word vir doeleindes van hierdie bespreking hanteer.

### **2.2.2 Kriminele Prosedure en Bewijslevering Wet, No. 31 van 1917**

Ingevolge artikel 362 van dié Wet kon die howe 'n oortreder, wat nie 'n geringe misdaad gepleeg het nie, se vonnis vir 'n tydperk van hoogstens ses maande uitstel. Die oortreder kon onder voorwaardes van skadeloosstelling en/of borgtog vrygelaat word. Na afloop van 'n voorafbepaalde tydperk, moes die oortreder weer voor die hof verskyn. Die vonnis kon ook vir 'n tydperk van hoogstens drie jaar opgeskort word onder sekere voorwaardes saam met skadeloosstelling. Die oortreder kon dan onder toesig van 'n proefbeampte geplaas word vir die volle tydperk van die opskortingsperiode. Artikel 360 van dié Wet het bepaal dat 'n oortreder wat in dié hoër- of laerhof skuldig bevind is, maar nie aan openbare geweld, moord, strafbare manslag, verkragting, aanranding met die opset om ernstig te beseer, roof, vervalsing, bedrieglike insolvensie, oortreding met betrekking tot die muntwet, sameswering of medepligtigheid tot reeds opgenoemde bedrywe nie, kon die volgende vonnis opgelê word:

- Dat die vonnis vir 'n tydperk van hoogstens ses maande uitgestel word. Die oortreder word vrygelaat onder voorwaardes van skadeloosstelling en op borg, soos deur die hof gelas, om na afloop van genoemde tydperk weer voor die hof te verskyn
- Dat die vonnis opgelê word, maar ook beveel word dat die uitvoering daarvan vir 'n tydperk van hoogstens drie jaar opgeskort word onder

voorwaardes van skadeloosstelling en enige ander voorwaardes soos deur die hof bepaal mag word. Howe kon bepaalde voorwaardes aan die opskorting koppel waaraan die oortreder moes voldoen en die gedrag van die oortreder is gedurende die tydperk gemonitor of enige gedragsveranderinge te ondersoek. Hierdie voorwaardes in die Wet was ingestel om strenger te wees as dié wat kragtens die Wet op Gevangenis en Verbetergestichten, Wet 13 van 1911, gegeld het. Die oortreder moet ingevolge die Kriminele Prosedure en Bewijslevering Wet, Wet 31 van 1917, kragtens artikel 362 die vonnis buite die gevangenis, maar binne die gemeenskap, uitdien. Die verantwoordelikheid is op die oortreder geplaas om te bewys dat daar van vorige misdadige neigings afgesien is. Artikel 362 het reeds die beginsels van korrektiewe toesig ingesluit waarin bepaal is dat 'n oortreder onder die toesig van 'n proefbeampste geplaas kon word vir die volle tydperk dat die vonnis opgeskort is

Die volgende voorwaardes kan bygevoeg word wat van tyd tot tyd deur die hof aangepas kon word:

- Dat die oortreder dadelik by die proefbeampste moet rapporteer en daarna so dikwels as deur die proefbeampste verlang mag word indien dit nie deur die hof voorgeskryf is nie



- Dat die gevonniste persoon hom nie mag begewe buite die gebied wat deur die hof óf proefbeampte aangewys is nie
- Dat die proefbeampte onmiddellik van enige adresverandering in kennis gestel moet word en dat die gevonniste persoon binne die bepaalde gebied bly
- Dat, indien die voorwaardes dit anders vermeld, daar op die eerste dag van elke maand hetsy mondelings of skriftelik aan die proefbeampte verslag gedoen moet word, indien dit wel verlang word
- Dat, die geval geen kroeg, bierhuis of kantien besoek waar sterk drank verkoop of aangebied word of uitgestal word nie, die plekke binne gaan of daaruit drank verkry word nie
- Geen sterk drank mag deur die geval gedrink word nie
- Daar mag ook nie, met persone wat bekend is as 'n misdadiger of enige slegte reputasie het nie, omgegaan word nie
- Dat die geval hom in alle opsigte fatsoenlik gedra

- Dat die geval vlytig en eerlik moet wees teenoor sy werkgever
- Wanneer dit uitdruklik deur die hof bepaal is, moet die proefbeampte die loon wat die geval verdien, in ontvangs neem en dit ten behoeve van die persoon of sy afhanklikes beheer en administreer
- Vrae moet sonder versuim en eerlik geantwoord word
- Geen oortreding mag gedurende die proeftydperk gepleeg word nie
- Die proefbeampte moet geraadpleeg word en as beste vriend beskou word en sy raad en leiding moet gevolg word
- Alle voorwaardes wat deur die hof opgelê word moet getrou nagevolg word.

Op aanbeveling van die proefbeampte kon die hof enige voorwaardes soos verlang word oplê, verleng of wysig (De Smidt 1998:177-180).

### **2.2.3 Aanstelling van proefbeamptes en prisoniersvriende**

Die eerste proefbeamptes is reeds in 1913 aangestel. Schoeman (1936:24-26) dui aan dat 43% van alle oortreders met opgeskorte vonnisse onder beheer van proefbeamptes geplaas is. Proefbeamptes moet toesien dat oortreders met opge-

skorte vonnisse hulle opskortingsvoorwaardes nakom. Gedurende 1923 is 2 924 vonnisse opgeskort, wat aansienlik bygedra het tot die afname van opnames van gevonnistes in gevangenis. Hierteenoor is die eerste prisoniersvriend eers in 1937 aangestel. Die beampte was 'n amptenaar van die Departement van Justisie en sy taak was om gevonniste gevangenes te help met reëlins vir betaling van boetes en die afbetaling daarvan in paaiement. Die Landsdownkommissie (1947:86) wys daarop dat een enkele prisoniersvriend tussen 1943 en 1945 by die Johannesburgse landdroshof boetes ten bedrae van R78 818,00 ingevorder het van 14 343 oortreders (wat in die proses uit die gevangenis gehou is). Tussen 93% en 95% van alle boetes waarvoor uitstel verleen is, is ingevorder, en as gevolg waarvan 'n baie groot hoeveelheid korttermyn diens uitgeskakel is.

Naude in Mocwaledi (1996:5-6) noem dat die eerste voorvonnisevalueringsverslag in Suid-Afrika dateer ongeveer terug tot 1907 en het die werklike gebruik daarvan in 1910 by 'n private instansie ontstaan naamlik *The South African Prisoners Aid Association* en staan vandag bekend as die *National Institute of Crime Prevention and Rehabilitation of Offenders (NICRO)*. Voorvonnisevalueringsverslae het saam met die sisteem in proefdienste ontstaan.

Die eerste proefbeamptes van die Staat is in 1913 aangestel maar voorvonnisevalueringsverslae was eers in 1915 aan houe voorgelê.

In die Landsdownkommissieverslag van 1947 word daarop gewys dat die proefbeampte voor 1935 onder die Departement van Gevangenisre ressorteer het maar in 1935 is hulle na die Unieonderwysdepartement en in 1937 na die Departement van Volkswelsyn oorgeplaas (Venter 1952:310).

Die benaming 'proefbeampte' het tot 1942 bly voortbestaan maar daarna is dit in "volkswelsynbeampte" verander met die verdere bepaling dat elke volkswelsynbeampte ook as 'n proefbeampte diens doen. Die grootste taak van daardie tyd dui kortliks daarop dat die taak van die proefbeampte is om die gesonde herinskakeling van 'n oortreder in die gemeenskapslewe te probeer bewerkstellig nadat so 'n persoon in die hof verskyn het óf nadat hy voorwaardelik uit die gevangenis vrygelaat is. In eersgenoemde geval word die oortreder deur die hof onder die toesig van die proefbeampte gestel sonder dat hy 'n termyn van gevangenisstraf moet uitgedien. In laasgenoemde geval word die oortreder gedurende 'n deel van sy vonnis in 'n strafinrigting aangehou waarna hy onder toesig van 'n proefbeampte op parool vrygelaat word. Wat ook al die vonnis van die hof mag wees, die proefbeampte het 'n drieledige plig. Eerstens om ondersoek in te stel na die omstandighede wat tot die oortreding aanleiding gegee het, verslaggewing aan die hof en die behandeling van die oortreder met die oog op sy herinskakeling in die gemeenskap. 'n Noukeurige ondersoek is noodsaaklik om die oorsake van die probleem bloot te lê. Die proefbeampte moet weet watter persoonlike- en maatskaplike faktore tot die verval in die misdaad bygedra het. Hoé vollediger die

ondersoek hoé beter is die insig en hoé groter is die kans dat die behandeling vrugte sal afwerp (Venter 1952:310-311).

#### **2.2.4 Strafproseswet, Wet No. 56 van 1955**

Artikel 186(2) van die Strafproseswet skep die geleentheid vir die aanvra van die voorvonnisevalueringsverslag. Dit lees soos volg: “Voordat hy vonnis oplê, kan die hof getuienis aanhoor wat hy goed vind ten einde homself te vergewis van die gepaste vonnis wat opgelê behoort te word”.

Dit is só dat die aanhoor van sekere getuienis, onder andere, in die vorm van voorvonnisevalueringsverslae, van die individuele regsamptenaar afhang. Die voorvonnisevalueringsverslag word dus nie op 'n georganiseerde wyse, byvoorbeeld ten opsigte van elke eerste oortreder, aangevra nie. Oor hierdie aangeleentheid het sekere regsamptenare spesifieke menings. Sommige van hulle meen indien evalueringsverslae oor alle eerste oortreders aangevra sou word, proefbeamptes waarskynlik nie in staat sou wees om dit te kan hanteer nie. Dikwels moet sake onnodig uitgestel word terwyl daar op 'n evalueringsverslag gewag word (Van der Merwe 1975:115).

Dit is ook só dat evalueringsverslae dikwels net 'n weergawe is van getuienis wat in die hof afgelê is en geensins die regsamptenaar help om 'n meer gepaste vonnis op te lê nie. Die indruk word ook verkry dat sekere regsamptenare die funksie van

die proefbeampte as ongevraagde inmeniging in die regsproses sien. Artikel 284 van die Strafproseswet, Wet No. 56 van 1955, verdien ook hier vermelding. Hierdie artikel sê die volgende:

- Die beskuldigde óf sy verteenwoordiger in sy aanwesigheid, kan in enige strafsak enige feit wat ter sake dienend is, erken en so 'n erkenning is voldoende bewys van daardie feit
- 'n Erkenning wat 'n beskuldigde óf sy verteenwoordiger in sy aanwesigheid by 'n voorlopige ondersoek gemaak het en wat die magistraat wat daarby voorgesit het in die notule aangeteken het, kan by die latere verhoor van die beskuldigde bewys word deur die voorlegging, deur enige iemand, van die stukke wat daardie notule heet uit te maak.

Hierdie artikel is veral van belang omdat dit onder andere, betrekking het op die indiening van evalueringsverslae van ander beamptes deur 'n hofbeampte (Van der Merwe 1975:116).

Ingevolge artikel 336(1) van die Strafproseswet, Wet No. 56 van 1955 is alle misdrywe waarvan daar nie 'n bepaalde vonnis voorgeskryf is nie, met 'n boete strafbaar. Gevangenisstraf kon as alternatief opgelê word by die wanbetaling van boetes. Waar die Wet nie gevangenisstraf magtig nie, maar net 'n boete, mag die

hof ingevolge artikel 336(1) wel 'n alternatief vir gevangenstraf oplê. Waar die hof wel 'n boete oplê met die doel om die oortreder uit die gevangenis te hou, moet die bedrag binne redelike perke wees. Daarom behoort daar navrae gedoen te word na die vermoë van die beskuldigde (R v Frans 1924 T.P.D. en R v Oktober 1950 (2) S.A. 52(K)).

Kragtens artikels 337(1) van Wet No. 56 van 1955 kon die hof iemand tot 'n boete vonnis en na goeddunke 'n lasbrief uitreik wat aan die balju of geregsbode die mag gee om die roerende bates van die beskuldigde te verkoop om die bedrag te betaal. Artikels 342 en 352 van die Wet handel oor gemeenskapsgebaseerde vonnisopsies. Artikel 342 het onder andere bepaal dat 'n persoon onder die ouderdom van 21 jaar wat aan 'n minder ernstige misdaad skuldig bevind is, onder die toesig van 'n proefbeampte geplaas kon word. Hierdie beginsel was daarop geskoei om toe te sien dat 'n jeugoortreder nie inrigtingstraf opgelê word nie, maar binne die gemeenskap hanteer moes word. Artikel 351 van genoemde wet het voorsiening gemaak vir die betaling van skulderkenning onder bepaalde omstandighede. Die bedoeling hiermee is ook om vonnisoplegging te verminder óf om die oortreder ongerief te spaar. Artikel 352 bepaal dat 'n oortreder wat nie 'n ernstige oortreding begaan het nie se vonnis vir hoogstens drie jaar met sekere voorwaardes uitgestel kon word. Die vonnis kon met sekere voorwaardes uitgestel word. Hierdie artikels het daarvoor voorsiening gemaak dat die volle of 'n gedeelte van die vonnis in die gemeenskap uitgedien kon word.

Genoemde twee artikels, 342 en 352 het ook bepaal dat 'n oortreder, onderhewig aan bepaalde voorwaardes, verplig kon word om opleiding en behandeling binne die gemeenskap te ondergaan. Die oogmerk van die wetgewer was dus om die oortreder te laat afsien van misdadige gedrag sonder institutionalisering. Hiermee is korrektiewe toesighouding tot 'n groot mate geïmpliseer en was dit die voorganger van die gemeenskapsgebaseerde vonnisopsie (De Smidt 1998:180-181).

## **2.2.5 Strafproseswet, Wet No. 51 van 1977**

Hierdie wet omvat die voorskrifte waarvolgens misdade bereg word. Die strafprosesreg is die formele reg deur middel waarvan die materiële strafreg hom in die volksgemeenskap laat geld. Die Wysigingswetsontwerp op Aangeleenthede rakende Korrektiewe Dienste en Toesig, 1991, (Wet No. 122 van 1991) het die Strafproseswet, 1977, (Wet No. 51 van 1977) gedurende 1991 gewysig ten einde voorsiening te maak vir die oplegging van korrektiewe toesig as alternatiewe beskikkingsmoontlikheid in plaas van vervolging by vonnisoplegging (Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling 1991). Terselfdertyd is die destydse Wet op Gevangenis, 1959 (Wet No. 8 van 1959), gewysig na die Wet op Korrektiewe Dienste (Wet No. 8 van 1959) ten einde die Departement van Korrektiewe Dienste, as deel van die Uitvoerende Gesag die verantwoordelikheid op te lê vir die *tenuitvoerlegging* van die nuwe strafopsie van korrektiewe toesig wanneer toegepas. Die Wet op Proefdienste 1986, (Wet No. 98 van 1986) het hoofsaaklik die plasing van proefdienste (Eie Sake: Blankes) op 'n gesonde



grondslag as doelwit gehad. Dit behels in wese die administratiewe funksionering van proefdienste (Sonnekus 1993:153-154).

Ingevolge artikel 29(1)(a) kan 'n oortreder onder toesig van 'n proefbeampte geplaas word. Hierdie artikel het betrekking op 'n oortreder onder die ouderdom van 18 jaar wat aan 'n misdryf skuldig bevind is. Die lengte van toesig word in artikel 291(1) uiteengesit en word bepaal volgens die oortreder se ouderdom met betrekking tot strafoplegging wat van twee tot vyf jaar kan wissel.

Artikel 297(1)(a)(ee) maak daarvoor voorsiening dat die oplegging van vonnis vir 'n tydperk van hoogstens vyf jaar uitgestel kan word. Voorwaardes in die sub-artikels is onder andere die volgende:

- skadeloosstelling
- slagoffervergoeding
- gemeenskapdiens
- verpligte bywoning van of inwoning by 'n sentrum vir 'n bepaalde doel
- handhawing van goeie gedrag.

Hierdie voorwaardes word aan die oplegging van 'n opgeskorte vonnis gekoppel. Indien daar nie by die voorwaardes gehou word nie, kan die oortreder na die hof terugverwys word vir straftoemeting. Waar die toesighouding nie pertinent by

vonnisoplegging aan die voorwaardes gekoppel word nie, word dit moeilik om teen die oortreder op te tree by voorwaardeverbreking.

Laasgenoemde Wet is noodsaaklik weens die feit dat die bepalings van artikel 58 van die Kinderwet 1960, (Wet No. 33 van 1960), nie omvattend genoeg was om 'n proefdiens vir jeugdige en volwasse oortreders te reël en tot sy reg te laat kom nie. Hierdie leemte is ook deur die Viljoenkommissie van Onderzoek na die Strafstelsel van die Republiek van Suid-Afrika geïdentifiseer.

Dit is duidelik dat 'n interessante interaksie tussen die bogenoemde wetgewing bestaan. Verder is dit ook duidelik dat korrektiewe beamptes en proefbeamptes 'n onontbeerlike en deurslaggewende rol op penologiese en kriminologiese gebied speel. Die rol van sodanige beamptes sal in hoofstuk 6 wat volg verder ontleed word (Sonnekus 1993:153-155).

## **2.3 KOMMISSIES VAN ONDERSOEK RAKENDE DIE STRAFREGSPLE- GINGSTELSEL**

### **2.3.1 Aanstelling van die Landsdownkommissie van 1945**

Net soos in Brittanje heers daar ook in Suid-Afrika vir 'n hele aantal jare al openbare belangstelling in strafhervorming. Rusteloosheid oor die heersende toedrag van sake het geleidelik toegeneem, en op 21 April 1941 het die senaat 'n

mosie aangeneem wat deur senator G. Hartog ingedien is naamlik: "Op grond van die toename in residivisme, dit wil sê in die getalle wat terugval in misdaad, en van die feit dat ernstige misdaad in die Unie geen tekens van vermindering toon nie, die mening is dat die tyd aangebreek het om volledig ondersoek deur deskundiges te laat instel na die werking en uitwerking van ons strafstelsel met die oog daarop om hervorming teweeg te bring. Die regering het egter 'n behoefte aan 'n ondersoek gevoel, en verskeie aspekte van die maatskaplike lewe en van toestande wat op die misdaadvraagstuk betrekking gehad het, het aandag geniet, en dit nou bly geniet".

Die Suid-Afrikaanse Instituut van Rasseverhoudings het toé reeds vir 'n geruime tyd die kwessie van strafhervorming bestudeer, en in 1944 het die strafhervormingskomitee van daardie liggaam die aanstelling van 'n kommissie aanbeveel wat ondersoek na die volgende moes instel:

- die oorsake van misdaad in die Unie;
- die wette van die Unie (bv. paswette) wat "wetsoortredings" in die lewe roep; hul uitwerking op die hoeveelheid misdaad en die grootte van die gevangenisbevolking;
- alternatiewe vorme van strafbehandeling en hul moontlikhede in die Unie;

- toestande in gevangenis, waar moontlik deur middel van eerstehandse ondersoek, en op ander maniere;
- studie van die aard van vonnisse en hul uitwerking op misdaad, met inbegrip van die bestudering van lyfstraf en die doodvonnis; en
- vergelyking van die Unie se strafstelsel met dié van ander lande.

Die Volksraad het op 30 November 1945 'n kommissie onder voorsitterskap van Regter C.W.H. Landsdown aangestel. Die opdrag van die Kommissie was onder andere om 'n regter van die hooggeregshof as voorsitter aan te stel om ondersoek in te stel na en verslag uit te bring oor -

- die administrasie en werking van die Unie se gevangenis; en
- die strafstelsel van die Unie

met die oog daarop om sodanige veranderings aan te bring as wat in die nasionale belang raadsaam geag mag word.

### **2.3.2 'n Opsomming van die Landsdownkommissieverslag**

Die Landsdownkommissie (1947:57) verwys na die opsomming van algemene oogmerke van straf soos volg:

Die Kommissie is nie van plan om op die geskiedenis van straf deur die eeue heen in te gaan of selfs om 'n uiteensetting te gee van die algemene beginsels waarop die oogmerke van straf gegrond is nie. Straf deur die howe is die toebrenging van 'n soort pyn of verlies op 'n persoon wat die wet oortree. Na die mening van moderne penoloë (strafkundiges) - en is dit ook die Kommissie se sienswyse - die grondoogmerk van hierdie straf om die samelewing teen die plunderings van die wetbreker te beskerm. Die beste manier om die samelewing te beskerm is om die individu op te voed en op te lei dat hy die landswet gehoorsaam, óf minstens omdat hy besef dat dit verstandig is om dit te doen. Geen gemeenskap slaag daarin om algehele gehoorsaamheid aan sy wette te verseker sonder om strafmaatreëls toe te pas nie, en daar moet derhalwe straf as 'n maatreël teen ongehoorsaamheid wees. Voldoening aan die landswette kan bewerkstellig word deur 'n maatreël toe te pas wat fisiese pyn of materiële verlies in die vorm van boetes meebring. Die mees fundamentele beginsel van hedendaagse strafmetodes is verlies, in die een of ander graad, van die vryheid van optrede van die persoon wat die wette oortree en deur sy gedrag wys dat hy nie 'n ten volle verantwoordelike lid van die gemeenskap is nie. In alle gevalle van ontneming van vryheid van optrede is die strafelement aanwesig, byvoorbeeld die straf vir die oortreding, maar positiewe behandeling gedurende dié tydperk, byvoorbeeld leiding en hulp deur die proefbeampte en praktiese opleiding en heropleiding en karakterontwikkeling gedurende gevangenhouding, word in alle moderne strafstelsels beklemtoon.

Die algemene oogmerk van straf wat deur die Kommissie aanvaar is, om indien moontlik, 'n wetsgehoorsame burger van die oortreder te maak óf hom af te skrik daarvan om die weg van misdadige of onmaatskaplike gedrag te betree óf dit te bly bewandel, en sodoende die samelewing te beskerm. 'n Geregshof wat hierdie oogmerk wil verwesenlik moet rekening hou, eerstens met die individuele karaktertrekke van die oortreder wat voor hom staan, en tweedens, met die soort van straf of behandeling wat die geskikste is om die oortreder tot besinning te bring. As dit nodig is om hom aan te hou, moet 'n geskikte inrigting gekies word.

### **2.3.3 Die aanstelling van die Viljoenkommissie van 1976**

Hierdie Kommissie is op 30 September 1974 onder voorsitterskap van Regter Viljoen aangestel. Die opdrag was om "ondersoek in te stel na die strafstelsel van die Republiek van Suid-Afrika en om aanbevelings ter verbetering daarvan te doen: Met dien verstaande dat die vraag of die doodstraf behou behoort te word en nie ondersoek word nie". Redes vir die 'benoeming' van die Kommissie was die volgende:

- Voortdurende veranderde omstandighede en benaderinge en nuwe kennis wat beskikbaar geword het.
- Die ontstellende hoë gevangenisbevolking.

- Oorsake van ongesonde toestande in die strafstelsel te ondersoek en poog om oplossings daarvoor te vind en stappe aan die hand te gee ter verbetering en verligting daarvan.

In die Viljoenkommissieverslag (1976:3) word ter inleiding gemeld dat die laaste omvattende verslag oor straf- en gevangenisshervorming dié van die Landsdown-kommissie van 1947 was, en dit 'n beweegrede vir sy benoeming was.

Die Kommissie (1976:109) sowel as sprekers en skrywers het hulle kommer uitgespreek oor die hoë gevangenisbevolking. Statistiek toon dat tussen 1965 en 1975 daar egter 'n noemenswaardige verbetering in korttermyngevangenisstraf ingetree het. Dit was veral gevalle met tot een maand gevangenisstraf wat vanaf 162 472 (1965-66) tot 135 539 (1974-75) verminder het, asook die van een tot vier maande gevangenisstraf wat vanaf 118 786 tot 94 519 verminder het. Die gevalle van vier tot ses maande het vanaf 24 949 tot 23 203 verminder. Met die vermindering het die Departement van Gevangenisse ook 'n rol gespeel deurdat gevangenes op parool geplaas is, nadat 'n gedeelte van die vonnis in die gevangenis uitgedien is.

Die Viljoenkommissieverslag (1976:111) wys daarop dat korttermyngevangenisstraf geen doel dien nie, nog minder dien dit as afskrikmiddel. Die Kommissie lê die oorsaak van oorvol gevangenisse voor die deur van die vonnisopleggende

beampstes wat dink gevangenisstraf is die enigste opsie. In die voorvonnisevalueringsverslag word genoem dat vonnisopleggers verbeeldingloos is en gestagneer het deurdat verbitterde ongerehabiliteerde gevangenes weer in die gemeenskap vrygelaat was. Vonnisopleggers oorbeklemtoon dikwels vergelding en afskrikking as strafteorieë en laat hervorming (rehabilitasie) buite rekening. Regter Steyn het die situasie opgesom en is van mening die strafstelsel benodig 'n deeglike opknapping indien 'n opeenhoping in gevangenis toegeelaat word en administratiewe metodes aangewend behoort te word.

Die Kommissie is oortuig dat die strafteorieë en beginsels van vonnisoplegging hoegenaamd nie opgeoffer hoef te word nie. Die oogmerke van vergelding en afskrikking kan dikwels deur ander vonnisse as gevangenisstraf bereik word. Ten opsigte van hervorming is die Kommissie van mening dat dit verkeerd en vrugteloos is om as enigste of primêre doel om die oortreder te hervorm, 'n vonnis van gevangenisstraf op te lê. Vir doeleindes van hervorming en rehabilitasie moet die oortreder behandel word, terwyl hy sy normale doenighede as gewone lid van die gemeenskap bedryf. Dit behoort deel van die rehabilitasieprogram te wees dat hy 'n mate van verantwoordelikheid moet dra en 'n redelike normale lewe moet lei (Viljoenkommissieverslag 1976:111).

Ten opsigte van voorvonnisevaluering, wat betrekking het op voorvonnisondersoeke, word die volgende in die Viljoenkommissieverslag (1976:103-106) genoem:



By die bepaling van 'n geskikte vonnis, om die kern van *Zinn 1969 (2) SA 537 (A.D.)* se beslissing kortliks saam te vat, is dit wat deur die hof oorweeg word, die drietal bestaande uit -

- die misdaad
- die misdadiger, en
- die belange van die gemeenskap.

Sover dit die waardepaling van die tweede faktor betref, is die gedeelte van die proses bekend as individualisering. Duidelik is dit 'n saak van beslissende belang om betroubare inligting aangaande die persoonlikheid en agtergrond van die misdadiger te bekom. Inligting mag vanselfsprekend ten volle onthul word in die getuienis aangevoer ten tye van die verhoor óf indien beskikbaar, na skuldigbevinding óf na 'n langdurige afwesigheid. Die enigste ander moontlikheid is om 'n voorvonnisevalueringsverslag te verkry van 'n bevoegde persoon, verkieslik 'n proefbeampte óf 'n maatskaplike werker wat gemoeid is met die verbetering van afwykendes. Die gevolg van sodanige prosedure word deur die Wetgewer goedgekeur.

Bydraes oor hierdie onderwerp wat van belang is word onder meer deur Graser (1975:203-204) gelewer in hierdie penologiese ondersoek rakende voorvonnisevaluering, aangesien dit 'n rykdom van voorskrifte bevat wat vir die

vonnisopleggende- sowel as vir die proefbeampte belangrik is. Hy verduidelik hieroor die volgende:

"A sentence that is formulated without having adequate information on the character and personality of the offender, his emotional psychological problems, his needs, his relationship with members of his family and with other people, as well as on the environment from which he comes, has very little predictive value and is an intuitive rather than a scientific process. If it is to be effective, a pre-sentence report should not only indicate positive factors and potential, for rehabilitation; it should also identify negative factors, such as potential dangerousness, in order that a sentence may be formulated which would afford adequate protection for the community: While nondangerous offenders can be dealt with by methods other than imprisonment such as fines (preferably to be geared to the income and resources of the offender and to be paid off in instalments), suspended sentences, and probation, dangerous offenders usually need to be held in custody, where they do not pose a threat to public safety and where they can receive corrective treatment".

'n Nuwe dimensie is bygevoeg deur Prof. Cloete wat die instelling van nuwe prosedures bepleit wat ontwerp is om individualisering op 'n gesonde grondslag te

plaas. Sodanige prosedures, indien hulle tot uitvoering gebring word, sou onder meer insluit:

- Die daarstelling van vóórverhoor-diagnosesentrums waar gevalle-ontledings deur opgeleide personeel uitgevoer kan word. Evalueringsverslae moet omvattende gegewens oor persoonlike, maatskaplike, sielkundige en fisiese aspekte bevat, tesame met 'n waardepaling van voorgestelde remediërende maatreëls wat tot beskikking van die hof staan. Die verdeling van alle misdadigers in moontlik drie hoofkategorieë voor vonnisoplegging, naamlik:
  - \* diegene met wie daar buite die strafinnrigtings op geslaagde wyse gehandel kan word deur óf die oplegging van boetes, opgeskorte of uitgestelde vonnisse, óf deur proef
  - \* misdadigers wat behandeling nodig het en wat met vrug na gevangenisinnrigtings vir tydperke afhangende van hulle reaksie op behandeling, gestuur kan word
  - \* gewoonte- en weerbarstige misdadigers wat klaarblyklik vir verbetering onvatbaar is en 'n gevaar vir die gemeenskap daarstel, en wat ter wille van die beskerming van die gemeenskap in strafinnrigtings vir uitgerekte en onbepaalde tydperke van aanhouding geplaas sal moet word.

## **2.4 DIE ROL VAN DIE REGBANK TEN OPSIGTE VAN VOORVONNIS-EVALUERING**

Soos blyk uit 'n memorandum van Glanz in Sonnekus (1993:162), was die uitgangspunt van die Wetgewer deurgaans dat howe die wydste moontlike diskresie ten opsigte van vonnisoplegging moet uitoefen. Wat straftoemeting betref moet tendense op internasionale gebied asook die gemeenskapsgevoel daaroor deeglik in ag geneem word. Dit geld nie alleen ten opsigte van die navonnisfase nie. Die Wetgewer erken, soos duidelik uit die Wet op Korrektiewe Dienste, 1959, (Wet No. 8 van 1959) geblyk het, dat alternatiewe gemeenskapsgebaseerde maatreëls deur die vervolging by die voorvonnisfase aangewend kan word ten einde oortreders wat minder ernstige oortredings begaan, uit die howe te hou deur hulle aan 'n program van korrektiewe toesig te laat onderwerp.

Ingevolge artikel 274(l) van die Strafproseswet, 1977, (Wet No. 51 van 1977), kan, die hof, alvorens dit vonnis oplê, getuienis aanhoor wat hy goedvind ten einde homself in te lig en 'n gepaste straf op te lê. Hiemstra (1987:609) merk byvoorbeeld op dat sodanige getuienis oor vonnis streng gesproke onder eed geneem word. Hoewel proefbeampes aanvanklik aangestel is om toesig oor oortreders wat op proef geplaas is uit te oefen, het voorsittende beampes mettertyd proefbeampes versoek om inligting betreffende oortreders se persoonlike agtergrond te verkry ten einde met die oplegging van vonnis behulpsaam te wees.

Laasgenoemde kan slegs geskied indien 'n behoorlike voorafgaande voorvonnisevaluering ten opsigte van die oortreder plaasvind.

Bogenoemde plig is statutêr in die Wet op Proefdienste, 1986, (Wet No. 98 van 1986) vervat. Laasgenoemde wet is gewysig en in Artikel 4(1)(a) van die Wet op Proefdienste, 1991, (Wet No. 116 van 1991) word voorsiening gemaak dat een van die proefbeampte se pligte is om ondersoek in te stel na die omstandighede van 'n beskuldigde ten einde aan die hof verslag te doen (Sonnekus 1993:163-164).

Volgens Naude in Sonnekus (1993:163-164) is dit reeds 'n bekende verskynsel dat die verdediging in strafsake 'n psigo-sosiale verslag ten opsigte van die oortreder kan aanvra. Die Strafproseswet, 1977, (Wet No. 51 van 1977) maak vir 'n aantal gevalle voorsiening waar die hof wel 'n psigo-sosiale verslag vanaf die proefbeampte kan aanvra ten opsigte van voorvonnisevaluering.

Die hof beskik egter oor 'n diskresie (miskien met die uitsondering van artikel 276 A(1)(a)) om 'n evalueringsverslag aan te vra maar dit moet beklemtoon word dat die hof klaarblyklik nie aan so 'n voorvonnisevalueringsverslag gebonde is nie.

Volgens Naude in Sonnekus (1993:164-165) word voorvonnisevalueringsverslae aanbeveel in die geval van jeugdiges, eerste oortreders en ernstige oortreders. Ingevolge artikel 296(1) van die Strafproseswet, 1977, (Wet No. 51 van 1977), is

die aanvraag van 'n voorvonnisevalueringsverslag slegs 'n statutêre vereiste wanneer 'n hof, in plaas van 'n vonnis, 'n persoon na 'n rehabilitasiesentrum, ingevolge artikel 19(1) van die Wet op die Misbruik van Afhanklikheidsvormende Stowwe en Rehabilitasiesentrums, 1971, (Wet No. 41 van 1971), kan verwys.

In die praktyk, so wil dit voorkom, blyk dit asof die voorvonnisevalueringsproses hoofsaaklik vir doeleindes van oortreders soos diefstal (veral by jeugdiges), ander oortredings waarby jeugdiges betrokke is en drankmisbruik aangewend kan word.

Hiervolgens is dit duidelik dat die regbank wel 'n voorvonnisevalueringsverslag kan aanvra vir die doeleindes van vonnis. Derhalwe kan voorvonnisevaluering as 'n belangrike aspek in die strafregspiegingsstelsel beskou word.

## **2.5 WYSIGINGSWET OP AANGELEENTHEDE RAKENDE KORREKTIEWE DIENSTE EN TOESIG, WET NO. 122 VAN 1991**

### **2.5.1 Oogmerke van die Wet**

(1) Die Wetsontwerp wysig onderskeidelik, die Wet op Gevangenis, 1959, en die Strafproseswet, 1977. In laasgenoemde wet word voorsiening gemaak vir die oplegging van korrektiewe toesig as alternatiewe beskikkingsmoontlikheid in plaas van vervolging of by vonnisoplegging. In die besonder word voorsiening gemaak -

- (a) dat 'n prokureur-generaal of aanklaer die bevoegdheid het om voor uitspraak in 'n strafsak die sak te heroorweeg en die verrigtinge op te skort sodat met die beskuldigde, met sy instemming, op sekere voorwaardes vir korrektiewe toesig verwys kan word;
- (b) dat 'n hof 'n korrektiewe toesig en gevangenisstraf wat deur die Kommissaris van Korrektiewe Dienste in korrektiewe toesig omskep kan word, as strawwe aan iemand wat weens 'n misdryf skuldig bevind word, kan oplê en vir voorwaardes waaronder sodanige strawwe opgelê kan word;
- (c) vir die omskepping deur 'n hof, op aansoek deur genoemde Kommissaris, van gevangenisstraf in korrektiewe toesig of 'n ander gepaste straf en *vice versa*;
- (d) dat, in ooreenstemming met die Beijing-reëls, 'n proefbeampte of korrektiewe beampte en die ouer of voog van 'n persoon onder die ouderdom van 18 jaar van sy inhegtenisneming verwittig word;
- (e) dat 'n beskuldigde wat op borgtog vrygelaat is onder sekere voorwaardes onder toesig van 'n proefbeampte of korrektiewe beampte geplaas kan word;

- (f) dat 'n jeugdige oortreder wat in aanhouding is, in plaas van op borgtog vrygelaat of in bewaring, onder toesig van 'n proefbeampte of korrektiewe beampte geplaas kan word;
- (g) dat 'n persoon onder die ouderdom van 18 jaar wat aan 'n misdryf skuldig bevind is, onder sekere voorwaardes onder toesig van 'n korrektiewe beampte geplaas kan word;
- (h) dat iemand wat na 'n rehabilitasiesentrum verwys is en blyk nie 'n geskikte persoon vir behandeling in so 'n sentrum te wees nie, na die hof terugverwys kan word vir oplegging van 'n gepaste vonnis;

Die wetsontwerp maak ook voorsiening dat die Minister van Justisie en van korrektiewe dienste regulasies kan uitvaardig ten einde loodsprojekte in te stel om korrektiewe toesig as alternatiewe beskikkingsmoontlikheid in plaas van vervolging óf by vonnisoplegging, van stapel te stuur asook om adviesrade aan te stel ten einde hom by die instelling van sodanige loodsprojekte van advies te bedien omtrent bepaalde behoeftes in die betrokke gemeenskap waarvoor so 'n raad ingestel is (Witskrif Mei 1991:23).

Wysiging van artikel 6 van Wet 51 van 1977 rakende Wysigingswet op aangeleenthede rakende Korrektiewe Dienste en Toesig, Wet 122 van 1991 is soos volg -



- (c) te enige tyd voor uitspraak, hetsy 'n beskuldigde reeds op 'n aanklag gepleit het al dan nie, die saak heroorweeg en na ontvangs van skriftelike erkenning, onder korrektiewe toesig plaas op die voorwaardes en vir die tydperk waaroor ooreengekom, met dien verstande dat -
- (i) waar 'n proefbeampte of 'n korrektiewe beampte in die hof se regsgebied geredelik beskikbaar is, die bevoegdheid kragtens hierdie paragraaf slegs uitgeoefen kan word nadat 'n voorvonnisevaluering verslag van so 'n proefbeampte of korrektiewe beampte aan die betrokke aanklaer vir oorweging voorgelê is;
  - (ii) die bevoegdheid kragtens hierdie paragraaf slegs uitgeoefen kan word, na oorlegpleging met die Kommissaris en die polisiebeampte belas met die voorvonnisondersoek van die saak en met inagneming van die omstandighede van die misdryf, die beskuldigde en die belange van die gemeenskap.

Voorvonnisevaluering is 'n belangrike faktor betreffende die Wysigingswet op Aangeleenthede rakende Korrektiewe Dienste. Belangrike aspekte waarna verwys is, word aangetoon in bogemelde paragrawe (i) en (ii). Vonnisoplegging kan slegs geskied nadat 'n voorafgaande voorvonnisevaluering ten opsigte van die oortreder plaasgevind het deur middel van 'n voorvonnisevaluering verslag en dit aan die betrokke aanklaer voorgelê word.

## 2.6 STRAFPROSESWYSIGINGSWET, WET NO. 5 VAN 1991

Artikel 6 van Wet 51 van 1977 is deur artikel 36(1)(C), van Wet 5 van 1991 gewysig om voorsiening te maak dat daar in enige stadium voor die verhoor 'n skriftelike pleit van skuldig, aanvaar word. Die volgende geld in sodanige gevalle:

- 'n Verslag van 'n proef- of korrektiewe beampte moet aan die staatsaanklaer voorgelê word.
- Konsultasie met die ondersoekbeampte in die saak moet gevoer word alvorens vrylating plaasvind.
- Voor vrylating van 'n jeugdige moet sy maatskaplike omstandighede, persoonlikheid en die belange van die gemeenskap in aanmerking geneem word.
- Die Staatsaanklaer kan die hofverrigtinge laat sluit en die aanklag terugtrek. 'n Jeugdige kan, nadat die ouers skriftelik tot die voorwaardes ooreengekom het, onder korrektiewe toesig geplaas word.
- Skriftelike erkenning kan nie later teen die beskuldigde gebruik word indien voorwaardes nie nagekom is en die oortreder weer voor die hof moet verskyn nie.

Wysiging van artikel 50(1) van Wet 51 van 1977 deur artikel 37(4)(5) het met die oog op die prosedure van inhegtenisneming geskied. Hierdie artikel is in lyn met die Beijing-reëls wat bepaal dat die ouer of voog van enige persoon onder die ouderdom van 18 jaar sonder versuim in kennis gestel moet word van die jeugdige se inhegtenisneming. Hierdie inkennisstelling moet deur die ondersoek-, proef- of korrektiewe beampte gedoen word (De Smidt 1998:222-223).

Artikel 50(1) het op 15 Augustus 1991 landswyd van toepassing geword saam met artikel 47 van die Wysigingswet op Aangeleenthede rakende Korrektiewe Dienste en Toesig, Wet 122 van 1991. Met betrekking tot voorvonnisevaluering bepaal dié artikel dat voorvonnisevalueringsverslae deur proef- en korrektiewe beamptes by die hof teenwoordig ingedien word. Daarom is dit nie nodig om persoonlik by die hof teenwoordig te wees nie. Artikel 50(4) van Wet 51 van 1977 bepaal dat die polisiebeampte die ouer of voog van 'n oortreder onder die ouderdom van 18 jaar onverwyld in kennis moet stel van die aanhouding. Artikel 50(5) bepaal dat die proefbeampte ook in kennis gestel moet word (De Smidt 1998:223-224).

### **2.6.1 Die doel van die Witskrif van 6 Mei 1991**

Die doel van die Witskrif is tweeledig. In die eerste plek word beoog om die nuwe missie van die Departement van Korrektiewe Dienste nader toe te lig. Tweedens word die Regering se inisiatiewe tot die uitbouing van die penologiese stelsel en in

besonder die instelling van korrektiewe toesig as 'n verdere vonnisopsie asook die tenuitvoerlegging daarvan te hanteer. Terselfdertyd is ook 'n studie gemaak van die penologiese stelsels wat in verskeie oorsese lande toegepas word.

Die Witskrif word as die beleidsraamwerk van die Regering beskou eerstens ten opsigte van die uitbreiding van die missie van die Departement van Korrektiewe Toesig en die Tenuitvoerlegging van Korrektiewe Toesig (Korrektiewe Dienste) en tweedens die Uitbreiding van Vonnisopsies met spesifieke verwysing na die instelling van Korrektiewe Toesig (Justisie).

## **2.7 VERWYSING NA 'N BEHANDELINGSENTRUM**

Ingevolge artikel 296(1) van die Strafproseswet, 1977 (Wet No. 51 van 1977) kan 'n Hof iemand wat aan enige misdryf skuldig bevind is, benewens óf in plaas van 'n vonnis ten opsigte van daardie misdryf, beveel dat die persoon aangehou word by 'n behandelingsentrum ingestel, kragtens die Wet op die Voorkoming en Behandeling van Dwelmafhanklikheid, 1992, indien die hof uit die getuienis of enige ander inligting voor hom geplaas, wat in elk van bedoelde gevalle die voorvonnisevalueringsverslag van die proefbeampte moet insluit, oortuig is dat so 'n persoon iemand is soos beskryf in artikel 21(1) van genoemde Wet, en bedoelde bevel word by die toepassing van genoemde Wet geag ingevolge artikel 22 daarvan te gewees het, met dien verstande dat bedoelde bevel nie benewens 'n vonnis van

gevangenisstraf (hetsy regstreeks of as alternatief vir 'n boete) gegee word nie tensy die tenuitvoerlegging van die geheel van bedoelde vonnis opgeskort word.

Die wysiging van subartikel (1) by artikel 11 van Wet 26 van 1987 het dit duidelik gemaak dat 'n proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag 'n gebiedende voorvereiste tot 'n aanhoudingsbevel ingevolge hierdie artikel is. 'n Voorvonnisevaluering kan egter nie plaasvind sonder die nodige evalueringsverslag nie. Beslissing in *S v Mitchell* 1982 3 SA 72(T) 74D het hierop betrekking. Daar vind nie 'n ondersoek soos bedoel in artikel 22 van Wet 20 van 1992 plaas nie, maar die hof moet sigself oortuig dat die beskuldige wel 'n persoon is soos beskryf in artikel 21(1) van genoemde wet. Die bewysmateriaal by die uitreiking van sodanige oortuiging moet 'n proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag insluit maar die hof kan origens steun op die getuienis of "enige ander inligting (wat) voor hom geplaas" is. Só 'n proefbeampte hoef nie noodwendig iemand in diens van die Staat te wees nie. 'n Welsynwerker buite die Staatsdiens kan ook 'n verslag lewer binne die voorskrifte van die artikel (Kriegler 1993:727-728).

## **2.8 BEIJING-REËLS (UNITED NATIONS STANDARD MINIMUM RULES FOR THE ADMINISTRATION OF JUVENILE JUSTICE)**

Tydens Debatte in die parlement op 10 Mei 1991 (Kolom 8302) is verwys na die hantering van jeugdiges. Die agbare lid vir Port Elizabeth het veral verwys na die

hantering van jeugdiges. Hy meen dit is 'n feit dat hulle meer ontvanklik is vir beïnvloeding as gevolg van jeugdigheid, nie alleen van geharde misdadigers nie, maar ook vir die positiewe rehabilitatiewe invloede van Korrektiewe Dienste. Daarom moet hulle afsonderlik aangehou word, prioriteit-aandag kry en omrede is die departement ook besig met werklik sterk inisiatiewe in dié verband.

Daar is verwys na die Beijing-reëls. Die Regering het die konvensie van die Verenigde Nasies aanvaar, en dit beteken dat die Regering deur sy aksies in die toekoms sal aspireer om aan die standarde wat deur hierdie reëls neergelê word, te voldoen. Van die beginsels word reeds lankal in Suid-Afrika toegepas en van die belangrikste daarvan is die volgende:

### **2.8.1 Doelstellings van Jeugregspieg**

Jeugregspieg moet die belange van die jeugoortreder beskerm. Die straf-toemeting moet ten alle tye in proporsie tot die omstandighede van die oortreder, die misdryf en gemeenskapsbelange wees.

### **2.8.2 Regte van die jeugdige**

Die basiese regte van die jeugdige moet ten alle tye beskerm word en dit is:

- die jeugoortreder moet van die klagte in kennis gestel word
- die oortreder onskuldig is totdat skuld bewys is

- die beskuldigde die reg tot regsverteenvoordinging het
- die jeugdige het die reg om stil te bly
- die oortreder het die reg dat sy ouers of voog teenwoordig mag wees tydens ondervraging of by die verhoor
- die beskuldigde of ouer moet getuienis onder kruisverhoor kan neem
- appèl tot hoër gesag moet gewaarborg word.

Hierdie beginsels, soos in die Beijing-reëls uiteengesit, is in voorstelle van 'n konsep tot 'n "Jeugregsisteem" vervat (Juvenile Justice for South Africa: Proposals for policy and legislative change November 1994:39-40). Voorstelle rakende 'n jeugsisteem is nog nie in wetgewing vasgelê nie, maar word reeds algemeen toegepas. Die wysiging van artikel 29 van Wet 8 van 1959 maak hiervoor voorsiening.

### **2.8.3 Beskerming van privaatheid**

Die jeugdige moet beskerm word teen etikettering en teen publikasie van inligting wat nadelig is.

### **2.8.4 Aanhouding**

Wanneer 'n jeugdige in hegtenis geneem word, moet die ouers of voog binne die kortste moontlike tyd daarvan in kennis gestel word ingevolge artikel 50(4) van die Strafproseswet, Wet 51 van 1977. Kragtens artikel 29(5A) van Wet 122 van 1991 mag 'n jeugoortreder tussen die ouderdom van 14 en 18 jaar nie vir langer as 48

uur aangehou word voor verskyning in die hof nie. Daarna mag die jeugdige vir 14 dae in 'n gevangenis aangehou word. Hierdie is slegs in gevalle van ernstige misdade, soos moord, verkragting, roof en ernstige aanranding.

#### **2.8.5 Spesialisering van die polisie**

Die polisiebeampte wat met jeugdiges handel, moet spesiale instruksies daarvoor ontvang en ook spesifiek vir die taak opgelei wees ingevolge die Beijing-reëls. Hierdie aspek vind nog nie in die praktyk plaas nie, alhoewel daar op streekvlak offisiere vir die doel aangestel is.

#### **2.8.6 Voorvonnisevalueringsverslae**

In alle gevalle, behalwe waar minder ernstige oortredinge gepleeg is, moet welsynsdienste beskikbaar wees om 'n voorvonnisevalueringsverslag te lewer. Wanneer voorvonnisevaluering plaasvind moet dit van hoogstaande gehalte wees.

#### **2.8.7 Institutionalisering**

Die plasing van jeugdiges in inrigtings moet die laaste uitweg wees. Indien die jeugoortreder wel geïnstitusioneel moet word, moet dit vir die kortste moontlike tydperk wees. [Hierdie beginsel van die Beijing-reëls (UN) bied ruim geleentheid ook vir Korrektiewe Toesig].



### **2.8.8 Behoeft vir professionalisme**

Beamptes wat met jeugdige werk, moet aan die volgende vereistes voldoen:

- die beampte moet professionele opleiding ontvang
- moet indiensopleiding deurloop
- behoort voortdurend opknappingskursusse te deurloop om op hoogte van ontwikkeling op dié gebied te bly.

Aangesien jeugoortreders ook onder korrektiewe toesig geplaas kan word, is hierdie beginsel belangrik.

### **2.8.9 Evaluering**

Die Wet op Proefdienste 1986, Wet 98 van 1986, was 'n eie-sake wet van die Administrasie. Volksraad en sedert 1991 is dit 'n Algemene Sake Wet, Wet 116 van 1991, en word deur alle maatskaplike welsyn owerhede benut. Dié Wet handel oor die funksies en werksaamhede van proefbeamptes en is daar om voorligtings-klasse in die gemeenskap vir oortreders aan te bied. Die benutting van vrywilligers is in lyn met Wet 122 van 1991 wat gebruik kan word om programme aan te bied vir oortreders.

Daar is duidelike ooreenkomste tussen Wet 122 van 1991 en Wet 116 van 1991 alhoewel die twee wette afsonderlik geadministreer word. Hierdie twee wette word selde aanvullend en komplimentêr tot mekaar gebruik.

Indien 'n jeugdige wel in 'n inrigting geplaas word, moet dit vir die kortste moontlike tydperk wees. Indien 'n jeugdige verhoor word, moet geregtigheid en billikheid ten alle tye geskied en die vonnis wat opgelê word, moet verband hou met die oortreder se omstandighede en ouderdom.

[Korrektiewe toesig moet sover moontlik as vonnisopsie oorweeg word en dit is belangrik dat jeugdiges nooit daarvan uitgesluit word nie] (De Smidt 1998:228-231).

Wat wetgewing betref ten opsigte van die jeugdige oortreder, is die bepalings van die Kinderwet 33 van 1960 baie duidelik en was dit een van die eerste wette wat beslissing oor 'n voorvonnisevalueringsverslag aangedui het. 'n Proefbeampte is kragtens artikel 58 van die Kinderwet 33 van 1960 aangestel en 'n voorvereiste daarvan is 'n voorvonnisevalueringsverslag wat die oorsake van die jeugdige oortreder se gedrag blootlê. Hierdie evalueringsverslag sluit inligting in oor die agtergrond en karakter van die jeugoortreder; met ander woorde 'n voorvonnisevaluering in hierdie verband is uiters noodsaaklik (Mocwaledi 1996:6).

## **2.9 AGTERGROND TEN OPSIGTE VAN VOORVONNISEVALUERING**

Voordat voorvonnisevaluering kan plaasvind ontstaan die vrae: Waaruit bestaan 'n voorvonnisevaluering; wat beteken 'n voorvonnisevalueringsverslag?; waarvoor word dit aangewend en op wie is dit van toepassing? Die antwoord hierop is dat

'n voorvonnisevalueringsverslag " a report in writing, made or submitted by a probation officer or by a local authority social worker". 'n Verdere vraag is:

Waarvoor word dit gebruik? Antwoorde hierop is die volgende:

- Die doel is om howe behulpsaam te wees met die bepaling van 'n geskikte metode om met die oortreder af te reken óf te handel.
- Wanneer vonnis gevel óf uitspraak gelewer word oor die lengte van 'n vonnis behoort die hof 'n voorvonnisevalueringsverslag in ag te neem en behoort daar vasgestel te word of al die maatslawwe toegepas is.
- Wanneer besluit word oor die erns van die oortreding behoort die hof rekening te hou met alle beskikbare inligting oor die omstandighede van die oortreder. Alle relevante inligting behoort in die voorvonnisevalueringsverslag ingesluit te word wat behulpsaam kan wees met die voorvonnisevaluering.
- Wanneer gemeenskapsdiens oorweeg word behoort die hof 'n voorvonnisevalueringsverslag in ag te neem voordat 'n mening gevorm word oor die gepastheid daarvan (Nacro 1993:7).

Hiervolgens is 'n voorvonnisevalueringsverslag 'n dokument wat deur 'n proef-beampte opgestel en aan 'n hof geadresseer word met die eindresultaat van 'n

beskrywing van die oortreder voordat daar oor 'n vonnis besluit word. Derhalwe kan voorvonnissevaluering van kardinale belang beskou word by vonnisoplegging en word dit soos volg gestel: "to help the judge move from 'fitting the sentence to crime' to fitting the sentence to the person who committed the crime" (Cohn 1971:4).

Prinsloo (19-91:104) sluit hierby aan wanneer hy die konsep voorvonnissevalueringverslag beskryf as 'n skriftelike formaat waarin 'n proefbeampte die bevindinge van sy ondersoek, tesame met sy aanbevelings en deskundige opinie, op 'n logiese en konsekwente wyse notuleer, orden en aan die hof beskikbaar stel.

Hiervolgens blyk dit dat 'n voorvonnissevalueringverslag alleenlik 'n hulpmiddel by regstoemeting kan dien as dit voorafgegaan word deur 'n deeglike ondersoek. Die ondersoekprosedure staan bekend as die voorvonnisondersoek en gaan gepaard met deeglike beplanning met veral van belang die tydsaspek en bronne van inligting insake die beskuldigde en sy sosio-ekonomiese milieu. Tydens die inwin van gegewens word aandag aan die volgende geskenk: die beskuldigde se ouderdom, sy gesondheidstoestand en geestestoestand, persoonlikheidsamestelling, houding betreffende die misdaad, die erns van die misdaad, patroon van misdade, vorige veroordelings asook 'n moontlike behandelingsplan, indien enige oorweeg word.

Regstoemeting maak gebruik van 'n objektiewe benadering, dit wil sê, van feite of inligting wat bewys word. Die proefbeampte se taak en verantwoordelikheid is om

inligting van verskillende bronne in te win en behoort die regter of landdros daarvan kennis te neem. Die bruikbaarheid van hierdie inligting is direk gekoppel aan die bronne waarvan dit ontleen is. Aangesien subjektiewe elemente soos die beskuldigde se oortuigings, sy sienswyse en emosionele reaksie ter sprake is by inligting wat verstrek word, moet objektiwiteit en onpartydigheid ten alle koste gehandhaaf word.

Die beskuldigde en sy gesin of familie word ten nouste betrek by die voorvonnisonderzoek en voorvonnisevalueringsverslag en dit is noodsaaklik dat die proefbeampte eerlik teenoor hulle is. Die beskuldigde moet beseft wees wie die proefbeampte is, wat sy funksie behels en wat van hom verwag word. 'n Positiewe werker/kliënt-verhouding is belangrik en moet van die begin af daarna gestreef word, met ander woorde, tydens die voorvonnisevalueringsfase. Hierdie voorafgaande ondersoekproses behoort 'n terapeutiese waarde vir die beskuldigde en sy gesin in te hou (Van der Merwe 1975:161-163).

Noukeurige voorvonnisondersoeke is noodsaaklik, wat beteken dat 'n voorvonnisevaluering belangrik is om sodoende die oorsake van die probleem bloot te lê. Die proefbeampte moet weet watter persoonlike- en maatskaplike faktore tot die verval in misdaad bygedra het. Somtyds is dit wenslik, selfs noodsaaklik, dat die proefbeampte sy waarnemings en bevindings van die medikus, sielkundige of neuro-

patoloog aanvul. Hoé vollediger die ondersoek, hoé beter is die insig en hoé groter is die kanse dat die behandeling goeie vrugte sal afwerp.

Ooreenkomstig aanbevelings tydens die voorafgaande voorvonnisondersoek voorsien die proefbeampte aanbevelings aan die geregtelike amptenaar wat dien as leiding. Dit hang dikwels hiervan af of die oortreder na 'n inrigting verwys óf onder toesig geplaas word. Dit is soveel te meer noodsaaklik dat die voorafgaande ondersoek (voorvonnisevaluering) so volledig moontlik is sodat die hof 'n uitspraak kan lewer wat die beste by die omstandighede van die geval sal pas. Niks is so ontmoedigend, so nadelig vir die aansien van die proefbeampte in die oë van sy beskermeling, wanneer die hof 'n 'verkeerde' uitspraak lewer nie.

'n Belangrike faktor in verband met die voorvonnisevalueringsverslag is die verhorende amptenaar oor die nodige wetskennis moet beskik om hierdeur die feite van die saak nie te beoordeel nie. Die groeiende bewuswording en die erns van die maatskaplike vraagstukke in die moderne samelewing en die opkomende besef dat daar ander maniere as net straf is om 'n oplossing vir die afwykende gedrag van individue te vind, maak dit noodsaaklik dat die geregtelike amptenare, benevens kennis van die reg, ook kennis oor kriminologie, penologie, sosiologie en sielkunde moet beskik om hulle in staat te stel om die agtergrond en implikasies van voorvonnisevalueringsverslae met ingrypende insig te beoordeel (Venter 1952:310-312).

Die rede waarom voorvonnisevalueringsverslae bykans verpligtend is by jeugmisdade van 'n ernstige aard, is die faktor van jeugdigheid wat die verwyttbaarheid ten opsigte van die misdryf verminder. Tronkstraf kan juis 'n nie-rehabiliterende uitwerking hê, terwyl 'n voorafgaande voorvonnisevaluering kan help om volwassenheid en die kanse op hervorming te peil (Van Zyl 1983:56).

Navorsers, onder andere Van Rooyen, Joubert & Bosman (1982:par 1,6,2), en Van Zyl & Klopper (1990:140) het 'n beroep gedoen vir die gebruikmaking van voorvonnisevalueringsverslae veral ten opsigte van jeugdigers en meen "we are of the view that, before sentencing a young offender to imprisonment, a pre-sentence report should be obtained".

In die bekende saak van *Jansen* 1975(1) SA 425(A) is daar die volgende gesê "that pre-sentence reports are called for, in at least, *in serious cases*". Hierbenewens som Graser die ontwikkeling van voorvonnisevalueringsverslae in Suid-Afrika soos volg op:

"The development of the pre-sentence report signalled a major breakthrough in the fight for individualised justice. The report has come to be the foundation stone on which modern probation practice rests. A key ingredient of the pre-sentence process is the assurance it affords the defendant, the court and the community that this enquiry will be

thorough and objective and that the report will accurately mirror the defendant and his life" (Bennie 1991:6).

Die appèlhof is die hoogste regsprekende gesag in Suid-Afrika. Prinsloo (1991:109) verwys na bogemelde saak waar die voorvonnisevalueringsverslag as 'n middel dien om die hof in staat stel om die mees gepaste vorm van straf te bepaal en derhalwe die waarde daarvan goed te keur. In aansluiting hierby het die volgende saak van *Mkwanazi* 1969(2) SA 246(N) 247 betrekking op 'n voorvonnisevalueringsverslag:

"Whilst it is true that the law does not in terms prescribe that a probation officer's report should be obtained, it is plainly necessary for a judicial officer either to obtain such a report or to call evidence regarding the history and character of a juvenile accused when the possibility of committing him to reform school is contemplated".

In meeste gevalle is voorvonnisevalueringsverslae onderworpe aan Artikel 274(1) van die Strafproseswet. Die primêre doel van hierdie artikel is die duidelike strekking om aan die hof uitdruklik te beklee met 'n diskressie wat betref die aanhoor van getuienis by die heel andersoortige fase van die verhoor. Uiteraard word dit regtelik uitgeoefen maar dit is en bly 'n kwessie van die hof se goëddunke (Kriegler 1993:655) .



Volgens Kopper word proefbeamptes hedendaags algemeen as deskundige getuies en spesialiste op hulle gebied beskou. Dat hulle deskundige getuienis is word egter nie aan getwyfel nie. Harvey 1977 2 SA 185(0) 18913-C huldig hierdie mening deur daarop te wys dat proefbeamptes wel spesialiste op hulle gebied is.

Daar word aanvaar dat hulle waardevolle getuienis lewer in *uiters* moeilike situasies en dit die taak van 'n hof is om 'n gepaste straf te bepaal. Proefbeamptes verkeer uit die aard van hul spesiale kennis, bekwaamheid en opleiding, in 'n gunstige posisie om die hof van advies te bedien met betrekking tot die geskiktheid van sekere vonnisse. Dit is daarom 'n wesenlik noodsaaklikheid dat voorvonnisevalueeringsverslae 'n aanbeveling bevat ten opsigte van die geskiktheid van bepaalde vonnisse óf proeftydperke (Prinsloo 1991:108) en (Van der Merwe 1980:130-131).

Wanneer 'n voorvonnisevalueringsverslag by die hof ingedien word is verskeie aspekte daaraan verbonde wanneer dit in berekening gebring word en voordat die hof sy diskressie daaroor uitoefen. Skeen (1982:248) wys daarop dat 'n proefbeampte sy voorvonnisevalueringsverslag mag voorlê met *viva voce* getuienis en tweedens by wyse van 'n geskrewe voorvonnisevalueringsverslag.

Voorvonnisevalueringsverslae word in die vorm van getuienis onder eed in die verhoorhof bevestig, wat formeel deur die verdediging erken word. Die getuienis word op so 'n wyse aangebied dat die verband en belangrikheid daarvan duidelik is. Die aanbidding en voorvonnisevaluering behoort ooreenkomstig die beginsels

van regverdigheid en eerlikheid jeens die oortreder te geskied. Dit is die hof se verantwoordelikheid om te verseker die oortreder word nie benadeel as gevolg van ontoelaatbare getuienis wat in die voorvonnisevalueringsverslag vervat is nie (Prinsloo 1991:108).

'n Verdere konsep wat verband hou met voorvonnisevalueringsverslae is individualisering. Die individualisasieproses in Suid-Afrika het 'n nuwe benadering van howe, teenoor misdadigers, meegebring. Deur middel van die individualisasieproses word inligting oor die misdadiger verkry betreffende sy sienswyse, lewensbeskouing, gevoelslewe asook sy verhouding en sy onvermoë om by die voorgeskrewe sosiale en formele vorme van die samelewing aan te pas (Klopper 1990:140).

In die breë gesien behels die individualisasieproses eerstens daardie stappe wat geneem moet word om die veroordeelde te konstrueer met betrekking tot sy maatskaplike- en persoonlikheidsagtergrond, kriminele kapasiteit, medies-biologiese anomalieë, verwagte toekomstige gedrag en ander relevante aspekte ten einde 'n geskikte vonnis vir die betrokke individu te bepaal (Cloete 1972:6-12).

Om dus van enige waarde met betrekking tot individualisering van straf te kan wees, is 'n voorvonnisevaluering nodig om hierdeur 'n duidelike beeld van die oortreder as mens, binne sy maatskaplike milieu, aan die hof voor te lê. Dit geld vir

die mens in sy totaliteit sowel as die verband tussen die mens en sy omgewing en die van die oortreder.

Om 'n geskikte vonnis op te lê wat sowel die samelewing as die wetsoortreder se belange beskerm, behoort inligting oor die beskuldigde as persoon 'n absolute vereiste te wees. Die regsprekende amptenaar se opleiding behels nie genoegsame kennis van sielkunde en sosiologie nie. Hulp van deskundiges is daarom nodig om beter insig te verkry van die relevante sosiale en sielkundige dryfveragter die oortreder se optrede. Die landdros of regter moet hom dikwels op eie intuïsie verlaat (wat dikwels onvolledig en bevooroordeelend is) soos aangehelp deur die pleitbesorger vir die beskuldigde en die staatsaanklaer. 'n Behoorlike voorvonnisevaluering bestaande uit 'n saamgestelde voorvonnisevalueringsverslag is 'n oplossing hiervoor en 'n belangrike faktor wat die hof kan help om op sodanige wyse sy straftoemetingsplig te vervul (Van Zyl 1983:58).

Waardevolle werk word ook reeds op die terrein van voorvonnisevaluering gedoen deur kriminologiese instansies soos onder meer die Kriminologiese Vereniging van Suider-Afrika (KRIMSA). Hierdie akademiese vakvereniging lewer reeds diens in hierdie verband deur opleidingskursusse aan te bied aan gekwalifiseerde kriminoloë. Die opleidingskursusse dek die hele spektrum van voorvonnisevaluering, en sluit onder andere, die volgende aspekte in:

- administratiewe prosedure
- etiese gedrag
- die inwin van inligting
- die samestelling van die verslag
- hof prosedure
- tipiese vonnisse en aanbevelings aan die hof

Die opstel van KRIMSA, 'n Etiese Kode vir kriminoloë is volgens Naude in Sonnekus (1993:170) reeds gedoen. Die daarstelling van 'n voorvonnisevalueerseenheid word ook deur KRIMSA vir die toekoms beplan.

### 2.9.1 Probleme

Dikwels gebeur dit dat probleme met die samestelling van voorvonnisevalueringsverslae ontstaan, onder meer die tekort aan proefbeamptes in Suid-Afrika en tyd spandeer om so 'n evalueringsverslag op te stel. Onderhoudvoering met die beskuldigde en die insameling van inligting is 'n tydsame proses en die gevolg is dat sake te lank in howe draai. Indien in *elke strafsak* 'n voorvonnisevalueringsverslag aangevra word, sal dit die administrasie van die Departement van Gesondheid en Welsyn in die war bring. Daar moet in gedagte gehou word dat alternatiewe strawwe naas tronkstraf, met betrekking tot die voorvonnisevaluering, al hoe meer op die voorgrond tree wat op die ou einde daartoe sal lei dat meer geld beskikbaar gestel moet word vir die opleiding van hierdie amptenare (Van Zyl 1983:61-62).

'n Verdere probleem wat mag voortspruit met die gebruik van voorvonnis-evalueringsverslae, is die akkuraatheid van inligting. Met die samestelling van hierdie evalueringsverslae ontstaan die waarskynlikheid dat onwaar verklarings, of selfs in sommige gevalle, irrelevante of onbetroubare feite, ingesluit kan word. As gevolg van die werkslading van proefbeampes kan onakkuraatheid met tye die resultaat wees. In sommige gevalle word proefbeampes oorlaai met werk en is hulle nie altyd in staat om genoegsame tyd te bestee aan navorsing of ondersoekes soos wat daar van hulle verwag word nie (Clear, et al 1989:83).

'n Verdere probleem wat met voorvonnissevalueringsverslae geassosieer word is 'hoorsê-getuienis'. Dit is die verantwoordelikheid van die proefbeampte om inligting wat by verskillende bronne ingewin is, te verifieer. Inligting wat op 'hoorsê-getuienis' gebaseer is, moet bevestig word en die proefbeampte moet persoonlik sekerheid daaroor verkry (Klopper 1987:5) en (Van der Merwe 1980:130).

Hiemstra (1987:475) se aantekening oor 'hoorsê-getuienis', Artikel 241 van die Strafproseswet 1977 stel dit soos volg: "Behalwe waar hierdie Wet anders bepaal, is geen getuienis wat in sy aard 'hoorsê-getuienis' toelaatbaar, indien sodanige getuienis op die dertigste dag van Mei 1961 ontoelaatbaar sou gewees het nie". Die Engelse bewysreg aangaande 'hoorsê' is hier van toepassing.

Die bekendste passasie in hofverslae oor wat 'hoorsê-getuienis' is, kom voor in R v Miller 1939 AD 106, 119 waar Watermeyer HR die wese van 'hoorsê' kernagtig saamvat:

"But statements made by non-witnesses are not always hearsay. Whether or not they are hearsay depends upon the purpose for which they are tendered as evidence. If they are tenderd for their testimonial value (i.e. as evidence of the truth of what they assert), they are hearsay and are excluded because their truth depends upon the credit of the asserted which can only be tested by his appearance in the witness box" (Hiemstra 1987:475).

Kritiek word teen hierdie reël geuiter naamlik "tog is dit nie die houding van Boshoff dat alle bewysreëls tydens vonnisoplegging oorboord gegooi moet word nie, dat 'n versigtige, minder tegniese hantering van bewysmateriaal soms wel geoorloof sal wees ter wille van 'n gepaste vonnis, word met respek ondersteun". Du Toit (1981:144-45) se siening is daar is al beslis die 'hoorsê-reël' kan, onder gepaste omstandighede tydens die oorweging van vonnis, verslap word en kan die voorsittende beampte by vonnis 'n wye reeks faktore in ag neem.

## 2.10 SAMEVATTING

In die voormelde bespreking is die breë verband met betrekking tot voorvonnisevaluering onder 'n vergrootglas geplaas en poog die onderzoeker om 'n betekenisvolle bydra tot die inhoud van die penologiese vakwetenskap te lewer. Die onderzoeker het eerstens na die wetgewende ontwikkeling in Suid-Afrika verwys en is bevind dat die regbank wel 'n voorvonnisevalueringsverslag kan aanvra vir die doeleindes van 'n gepaste straf.

Voorvonnisevalueringsverslae vind gestalte daarin dat dit 'n gesonde grondslag vorm met betrekking tot individualisering van staf en daarom is dit van kardinale belang in die strafregspelingstelsel.

Alhoewel die Strafproseswet nie spesifiek vir voorvonnisevalueringsverslae voorsiening gemaak het nie beveel verskeie skrywers aan dat voorvonnisevalueringsverslae en voorvonnisondersoeke in die geval van jeugdiges, eerste oortreders en ernstige oortreders, gebruik behoort te word.

## HOOFSTUK 3

### DOELSTELLINGS EN FUNKSIONERING VAN VOORVONNISEVALUERINGSVERSLAE

#### 3.1. INLEIDING

Voorvonnisevaluering wat voortspruit uit voorvonnisondersoeke en voorvonnisevalueringverslae vorm die kern van *feitlike en diagnostiese* studies van die oortreder wat dit ten doel het om die vonnisoplegger van al die nodige en beskikbare inligting te voorsien wat die besondere omstandighede en probleme van die oortreder of jeugoortreder uiteensit. Regtelike amptenare wat gemoeid is met die oplegging van vonnisse word ondersteun in hul pogings om 'n objektiewe, rasionele, effektiewe en 'n gepaste vonnis, in die lig van al die omringende omstandighede, te formuleer (Prinsloo 1989:105).

Ten einde voorvonnisevaluering te laat slaag word verslagdoening aan howe beskikbaar gestel deur die karakter en omstandighede van die beskuldigde aan te dui sowel as sy persoonlike- en maatskaplike-agtergrond, kriminele rekord en so meer (Clear, *et al*, 1989:72).

Deur middel van voorvonnisevalueringverslae word gepoog om nie net 'n samevatting van versamelde inligting nie, maar ook gevolgtrekkings waartoe die proefbeampte tydens sy ondersoek gekom het en aanbevelings wat hy op grond



daarvan wil maak, aan te dui. Die feit dat dit wat uit evalueringsverslag voortvloei, ook in 'n sekere mate die toekoms van 'n persoon (oortreder) kan bepaal, moet die skrywer van só 'n evalueringsverslag 'n professionele verantwoordelike persoon wees. Om aan hierdie taak reg te laat geskied is dit dus van uiterste belang dat die proefbeampte hom altyd sal vergewis van die doel en funksies van voorvonnisevalueringsverslae en die beginsels waarop dit rus.

### **3.2 PRIMÊRE DOELSTELLING EN FUNKSIONERING VAN VOORVONNIS-EVALUERINGSVERSLAE**

Verskeie skrywers is dit eens dat die primêre doel ten opsigte van voorvonnisevaluering wat bestaan uit voorafgaande voorvonnisevalueringsverslae en voorvonnisondersoeke dien as leidrade of gids vir howe by die besluitneming oor 'n gepaste optrede teen die oortreder wat tot laasgenoemde se suksesvolle rehabilitasie kan lei. Die inhoud van evalueringsverslae is dus hoofsaaklik daarop gerig om aan die hof 'n geheelbeeld van die oortreder en sy probleemsituasie by wyse van 'n objektiewe en geordende evalueringsverslag te verskaf sodat dit die omstandighede wat die betrokke saak omring, kan bestudeer en bepeins en kan besluit oor wat die mees gewenste optrede onder die spesifieke omstandighede sal wees. Die doel en funksies ten opsigte van voorvonnisevalueringsverslae word soos volg beskryf:

### **3.2.1 Doel en funksies ten opsigte van voorvonnis-evalueringsverslae**

Verslagdoening aan houe oor die omstandighede van beskuldigdes word wêreldwyd as een van die primêre funksies van proefbeamptes beskou. Dit geskied normaalweg in die vorm van voorvonnis-evalueringsverslae.

Benewens om inligting aan houe te verskaf, vorm hierdie voorvonnis-evaluering die grondslag vir verdere behandeling van die oortreder, hetsy in die gemeenskap, die gevangenis of ander inrigtings (Bennie 1991:6).

Die doel van voorvonnis-evalueringsverslae word deur verskillende skrywers soos onder andere Howard Abadinsky (1977:92-93), Robin (1990:350), Rosecrance (1987:163), Carter en Wilkens (1970:69) en Killinger en Cromwell (1978:126) wyer omskrywe en identifiseer hulle vyf doelstellings in hierdie verband soos volg:

- Dit vorm die grondslag vir proefplasing, toesig en behandeling in die gemeenskap.
- Dit dien as 'n hulpmiddel vir gevangenispersoneel om die gevonniste gevangene te klassifiseer en 'n behandelingsprogram daar te stel.
- Dit verskaf inligting aan die gevangenisowerhede wat dit kan gebruik met vrylating en die bepaling van paroolvoorwaardes.

- Dit dien as inligtingstuk vir navorsers by korrektiewe dienste.

Om aan die vereistes van voorvonnisevalueringsverslae te voldoen, verg die voorbereiding daarvan nie net kundigheid in die skrywe daarvan nie, maar ook kundigheid by die voorafgaande voorvonnisondersoeke. Dit sluit kundigheid in oor onderhoudvoering, interpretasie daarvan en die weergawe van versamelde inligting. Daar rus met ander woorde 'n groot verantwoordelikheid by proefbeamptes om behulpsaam te wees met sinvolle vonnisoplegging maar word hierdie take nie alleenlik deur hulle verrig nie (Bennie 1991:6).

Voorvonnisevaluering deur middel van voorvonnisevalueringsverslae en voorvonnisondersoeke is ongetwyfeld die eerste groot tree wat op pad na strafindividualisasie gegee word. Die waarde wat sulke evalueringsverslae inhou word deur ervare en gebalanseerde persone opgestel en kan moeilik onderskat word. Ervare straf-toemeters weet egter dat proefbeamptes se voorvonnisevalueringsverslae nie die alfa en die omega op hierdie gebied is nie. Proefbeamptes kan weens hulle opleiding en agtergrond howe slegs ten opsigte met die maatskaplike agtergrond van die veroordeelde persoon behulpsaam wees. Omdat hulle, nes die landdros, gewoonlik nie oor genoegsame kennis van, onder andere, kriminologie, penologie en sielkunde beskik nie, word hierdie voorvonnisevalueringsverslae deur kenners op hierdie gebiede aangevul (Klopper 1990:143).

Hedendaagse literatuur beklemtoon dat kennis geneem behoort te word van die oortreder se maatskaplike omgewing omdat dit 'n al groterwordende rol by die misdadiger se gedrag speel. Dit is die proefbeampte se plig om die maatskaplike omstandighede van die betrokke gemeenskap, deur middel van voorvonnisevalueringsverslae, onder die hof se aandag te bring en te interpreteer.

Volgens die Viljoenkommissieverslag (1976:106), is die volgende aanbevelings met betrekking tot voorvonnisevalueringsverslae gemaak wat deur proefbeamptes of soorgelyke deskundige persone opgestel en is gemeen dat daar ernstige oorweging geskenk word aan die volgende naamlik:

- Aan die oprigting van voorvonnis-diagnostiese sentrums, elk bestaande uit deskundiges soos 'n psigiater, sielkundige, geneesheer, maatskaplike werker, proefbeampte en moontlik 'n lid of lede van 'n belanghebbende welsyns-organisasie.
- Die proefbeampte 'n voltydse werknemer van die Staat moet wees en verantwoordelik moet wees vir die sekretariële werk en die voorbereiding van voorvonnisevalueringsverslae. Ander lede word op 'n deeltydse of *ad hoc* basis aangestel.
- Die oprigting van 'n gespesialiseerde voorvonnis-diagnostiese sentrum vir persone wat aan sterk drank óf verdowingsmiddels verslaaf is.

- Dat bestaande wetgewing gewysig word om 'n regsprekende beampte toe te laat om in die uitoefening van sy diskresie en in belang van geregtigheid, 'n proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag of besondere gedeeltes daarvan *in camera* te ontvang en ook om publikasie daarvan te verbied.

Cloete het reeds in 1973 daarop gewys dat strafindividualisasie, onder andere, deur voorvonnis-diagnostiese sentrums op 'n stewige grondslag geplaas kan word. Dit het lank geneem voordat hierdie droom (gedeeltelik) bewaarheid geword het. In 1982 het Regter Viljoen aan hierdie skrywer opdrag gegee om só 'n diagnostiese sentrum op die been te bring. Dit het wel gebeur en die sentrum is aanvanklik die 'assesseringseenheid' genoem.

In 1986 het Neser 'n ondersoek ingestel na 101 oortreders wat deur hierdie 'eenheid' ondersoek was. Bevindinge van hierdie ondersoek het aangetoon dat howe soos volg op hierdie aanbevelings van die assesseringseenheid gereageer het:

- |   |     |
|---|-----|
| • ten volle aanvaar                           | 67% |
| • gedeeltelik aanvaar (met geringe wysigings) | 15% |
| • verwerp                                     | 18% |

Daar word gehoop dat landdroste van hierdie deskundige raad gebruik sal maak om by 'n geïndividualiseerde vonnis uit te kom, te wete 'n vonnis wat by die beskuldigde pas (Klopper 1990:143-144).

Dat proefbeamptes wel daarin slaag om aan dié vereistes te voldoen, word weerspieël in die woorde van W F Krugel, Streekhofpresident, tydens 'n simposium oor die *Hantering van die Oortreder in die Voorvonnis-, Vonnis- en Navonnisfase* op 28 en 29 September 1989, waar hy gesê het: "die verslaggewing wat deesdae voor die hof geplaas word is professioneel, goed deurvors en van baie groot hulp by die bepaling van wat met die persoon voor die hof gedoen moet word. My kollegas in die streek- en distrikshofe het aansienlike waardering vir die moeite wat gedoen word om onpartydige en objektiewe verslae aan die hof voor te dra" (Bennie 1991:7).

Primêre doelstellings ten opsigte van 'n voorvonnissevalueringsverslag word deur Clear *et al* (1989: 72) soos volg beskryf:

" is to present to the judge information enabling the tailoring of the sentence to meet the goals of the law of society. In a way, the probation officer functions as the eyes, ears, arms and legs of the judge outside the court room by interviewing, investigating and verifying that which needs to be taken into account at sentencing".

Die uiteindelijke doel van voorvonnissevalueringsverslae is met ander woorde om inligting te verskaf ten opsigte van strafoplegging. Met al die moontlike inligting beskikbaar wat by 'n saak betrokke is, ontstaan vrae soos onder andere: op welke wyse besluit die skrywer van 'n evalueringsverslag watter inligting waar en wanneer te gebruik?

'n Straf wat geformuleer word sonder enige voldoende inligting aangaande die karakter en persoonlikheid van die oortreder, sy emosionele, sielkundige- en opvoedkundige probleme, sy behoeftes en verhoudinge met sy familieleden en ander mense, sowel as die omgewing waaruit hy kom, beskik oor baie min waarde en word straf deur ingewing eerder as 'n wetenskaplike proses beskou (Midgley, Steyn & Graser 1975:203) en (Senna & Siegel 1990:G-8).

In 'n verslag van die Ontario (Kanada) Magistrates Association word die doel van die voorvonnisevalueringsverslae uiteengesit en het dit betrekking op die volgende: "... dat dit in belang van die veiligheid van die gemeenskap en die beskerming van die oortreder is, sodat niemand vandag die plek van individualisasie van straf in die strafregstelsel kan bevraagteken nie. Toestemming word aan die regter deur middel van proefdienste en voorvonnisevalueringsverslae verleen sodat hy die oortreder beter as 'sy eie ma' kan leer ken. Ten einde om by 'n gepaste vonnis uit te kom is dit vir die hof nodig om vrae soos die volgende te beantwoord:

- wie is hierdie persoon?
- watter soort mens is hy?
- watter faktore het sy gedrag beïnvloed?
- wat is die bes moontlike toewysing om te verseker dat die tweeledige doel van beskerming van die gemeenskap en die rehabilitasie van die oortreder bereik kan word?

Die vonnisoplegger wat nalaat om erns te maak met antwoorde op hierdie vrae en wat nie bereid is om, sover dit prakties en menslik moontlik is, deskundige advies daaroor in te win nie, moet dalk ook maar sê soos Neelsie Langenhoven wat uiteindelik teenoor die magistraat van Oudtshoorn konkludeer: "Ek het weer vals veroordeel. Ek het nie anders gedog nie - as jy sit ewe lekker daar op die regter stoel en jy glo wie jy wil, reg of verkeerd, en dit traak jou nie verder nie, en jy trek jou salaris. Laat staan tog die telegram. Ek sal nie deug vir magistraat nie".

Uit voorafgaande, blyk duidelik dat enige bevoegde spesialishulp wat aan die regspleger gegee kan word om oor vonnis te besluit, nie net baie welkom is nie, maar is ook uiters noodsaaklik. Die beste wat hy kan kry is uit die aard van die saak die soort deskundige hulp wat die sosioloog, penoloog of die maatskaplike opgeleide persoon kan gee. Spesialisadvies wat uit die hart van die gemeenskap aangebied word moet gewig dra. Die oortreder is per slot van rekening iemand uit die bestaande gemeenskap en nadat hy sy straf ontvang het of dan sy pak soos 'n man gevat het, moet hy weer op 'n ordelike en bevredigende manier na die gemeenskap terugkeer. Met of sonder dat voorvonnisevaluering plaasvind bly dit moeilik om altyd 'n gepaste vonnis te vind, maar dit is ook gerusstellend as daar 'n behoorlike voorvonnisevalueringsverslag en aanbeveling beskikbaar is, want dan is alles gedoen wat moontlik gedoen kon word vir die oortreder (Midgley, Steyn & Graser 1975:203), (Graser 1972:39) en (Krugel 1989:7-8).



Aansluitend hierby het 'n Amerikaanse Regter, James Parson die doel van 'n voorvonnisevalueringsverslag soos volg saamgevat:

“The development of the pre-sentence report signalled a major breakthrough in the fight for individualised justice”.

Hy noem ook die volgende:

“A key ingredient of the pre-sentence process is the insurance it affords the defendant, the court, and the community that this inquiry will be thorough and objective and that the report will accurately mirror the defendant and his life? (Midgley, Steyn & Graser 1975:203).

Die grootste bate van die voorvonnisevalueringsverslag volgens Hatcher in Naser (1986:66) is geleë in die gesonde grondslag ten opsigte van strafindividualisasie en die keuse van beskikkingsalternatiewe. Doelstellings en funksionering van voorvonnisevalueringsverslae word soos volg deur Naser beskryf:

- om aan die hof 'n geheelbeeld van die oortreder en sy probleem-situasie te verskaf
- die hof behulpsaam te wees in sy besluitneming oor wat die gewenste optrede onder die spesifieke omstandighede sal wees;
- om as basis vir die voortgesette behandeling van die oortreder te dien; en

- om die inhoud van die voorvonnisevalueringsverslag so aan te bied dat dit as bron van inligting aangewend kan word in die voorbereiding en beplanning van die oortreder se behandelingsprogram.

Skrywers soos King (1989:33) en Kay & Vedder (1963:35) is dit eens dat die primêre doel ten opsigte van voorvonnisevalueringsverslae is om as leidraad of as gids vir houe op te tree by die besluitneming oor 'n gepaste optrede teenoor die oortreder wat tot laasgenoemde se suksesvolle rehabilitasie kan lei. Die inhoud van voorvonnisevalueringsverslae is dus hoofsaaklik daarop gerig om aan die hof 'n geheelbeeld van die oortreder en sy probleemsituasie te verskaf. Met die hulp van objektiewe en geordende evalueringsverslae kan die omstandighede wat die betrokke saak omring daardeur bestudeer en bepeins word om sodoende te besluit wat die mees gewenste optrede onder die spesifieke omstandighede sal gewees (Jacobs 1976:187).

Die doel van voorvonnisevalueringsverslae is met ander woorde nie om aan die hof voor te skryf wat hy moet doen nie, maar om as professionele inligtingsbron en verantwoordbare rigtingwyser op te tree. Die finale besluitneming oor watter optrede gevolg moet word, word steeds aan houe oorgelaat. Indien die nodige perspektief dus in dié opsig behou kan word, bestaan daar nie 'n gevaar vir 'n probleemsituasie nie. King (1969:191) se mening hieroor is soos volg: "Another difficulty about giving opinions has been the idea, held by some courts and some probation officers, that this amounts to telling the court what is ought to do, to usurping its function in sentencing".

Daar moet egter in gedagte gehou word dat die proefbeampte nie net 'n passiewe meeganger in die hofproses is wat slegs die versamelde inligting oor die oortreder verstrek nie. Hy behoort ook verantwoordbare gevolgtrekkings te kan maak, gegewens met mekaar in verband te bring en uiteindelik aan die hof te verduidelik wat die inhoudsmeting daarvan is (Jacobs 1976:188).

Keve (1960:55) antwoord hierop soos volg:

"We are not just vital statistics workers. We are not just people who go around asking questions and putting down the answers. We are people who are first to investigate and find facts but then, if we are to merit the respect, the prestige, and hopefully the pay of professional experts, we must be willing to leave the safe haven of just reporting facts : we must be willing to stick our necks out and analyse our facts and tell the court what they mean".

Belangrike doelstellings van voorvonnisevalueringsverslae is dus om 'n basis vir voortgesette behandeling van die oortreder te dien. Die inhoud van hierdie evalueringsverslag moet daarom so volledig as moontlik wees sodat dit as 'n vertrekpunt en as vernaamste bron van inligting kan dien by die voorbereiding en beplanning van die gewenste hulpverlening aan die oortreder. Die doel van die voorvonnisevalueringverslag is met ander woorde om aan die hof al die beskikbare inligting oor die oortreder te verskaf wat die hof dan in staat stel om die beskuldigde beter te verstaan

sodat 'n geskikte vonnis opgelê kan word wat die maksimum waarde vir die rehabilitasie van die beskuldigde sowel as die beskerming van die gemeenskap kan inhou.

Die uiteindelijke doel is volgens Rosecrance (1987:163) en Carter & Wilkens (1970:69) dat voorvonnis-evalueringsverslae nie net saamgestel word om slegs die skuld óf onskuld van die oortreder te demonstreer nie maar ook om te fokus op die persoonlikheid en maatskaplike-agtergrond van die oortreder. Doelwitte ten opsigte van voorvonnis-evalueringsverslae word soos volg deur hulle beskryf:

- om te fokus op inligting wat betrekking het op die persoonlikheid van die oortreder;
- begrip te hê vir sy probleme en behoeftes;
- die wêreld te verstaan waarin hy lewe;
- meer te wete te kom oor sy verhouding met mense;
- daardie bepalende faktore te ontdek wat tot sy spesifieke oortreding gelei het;
- sy gedrag in die algemeen te bepaal; en
- alternatiewelike voorstelle aan die hand te doen in verband met sy rehabilitasie proses.

In aansluiting hierby beskryf Richmond (1982:1228) die doelwit van 'n voorvonnis-evalueringsverslag soos volg:

“ to assist in understanding what motivates the defendant’s behaviour (and) aid in predicting what kinds of behaviour may be anticipated in the future”.

Sy siening is dat die funksie van voorvonnisevalueringsverslae nie net is om belangrike inligting in te sluit wat met straf verband hou nie, maar ook inligting behoort in te sluit wat “may be helpful in the correctional treatment of the defendant”.

### **3.2.2 Die Vonnisfase**

Die belangrikste persoon in hierdie fase is sekerlik die regsplegende beampte en uit die aard van die saak die staatsaanklaer wat self 'n belangrike inset lewer. Dit is die taak van die hof om 'n regverdige straf, wat sowel die oortreder as die gemeenskap pas, op te lê. Landdroste is dikwels op hulle self aangewese om oor 'n vonnis te besluit. Die ontwikkeling en daarstelling van doeltreffende proefdienste tydens die vonnisfase versterk die hande van die landdros en verseker dat die oortreder 'n mees gepaste vonnis opgelê word.

Die tyd is verby dat daar slegs op misdaad gekonsentreer word. Hoewel straf en vergelding nog belangrike elemente is, word gekyk wat die mees sinvolle vonnis in die bepaalde omstandighede vir die betrokke oortreder sal wees. Kennis en ervaring van menslike gedrag en eienskape is van onskatbare waarde in die oorweging van vonnisopsies.

In hierdie proses is dit die proefbeampte se insette, in die vorm van 'n voorvonnis-evalueringsverslag wat van waarde kan wees. Regter H.J. Steyn het tereg opgemerk dat 'n behoorlik saamgestelde voorvonnis-evalueringsverslag heelwaarskynlik die belangrikste enkel faktor is wat die hof kan help om sy straftoemetingstaak te vervul. Robin (1990:349-350) lig sy mening met betrekking tot die doel van 'n voorvonnis-evalueringsverslag soos volg:

“ presentence report is to serve as an indispensable sentencing tool for the court. The presentence report is the only external sentencing aid that is practical, objective, readily available and regularly used by the courts in disposing of offenders”.

Dit spreek vanself dat voorvonnis-evalueringsverslae professioneel, weldeurdag, objektief en onpartydig sal wees. Slegs dan kan proefbeamptes verwag dat houe van hulle gebruik sal maak.

Dit is die ondersoeker se oorwoë mening dat die voorvonnis-evalueringsverslag sonder twyfel een van die belangrikste bydraes in die hedendaagse strafreg is. Deur middel van evalueringsverslae word die hof gehelp om die karakter en persoonlikheid van die oortreder te verstaan; lig te werp op sy probleme en behoeftes in die maatskaplike omgewing waarin hy leef en wat 'n invloed op sy oortreding kon gehad het; asook moontlike oorsakende faktore vir sy anti-sosiale gedrag. Derhalwe kan die waarde van 'n objektiewe evalueringsverslag en aanbeveling aan die hof nie genoeg beklemtoon word nie. Hoewel dit die proefbeampte is wat die voorvonnis-

evalueringsverslag opstel, lewer ander professies ook indirekte insette. Die multi-dissiplinêre spanbenadering kom in die vonnisfase tot sy reg.

Die laaste dissipline wat in die vonnisfase uitgesonder word, is die regsverteenwoordiger. Sy primêre taak is om te verseker dat sy kliënt regverdig behandel word. Daarom is die voorvonnisevalueringsverslag nie net 'n belangrike instrument vir die regsprekende amptenaar nie. Dit is van groot waarde by die verdedigingsproses en vind die regsverteenwoordigers hierdie evalueringsverslag oor die algemeen van groot waarde.

Daar word gemeen dat dit meer sinvol sal wees indien voorvonnisevalueringsverslae aan die verdediging gegee word. Dit laat die vraag ontstaan aan watter party moet die evalueringsverslag werklik gegee word. Die party wat die vervolging instel, die verdediging of aan die regsprekende beampte, om hom in staat te stel om 'n sinvolle vonnis op te lê? Die mening is dat proefbeamptes, weens hulle onpartydigheid, nie as getuies vir die vervolging of die verdediging beskou moet word nie. Hulle is getuies wat die howe oor die beste beskikkingsmoontlikhede adviseer ten einde die individu in sy rehabilitasieproses en die gemeenskap van maksimale hulp te wees.

Uiteindelik berus die finale strafoplegging nog by die regsprekende beampte. Met die nodige kennis en insigte kan by nou verskillende vonnisopsies oorweeg. Dit sluit onder meer in:

- gevangenisstraf
- 'n opgeskorte vonnis
- 'n vonnis waar ter uitvoerlegging uitgestel word
- gemeenskapsdiensvonniss
- verwysing na 'n rehabilitasie-sentrum (Pieterse 1989:11-13).

### 3.3 Waaruit bestaan 'n voorvonnisevalueringsverslag?

'n Vraag soos die volgende ontstaan: Waaruit bestaan 'n ideale voorvonnisevalueringsverslag? Hamilton (1965:5) se reaksie hierop is daar geen modelverslag bestaan nie en sê sy die volgende "there are no routines which will make the case inevitable clear, accessible and understandable". Haar ander uitgangspunt is dat 'n voorvonnisevalueringsverslae geskryf moet word om by die besondere geval te pas en dat besonderhede van die geval nie sodanig gestuur moet word dat dit in 'n spesifieke teoretiese raamwerk moet pas nie. Hierdie uitgangspunt word bevestig wanneer sy die volgende uitspraak lewer: "there are no canons of mass or coherence, no dramatic unities to which the living human situation can be shaped?". Hoewel daar geen modelverslag bestaan waaraan volledigheid en betroubaarheid van evalueringsverslae gemeet kan word nie, moet onthou word dat hierdie voorvonnisevalueringsverslae professionele verslae is wat aan sekere beginsels moet voldoen (Jacobs 1976:189-190).

In die bekende saak *S v Adams* 1969 (4) 130-131 wat handel oor die funksie van voorvonnisevalueringsverslae getiteld *Crime and Punishment - The Penal System in*



*Theory en Law and Practice in Britain* is verwys na die rol wat proefbeamptes se evalueringsverslae as hulpmiddels vir howe by straftoemeting kan dien. Daar word ge- sê die Hof soek vir leiding in die betekenisvolle aanbevelings wat gebaseer word op regverdige feite wat deur proefbeamptes beskikbaar gestel word om sodoende sy pligte op 'n baie beter en doeltreffender wyse te kan uitoefen. Die werk vanuit die Verenigde Koninkryk getiteld *Criminal Justice and the Treatment of Offenders* word aangehaal wat op die funksie en doel van voorvonnisevalueringsverslae in Engeland betrekking gehad het. Daar is geen twyfel daaraan dat die proefbeampte se evalueringsverslag die kern van die verslaggewingsproses ontwikkel het - hy sê hy het met opset volledig verwys na die rol wat 'n proefbeampte se evalueringverslag as 'n hulpmiddel vir die Hof kan speel by straftoemeting. "Ek het dit met opset gedoen omdat hierdie Hof die mening toegedaan is dat hy al hoe meer, as dit kom by die uitoefening van sy plig om die gemeenskap te beskerm en die individu te straf, sy vonnis in die lig en nie in die duisternis moet opleë nie. 'n Behoorlike saamgestelde voorvonnisevalueringverslag is heelwaarskynlik die belangrikste enkele faktor wat die Hof kan help om op sodanige wyse sy straftoemetingsplig te vervul. Ek onderskryf veral die feit dat, wat my aanbetref, die hof vir leiding soek en dat as hy betekenisvolle aanbevelings gebaseer op gegronde feite van proefbeamptes beskikbaar kan hê, die hof sy pligte op 'n baie beter en doeltreffender wyse sal kan uitoefen".

Hiervolgens sê Klopper: "Volgens my oordeel kan die waarde van 'n gebalanseerde ewewigtige en weldeurdagte voorvonnisevalueringverslag moeilik oorskat word (Krugel 1989:12).

Volgens Bottoms, et al (1988:23) is die *Streatfield Committee* se idee dat die voorvonnisevalueringsverslag hopenlik behulpzaam sal wees met die volgende aangeleenthede:

- inligting omtrent die sosiale en huishoudelike agtergrond van die oortreder wat in howe ter sprake was asook die evaluering van sy laakbare gedrag;
- inligting omtrent die oortreder en sy omgewing wat in howe ter sprake was asook die oorweging oor hoe sy kriminele loopbaan gekontroleer kan word; en
- 'n opinie van die gelyke uitwerking van die oortreder se kriminele loopbaan óf proeftydperk óf sommige ander spesifieke vorme van straf.

Volgens Van der Merwe (1975:159) beskou die Streatfield-Kommissie die voorvonnisevalueringsverslag van belang by regstoemeting te wete:

- Dit moet egter nooit uit die oog verloor word nie dat dit hier gaan om 'n mens in nood en dat die voorvonnisevalueringsverslag en die voorafgaande voorvonnisondersoek daarop ingestel moet wees om hierdie nood te verlig. Volgens Hoefnagels is self die inwin van gegewens hulpverlening, dit wil sê, indien dit van die kliënt verkry is. Dit is 'n noodtoestand wat die mens tot

onwettige gedrag dryf en waar beide justisie en maatskaplike werk 'n funksie het.

- 'n Amerikaanse regter, Hoffman, sien tereg die voorvonnisevalueringverslag nie net as 'n hulpmiddel by regstoemeting nie en sê daaroor "but also may form the basis for the future treatment of the defendant either as a probationer, inmate of a penal institution, or candidate for parole".

Die benaming, voorvonnisevalueringverslag omskryf ook die betekenis naamlik 'n voorvonnisevalueringverslag voorgelê na skuldigbevinding maar voor vonnisoplegging, met ander woorde daar vind 'n voorvonnisevaluering plaas. Dit is dus geensins die taak van die proefbeampte om die beskuldigde se onskuld te probeer bewys of om versagende omstandighede te probeer vind nie, soos Le Mesurier in Van der Merwe (1975:158) dit dan ook tereg stel:

" a preliminary investigation by a probation officer does not aim at proving the guilt or innocence of the defendant, neither is it an attempt to find mitigating reasons why the court should place an offender on probation".

Hoefnagels in Van der Merwe (1975:159-160) se beskouing oor die voorvonnisevalueringverslag is die volgende:

"De beskrywing en beligting die feite begripelik maak, beoogt vergeving noch verontskuldiging, maar verheldering voor regtdoen en hulpverlening. Begripelik maken is iets anders dan goedpraten".

Die hof verlang dus van die proefbeampte 'n eerlike en objektiewe mening in verband met sake wat na hom verwys word. Dit beteken dat hy hom nóg deur die landdros, nóg die beskuldigde (kliënt) óf ander persone mag laat beïnvloed ten opsigte van die voorvonnisondersoek, voorvonnisevalueringsverslag en aanbeveling.

Geregtelike gesag op korrektiewe gebied bevestig dat voorvonnisevalueringsverslae in alle verhoorsake aangevra behoort te word met ander woorde 'n voorafgaande voorvonnisevaluering moet plaasvind. Met die hulp van hierdie evalueringsverslae kan egter voorkom word dat hulle daartoe verbind om beskuldigdes na inrigtings te stuur in plaas daarvan om eerder 'n proeftydperk in te stel óf om te voorkom dat 'n proeftydperk ingestel word in plaas daarvan dat tronkstraf eerder toepasliker sou gewees het (Carter & Wilkens 1970:70) en (Killinger & Cromwell 1978:126).

Volgens Frank Merrit (1983:364) het die gebruik en voorbereiding van voorvonnisevalueringsverslae in Amerika 'n geweldige toename getoon. Hierdie evalueringsverslae word deur proefbeamptes, wat aan hulle verbonde is, opgestel en sluit alle inligting in oor misdade wat gepleeg was asook 'n volledige beskrywing van die persoonlike agtergrond van die oortreder. Inligting word verkry deur sekere bronne

te raadpleeg soos onder andere die aanklaer, die slagoffer, geregsamptenare, vriende en familie van die oortreder. Merrit se beskouing oor die hoofdoel van voorvonnis-evalueringsverslae is met ander woorde om howe by te staan "in determining the appropriate disposition of the case, and therefore information on related criminal conduct is highly appropriate". Hierdie inligting sluit met ander woorde die proef-beampte en aanklaer se voorstelling van die oortreding wat begaan was, in.

Die toenemende besef van die belangrikheid van die voorvonnissevaluering en voorvonnisondersoek in Suid-Afrika is weerspieël deur 'n referaat wat mnr J.T. du Toit, Streekslanddros in Kaaspstad, ten tye van NIMRO se 1971-kongres oor Rehabilitasie en Misdaadvoorkoming gelewer het. Mnr du Toit het onder andere gesê dat howe herhaaldelik besig is om die huislike agtergrond van oortreders te ignoreer wat betref sy karakter- en sielkundige agtergrond sowel as sy plooibaarheid teenoor rehabilitasie en hervorming. Sy argument is dat howe ten volle ingelig behoort te wees ten opsigte van die algemene karakter en huislike omstandighede van die oortreder. Hy rapporteer ook deur te sê dat hyself voorvonnissevaluering-verslae vir sekere oortreders aangevra het en was in staat gewees om, na aanleiding van basiese inligting wat in hierdie evalueringverslae vervat was, straf op te skort in plaas van opsluiting in inrigtings (Midgley, Steyn & Graser 1975:210) en (Graser 1972:40).

Verskillende skrywers soos Carter en Wilkins (1970:69), Jacobs (1976:152) en Swart (1982:90-91) is dit eens dat die doelstellings en funksionering van voorvonnis-evalueringsverslae die volgende behoort te wees naamlik:

- dat dit inligting bevat wat geensins van belang is by die bepaling van die skuld of die onskuld van 'n oortreder nie. Faktore van persoonlike en maatskaplike aard is egter die belangrikste aangesien dit die voorsittende beampte in staat stel tot die volgende:
  - \* om die saak in 'n beter perspektief te sien, en
  - \* om 'n toepaslike óf 'n geskikte vonnis vir die oortreder op te lê. Die bepaling van 'n geskikte vonnis is vir die oortreder en die ondersoeker baie lukraak aangesien daar nooit met sekerheid gesê kan word wanneer 'n vonnis vir 'n oortreder geskik is of nie. Nietemin, kan die gebruik van voorvonnissevalueringsverslae wel 'n rol speel by straf-oplegging veral wanneer dit kom by die bepaling van die aard van die vonnis; die lengte van die vonnis; en alternatiewe vir gevangenisstraf soos veral ondertoetsigstelling, boetes ensovoorts.

Voorvonnissevalueringsverslae kan derhalwe omskryf word as 'n dokumentêre geskrif waarvan die inhoud 'n geordende en gesistematiseerde weergawe is van alle verbandhoudende inligting aangaande alle aspekte van die oortreder as mens en die oortreding wat gepleeg was. Benewens hierdie aspekte bevat dit ook gevolg-

trekkings waartoe die proefbeampte gekom het en moontlike aanbevelings en voorstellings in verband met die vonnis, onderteken deur 'n proefbeampte ter voorlegging aan die hof by vonnisoplegging.

### **3.4 WAARDE EN GEBRUIK VAN VOORVONNISEVALUERINGSVERSLAE**

Die gebruik van voorvonnisevalueringverslae neem 'n belangrike plek in veral by die behandeling van die oortreder. Abadinsky (1977:93) wys op die waarde wat voorvonnisevalueringverslae inhou en watter betekenis dit het wat betref die behandeling van oortreders. Inrigtings maak veral gedurende die begin van die aanhoudingsfase gebruik van inligting wat in hierdie evalueringverslae vervat is ten einde die oortreder te verstaan en om 'n behandelingsprogram vir hom uit te werk. Voorvonnisevalueringverslae kan waardevolle inligting bevat omtrent die versorging, aanhouding en rehabilitasie van die oortreder en boonop kan hierdie evalueringverslae bepalend wees in die benadering tot die oortreder, sy behandeling, opleiding en beheer in inrigtings (Swart 1982:91).

Vanuit 'n inrigtingsoogpunt word die gebruik van voorvonnisevalueringverslae veral belangrik beskou by die klassifikasie van gevangenes. Inligting wat derhalwe in voorvonnisevalueringverslae vervat is kan van aansienlike waarde wees. Ten einde 'n gesonde of realistiese behandelingsprogram vir 'n gevangene daar te stel, is dit nodig om kennis aangaande alle aspekte van die oortreder se persoonlikheid, maatskaplike agtergrond ensovoorts te bekom. Sodanige inligting is meestal vervat in

voorvonnisevalueringsverslae wat voortspruit uit voorvonnisonderseoeke en kan dit met buitengewone waarde gebruik word. Hierdie inligting dien as riglyne vir die opstel van behandelingsprogramme vir oortreders en behoort van so 'n aard te wees sodat dit aandag gee aan die probleme en tekortkominge van die individuele oortreder soos wat dit mag voortspruit uit evalueringsverslae. As gevolg van die "sogenaamde hoër hervormingsyfer van jeugoortreders" is die mening dat daar meer van voorvonnisevalueringsverslae gebruik gemaak moet word ten opsigte van jeugdiges as in die geval van volwasse oortreders (Swart 1982: 93).

Bevindinge van die Viljoenkommissie toon dat die gebruik van voorvonnisevalueringsverslae by vonnisoplegging 'n dringende noodsaaklikheid geword het. Die individualisasie van die strafproses is nie net alleen van onskatbare waarde vir die oortreder self nie, maar ook vir die gevangenis wat poog om die oortreder te verbeter deur hom te behandel en op te lei. Die bestudering van voorvonnisevalueringsverslae kan 'n aanduiding gee van moontlike oorsake wat verband hou met misdadadveroorsaking en kan moontlikhede bied vir die behandeling en uitskakeling daarvan. Individualisasie van vonnisoplegging kan as 'n alternatief vir gevangenisstraf dien en daardeur 'n vermindering in die aanhouding van oortreders teweeg bring. Dit kan moontlikhede bied vir behandeling van oortreders in nie-inrigtingsverband (Swart 1982:90).

Om van enige waarde vir howe te wees, moet voorvonnisevalueringsverslae duidelik aan hulle doel beantwoord. Die waarde daarvan word deur Perry (1979:89) soos volg beskryf:



"If their function is not clearly recognised, confusion in content is inevitable as there will be doubt as to what information is relevant".

Voorvonnisevalueringsverslae behoort met ander woorde logies, weldeurdrag en op die man af te wees en alle nodige relevante feite bevat wat op die oortreder betrekking het.

Die waarde van voorvonnisevalueringsverslae word beklemtoon wanneer 'n oortreder onder toesig geplaas word, veral by die ontleding by rehabilitasieprogramme. By die bestudering van verskillende voorvonnisevalueringsverslae kan moontlike veroorsakende faktore wat verband hou met misdaadpleging, ontleed, uitgeskakel of behandel word. Selfs op sekondêre vlak kan dit leiding gee in die behandeling en uitskakeling van faktore rondom die oortreder self wat moontlik verantwoordelik kan wees vir sy verval in misdaadpleging en kan dit van aansienlike waarde en betekenis wees by toekomstige penologiese navorsing (Swart 1982:88).

Die voormalige hoofregter, sy Edele Regter Ogilvie Thompson het in 1972 ondanks probleme wat met die opstel van voorvonnisevalueringsverslae ondervind was, die praktiese noodsaaklikheid daarvan beklemtoon. Hy beklemtoon dat, nie net is die agtergrond van die oortreder van kardinale belang nie, maar ook in die geval by die beregtiging van jeugdige oortreders en eerste oortreders dit van onskatbare waarde is met die bepaling van 'n gepaslike straf. Sy mening is dat voorvonnisevaluering ook van aansienlike waarde kan wees vir volwasse oortreders.

In die Viljoenkommissieverslag (1976:104) stel hy dit soos volg:

"I would like to mention the practical usefulness of presentence reports. Although traditionally invariably fair to the accused the prosecution is in the very nature of things primarily concerned with establishing the guilt of the accused. The latter on the other hand, either vehemently denies his guilt altogether or, if he admits it, and pleads in extenuation or mitigation, is *ex hypothesi* liable to advance a version biased in his own favour. Investigation and report by a trained and impartial observer upon the background of the convicted person is thus often of inestimable value to the judicial officer in assessing an appropriate sentence. In the case of juveniles, reports by probation officers are extensively used in the Courts. While I am in no way unmindful of the practical difficulties entailed - more especially in relation to the time factor and the availability of sufficient trained personnel - a greater use of presentence reports in the case of adults, particularly in the case of first offenders, would in my view be something greatly to be welcomed:

There is today an increasingly favourable attitude toward the notion of pre-sentence investigation. It is, of course, an integral part of the principle of individualisation and permits the courts to obtain a better impression of the circumstances and needs of the person it is about to sentence. The social worker's professional recommendation, based on a full investigation of the circumstances of the accused, is gaining

widespread acceptance. Mandatory pre-sentence reports are required by statute for several types of offences in many States in America, and in Holland and the Scandinavian countries. King notes that pre-sentence investigations are also being more frequently requested in the United Kingdom. 75 000 Presentence reports were prepared for the courts in England and Wales in 1955. By 1967 no less than 181 000 were returned".

Schaffer (1967:675) noem dat voorvonnisevalueringsverslae van groter betekenis kan wees as net die herhaling of verwerking van amptelike rekords wat aan howe beskikbaar gestel word, uit ander bronne. Bronne soos onder andere van polisieverslae, arrestasies, skuldigbevinding, verklarings en 'n samevatting van klagtes is almal belangrike feite en word alreeds daarvoor voorsiening gemaak in die proefbeampte se evalueringsverslag. Dikwels lê die krag van hierdie verslae in die materiaal wat deur die proefbeampte ondersoek word soos byvoorbeeld deur die waarheid te ontdek en deur van ander bronne gebruik te maak, behalwe dié wat alreeds aan howe beskikbaar gestel was. Die proefbeampte se evalueringsverslae bestaan met ander woorde uit 'n evaluering van data wat versamel en ontleed word. Om hierdie rede is 'n deeglike en betekenisvolle voorvonnisevalueringsverslag van onskatbare waarde vir die regter wat vonnis uitspreek. Verskeie state in Amerika verseker dat só 'n voorvonnisevalueringsverslag 'n voorskriftelike vereiste in die strafregspiegingsstelsel is. Sonder só 'n voorvonnisevalueringsverslag noem Schaffer is 'n regter "*ill-prepared to impose sentence*".

Graser in Swart (1982:87) beklemtoon die waarde en noodsaaklikheid van 'n voorvonnisevaluering, deur middel van 'n voorvonnisevalueringsverslag, by vonnisoplegging wanneer hy die volgende daaroor sê: " 'n Vonnis wat opgelê word sonder dat daar genoegsame inligting bestaan aangaande die karakter en persoonlikheid van die oortreder, sy emosionele en sielkundige probleme, behoeftes, sy verhoudinge met familieleden en ander persone sowel as die omgewing waaruit hy gekom het, het beperkte waarde en is eerder 'n nuttelose as wat dit 'n wetenskaplike proses is".

Bo en behalwe Graser beklemtoon verskillende skrywers soos Midley, Steyn & Graser (1975:203), Cohn & Ferriter (1990:16) en Dickey (1979:31) dat voorvonnisevalueringsverslae nie net aangevra behoort te word met die oorweging om vonnisse van oortreders op te skort óf wanneer hulle onder toesig geplaas gaan word nie, maar selfs wanneer oortreders tot gevangenisstraf gevonnis word. Hiervolgens is dit duidelik dat skrywers pleit dat daar gebruik gemaak moet word van voorvonnisevalueringsverslae in alle sake. Wanneer oortreders tot gevangenisstraf gevonnis word, behoort 'n afskrif van die evalueringsverslag aan die gevangenisadministrasie gestuur te word aangesien dit vir hulle van besondere waarde kan wees met die klassifikasie van gevangenes sowel as die opstel en formulering van opleidings- en behandelingsprogramme. Voorvonnisevalueringsverslae beskik egter oor waardevolle inligting wanneer dit by die bepaling van paroolvrylating kom aangesien die paroolraad byvoorbeeld op voorvonnisevalueringsverslae staat maak. Die beskrywing oor die misdaad wat byvoorbeeld gepleeg was asook die beskrywing oor die

beskuldigde is belangrike aspekte wat deur die paroolraad in berekening gebring word tydens die vrylating van 'n gevangene.

Aangesien die aanvraag van voorvonnissevalueringverslae slegs in sommige gevalle gebruik word, beskryf Hiemstra (1967:407) dit as 'n tekortkoming in die Suid-Afrikaanse strafregstelsel, veral waar dit kom by vonnisoplegging. In hierdie verband skryf hy die volgende:

“Aan die vraag of skuld of onskuld word die mees noulettende aandag gewy; geen talent, tyd of kragte word gespaar in die proses nie en 'n ingewikkelde stel reëls van bewyslewering is daaromheen opgebou. Wanneer die beskuldigde eers skuldig bevind is, kom die strafoplegging meestal binne enkele minute.

Daar is 'n redelike mate van ooreenstemming by vonnisse, maar dit bly waar dat as die beskuldigde die dag per toeval by 'n ander hofdeur ingegaan het, hy moontlik een of twee jaar minder of meer kon gekry het as wat sy lot was”.

Die waarde en gebruik van voorvonnissevalueringverslae het ter sprake gekom tydens strafsake wat verhoor was gedurende 1968 in die Kaapse Jeughof. Voorvonnissevalueringverslae was belangrik omdat daar eerstens 'n gunstige klimaat bestaan het vir die gebruik daarvan en tweedens omdat dit 'n integrerende deel van strafindividualisasie gevorm het. Dit stel die regter in staat om 'n beter insig van die oortreder self, sy behoeftes en omstandighede te verkry. Navorsing toon dat die

gebruik van voorvonnisevalueringsverslae in die Verenigde State van Amerika, Engeland en Wallis belangrik was vir sekere tipes misdade wat deur wetgewing gereël was (Swart 1982:89).

'n Onderzoek deur Rush en Robertson (1987:147) toon dat regters wel waarde in die gebruik van voorvonnisevalueringsverslae gevind het aangesien die agtergrond inligting wat deur hierdie evalueringsverslae voorsien word nuttig gebruik kan word met die bepaling van 'n gepaste straf. Deur 'n persoon (oortreder) se skuldverklarings oor misdadige oortredings te volg voorsien ondersoekbeamptes voorvonnisevalueringsverslae waarin inligting en data oor die agtergrond van die beskuldigde verskyn. Hierdie inligting kom in standaard vorme voor en word die beskuldigde se oortreding(s) geïdentifiseer en word dit gevolg deur demografiese- en algemene inligting waarin die sosiale geskiedenis van die oortreder uiteengesit en gevolg word deur 'n evaluering en 'n aanbeveling.

Alhoewel daar geen breedvoerige riglyne vir die voorbereiding van voorvonnisevalueringsverslae bestaan waarin die nodige tipe inligting gespesifiseer word nie, is dit nie altyd bekend hoé waardevol hierdie inligting is en watter waarde dit vir die regter inhou nie. Daarom word evalueringsverslae as uiters belangrik beskou aangesien dit aanvaar word dat soveel inligting en data as moontlik oor die demografiese- en sosiale omstandighede van die oortreder voorsien behoort te word. Eendersyds blyk dit wanneer 'n besluitneming oor enige vorme van straf geneem word daar in werklikheid min inligting oor die beskuldigde beskikbaar is en andersyds wanneer

addisionele inligting later bygevoeg word dit egter weer min effek op die besluitneming gehad het, wat alreeds geneem was. Derhalwe is bewys dat oortollige inligting egter weer die kwaliteit van hierdie besluitneming mag beïnvloed.

'n Voorvonnisevalueringsverslag word met ander woorde beskou as 'n dokument wat 'n beskrywing van oortreders se karaktertrekke en maatskaplike-agtergrond uiteensit en terselfdertyd howe in staat stel om toepaslike vonnisse vas te stel aangesien hulle feitlik geen kontak met negentig persent van beskuldigdes, wat skuldig pleit, het nie. Die proefbeampte se evaluering en aanbevelings ten opsigte van oortreders vorm die kern van voorvonnisevalueringsverslae. Alhoewel howe nie deur hierdie aanbevelings gebind word nie, vind regters hierdie evalueringsverslae van groot waarde en nut met die bepaling van strafoplegging.

Alhoewel howe geensins aan die opinies van proefbeamptes onderhewig is nie toon navorsing deur Carter en Wilkens in Kaliforniese howe, sowel as navorsing deur Neser daarop dat howe baie groot waarde heg aan die aanbevelings wat in voorvonnisverslae vervat is. Ondersoeke toon byvoorbeeld dat in Kaliforniese howe 96% gebruik gemaak het van proefbeamptes se aanbevelings ten opsigte van 'n geskikte straf (Robin 1990:35) en (Prinsloo 1991:109).

Neser en Van der Westhuizen (1985:20) het ondersoeke in Pretoria geloods waarin 41 streekshoflanddroste betrek was. Bevindinge het daarop gedui dat 51% van die groep voorvonnisevalueringsverslae as 'n vereiste in gevalle van ernstige misdaad

beskou het terwyl 73% tevrede was dat voorvonnisevalueringsverslae in die algemeen voldoende inligting oor die agtergrond van die oortreders bevat het. Almal was daarvan oortuig dat hierdie evalueringsverslae van groot hulp en waarde by die keuse van die strafvorme en by die bepalings van hierdie strafmaat kan wees. Juis omdat daar sterk neigings ontstaan het om hierdie evalueringsverslae met ernstige misdade te assosieer, word die praktiese waarde daarvan beklemtoon.

Krugel (1989:1-13) se beskouing oor die nut en gebruik van voorvonnisevalueringsverslae is soos volg: Hy noem dat die taak van 'n strafhof is om 'n oordeel te vel oor iemand anders en veral die taak is om vir hom 'n straf op te lê as hy 'n straf verdien, is seker een van die moeilikste wat op 'n mens se pad kan kom. Dit is so omdat die beoordelaar, die vonnisoplegger, ook 'n mens is, net soos die een wat voor hom staan, en omdat hy die Godgegewe opdrag het om reg te laat geskied. In dié verband word een van C.J. Langenhoven se stories uit Herrie op Tremspoor in herinnering geroep - "sagmoedige Neelsie het op 'n keer by die magistraat van Oudtshoorn aangemeld met die oog op 'n aanstelling op die regbank. Hy het onder andere betoog dat 'n mens van nature lief is om ongevraagd te oordeel oor sy naaste en dit selfs sonder vergoeding. Hy moes leer dat wanneer mens 'n oordeel op die regterstoel vel, die saak nie daar eindig nie. Daar is gevolge aan verbonde. As jy daar 'n fout gemaak het dan moet jy besef dat daar onreg gedoen is op 'n plek wat daarvoor aangewys is om onreg te herstel. Sê nou maar jy sterk die kwaaddoener in sy kwaad en jy stuur 'n onskuldige na die gevangenis. Hy vertel dat vir Neelsie van slapelose nagte wat hy nog gereeld ervaar oor 'n uitspraak wat reeds gelewer is en



dan sluit hy af met die woorde - My vriend die regter is maar bloot 'n mens. En die taak is hom opgelê om die werk van God te doen".

Dit is dus nooit vir 'n hof maklik om te besluit wat om met 'n oortreder te doen nie, hoé seer of hoé swaar ookal straf aangewese mag wees deur wat hy gedoen het met inagneming van al die relevante omstandighede. Vonnisoplegging is altyd ingewikkeld, dit het ernstige gevolge en dit behels 'n menigte van faktore wat in ag geneem moet word. Die teorieë en oogmerke van straf, die ideale van sekerheid, konsekwentheid en billikheid gepaard met 'n strewe na die beste belange van die gemeenskap en oortreder, het almal hulle plek in die vonnisoorwegings, wat ookal die beskikking mag wees waarop uiteindelik besluit word. Daarbenewens sal straf altyd beskou word as 'n maatreël waarna gegryp moet word wanneer die gemeenskap met 'n voorbeeld van mislukking gekonfronteer word. Die oortreder het gefaail. Hy het nie voldoen aan wat van hom verwag is nie en hy het versuim om die reëls te gehoorsaam. Die strafbedreiging het misluk en nie geslaag om hom van misdaad te weerhou nie. Die wet het gefaail om die slagoffer te beskerm. Kortliks het die individu en die stelsel misluk, óf dit die stelsel van die samelewing in die breëre sin óf 'n besondere aspek daarvan, byvoorbeeld waar die heersende sosio-ekonomiese toestande nie voldoende psigologiese en materiële middele gegenereer het om individuele, familie of groepsoorlewing te verseker nie en waar hierdie toestande tot die betrokke misdryf gelei het.

Die vonnisoplegger moet vooraf soveel moontlik weet van die mens waarom dit gaan en die gemeenskap waarin hy leef. Hy sal hom van die beste kennis, die beste beleid en die beste raad wil bedien wanneer hy moet besluit oor die vonnis wat vir enige besondere persoon opgelê moet word. Meestal is die enigste beskikbare tweede opinie in die hofsituasie dié staatsaanklaer wat optree. Hiemstra spreek homself ook baie duidelik uit oor die wenslikheid daarvan dat die aanklaer 'n meer aktiewe rol teenoor vonnis behoort te vervul. Dit help die hof en ook die gemeenskap as daar getuienis of inligting voorgelê word oor die veelvuldigheid van die misdaad, die euwel wat dit verteenwoordig, die houding van die staat daaromtrent en in die algemeen die raadsaamheid van 'n swaar of ligte vonnis. Maar hy is ook verplig om feite wat gunstig vir 'n beskuldigde persoon is aan die hof voor te lê.

Dwarsdeur die land is die aanvraag om voorvonnissevalueringverslae hoër as die aanbod wat gemaak word deur diegene wat op die maatskaplike terrein spesialiseer en wat bevoeg is om sulke verslaggewing voor die hof te bring. Dit word duidelik as 'n mens kyk na die getalle vonnisse wat die hof oplê. Honderde hof hou elke dag dwarsdeur die land sittings en is genoodsaak om duisende kriminele strawwe te oorweeg en aan mense op te lê. Gedurende die jaar 1 Julie 1986 tot 30 Julie 1987 is nie minder nie as 2,2 miljoen strafsake in die laerhof aangeteken. Gedurende die ses maande waartydens die voormelde nagenoeg 370 voorvonnissevalueringverslae deur proefbeampies in Pretoria se hof ingedien is, was daar ook 'n aansienlike getal vonnisse opgelê.

Landdroste en regters was vroeër op hulself, hulle eie intuïsie en hulle ervaring en bedrewenheid in die sogenaamde kuns van straftoemeting aangewese om 'n evaluering van die beskuldigde persoon te vorm en te besluit oor die beste straf in al die omstandighede. Hulle was aangehelp deur die pogings van die pleitbesorgers vir die beskuldigde of deur die beskuldigde self gedurende die verhoor van die saak. Die praktyk dat getuienis voorgelê kon word van staats- sowel as verdedigingskant om die hof voor vonnis te beïnvloed, is 'n baie ou gebruik.

Dit blyk dat enige bevoegde spesialishulp, wat aan die regspleger gegee kan word om oor 'n vonnis te besluit, nie net welkom is nie, maar ook uiters noodsaaklik is. Die beste deskundige hulp is dié van die sosioloog, penoloog óf die maatskaplike opgeleide persoon. Met óf sonder 'n voorvonnisevalueringsverslag bly dit moeilik om 'n gepaste vonnis te vind, maar dit is gerusstellend as daar 'n behoorlike evalueringsverslag en aanbeveling beskikbaar is, want dan is alles gedoen wat moontlik gedoen kon word.

Die inhoud van die voorvonnisevalueringsverslag is uiters belangrik. Só 'n evalueringsverslag behoort benewens die algemene inleiding, soveel inligting as moontlik van die beskuldigde te bevat. Met ander woorde dit is belangrik dat voorvonnisevalueringsverslae alle relevante besonderhede bevat ten einde die hof in staat te stel om 'n behoorlike geheelbeeld van die beskuldigde te kan vorm sodat die mees gepaste vonnis opgelê kan word.

In *S v Strydom* CA 554/77 van 7/2/77 (ongerapporteer) was 'n 17-jarige blanke seun aangekla en skuldig bevind aan huisbraak met die opset om te verkrag en verkragting van 'n 35-jarige geskeide vrou, deurdat hy haar met 'n mes geïntimideer het. Die vonnis opgelê was drie jaar gevangenisstraf en ses houe.

Sy Edele Regter Hiemstra het hom soos volg uitgelaat:

“Ons is van oordeel dat alhoewel die beskuldigde slegs 17 jaar oud is of was toe hy die misdaad gepleeg het, dit so 'n ernstige vergryp is dat ons nie teen die landdros se goeddunke wil ingryp nie. Hier is 'n evalueringsverslag van 'n proefbeampte wat 'n baie deeglike ondersoek gehou het aangaande die beskuldigde se familie-agtergrond en die wyse waarop hy opgegroeï het. Dit is so dat hy van kleinsaf onder nadele gebuk gegaan het maar die proefbeampte was van oordeel dat hy reeds die onderskeidingsvermoë van 'n volwasse bereik het en hy goed bewus was van die ongeoorlooftheid van sy gedrag. Ons is van mening dat hoewel dit 'n swaar vonnis was hier geen grond is om op appèl in te gryp nie. Dit is nie 'n vonnis wat buitensporig of ontstellend, onvanpas is nie. Die appellant is 'n persoon wat moet ondervind hoe sterk die afsku van die gemeenskap is teenoor gedrag soos die waaraan hy hom skuldig gemaak het”.

Voorafgaande is 'n voorbeeld van hoé 'n volledige voorvonnisevalueringsverslag van 'n proefbeampte se motivering vir die oplegging van 'n gepaste vonnis verskaf het, alhoewel daardie vonnis as 'n baie swaar vonnis vir 'n jong sewentienjarige oortreder beskou kan word (Krugel 1989:1-13).

### **3.5 BEGINSELS WAAROP VOORVONNISEVALUERINGSVERSLAE BERUS**

#### **3.5.1 Buigsaamheid**

Die beginsel van buigsaamheid impliseer dat daar nie 'n stereotipe vorm in die skrywe van voorvonnisevalueringsverslae bestaan nie. Aangesien elke mens en sy omstandighede uniek is, behoort die inhoud van hierdie evalueringsverslae wat 'n weergawe van 'n besondere persoon en sy omstandighede behels, dus ook uniek te wees.

#### **3.5.2 Keuring**

Aangesien dit nie moontlik is om alle inligting wat oor die oortreder en sy probleemsituasie ontstaan, in voorvonnisevalueringsverslae te verstrek nie, is dit belangrik dat die proefbeampte selektief te werk gaan en slegs tersaaklike en betekenisvolle inligting daarin sal plaas. Gegewens wat dus nie tersaaklik is of nie absoluut nodig is nie, moet eerder vermy word.

#### **3.5.3 Duidelikheid**

Die beginsel van duidelikheid berus op die veronderstelling dat voorvonnisevalueringsverslae wat styl en taalgebruik betref, aan hoë standarde moet voldoen. Die beginsels berus daarop dat voorvonnisevalueringsverslae volgens 'n vaste of bepaalde plan uiteengesit en vermy behoort te word.

### **3.5.4 Vertroulikheid**

Weens die professionele karakter van voorvonnisevalueringsverslae, is dit belangrik om dit deurgaans as 'n vertroulike dokument te beskou aangesien evalueringsverslae persoonlike sowel as intieme aspekte van die oortreder kan insluit, behoort dit nie met enige iemand bespreek te word óf vir enige een bereikbaar te wees nie. Vertroulikheid maak dit egter moontlik dat professionele persone wat met die behandeling en uiteindelijke rehabilitering van die oortreder gemoeid gaan wees ook toegang daartoe behoort te verkry.

### **3.5.5 Verantwoordelikheid**

Aangesien die inhoud van voorvonnisevalueringsverslae vernaamlike gevolgtrekkings en aanbevelings wat daaruit voortspruit bevat, kan dit die toekoms van 'n oortreder ingrypend beïnvloed en verander. Die verantwoordelikheid wat hierdeur op die skouers van die proefbeampte geplaas word, is ongetwyfeld groot. Om hierdie rede is dit uiters belangrik dat evalueringsverslae altyd aan die vereistes van eerlikheid, korrektheid, betroubaarheid en regverdigheid voldoen.

### **3.5.6 Objektiviteit**

Weens die wetenskaplike fondamente van voorvonnisevalueringsverslae is dit belangrik dat die proefbeampte, in die voorbereiding van evalueringsverslae, homself van alle partydigheid, voorafgaande idees en emosionele betrokkenheid sal distansieer en die gegewens so objektief as moontlik vertolk. Die inhoud van voorvonnisevalueringsverslae behoort 'n ware en getroue weergawe van die werklike

omstandighede van die beskuldigde te weergee en behoort nie net 'n 'ingekleurde prentjie' te wees deur 'n emosionele siening van 'n proefbeampste nie.

### **3.5.7 Uiteensetting**

Nadat daar in die bogenoemde bespreking gelet is op die doelstellings, funksies, waarde en beginsels waarop voorvonnisevalueringsverslae berus, word die vraag gevra of daar nie dalk 'n modelriglyn bestaan waarvolgens die uiteensetting van voorvonnisevalueringsverslae kan geskied ten einde te verseker dat dit wel aan die doel beantwoord en volgens die regte beginsels geskied nie. Verskeie skrywers het reeds hulle mening hieroor gelig en Glover in Jacobs (1976:193-94) sê hieroor dat "the style of the report and the manner of its presentation vary from one court to another". Dressler se gevolgtrekking hieroor is dat "no outline or instructions will guarantee that sort of report"; Hamilton huldig dieselfde mening in die opsig wanneer sy haar soos volg daaroor uitlaat: "In spite of the need which most of us have to find rules and absolute procedures to guide us, at the outset one must face the fact that there is not such thing as a model record" (Jacobs 1976:190-194).

Hoewel dit volgens voorafgaande skrywers wil voorkom asof daar nie spesifieke modelriglyne bestaan waarvolgens die uiteensetting van voorvonnisevalueringsverslae behoort en kan geskied nie, het die ondersoeker verskillende werke oor hierdie onderwerp geraadpleeg en is gevind dat 'n voorvonnisevaluering uit verskeie faktore bestaan soos voorvonnisevalueringsverslae en voorvonnisondersoeke en word dit in die volgende hoofstuk bespreek.

### 3.6 SAMEVATTING

Uit die voorgemelde bespreking oor die doelstellings en funksionering van voorvonnisevalueringsverslae het dit duidelik geword die doelstellings ten opsigte van 'n voorvonnisevaluering is om 'n bydrae aan howe te lewer ten einde die bepaling van 'n gepaste straf. In die opsigte is verwys na die insameling van inligting aangaande die oortreder met die oog op strafindividualisasie. Inligting en data aangaande alle aspekte van die oortreder word versamel en in voorvonnisevalueringsverslae vervat ten einde te verseker straf op 'n pasliker wyse aan die misdaad en die misdadiger gekoppel word.

Die funksionering van voorvonnisevalueringsverslae vind gestalte daarin dat evalueringsverslae nie net van hulp en waarde vir regsprekende amptenare in die strafregspiegingsstelsel is nie maar lewer dit 'n aansienlike bydrae in die verdere rehabilitasiepogings van die oortreder tydens die proeftydperk. Dit dien nie net as 'n belangrike bron van inligting vir moontlike verdere penologiese navorsing nie maar is dit ook waardevol vir die gevangenisadministrasie of die Departement van Korrektiewe Dienste vir moontlike vroeëre vrylating van 'n gevangene.

Benewens die insameling van inligting aangaande die beskuldigde gedurende die tydperk van voorvonnisaanhouding word dit ook geassosieer met die hou van voorvonnisondersoeke en die opstel van voorvonnisevalueringsverslae deur proefbeamptes. Deur die gebruikmaking van sodanige evalueringsverslae word 'n



'prentjie geskilder' van die beskuldigde se persoonlike- en maatskaplike-agtergrond wat aan regters en landdroste onbekend is.

Ten einde is die gevolgtrekking die doel en funksie van voorvonnisevaluering, bestaande uit voorvonnisevalueringsverslae soos in voorafgaande gemeld, van onskatbare waarde in die strafregspiegelingstelsel is ten einde die bepaling vir 'n geskikte en regverdige straf.

## HOOFSTUK 4

### SAMESTELLING EN INHOUD VAN VOORVONNISEVALUERINGSVERSLAE

#### 4.1 INLEIDING

Inligting wat tydens voorvonnisondersoeke ingewin word, word in die vorm van 'n voorvonnisevalueringsverslag aan howe voorgelê. Tydens voorvonnisevaluering bestaande uit onder meer voorvonnisondersoeke, versamel die proefbeampte verskeie inligting wat betrekking het op die beskuldigde en sy maatskaplike milieu wat belangrik vir howe is.

Algemeen word aanvaar dat voorvonnisevalueringsverslae alle aspekte van die individuele oortreder se lewensgeskiedenis bevat. Die taak van die proefbeampte is dus om op 'n objektiewe en onpartydige wyse alle ter saaklike inligting te versamel en te evalueer sodat 'n toepaslike vonnis opgelê kan word wat tot voordeel van die oortreder sowel as die samelewing sal strek.

Daar bestaan gaan algemene gebruiklike formaat vir die inhoud van voorvonnisevalueringsverslae nie en daar is ook nie spesifieke vereistes daaraan verbonde nie. Hierdie evalueringsverslae wissel van omstandigheid tot omstandigheid en regsgebied tot regsgebied en bevat algemeen feitlike inligting wat howe bystaan met die klassifikasie van inligting vir strafbepaling. Dit bevat gewoonlik 'n wye reeks verklarings

wat die proefbeampte gedurende sy/haar ondersoek versamel het. Sulke ondersoek sluit verskeie persoonlike onderhoude met die oortreder, sy familie, werknemers óf skoolhoofde, maatskaplike welsynorganisasies, regsverteenwoordigers of enige ander persone met wie die oortreder kontak gehad het, in.

Deur voorvonnisevalueringsverslae word daar gepoog om op 'n sinlike manier beide positiewe en negatiewe elemente van die individuele oortreder se agtergrond en huidige situasie aan die lig te bring naamlik kenmerke van sy gedragsspatrone sowel van sy sterk en swak eienskappe (Dombek *et al.* 1981: 216-217).

Oor die konfidensialiteit van die voorvonnisevalueringsverslae bestaan daar verskeie meningsverskille. Die belangrikste geskilpunte gaan om die vraag of die inhoud van die evalueringsverslag aan die oortreder óf sy verdediging openbaar gemaak mag word en óf dit 'n vertroulike aangeleentheid tussen die voorsittende beampte en die proef-beampte bly.

## **4.2 INHOUD EN AGTERGROND VAN VOORVONNISEVALUERINGSVERSLAE**

Inligting gedurende 'n voorvonnisondersoek ingewin word gewoonlik deur 'n proef-beampte, opgeleide maatskaplike werker of korrektiewe beampte, in die vorm van 'n voorvonnisevalueringsverslag aan die hof voorgelê (Graser 1973:43).

Nadat 'n voorvonnisevalueringsverslag aangevra is, ontstaan die vraag van watter inligting en data in hierdie evalueringsverslae ingesluit behoort te word? Dombek & Chitra (1981:229-232) se mening hieroor is die volgende:

In die verlede het proefbeamptes 'n redelike vrye hand gehad met die skrywe van voorvonnisevalueringsverslae sowel as die voorbereiding daarvan. Volgens hulle is die hoofdoel van hierdie evalueringsverslae om die regter behulpsaam te wees met die bepaling van straf deur hom van inligting te voorsien aangaande die beskuldigde se agtergrond. Die inhoud van voorvonnisevalueringsverslae is egter nie gespesifiseer nie en word die insluiting en weglating van inligting deur die proef- of korrektiewe beampte bepaal.

'n Onderzoek is in Kanada uitgevoer om te bepaal watter inligting nodig is vir die inhoud van voorvonnisevalueringsverslae. In die ondersoek is 264 amptenare geraadpleeg waarvan 182 gereageer het. Die ondersoekresultate bevestig dat 75% van die proefbeamptes ten gunste daarvan was dat *die vorige kriminele rekord van 'n beskuldigde aangedui behoort te word* terwyl 82% van geregtelike amptenare (regters) *ook dieselfde gevoel het*; 50% van die proefbeamptes was ten gunste daarvan dat *'n volledige beskrywing van die oortreding gegee word* teenoor die 66% van die regters; terwyl 83% van beide groepe (proefbeamptes en regters) ten gunste van die feit was dat *die beskuldigde se gesindheid teenoor die huidige oortreding 'n belangrike item is*. Bevindinge het getoon dat verskeie items soos onder andere sinsverhoudinge, huweliksverhoudinge, aanduiding van alkohol- of dwelmmisbruike, fisiese- sowel as

liggaamlike gesondheid en arbeidsake van besondere belang was. Aangeleenthede wat nie as belanglik beskou was nie, sluit in godsdienstige affiliasies, etniese inligting en inligting oor vryetydsbesteding.

In sommige verhoorsake is daar byvoorbeeld pogings aangewend deur riglyne daar te stel wat betrekking het op die inhoud van voorvonnisevalueringsverslae. In 'n Hooggeregshof in Kanada waar appèl aangeteken is teen 'n 14 dae-periode gevangenisstraf en 'n boete van \$500 vir 'n skuldigbevinding teen diefstal het die voorvonnisevalueringsverslag slegs *die beskuldigde se vertolking van die misdaad wat gepleeg is*, bevat. MacKeigan het hierdie inligting verwerp en reageer daarop deur te redeneer dat 'n voorvonnisevalueringsverslag beperk moet word tot die noodsaaklike en voordelige voorstelling van die oortreder se agtergrond, karakter en omstandighede. Dit mag nie die ondersoekbeampte se indrukke en feite wat verband hou met die oortreding weergee nie, óf dit inligting is wat vanaf die polisie óf ooggetuies ontvang is, en óf dit inligting is wat tot voordeel van die oortreder strek, óf nie.

Sy mening is indien hierdie evalueringsverslae weer soortgelyke inligting sou bevat, dit verontagsaam behoort te word wanneer vonnisse deur die hoofregter oorweeg word. Twee soortgelyke sake is verwerp waar *die beskuldigde se storie afgelei is uit die omstandighede rondom die misdaad*. MacKeigan reageer weer daarop en sê hy wens diegene wat voorvonnisevalueringsverslae voorberei sal besef dit nie deel van hulle werk is om enige inligting oor die beskuldigde óf die verontskuldigde weer te gee ten opsigte

van 'n oortreding wat deur die beskuldigde gepleeg is nie, veral vir 'n oortreding waarvoor hy nog nie gevonnissen is nie.

Sy siening hieroor is dat hul opdrag is om 'n 'prentjie' van die beskuldigde te voorsien: sy agtergrond milieu, gesin, opvoeding, optrede, fisiese- en geestelike gesondheid, sosiale aktiwiteite, sy potensiaal en indien, 'n motivering. Hulle funksies is nie om getuienis te lewer oor die kriminele oortreder, óf om inligting oor 'n kriminele rekord te verskaf, óf om aan die hof voor te skryf watter straf opgelê behoort te word nie.

Die probleem met hierdie benadering is dat daar nie sekerheid bestaan oor die hoeveelheid inligting wat in voorvonnis-evalueringsverslae ingesluit behoort te word nie. In 'n opskrif getiteld *'Inligting oor kriminele rekord'* ontstaan die vraag byvoorbeeld of inligting van vorige oortredings ingesluit behoort te word, óf nie. Indien die proefbeampte veronderstel is om 'n 'prentjie' van die beskuldigde persoon voor te lê, behoort die volgende inligting eerder ingesluit te word naamlik: *die aard van oortreding en wanneer dit gebeur het*. Indien inligting verskaf word dat hy 10 jaar gelede 'n oortreding begaan het en daar slegs 'n verklaring oor sy kriminele rekord afgelê het, is misleidend. Daar word beweer dat enige verbod in die evalueringsverslag soos *'besonderhede van 'n kriminele rekord'* beperk behoort te word vir slegs die uitsluitlike of die feitelike beskrywing van spesifieke misdade. Skrywers stel voor dat die bestaande kriminele rekord, datum van skuldigbevinding en die misdaad wat gepleeg is, geldige feite is en behoort dit by die inhoud van voorvonnis-evalueringsverslae ingesluit te word (Dombek & Chitra 1981:229-232).

Deur grondige en gevestigde reëlins na skuldigbevinding en voordat 'n vonnis bepaal word, bekom howe toepaslike inligting wat betrekking het op die persoonlike omstandighede van die beskuldigde deur middel van voorvonnisevaluering. In 'n verslag *Report of the commission of inquiry into the penal system of the Republic of South Africa* word die volgende aangehaal "it is a matter of crucial importance to have reliable information about the personality and background of the offender". Dit is in ooreenstemming met die beginsel 'individualisasie van straf' wat beskou word as een van dié belangrikse benaderinge met die bepaling van 'n straf. Die rasonale benadering en behoorlike aanwending van diskressie is nietemin slegs moontlik indien die inligting wat aan howe verskaf is, eerstens toepaslik is en tweedens aanneemlik en betroubaar is. Inligting wat betrekking het op persoonlike omstandighede van 'n jeugdige oortreder word normaalweg voorsien by wyse van 'n voorvonnisevalueringsverslag (Van der Merwe 1980:126).

In die bekende saak van *S v Adams* 1971 4 SA 125(2) soos vervat in Van der Merwe (1980:126-127) behels die inhoud van voorvonnisevalueringsverslae blootstelling en goedkeuring van verskeie beginsels wat die karakter en inhoud van die evalueringsverslae bepaal. Van uiterste belang is dat hierdie evalueringsverslae objektief, nie-veroordelend, maar nogtans analities behoort te wees.

Voorvonnisevalueringsverslae behoort nie die persoonlike siening en bevooroordeeldheid van die proefbeampte te reflekteer nie en is daar geen plek vir enige emosies nie. Hierdie evalueringsverslae bevat terselfdertyd onder meer inligting rakende die

persoonlike- en maatskaplike agtergrond van die beskuldigde wat uiters noodsaaklik is en behoort nie verwar te word met niksseggende besonderhede nie. Terselfdertyd word 'n 'prentjie' van die beskuldigde gevorm en word hy as 'n individu voorgestel en word verwys na *inter alia* die beskuldigde se formele opvoeding, geskiedenis van sy werkrekord, finansiële bronne, belangstellings, verhouding met sy gesin en algemene gesondheidstoestand. In wese, behoort hierdie evalueringsverslae met ander woorde slegs faktore te bevat wat ter sake is.

Die veronderstelling is dat regters gepantser word met sorgvuldige voorbereide voorvonnisevalueringsverslae en word deur regsverteenwoordigers bygestaan wat in 'n posisie is in die verstandig uitoefening van diskresie. Diskresie word ordelik, redelik en geregtelik uitgeoefen na aanleiding van toepaslike inligting. Hopelik sal die regter verseker wees van 'n effektiewe vonnis wat die belange van die gemeenskap en terselfdertyd dié van die oortreder beskerm (Dombek & Chitra 1981:217) en (Du Toit 1981:126).

In beginsel is dit wenslik dat voorvonnisevalueringsverslae aanbevelings insluit aangaande die geskiktheid van verskeie vorme van straf of 'n proeftydperk. Howe kan proefbeamptes byvoorbeeld versoek om hulle van spesiale inligting in dié verband te voorsien. Daarby kan howe ook 'n versoek rig dat verdere inligting betreffende verbeteringskole vir spesifieke oortreders verskaf word aangesien regsverteenwoordigers nie altyd op hoogte is met fasiliteite en omstandighede van hierdie verskillende inrigtings nie (Van der Merwe 1980:127).



Met die voorbereiding van voorvonnisevalueringsverslae word van proefbeamptes verwag om onafhanklike ondersoeke te doen, onder meer om inligting oor die oortreding wat deur die beskuldigde begaan is, in te samel. Hierdie inligting bevat grotendeels persoonlike aspekte van die beskuldigde se lewe en behels die inhoud van hierdie evalueringsverslae beide die vervolging en die beskuldigde se voorstelling van die misdaad wat gepleeg is. Versamelde inligting word deur die proefbeampte ge-evalueer deur vasgestelde riglyne te volg en word aanbevelings met betrekking tot 'n vonnis aan die hof voorgelê. Proefbeamptes se evalueringsverslae en aanbevelings met betrekking tot 'n vonnis weeg dikwels swaar by die voorafgaande verhoor en het gewoonlik 'n betekenisvolle impak op die finale uitspraak (Shockley 1988:82).

Voorvonnisevalueringsverslae word in geskrewe vorm aangebied en Dombek & Chitra (1981:229) se mening is dat hierdie evalueringsverslae onder andere, administratiewe voordele inhou. Proefbeamptes dink dit is meer objektief en effektief om 'n geskrewe evalueringsverslag in te dien as om persoonlik in die hof te verskyn. Geskrewe voorvonnisevalueringsverslae dien as 'n belangrike rekord en kan dit deur ander gebruik word wat by die beskuldigde betrokke is. Geskrewe evalueringsverslae beskerm die beskuldigde wanneer hy 'n verklaring in die verslag wil betwis en is dit prakties om só 'n geskrewe verslag te gebruik in plaas daarvan om mondelingse inligting aan die hof oor te dra waardeur dit egter die beskuldigde se aandag kan beïnvloed. Geskrewe evalueringsverslae en afskrifte daarvan behoort kosteloos aan howe beskikbaar gestel te word en verskeie skrywers meen dat regters moet aandring op geskrewe verslae.

Jacobs (1976:194-202), Midley *et al* (1975:204), Abadinsky (1997:107), Killinger & Cromwell (1978:130-150), Nacro (1993:9-10), Carter & Wilkins (1970:70-80), Clear *et al* (1989:97-142), Carter (1978:17-18), Schaffer (1967:675-676), Van der Merwe (1975:166-168) en Graser (1973:43-44) het in hulle navorsing bevind dat die volgende uiteensetting van voorvonnisevalueringsverslae aanvaarbaar is en veral ook in lande soos Amerika en Kanada.

### **4.3 STRUKTUUR VAN DIE VOORVONNISEVALUERINGSVERSLAG**

'n Volledige voorvonnisevalueringsverslag behoort die volgende aspekte te dek en die betroubaarheid daarvan kan nie genoeg oorbeklemtoon word nie.

#### **4.3.1 Identifiseerde inligting - persoonlike gegewens**

In 'n voorvonnisevalueringsverslag moet gewaak teen, onder meer, té breedvoerige beskrywings veral ten opsigte van gesinslede. Teen evalueringsverslae wat té breedvoerig oor aspekte uitbrei, rig die *National Council on Crime* in Van der Merwe (1975:166) die volgende waarskuwing:

"A report that is clustered with minutiae en details of the family's history may hinder rather than aid him".

'n Volledige voorvonnisevalueringsverslag dek oor die algemeen die volgende aspekte wat op die eerste bladsy (face sheet) van alle evalueringsverslae behoort te verskyn:

Datum:	Datum wanneer die evalueringsverslag getik word.
Persoonlike gegewens:	Volle name van die beskuldigde, indien enige verskille in name bestaan of wat anders gesê word, moet vermeld word.
Adres:	Volledige huisadres (dorp of stad en land).
Ouderdom en	
Geboortedatum:	Ouderdom op laaste verjaarsdag en geboortedatum.
Geslag:	Manlik of vroulik.
Ras:	Etniese afkoms.
Burgerskap:	Naam van land van afkoms.
Opvoedkundige	
Gegewens:	Hoogste standerd geslaag en na-skoolse kwalifikasie behaal (indien enige).
Huwelikstatus:	Ongetroud, getroud, geskei, wewenaar/weduwee of woon apart.
Afhanklikes:	Vrou en kinders (getal kinders) hulle volle name en geslag.
Saaknommer:	...
Veiligheidsnommer:	...
Oortreding:	Volledige beskrywing van oortreding byvoorbeeld diefstal, aanranding ensovoorts.
Pleidooi:	Aard van pleidooi en datum.
Uitspraak:	...
Datum:	...

- Aanhouding:** Byvoorbeeld enige vorige dagvaarding of tydperk in gevangenis.
- Prokureur:** Naam van die regsverteenwoordiger wie die saak gaan verhoor.
- Regsverdediging:** Advokaat vir die verdediging deur die hof aangestel, naam en adres.
- Mede-beskuldigdes:** Indien enige moet naam en status aangedui word.

#### **4.3.2 Hoofpunte van voorvonnisevalueringsverslae**

Voorvonnisevalueringsverslae bestaan uit die volgende hoof- en subparagrafe:

**Oortreding:**

- amptelike vertolking
- verklaring van mede-beskuldigde(s)
- verklaring van ooggetuies, eiser en slagoffers
- beskuldigde se vertolking van die oortreding
- voorafgaande rekord (indien enige).

**Gesinsagtergrond:**

- beskuldigde se rol binne gesinsverband
- ouers en afhanklikes - hulle volle name, geboortedatums, ouderdomme, beroepe en opvoedkundige kwalifikasies.

Huweliksagtergrond:

beskuldigde se huidige huwelikstatus

sy houding teenoor sy vrou en kinders en hulle houding teenoor sy wangedrag

vorige huwelike (indien enige).

Tuiste en buurtskap:

toestand van die tuiste

algemene sosio-ekonomiese gesteld van die omgewing.

Opleiding:

skolastiese- sowel as ambagsopleiding

sy houding teenoor opleiding.

Godsdiens:

'n beskuldigde se geloof

morele waardes en sy houding teenoor die kerk.

Belangstelling en vryetydsbesteding:

aard en mate van die beskuldigde se deelname aan sportbedrywighede

stokperdjies, lees en opbouende maatskaplike aktiwiteit ensomeer.

**Gesondheid:**

liggaamlike gesondheid

geestelike en emosionele gesondheid.

**Arbeid:**

'n opsomming van die beskuldigde se arbeidsagtergrond

houding teenoor sy werk, medewerkers en werkgewers.

**Militêre diens:**

indien militêre diens verrig is word afdeling, hoogste rang en datum

van ontslag verlang.

**Finansiële status:**

beskuldigde se inkomste sowel as sy bate en algemene lewensstandaard

word verlang.

**Evaluering:**

nadat alle feite voorgelê is word die belangrike aspekte uitgelig en die betekenis

van die oortreder se gedrag word bepaal.

**Aanbeveling:**

proefbeampes bepaal wanneer die inligting/data opsioneel of noodsaaklik is

en hoé elke beskuldigde behandel behoort te word.

### 4.3.3 Die oortreding

Amptelike vertolking:

aard en datum van die oortreding en omstandighede met ander woorde die *modus operandi*; óf die oortreding impulsief óf beplan was en óf hy onder invloed van ander persone gehandel het; óf die beskuldigde die gevolg van sy wangedrag verstaan en óf die beskuldigde enige skuldgevoel toon ensomeer.

### 4.3.4 Beskuldigde se vertolking van die oortreding

verskille, indien enige, tussen beskuldigde se vertolking en amptelike vertolking  
 omvang van beskuldigde se skulderkenning  
 beskuldigde se gesindheid teenoor die oortreding  
 beskuldigde se verduideliking waarom hy/sy by 'n oortreding betrokke geraak het  
 omgewingsfaktore bydraend tot die oortreding insluitende spanningsituasies, ervarings óf enige verwantskap.

### 4.3.5 Voorafgaande rekord

lys van vorige oortredings (datum, plek, oortreding en gesindheid van die oortreder)

lys van arrestasies wat direk op die huidige oortreding betrekking het (datum, plek, oortreding en gesindheid)

militêre arrestasies (datum, plek, oortreding en gesindheid)

vorige parool- of proeftydperkgeskiedenis.

#### **4.3.6 Beskuldigde**

ouderdom, geboortedatum en geslag

vroeëre ontwikkeling (emosioneel en fisies) wat 'n invloed kon uitoefen op die beskuldigde se huidige persoonlikheid en gedrag

gesindheid van die vader en moeder teenoor die beskuldigde in sy vormingsjare, byvoorbeeld dissipline, verwerping ensovoorts

die beskuldigde se opvoeders, anders as sy/haar ouers

ouderdom met huisverlating en redes daarvoor, geskiedenis van sy huislike lewe, skooloortredings byvoorbeeld stokkiesdraai, ensovoorts

verhouding tussen beskuldigde en sy/haar ouers en afhanklikes en hulle gesindhede teenoor mekaar

familielede met wie die beskuldigde intiem bevriend is.

#### **4.3.7 Gesinsagtergrond**

inligting oor invloede gedurende die beskuldigde se jeug

verhoudinge tussen lede van die gesin en die algemene gesinsatmosfeer

name, adresse, opleiding, huwelikstatus, gesondheid, godsdienst, finansiële status en burgerskap van die beskuldigde se ouers en afhanklikes

geskiedenis van emosionele en geestelike ongesteldhede, siektes (indien oorerflik) en kriminele gedrag/oortredinge in die familie (indien enige)

gesindheid van ouers en onafhanklikes teenoor beskuldigde se oortreding.



#### **4.3.8 Huweliksagtergrond**

huidige huwelik (binne/buitemeenskap van goedere getroud) en (plek, datum, tydsduur van huwelik), gesindheid van beskuldigde teenoor gade en hulle verhouding met mekaar

huislike omstandighede en, indien probleme, die aard daarvan byvoorbeeld godsdiens, ekonomies of seksueel ens.

vorige huwelik(e): datum, plek, naam van vorige gade, geskei en rede daarvoor. kinders, insluitend uit vorige huwelik(e).

#### **4.3.9 Tuiste en Woonbuurt**

beskrywing en toestand van wooneenheid (eienaar, huur, tipe en grootte).

algemene lewensomstandighede van die beskuldigde asook die maatskaplike- en ekonomiese ingesteldheid van die woonbuurt, insluitende wenslike en onwenslike invloede vanuit die gemeenskap.

hoeveel keer die beskuldigde van woonplek verander het en hoe lank hy/sy by huidige adres woon.

#### **4.3.10 Opleiding**

hoogste standerd geslaag en na-skoolse kwalifikasie behaal (indien enige).

ouderdom van skoolverlating en rede waarom sy skoolloopbaan beëindig is.

resultaat van sielkundige toetse, indien enige (byvoorbeeld IK toets), datum en toets moet gespesifiseer word.

die beskuldigde se skolasiese sowel as ambagsopleiding.

#### **4.3.11 Geloof**

Die beskuldigde se geloof, sy morele waardes en sy houding teenoor die kerk sowel as tot watter mate hy betrokke by kerkbedrywighede is, is belangrik vir toekomstige rehabilitasie pogings.

#### **4.3.12 Vryetydsbesteding**

Beskuldigde se belangstellingsveld, vryetydsbesteding en aktiwiteite byvoorbeeld stokperdjies, sport bedrywighede, lees en opbouende maatskaplike aktiwiteite; dit gee 'n redelike betroubare aanduiding van sy maatskaplike bedrewenheid en van die prognose vir toekomstige aanpassing. Dit is belangrik om oorweging te skenk aan die tipe individue en groepe met wie die beskuldigde normaalweg omgaan.

#### **4.3.13 Liggaamlike en Geeselike Gesondheid**

Aangesien sekere liggaamlike gebreke óf kroniese siektes 'n belangrike uitwerking op 'n persoon se gedrag uitoefen, moet sulke faktore oorweging geniet in die voorvonnisondersoek. Sekere fisiologiese afwykings, gebrek of kroniese liggaamlike swak gesondheid óf die gebruik van enige verdowingsmiddels kan 'n invloed uitoefen op die beskuldigde se gedrag asook sy fisiese gesondheid sowel as op sosiale gebied. Belangrik is 'n persoon se geestelike en emosionele toestand. Indien enige psigiatryse óf sielkundige evalueringsverslae beskikbaar is, behoort die inligting wat daarin vervat is aan die hof voorgelê te word. Indien hierdie soort inligting nie bestaan nie, word 'n diagnose deur die proefbeampte

of maatskaplike werker saamgestel oor die beskuldigde se emosionele stabiliteit en veral van sy sielkundige probleme en intelligensie soos dit weerspieël word deur sy algemene maatskaplike funksionering.

#### **4.3.14 Arbeid**

Dit is noodsaaklik om die hof te voorsien van 'n opsomming van die oortreder se arbeidsagtergrond van ongeveer die laaste tien jaar. Dit gee 'n aanduiding van sy stabiliteit, betroubaarheid en gesindheid teenoor sy werk- en mede-werknemers.

#### **4.3.15 Militêre Diens**

afdeling waar diens verrig is, magsnommer en datum en tydperk wanneer diens verrig is, word verlang.

hoogste rang verkry en indien ontslaan, waarom en datum van ontslag.

die beskuldigde se gesindheid teenoor militêre diensplig.

#### **4.3.16 Finansiële Agtergrond**

'n Staat van die beskuldigde se finansiële bates, sy inkomste en uitgawes dui

'n meer volledige prentjie van die beskuldigde se algemene lewensstandaard aan.

#### 4.3.17 Evaluering - Opsomming

Nadat al die noodsaaklike inligting verkry is, word die belangrikste en betekenisvolle faktore uitgelig om sodoende die beskuldigde se gedrag te bepaal. Hierdie voorvonnisevaluering verskaf aan die howe 'n saamgestelde en bondige uiteensetting van die oortreder en stel die regter in staat om 'n gepaste en toepaslike straf op te lê. Verder dui hierdie voorvonnisevaluering 'n opsomming van die oortreder se algemene persoonlikheidseienskappe, sy oordeelsvermoë, dit wil sê hoé realisties sy oordeel en beplanning is; sy vermoë om gevoel en liefde aan ander te toon; sy vlak van volwassenheid; sy intellektuele bronne; sy self-beeld en sy oortuigings, die self-verdedigings-meganisme ("defence mechanisms") wat hy aanwend in sy maatskaplike verhoudinge, soos byvoorbeeld, ontkenning van die bestaan van sy probleme, óf hy blameer ander persone daarvoor (projektering); sy sterktes en swakhede, en sy potensiaal vir emosionele en maatskaplike ontwikkeling, sowel as sy vermoë tot 'n meer ordelike lewe.

Een van die moeilikste en mees spanningsvolle take van die opsteller (proefbeampte) is sekerlik 'n voorvonnisevaluering wat betrekking het op die oortreder. So 'n voorafgaande voorvonnisevaluering bepaal uiteindelik die toekoms van die beskuldigde en terselfde tyd word die proefbeampte se analitiese vermoë, bekwaamheid en begrip vir menslike gedrag tot die uiterste beproef. In hierdie geval word gefokus op die tipe persoon wat voor die hof verskyn, basiese faktore wat aanleiding gegee het tot sy/haar oortreding en watter spesiale hulp die beskuldigde benodig op sy/haar pad na herstel.

Die openingsparagraaf van die evalueringsverslag behoort 'n bondige verklaring van die tersaaklike hoogtepunte te bevat. Dit word gevolg deur afsonderlike paragrawe wat inligting betreffende hulpverlening tot die beskuldigde se probleme bevat asook 'n volledige evaluering van sy persoonlikheid (Killinger & Cromwell 1978:149).

In voorvonnisevalueringsverslae kan proefbeamptes pleit vir 'n paslike, regverdige en individuele straf. Die inligting word krities ontleed en geëvalueer gevolg deur 'n aanbeveling vir 'n toepaslike straf wat deur houe opgelê word. Hierdie evalueringsverslae word aan regsverteenwoordigers beskikbaar gestel en word besluit hoé hierdie evalueringsverslag gebruik gaan word.

#### **4.3.18 Aanbevelings**

Die mening word gehuldig dat 'n spesifieke landdros geken word en gevra word of hy 'n aanbeveling verlang, al dan nie. Nadat die proefbeampte óf maatskaplike werker 'n volledige beeld van die beskuldigde daargestel het, kan hy aanbevelings maak ten opsigte van 'n geskikte vonnis. Sekere regsamptenare is egter hierteen gekant, aangesien hulle dit beskou as inmenging met hulle funksies. In sulke gevalle word duidelik gestel dat die proefbeampte nie voorskryf nie, maar slegs aanbeveel.

Indien die proefbeampte se bespreking, wat ook 'n voorvonnisevaluering en prognose insluit, die stempel dra van vakkundigheid, behoort sy aanbeveling baie duidelik daarin weerspieël te word wat 'n direkte aanbeveling derhalwe oorbodig sou maak. Le Mesurier in Van der Merwe (1975:168) sluit paslik hierby aan met die volgende mening:

"If called on by the Court, the probation officer should always be prepared to make a definite and constructive recommendation, and any opinion voiced by him must be compatible with the recorded facts".

#### **4.4 INLIGTINGSBRONNE**

Die bekwaamheid van proefbeampes as wetenskaplike inligtingsbronne tydens die beregtigingsproses word dikwels deur juriste bevraagteken. Die geldigheid en betroubaarheid van gegewens wat deur die proefbeampes as primêre bron, ingesamel en verwerk is, word hiervolgens op grond van empiriese data in oënskou geneem.

In die voorbereidingsproses van voorvonnissevalueringverslae word proefbeampes belas met onafhanklike ondersoeke na die oortreding wat deur die beskuldigde begaan is. Talle beskikbare inligtingsbronne word deur die proefbeampte geraadpleeg. Hierdie bronne bevat tipiese beskrywings oor die beskuldigde, sy familie, vriende, kennisse, geloof, werkgewers, welsynorganisasies, maatskaplike-organisasies, finansiële status ensovoorts. Onderzoekbeampes en staatsaanklaers is veral belangrike inligtingsbronne wat tot voordeel gebruik kan word aangesien hulle reeds 'n goeie beeld van die oortreder opgebou het (Prinsloo 1991:106), (Shockley 1988:82) en (Cohn & Ferriter 1990:15).

#### **4.4.1 Metodes van data-insameling**

Gegewens word tradisioneel met behulp van die gerigte onderhoudvoering en die bestudering van rekords ingewin, waartydens daar ook van gekonstrueerde vraelyste as hulpmiddels gebruik gemaak word. In gevalle waar die huislike omstandighede van die beskuldigde onbekend is, doen die plaaslike proefbeampte 'n tuisbesoek, veral met die doel om die invloed van omgewingsfaktore te bepaal. Daar word, as 'n reël, minstens drie tot vier onderhoude met die oortreder gevoer. Die oortreder kan versoek word om 'n vraelys te voltooi wat die nodige agtergrondgegevens beskikbaar stel. Hy word aangespoor om afsonderlik 'n skriftelike biografie óf lewensgeskiedenis weer te gee wat van groot waarde mag wees betreffende sy/haar emosies, gevoelens en agtergrond.

Ander inligtingsbronne wat die proefbeampte van waarde en hulp kan wees is kliniese sielkundiges wat die oortreder sielkundig ontleed, assesseringseenhede en voorvonnis-evalueringskomitees wat sedert 1986 kragtens die Wet op Proefdienste 98 van 1986 en die Wet op Proefdienste No. 116 van 1991, ingestel is. Dit bly die verantwoordelikheid van die proefbeampte om inligting wat by verskillende bronne ingewin is, te toets óf te kontroleer. Inligting wat op 'hoorsê' gebaseer is, moet eers bevestig word en die proefbeampte moet hom/haar persoonlik van die feite vergewis (Prinsloo 1991:107).

#### **4.4.2 Aard van inligting versamel**

Aangesien voorvonnisevalueringsverslae in die vorm van 'n getuienis in die hof aangebied word, word dit aan streng maatreëls onderwerp. Dit moet, uit 'n juridiese oogpunt, toelaatbaar, van toepassing en betroubaar wees. Toepaslike inligting behels onder meer die oortreder se waardes en houding, verhouding met sy gesin en enige groep waarin hy hom bevind, familie geskiedenis, kulturele en godsdienstige agtergrond, nasionaliteit en soortgelyke faktore wat die oortreder se optrede kan beïnvloed.

Aangesien individuele straf nagestreef word behoort die proefbeampte op eie inisiatief sekere inligting in te win wat betrekking het op die behoeftes van 'n bepaalde oortreder.

Hieruit word afgelei dat voorvonnisevalueringsverslae nie op 'n rigiede formaat geskoei is nie, maar op die oortreder se persoonlike omstandighede (Prinsloo 1991:107).

Klopper in Prinsloo (1991:107), Cohn (1971:5), Spica (1987:194) en Rush & Robertson (1987:149) is van mening dat aangesien die oorgrote meerderheid voorvonnisevalueringsverslae varieer dit in vier basiese dele verdeel kan word naamlik:

- Kwantitatiewe data wat feitlike inligting bevat, waarin geïdentifiseerde besonderhede met betrekking tot die oortreder voorkom, soos onder andere arrestasies, name, geboortedatum, vorige oortredings en arrestasies, nasionaliteit ensovoorts.



- Kwalitatiewe data wat analitiese en geëvalueerde (demografiese) inligting bevat waar die tersaaklikheid van waarnemings en feite met betrekking tot die oortreder se maatskaplike gedragssuitinge bepaal word, onder andere sy gesondheid, alkoholmisbruik, huwelikstatus, werkrekord en so meer.
- Algemene inligting wat verband hou met inligting en aangeleenthede in verband met 'n spesifieke saak.
- Evaluering, opsomming en aanbevelings.

Ten einde effektief te wees behoort voorvonnisevalueringsverslae nie net positiewe faktore en die potensiaal vir rehabilitasie in te sluit nie, maar behoort ook die eienaardige en negatiewe faktore van die beskuldigde te identifiseer. Met inagneming van hierdie faktore wat aanleiding gegee het tot die oortreding behoort vonnis opgelê te word en terselfdertyd word die gemeenskap daardeur beskerm (Prinsloo 1991:107).

#### **4.4.3 Aanbieding van die voorvonnisevalueringsverslag**

Vir die doeleindes en formulering van 'n toepaslike vonnis kan die proefbeampte, in verband met sy/haar ondersoek en aanbevelings, deur die verdediging aan kruisondervraging onderwerp word. Van der Merwe in (Prinsloo 1991:108) is dit eens dat hierdie kruisondervraging 'n noodsaaklike en effektiewe manier is om voorvonnisuitsprake teen te staan indien dit nodig sou wees. Die doel met kruisondervraging is om gunstige feite aan die lig te bring wat aanvanklik nie deur die proefbeampte vermeld

is nie. Klopper beveel aan dat die voorsittende beampte 'n lewendige rol in hierdie verband vertolk, indien die oortreder nie oor regsverteenvoording beskik nie.

Daar moet nie uit die oog verloor word dat die hof nie gebonde tot, óf onderhewig, aan die proefbeampte se opinie is nie. Dit is en bly die beskouing dat voorvonnisevalueringverslae leiding bied aan vonnisopleggers. Die hof dra steeds die verantwoordelikheid om alle getuienis te evalueer, op die meriete van die saak sy bevindings te maak en dienoreenkomstig 'n gepaste vonnis te formuleer (Prinsloo 1991:108).

#### **4.5 AANBEVELINGS TEN OPSIGTE VAN VOORVONNISEVALUERINGSVERSLAE**

Nadat die proefbeampte die omstandighede van die oortreder aan die hof in perspektief geplaas het, word van hom/haar verwag om aanbevelings te maak aangaande 'n geskikte straf. Indien 'n plasing op proef as aanbeveling sou dien, word daar van die proefbeampte verwag om die algemene sowel as die spesifieke voorwaardes waarop dit moet geskied, aan te dui (Jacobs 1976:203).

Aanbevelings ten opsigte van voorvonnisevalueringverslae wissel van persoon tot persoon en verslag tot verslag. Sommige evalueringverslae sluit aanbevelings in terwyl ander weer nie hierdie aanbevelings mag insluit nie. Sommige regters verlang óf vereis aanbevelings, ander regters laat dit weer nie toe nie óf ander regters vra nie vir hierdie aanbevelings nie. Die proefbeampte bring dit onder die regter se aandag dat

aanbevelings ten opsigte van 'n gepaste straf geformuleer is uit die beskikbare versamelde inligting. Vrae soos die volgende ontstaan: óf die proefbeampte bereid sal wees om alle inligting aan die regter beskikbaar te stel sodat hy sy eie gevolgtrekkings kan maak; óf inligting vervat is in die voorvonnisevalueringsverslag betekenisvol is en óf dit slegs 'n dokument met sy eie waardes is; óf die aanbeveling slegs addisionele inligting is en óf hierdie aanbevelings slegs die proefbeampte se eie vertolking van inligting is, wat versamel is (Cohn 1971:6-7).

Regters dring dikwels daarop aan dat aanbevelings deel van voorvonnisevalueringsverslae uitmaak omdat dit vir hulle van groot hulp kan wees met die uitoefening van opsies ten opsigte van straf. Aanbevelings moet spesifiek wees; deur byvoorbeeld te sê dat *'n vonnis minimaal moet wees* is nie naastenby goed genoeg nie. Die rede hiervoor is dat regters elkeen 'n bepaalde vorm en styl het waarvolgens hulle straf bepaal.

Nie net behoort aanbevelings die tradisioneel korrekte feite te bevat wat by die straf pas en die oortreding reflekteer nie, maar behoort dit ook die belange van maatskaplike geregtigheid in te sluit. Somtyds is daar konflik in dié verband en is dit hier waar die voorvonnisevalueringsverslag, op 'n duidelike manier, aan die regter die resultaat kan stel. Aangesien daar 'n plek vir beide vryspraak en genade is behoort die skrywer hierdie kwaliteite, wat gewoonlik mekaar kan weerspreek, op so 'n wyse te balanseer dat die regter hulle teen mekaar opweeg (Clear et al 1989:153-155).

Die belangrikste onderwerp in die voorvonnisevalueringsverslag is die onderwerp oor *aanbevelings*. Niemand in die algehele regspleging is beter ingelig oor 'n saak as die skrywer (proefbeampte) van die voorvonnisevalueringsverslag nie. Alle ander partye in die regsplegingstelsel besigtig slegs die dokument vanuit 'n beperkte perspektief. Die opsteller se inligting word verkry van verskeie bronne onder meer die polisie, slagoffer, die staatsaanklaer, regsverteenwoordiger en ander belangrike bronne wat insette lewer.

Oor hierdie onderwerp lig *Clear et al* (1989:158) sy mening soos volg:

“like watching a baseball game through a hole in the fence that focusses only on the shortstop, all the players in the courtroom drama have tunnel vision”.

Proefbeamptes se take is met ander woorde om alle tersaaklike inligting oor die beskuldigde in te samel, behoorlik te skommel en saam te vat. Hierdie samevatting van inligting behels alle verwante faktore wat gedurende die ondersoek ingesamel is en daarom word dit voorvonnisevalueringsverslae genoem. Die eindproduk is die aanbeveling van die proefbeampte wat verkry is deur te worstel met die tersaaklike feite (*Clear et al* 1989:158).

Daar bestaan wel argumente teen die gebruik van aanbevelings in voorvonnisevalueringsverslae. Voor die *Streatfield Committee* verslag van 1961 het verskeie regters gereken dat dit onvanpas is dat proefbeamptes aanbevelings maak ten opsigte

van straf. Hierdie Komitee se mening is dit 'n integrale deel vorm van die proefbeampte se funksie om 'n eie mening te vorm betreffende 'n gepaste straf vir die oortreder asook verdere invloede wat dit op sy kriminele loopbaan mag hê. Indien 'n ervare proefbeampte oortuig is van spesifieke aanbevelings ten gunste van óf teen die oortreder moet dit duidelik in die evalueringsverslag vermeld word. Skrywers se siening ten opsigte van hierdie aanbevelings is met ander woorde *om die regter of landdros by te staan in die bepaling van die beste wyse waarop die beskuldigde hanteer of behandel moet word* (Wesson 1986:406).

In hierdie verband het 'n regter in Kanada tydens 'n konferensie hom soos volg hieroor uitgedruk: *"a good report explains a lot of things to a judge"* (Dombek & Chitra 1981:217).

Die belangrikste fasette wat in berekening gebring word by 'n finale aanbeveling is dat al die paslike feite teen mekaar opgeweeg word en die finale besluit oor 'n gepaste straf uiteindelik by die hof berus. Die waarde wat aan hierdie aanbevelings geheg word hang af van die besondere ervaring en kennis waaroor proefbeampes beskik. Twyfel bestaan egter oor die vraag óf aanbevelings realisties óf objektief beskou behoort te word óf nie. Die antwoord hierop óf dit van enige waarde gaan wees indien 'n aanbeveling onrealisties is, is nee. Volgens Lord Justice Lawton kan dit inteendeel skadelik wees. Sy uittaling ten opsigte van onrealistiese aanbevelings is *"If they are not sensible they may do harm to the administration of criminal justice"*. Aanbevelings van hierdie aard dra geen gewig by ervare regters nie *"the danger is that unrealistic*

recommendations may carry weight with inexperienced judges and magistrates". Dit verduidelik waarom dit dikwels vir die publiek moeilik is om te verstaan *wanneer* en *waarom* sekere strawwe toegestaan word (Wesson 1986:406).

Howe in Engeland maak tussen 70%-80% gebruik van aanbevelings in voorvon-nisevalueringsverslae. Die vraag is of die grondslag van hierdie aanbevelings korrek is en óf daar 'n neiging ontstaan om aanbevelings te aanvaar sonder om eers daaroor na te dink en óf die landdros daarvan bewus is dat dit die plig van proefbeamptes is om paslike aanbevelings te maak aangaande die oortreder en watter gevolge dit vir die publiek mag inhou? Aangesien die neiging in hierdie land ontstaan het om al hoe meer proefbeamptes te betrek by straftoepassing is dit ongetwyfeld die taak van die landdros om 'n gepaste straf te bepaal en nie dié van 'n proefbeampte nie.

Hiervolgens pleit sommige skrywers vir 'n verandering in die regstelsel en dat aanbevelings ten opsigte van straf in voorvon-nisevalueringsverslae uitgesluit word. Dit sal die verantwoordelikheid van strafoplegging terugplaas waar dit behoort naamlik by landdroste en regters en behoort hulle slegs bygestaan te word deur inligting wat in hierdie voorvon-nisevalueringsverslae verstrek word. Die inhoud van hierdie evalueringsverslae toon duidelik aan of spesifieke reëlins vir die beskuldigde bevorderlik sal wees al dan nie. Andersyds kan 'n voorvon-nisevalueringsverslag verhoed dat spesifieke strawwe opgelê word soos byvoorbeeld gemeenskapsdiens waar daar in werklikheid geen werk beskikbaar is nie. Alhoewel dit redelik aanvaarbaar is, meen die skrywer dat sekere spesifieke aanbevelings in voorvon-nisevalueringsverslae nie

skrywer dat sekere spesifieke aanbevelings in voorvonnisevalueringsverslae nie gerugsteun behoort te word nie (Wesson 1986:407).

In voorafgaande blyk dit duidelik dat dit die verantwoordelikheid van howe is om toepaslike straf te bepaal. Met die uitoefening van diskresie is howe verplig om alle tersaaklike feite wat betrekking het op straf, óf wat toepaslike straf mag beïnvloed, in ag te neem. Deur alle aspekte in ag te neem, is howe nie gebind deur aanbevelings van proefbeamptes nie en behoort hulle slegs leiding aan howe te gee. 'n Hof moet nog steeds alle getuienis evalueer en sy eie bevindinge ooreenkomstig straf daarvolgens bepaal.

Proefbeamptes se aanbevelings behoort nie deur howe slaafs nagevolg te word nie en howe kan hul eie menings met dié van die proefbeampte, vervang. Aanbevelings gebaseer op swak feitlike grondslae sal nouliks enige gewig dra. Gebalanseerde aanbevelings, wat behoorlik onderskraag word deur feitlike inligting, kan howe eerder oorreed. Dit geskied in samewerking met die algemene beginsels wat oorreding vir proeftydperke inhou asook die waarde wat deskundige getuienisse inhou. Dit verhoed egter nie die proefbeampte se versekering dat sy aanbevelings oor sterk feitlike grondslae beskik nie (Van der Merwe 1980:131).

#### 4.6 MENINGS BETREFFENDE VONNISOPLEGGING

Die wyse waarop voorvonnisevalueringverslae deur howe ondersoek word is 'n belangrik aspek aangesien dit 'n aanduiding is waartoe professionaliteit van proef-beamptes erkenning geniet.

Betreffende die gebruik van die voorvonnisevalueringverslag, werp dit lig op watter faktore proefbeamptes in aanmerking neem met die besluitneming oor vonnis-aanbevelings (beskikking van die oortreder). Carter (1970:132) bevind dat die twee belangrikste faktore wat die proefbeampte se besluitneming ten opsigte van 'n aanbeveling rakende vonnisoplegging beïnvloed, is die huidige misdaad en misdaadverlede van die oortreder. Die oorwegings is in volgorde van belangrikheid gevolg deur:

- sielkundige/psigiatrisiese faktore
- oortreder se weergawe van die misdaad
- oortreder se gesindheid jeens sy posisie
- werksrekord
- ouderdom
- gesinsagtergrond
- huwelikstaat
- mediese geskiedenis
- opvoedkundige kwalifikasies



- militêre opleiding
- drankmisbruik
- seksueel-afwykende neigings
- verslawing aan verdowingsmiddels
- gesinskriminaliteit
- pleit
- óf die oortreder as verhoorafwagtende aangehou word en vir hoe lank
- buurt waarin oortreder woonagtig is,; en
- godsdienstige oortuigings.

#### **4.7 OMSTANDIGHEDE WAARONDER VOORVONNISEVALUERINGSVERSLAE AANGEVRA WORD**

'n Belangrike struikelblok in die weg van howe is om vas te stel watter sake die voorbereiding van 'n voorvonnisevalueringsverslag vereis. Dit is duidelik dat skuld óf deur pleit óf deur 'n verhoor vasgestel behoort te word. Sommige regters versoek met die instemming van beide advokate of regsadviseurs dat 'n voorvonnisevalueringsverslag voorberei word voordat skuld bepaal word. Daar is geen wetlike grond vir hierdie soort optrede nie en word geredeneer dat dit nie die doelwit van die wetgewer is dat sulke voorvonnisevalueringsverslae voorberei word nie. Dit is ook die mening van skrywers dat só 'n metode deur betrokkenes dalk misbruik kan word. Voorbereiding van voorvonnisevalueringsverslae kan in hierdie gevalle sonder enige onderskeid vir pleitbedinging gebruik word. 'n Beskuldigde kan gedwing word om

skuldig te pleit omdat 'n "göeie" voorvonnisevalueringsverslag dalk tot 'n ligter straf mag lei (Dombek & Chitra 1981:223-224).

Volgens die Kriminele Gedragsreëls (behalwe om 'n sielkundige ondersoek te gelas) bestaan daar nie 'n magsreël dat 'n hof enige soort voorvonnisevalueringsverslag kan aanvra oor 'n beskuldigde, voor skuldigbevinding nie; dit lyk ook asof hierdie gedragsreëls nie 'n appèlhof toelaat om so 'n evalueringsverslag aan te vra nie omdat die oorspronklike vonnisoplegging nie afgehandel is nie. Derhalwe word 'n voorvonnisevalueringsverslag wat vir 'n appèlhof voorberei word 'n 'na-vonnis evalueringsverslag' genoem, en die magtiging vir so 'n evalueringsverslag moet vanuit die appèlhof-bepaling kom (Dombek & Chitra 1981:224).

Enige poging deur 'n hof om 'n voorvonnisevalueringsverslag voor te berei voor skuldigbevinding sal waarskynlik nietig verklaar word. Dit staan egter die regsvertegenwoordiger òf die beskuldigde vry om 'n versoek te rig aan 'n maatskaplike werker, sielkundige- òf enige iemand anders om 'n evalueringsverslag oor die beskuldigde voor te berei.

Indien die proefbeampte 'n voorvonnisevalueringsverslag sou voorberei voor skuldigbevinding dring hy in op die reg tot privaatheid van die beskuldigde. Parker in Dombek & Chitra (1981:225) beveel aan wanneer skuldigbevinding plaasvind, die proefbeampte wat gemoeid gaan wees met die voorbereiding van die evalueringsverslag, eers toe-

stemming van die beskuldigde moet verkry voordat die voorvonnisevalueringsverslag opgestel word.

Soos reeds genoem is daar geen konkrete riglyne waarvolgens voorvonnisevalueringsverslae voorberei word nie en 'n voorbeeld hiervan kom voor in die saak van *R v Pritchett* en *R v Graham*. Die beskuldigde het skuldig gepleit op twee aanklagte van diefstal en is tot sewe jaar tronkstraf gevonnis. 'n Regsvertegenwoordiger het voorgestel 'n voorvonnisevalueringsverslag eers aangevra moet word. Dit was belangrik aangesien die beskuldigde nie oor 'n vorige kriminele rekord beskik het nie. Die regter het egter voortgegaan en 'n swaar straf opgelê, sonder dat hy oor enige toepaslike inligting oor die beskuldigde se agtergrond, wat gewoonlik in 'n voorvonnisevalueringsverslag ingesluit word, beskik het nie. Aan alle maatstawwe gemeet moes die hof nie voortgegaan het met die oplegging van straf sonder die voordeel van 'n voorvonnisevalueringsverslag nie. Die vermoede is dat die regter hier van die beginsels afgewyk het. Sy benadering ten opsigte van straf in hierdie saak kom navore in sy opmerkings: "Geen voorvonnisevalueringsverslag sal my van hierdie straf weerhou nie, en hulle sal, vir elke aanklag sewe jaar opeenvolgende tronkstraf in Kingston-gevangenis kry" (Dombek & Chitra 1981:225).

Die vraag wanneer moet 'n voorvonnisevalueringsverslag aangevra word is nie nuut nie. Hunter dui daarop dat dit 'n alomteenwoordige probleem is wat beide regsbeamptes en proefbeamptes kwel. Met inagneming van die swaar las waaronder proefbeamptes reeds gebuk gaan en die stadige toename in voldoende proefondersoekfasiliteite, is dit

duidelik dat die regbank 'n sekere mate van selektiwiteit moet toepas. Geen kriteria bestaan waarvolgens regters evalueringsverslae behoort aan te vra nie. Parker gaan hierop voort en sê dat 'n voorvonnisevalueringsverslae nie in alle gevalle voorskriftelik behoort te wees nie, maar dit kan 'n vereiste wees in gevalle waar oortreders onder die ouderdom van 21 jaar is en vir alle eerste oortreders. Voorvonnisevalueringsverslae is wenslik in gevalle waar ernstige oortredings begaan is. 'n Pleidooi word gerig vir 'n verpligte voorvonnisevalueringsverslag in enige geval waar die strafregter die moontlikheid van algehele óf voorwaardelike ontslag vereis. Voorvonnisevalueringsverslae word egter nie in duidelike óf in nietige sake aangevra nie en word ook nie aangevra met die doel om slegs die oortreder in hegtenis te neem sodat hy 'n tronklewe kan ervaar nie (Dombek & Chitra 1981:225-226).

Kanadese howe spreek hulle bedenkinge uit oor hierdie aangeleentheid. In 'n hofsak in Ontario, Kanada is die saak van 'n eerste oortreder wat gesteelde goedere ter waarde van \$360 in sy besit gehad het, oorweeg. Die regter het byvoorbeeld nie 'n voorvonnisevalueringsverslag aangevra nie en die hof beslis in die geval van 'n eerste oortreding, ongeag die beskuldigde se ouderdom *enige ander strafmetodes behalwe tronkstraf* oorweeg behoort te word.

Voordat vonnis enigsins bepaal word, behoort 'n voorvonnisevalueringsverslag en 'n voorvonnisondersoek aangevra te word of ten minste 'n verklaring oor die beskuldigde se agtergrond en omstandighede (Dombek & Chitra 1981:227).

Kanadese howe het soortgelyke besorgdheid uitgespreek in die geval van jeugoortreders. In die saak van *R v Eastman* is ooreengekom dat 'n aaneenlopende vonnis toepasliker sou gewees het en het die beskuldigde 'n vonnis van drie jaar ontvang vir inbraak en oortreding. Brook sê behalwe vir sy ouderdom en kriminele rekord het die regter min van die oortreder geweet. Volgens rekord was daar nie 'n voorvonnissevalueringverslag aangevra nie asook geen getuienis oor sy karakter en enige feitelike aanbieding in verband met sy agtergrond nie. Terwyl die hof op die punt was om 'n voorvonnissevalueringverslag aan te vra het die beskuldigde hulle meege-deel dat hulle liever op *daardie* dag met hom moet afreken, en is hy toe op *daardie* stadium gevonniss. Die regter stel dit soos volg: dit 'n besluit is wat hy persoonlik bevraagteken het en geen voorvonnissevalueringverslag oor die jeugdige oortreder verkry kon word nie en die geleentheid om daardie inligting te verkry voordat 'n man opgesluit is, te weier, is vir hom 'n betwisbare besluit.

Hiervolgens blyk dit dat voorvonnissevaluering ten opsigte van jeugoortreders, eerste oortreders en ook in gevalle waar gevangenisstraf oorweeg word eers verkry behoort te word. Sommige skrywers het selfs voorgestel dat 'n behoorlik voorbereide voorvonnissevalueringverslag *die regter met min of geen keuse moet laat nie* (Dombek & Chitra 1981:223-227).

'n Onderzoek wat in Suid-Afrika uitgevoer is om landdroste se menings omtrent sekere aspekte van die voorvonnissevalueringverslag te bepaal se bevindinge toon die volgende: al die respondente (landdroste) het akkoord gegaan met die stelling dat die

voorvonnisevalueringsverslag van hulp en waarde kan wees by vonnisoplegging. Op die vraag ten opsigte van watter tipe sake is 'n voorvonnisevalueringsverslag regverdig, was 78% van die groep gekant teen die idee dat evalueringsverslae in elke strafsak tot beskikking van die vonnisoplegger moet wees. Ongeveer die helfte (51%) van die ondersoekgroep ondersteun die gedagte dat 'n voorvonnisevalueringsverslag alleen nodig is in sake waar ernstige misdade ter sprake is.

Betreffende die inhoud van die evalueringsverslag is 73% van die landdroste daarvan oortuig die voorvonnisevalueringsverslag in die algemeen voldoende inligting oor die agtergrond van die oortreder aan die vonnisopleggers verskaf het. Alle lede van die ondersoekgroep is dit eens dat 'n voorvonnisevalueringsverslag die volgende elemente moet bevat (gerangskik in volgorde van belangrikheid met die persentasie wat dui op die getal respondente (landdroste) wat ten gunste van die insluiting van die aspek in die voorvonnisverslag is):

**Voorkeure in verband met die inhoud van die voorvonnisevalueringsverslag**

Element van verslag	% ten gunste
Opvoedkundige (akademiese) gegewens	100
Werkrekord	98
Gesinsverhoudinge	98
Misdaadveroorsakende faktore	98
Misdaadverlede	90
Mediese geskiedenis	88
Omskrywing van omstandighede waaronder misdaad gepleeg	78
Aanbeveling oor tipe vonnis wat opgelê moet word	78
Aanbeveling oor die strafmaat	51

Sommige respondente (landdroste) het ook ander aspekte gespesifiseer wat hulle ingesluit in die voorvonnisevalueringsverslag sou wou sien naamlik:

Addisionele inligting aangaande die oortreder	Getal respondente ten gunste daarvan
Huwelikstatus	1
Algemene gesindheid jeens die oortreding wat gepleeg is	1
Drankmisbruik	1
Verslawing aan verdowingsmiddels	1
Sosio-ekonomiese omstandighede	1
Ontspanningsaktiwiteit	1
Verstandelike vermoëns	2
Berou oor misdaad	2

(Neser 1986:4-5) en (Neser & Van der Westhuizen 1985:24-25).

#### **4.8 VERTROULIKHEID VAN VOORVONNISEVALUERINGSVERSLAE**

Betroubaarheid van inligting wat moontlik die oortreder se toekoms kan beïnvloed en betrekking op hom het, die welsyn van sy gesin en die veiligheid van die gemeenskap, moet, soos reeds gemeld, sorgvuldig gekontroleer en weergegee word. Dit is dan juis hier waar die aspek van vertroulikheid ter sprake kom. Die vertroulikheid van die voorvonnisinligting het belangrike implikasies vir die waarde van die evalueringsverslag. Wanneer openbaarmaking verpligtend is, dit wil sê, wanneer die evalueringsverslag in die hof uitgelees word en besonderhede in koerante gepubliseer word, bestaan die versoeking om die mees elementêre feite en nie-omstrede inligting te verstrek uit vrees die beskuldigde en sy gesin geskaad word óf so nie dat die werker/kliënt-verhouding mag skipbreuk ly. Indien dit gebeur, kan die voorvonnisevalueringsverslag sy waarde verloor.

Dit is belangrik dat die kliënt vooraf bewus wees van vertroulike inligting wat gebruik word. Vertraulike inligting, nie ter sake nie, moet nie in die evalueringsverslag gemeld word nie, maar dié wat wel betrekking het op die saak moet op so 'n wyse gestel word dat dit die beskuldigde nie onnodig sal blootstel nie. Ondervinding leer dat samesprekings met die landdros voordat die saak voorkom baie waarde inhou byvoorbeeld, kan gedeeltes van inligting uitgelaat word tydens die voorlees óf selfs die hele voorvonnisevalueringsverslag waar slegs die beskuldigde en sy regsverteenwoordiger en die landdros insae het.



Daar is gevind dat landdroste in hierdie verband saamwerk en is so 'n versoek – sover bekend, nog nie geweier nie. Soos reeds gemeld, is dit noodsaaklik dat die beskuldigde op hoogte gehou word wat in die betrokke voorvonnisevalueringsverslag staan, dit is noodsaaklik dat hy insae daarin kry en dit met hom bespreek word. Hierdeur sal inligting wat in die hof verstrek word nie 'n nadelige uitwerking op hom hê nie. Proefbeamptes som hierdie 'dilemma' soos volg op: 'By die kliënt voel ek soos 'n maatskaplike werker wat hulp verleen, by die skryf van 'n voorvonnisevalueringsverslag voel ek soos die regterhand van die landdros' (Van der Merwe 1975:164-165).

Aangesien daar nie uitdruklike uitspraak oor die vertroulikheid van die voorvonnisevalueringsverslag in die Strafproseswet óf in ons regspraak bestaan nie, word afleidings en aanbevelings hier gebaseer op regspraak ten opsigte van die aanvoer van getuienis na skuldigbevinding met betrekking tot vonnisoplegging veral wat betref versagtende omstandighede.

Na aanleiding van die beginsels van vertroulikheid het 'n regter berig dat die gebruik van voorvonnisevaluering bestaande uit voorvonnisevalueringsverslae dit moontlik gemaak deurdat 'n beter 'prentjie' van die oortreder saamgestel word. As gevolg van vertroulikheid het hierdie voorvonnisevalueringsverslae 'n kwaliteit bereik wat dit by verre meer betroubaarder en indringender maak en dus 'n beter instrument vir strafoplegging en die behandeling van die oortreder is (Van Zyl 1983:58) en (Carter & Wilkins 1970:95).

#### **4.8.1 Die professionele aard van voorvonnisevalueringsverslae**

Die opstel van hoogsmededingende voorvonnisevalueringsverslae is volgens Keve in Carter & Wilkins (1970:81) 'n manier om groter professionele aansien te verwerf. Geen ander dokument ter hand dien as so 'n duidelike voorbeeld van die moderne penologiese beskouing as die voorvonnisevalueringsverslag nie. Sy enigste bestaansrede is om die vertroulike "*dynamics*" van 'n bepaalde individuele oortreder te beskryf en om die hof in staat te stel om sy saak met 'n maatpas plan, wat penologies doelgerig is, af te handel, terwyl die saak sonder sulke inligting slegs tot straf sou neig.

Dit is 'n idealistiese gedagte. Voorvonnisevalueringsverslae kan welliswaar nie altyd so insiggewend wees nie en ideale penologiese planne en doelwitte kan nie altyd deur 'n hof gevind en toegepas word nie. Die potensiaal is daar, en as die penologiese veld vinnig beweeg na 'n verligte, konsekwente metodiek van diagnose op 'n professionele vlak wat tot gespesifiseerde behandeling kan lei, kan elkeen 'n belangrike bydrae tot daardie vooruitgang lewer deur na die hoogste vlak van kwaliteit in diagnostiese voorvonnisevalueringsverslae te strew.

#### **4.8.2 Agtergrond oor vertroulikheid van voorvonnisevalueringsverslae**

'n Probleem wat ontstaan en verband hou met voorvonnisevalueringsverslae is vertroulikheid. Enersyds word daar geredeneer óf sensitiewe inligting uit die evalueringsverslag uitgesluit behoort te word, indien dit nie vertroulik is nie, uit vrees vir vergelding óf weerwraak deur die beskuldigde. Andersyds is die beskouing dat sou

inligting in die evalueringsverslag tot nadeel van die beskuldigde strek, hy die geleentheid moet kry om dit teen te spreek (Hiemstra 1967:216).

Vertroulikheid hou belangrike implikasies vir die waarde van 'n voorvonnis-evalueringsverslag in. Wanneer openbaarmaking van vertroulike inligting verpligtend is, dit wil sê, wanneer die evalueringsverslag in die hof voorgelees en besonderhede in die koerante gepubliseer word, verstrek die proefbeampte of maatskaplike werker wat die evalueringsverslag indien slegs die mees elementêre feite en onomstrede inligting – uit vrees dat hy die beskuldigde óf sy gesin kan skaad, óf dat sy terapeutiese verhouding met die oortreder mag skipbreuk ly. Só 'n evalueringsverslag sal afgewaterd en ondoeltreffend wees (Graser 1973:45) en (Midgley, Steyn & Graser 1975:208).

'n Moontlike oplossing vir hierdie dilemma is te vinde in die aanbeveling van die Viljoenkommissieverslag: 'n Regsprekende amptenaar moet toegelaat word om in die uitoefening van sy diskresie, in belang van geregtigheid, 'n proefbeampte se voorvonnis-evalueringsverslag of gedeeltes daarvan *in camera* te ontvang en ook die publikasie daarvan te verbied (Van Zyl 1983:54).

'n Onderzoek uitgevoer in Amerika bepaal dat uit 'n totaal van 97 distrikte, voorvonnis-evalueringsverslae in slegs 65 distrikte aan die regter beskikbaar gestel is; in 28 distrikte is dit beskikbaar gestel aan die staatsprokureur en in 11 distrikte het die regsverteenvoerder insae in hierdie evalueringsverslae gehad. Hierdie praktyk is in

die vyftigerjare in die staat Maryland, Amerika aanvaar na 'n bespreking deur regters waartydens verskillende gesigspunte bespreek is. Regters in hierdie staat het die vertroulike aard van sekere gegewens wat in die evalueringsverslae ingesluit is beklemtoon asook die professionele en objektiewe karakter van die evalueringsverslag sowel as die aanbevelings. Probleme is uitgewys wat mag ontstaan wanneer 'n beskuldigde op proef geplaas óf op parool vrygelaat word, en hy geweet het die proefbeampte tronkstraf aanbeveel het, eerder as 'n proeftydperk of parool.

Regters se mening is wanneer 'n beskuldigde gevonnissen word, hulle nie ander inligting in ag moet neem, wat nie alreeds onder die aandag van die beskuldigde en sy regsverteenwoordigers gebring is nie, sodat 'n geleentheid aan hulle gebied kan word om enige ongeruimdhede wat mag voorkom reg te stel en ongunstige inligting te verduidelik óf te verminder. Na verdere beraadslaging is op 'n middeweg besluit en kan die evalueringsverslag vervolgens in twee dele voorberei word:

- 'n hoof gedeelte van die evalueringsverslag wat die feite uiteensit; en
- 'n baie korter, vertroulike gedeelte wat die aanbeveling van die proefbeampte bevat.

Aanbevelings word feitlik nooit aan die regsverteenwoordiger van die beskuldigde beskikbaar gestel nie; feite word gewoonlik wel vrygestel. Die evalueringsverslag word nooit openbaar gemaak nie. Nóg die beskuldigde, nóg sy regsadviseur ontvang kopieë, die beskuldigde se regsverteenwoordiger word toegelaat om die regter se evalue-

ringsverslag te lees, óf in kamers óf in die hofsaal en word genooi om kommentaar te lewer voordat die vonnis gevel word. Nadat met die kliënt onderhandel is, mag hy sekere ongunstige feite verduidelik óf versagtende omstandighede voorstel; dikwels loof hy die regverdigheid van die evalueringsverslag. Die proefbeampte word nie op enige wyse onder kruisverhoor geplaas óf tot rekenskap geroep nie (Thomsen 1964:8).

Die groot hoeveelheid gegewens wat van die oortreder en van bloedverwante bronne verkry word, is van wisselende gehalte. Sommige gegewens is feitelik en mondelings óf skriftelik bevestig en ander gegewens, wat as feite aangebied is, is onbevestig of selfs onbevestigbaar. Sommige inligting kom uit openbare verslae en is algemene kennis, vir enigeen beskikbaar, ander materiaal word vertroulik verkry, met die spesifikasie dat die informant nie openbaar gemaak mag word nie. Sommige van die inligting word uit vertroulike rekords verkry en hiervolgens maak die proefbeampte sekere gevolgtrekkings en waardebepalings. Sou hierdie evalueringsverslag tot enige waarde wees, moet dit diagnosties en waardebepalend wees. Alle ter saaklike inligting word in hierdie dokument, bekend as die voorvonnisevalueringsverslag, saamgevat (Barnett & Gronewold 1962:26-27).

Die aangeleentheid van vertroulikheid in die voorvonnisevalueringsverslag het 'n vername dispuut in veral Amerika geword. Betrokke partye meen dat die oortreder die reg het om te weet wat daar oor en van hom gesê word. Die moontlikheid van skinderstories kan ontstaan, onakkuraatheid in die evalueringsverslag mag voorkom en die beskuldigde behoort die geleentheid te kry om onakkurate inligting te betwis. Die

ondersoek mag moontlik onvolledig wees óf sekere negatiewe aspekte van die beskuldigde se karakter of gedrag kan dalk vergroot word óf 'n skewe voorstelling kan in die evalueringsverslag aangebied word. Andersyds is daar diegene wat van mening is dat groot deertes van hierdie skade die gevolg van voorskriftelike onthullings ten opsigte van persoonlike inligting is, en dat 'n oortreder se weerlegging van sekere aanmerkings deur 'n lid van die gesin, bure of werknemer/werkgewer van mindere waarde vir die hof mag beteken met die bereiking van 'n behoorlike skikking (Midgley, Steyn & Graser 1975:208) en (Graser 1973:46).

Teenstanders van openbaarmaking is van mening dat geprivilegieerde inligting aan die proefbeampte in vertroulikheid gegee word en dat voorskriftelike openbaarmaking moontlik die bron(ne) van inligting wat tot sy beskikking gestel word, sal beperk. Maatskaplike-organisasies, sielkundiges, psigiaters, maatskaplike werkers en ander belanghebbendes wat die beskuldigde ken en wat vir hom van hulp kan wees, mag weier om enige inligting te verstrek indien hulle besef dit geopenbaar gaan word wat nadelige gevolge vir die beskuldigde sowel as vir sy gesin kan inhou.

Vertroulikheid is die ware hoeksteen van die kliënt-terapeut verhouding. 'n Kliënt sal nie sy swakhede en persoonlike probleme openbaar maak indien hy bewus is dat sulke inligting waarskynlik openlik onthul gaan word en in nuusblaaie gepubliseer gaan word nie. Die maatskaplike werker en psigiater is daar om die oortreder by te staan, indien hulle bewus is dat openbare onthullings van sekere inligting nadelig sou wees in voorvonnisevalueringsverslae, swyg hulle eerder daaroor. Hierdeur kan evaluerings-

verslae as 'n afgewaterde en 'n betekenislose dokumente beskou word indien daar nie 'n volledige en 'n realistiese beeld van die oortreder geskep word nie. Daarbenewens kan proefdienste óf 'n welsynorganisasie wat vertroulike inligting openbaar, nie net die kliënt se vertrouwe en respek verloor nie, maar ook dié van die publiek (Midgley, Steyn & Graser 1975:208-209) en (Graser 1973:46).

Die beskuldigde kan in sekere gevalle die bron(ne) van inligting makliker identifiseer. Indien lede van sy gesin óf ander familieleden enige negatiewe inligting verskaf beskou die beskuldigde hulle as dislojaal teenoor hom en gevolglik sal hy sy bande met hulle wil verbreek óf wraak wil neem. Wanneer 'n welsynorganisasie aandui dat 'n oortreder sielkundige of emosioneel onstabiel is, veral wanneer hulle 'n bondige karaterskets, 'n swak beeld of 'n swak sosiale funksionering voorgestel het, is die oortreder verbitterd en liggeraak daaroor. Openlike onthullings van hierdie aard kan die beskuldigde se gevoel van waardeloosheid en ontoereikendheid versterk (Midgley, Steyn & Graser 1975:209) en (Graser 1973:46).

Met betrekking tot vertroulikheid van voorvonnisevalueringsverslae berig Regter James B Parsons dat hy die proefbeampte as 'n verlenging van die oë en ore van die hof in verhoor sake beskou wat slegs aan die wysheid van die hof toevertrou is. Hy is daarvan oortuig dat die hof, in die benutting van hierdie besondere bevoegdheid, nie deur voorskriftelike reëls verhinder word nie. Die beoefening van geregtelike wysheid is 'n besondere persoonlike daad van die regsamp, en verpligte voorskriftelike openbaarmaking van die inligting in voorvonnisevalueringsverslae, 'n verpligte openbaarmaking

van die wetlike gesag waarop 'n hof vertrou ten einde 'n beslissing in 'n wetlike geding te bereik, sal 'n onverantwoordelike inbreuk van die geregtelike wet wees (Midgley, Steyn & Graser 1975:209) en (Graser 19973:4).

Die verstandigste oplossing aangaande vertroulikheid is volgens voormelde skrywers se mening dat die hof oor die diskresie moet beskik om te bepaal watter deel van die voorvonnisevalueringsverslag, indien enige deel daarvan, openbaar gemaak mag word. In sekere gevalle sal dit raadsaam wees om sekere gedeeltes van die voorvonnisevalueringsverslae openbaar te maak en ander gedeeltes te weerhou, aangesien openlike blootstelling negatiewe resultate vir die beskuldigde en sy gesin mag inhou. Howe in Suid-Afrika sowel as in Amerika handhaaf in die algemeen hoë standaarde en hul integriteit van beide die Hooggeregshof en die landdroshof word selde bevraagteken. Die besluit of openbaring van persoonlike inligting uit die voorvonnisevalueringsverslag skadelik sal wees vir die beskuldigde en/of sy gesin, kan aan die hof toevertrou word. In sekere gevalle mag dit raadsaam wees om die inhoud van die evalueringsverslag naas die landdros óf regter slegs aan die verdediging bekend te maak (Midgley, Steyn & Graser 1975:208-209), (Schaffer 1967:678) en (Graser 1973:47).

Argumente ten gunste van vertroulikheid is gebaseer op die behoefte van die strafhof om genoegsame en volledige inligting vir strafbepaling te verkry. Diegene met wie daar onderhoude gevoer word, kan verseker wees van anonimiteit indien die voorvonnisevalueringsverslag vertroulik is en sal hulle moontlik gewilliger wees om sensitiewe



maar ook kritiese inligting te voorsien. Anonimiteit dien as beskerming teen weerwraak of vergelding en bied beskerming teen potensiale blootstellende inligting. Hierdie faktore het betrekking op privaat burgers, regsgeleerdes en maatskaplike hulpdienste (Clear, Clear & Burrell 1989:175).

Die skrywer van die voorvonnisevalueringsverslag (proefbeampte) verkry ook hierdeur beskerming omdat volledige inligting beide gunstig of ongunstig, ten opsigte van die oortreder, vrymoedig en objektief aangebied word. Vertroulikheid word al hoe belangriker wanneer hierdie evalueringsverslae aanbevelings bevat aangaande tronkstraf (Clear, Clear & Burrell 1989:175-176).

Voorstaanders van die opheffing van vertroulikheid voer egter aan dat geen proefbeampte die vertroulikheid van inligting kan waarborg nie, aangesien dit 'n aangeleentheid is wat by die diskresie van houe berus. Ondervinding in state soos Kalifornië en Maryland, wat die vertroulikheidsklousule opgehef het, dui nie op 'n tendens dat bronne wat oor vertroulike inligting beskik, weier om gegewens aan die proefbeamptes beskikbaar te stel nie (Neser 1986:4).

Die kern van die argument ten gunste van die gebruik om die inhoud van evalueringsverslag aan die verdediging bekend te stel, hou verband met die regverdige behandeling van die beskuldigde. Bekendmaking van die inhoud verskaf aan die verdediging die geleentheid om foutiewe gegewens in die evalueringsverslag aan die

kaak te stel en sodoende word nader aan die ideaal beweeg om objektiewe feite vir oorweging aan die hof voor te lê (Neser 1986:4) en (Clear, Clear & Burrell 1989:176).

Menige skrywers soos onder andere Shockley, Dombek en Chitra is dit eens dat 'n voorvonnissevalueringverslag slegs waardevol kan wees indien dit akkuraat en regverdig is. In 'n memorandum uitgereik in Amerika het die staatsprokureur berig dat dit veral belangrik is dat voorvonnissevalueringverslae so volledig en akkuraat as moontlik moet wees. Staatsaanklaers moet so veel samewerking as wat geregtelik moontlik is gee tydens die verskaffing van inligting aan proefbeampes en die verlening van toegang tot inligting in hof-lêers in verband met die saak (Jaffe 1989:12).

Volgens 'n saak wat in Amerika in die Hooggeregshof verskyn het, het Townsend v Burke (334 45 736 (1948) gesê straf nie op 'valse inligting' gebaseer kan word nie; diegene in die omtrek hou die gedagte om 'n persoon te straf gebaseer op 'valse inligting', 'n skending is van die persoon se regte. Valse inligting is duidelik 'n probleem en kan nie wettig in berekening gebring word met die bepaling van straf nie. Twee soorte valse inligting kom voor. Eendersyds wanneer persone met wie onderhoude gevoer word vrees vir onthullings, en in gebreke bly om sekere sensitiewe inligting te verskaf. Die inhoud van die voorvonnissevalueringverslag kan dan as 'vals' beskou word omdat nie al die toepaslike inligting ingesluit is nie. Andersyds sou die proefbeampte inligting verkeerdelik omskryf is dit moeilik om dit vas te stel veral wanneer iemand die evalueringverslag lees en nie daarvan bewus is nie. (Clear, Clear & Burrell 1989:176).

Howe erken hul besorgheid oor die geldigheid en vertroulikheid van inligting wat deur regslui ingesamel word, mits die voorvonnisevalueringsverslag eers aan die strafregter wat die vonnis oplê, voor openbaarmaking, voorgelê word. Nadat die evalueringsverslag nagegaan is, mag die regter gedeeltes weglaat wat skadelik vir die oortreder kan wees óf waar dit die anonimiteit van diegene met wie onderhoude gevoer word, kan aantas. Evalueringsverslag word daarna aan die regsverteenwoordiger en staatsaanklaer beskikbaar gestel. Afgesien van die beperking op openbaarmaking, bly die voorvonnisevalueringsverslag die eiendom van die hof en word deur die volgende verklaring beklemtoon: "Die voorvonnisevalueringsverslag sal vertroulik bly en afskrifte daarvan sal nie gemaak word nie, ook nie onthullings van die inhoud aan 'n derde party nie, behalwe waar nodig en indien daaropvolgende geregshowe vonnisoplegging oplê of 'n skikking insluit" (Clear, Clear & Burrell 1989:176-177).

Die Kriminele Gedragsreëls vereis dat die strafregter alle inligting openbaar maak waarop gereken word by strafoplegging. Uitsonderings op hierdie reël is onder die volgende omstandighede toelaatbaar wanneer:

- openbaarmaking die rehabilitasie pogings van die beskuldigde kan onderbreek
- versamelde inligting gebaseer is op die belofte van vertroulikheid
- dit nadelig vir die beskuldigde of enige ander persoon mag wees.

Hoewel die voorvonnisevalueringsverslag vertroulik is, meen Merrit (1983:365) dat die gebruik daarvan nie alleenlik tot strafhowe beperk is nie. Wanneer die oortreder tot tronkstraf gevonniss word, vorm dit die grondslag van die inrigtingslêer wat vir klassifikasie- en beplanningsbesluitneming gebruik word. Dit vorm ook die grondslag vir die paroolraad se oorweging van vrylating op parool. Dit kan by geleenthede aan diverse groepe vrygestel word sowel as aan individue soos wetstoepassers, dwelmrehabilitasiesentrums wat oorweeg om die oortreder te aanvaar, kriminele oortreders wat die oortreder probeer beskuldig, huidige en moontlike werkgewers en 'n 'skare ander groepe'. Elkeen van hierdie vrystellings versprei nie noodwendig verdere nadelige kommentaar oor die derde persoon nie.

#### **4.8.3 Openbaarmaking van vertroulikheid**

Wilson (1961:6) berig dat hy byna obsessioneel raak oor enige gebruik wat 'n regter toelaat om volgens enige inligting te oordeel, oor sy kliënt wat hy (die prokureur) nie mag sien nie, en dat hy 'n beroep doen dat die omstandighede en ewewig bewaar word en die vertroulikheid in voorvonnisevalueringsverslae meer beklemtoon word. Skrywers se siening is van min óf geen waarde nie. Die stryd sal egter voortgaan met een regter ten gunste van openbaarmaking en die volgende daarteen; een staat wat 'n wet ten gunste van openbaarmaking bepaal en ander wat daaroor swyg; bewegings om die wet volgens die oorspronklike ontwerp te verander; proefbeamptes wat bewus is van die belangrikheid en vertroulikheid van evalueringsverslae en daarna streef om die wetgewers en regbank te oortuig dat die stelsel in mekaar sal sak, indien die teenoorgestelde siening aanvaar word.

#### **4.8.4 Hoé vertroulik word inligting hanteer?**

Die vraag is of die beskikbaarheid van die voorvonnisevalueringsverslag aan regsverteenwoordigers en die vertroue van diegene wat sekere inligting verskaf, sal skend. Howe erken dat daar tye is wanneer die volle waarheid van alles in die evalueringsverslag se inhoud baie ontstellend vir 'n beskuldigde se toekomstige verhoudinge kan wees. Dit is veral die geval wanneer sy ouers, vrou of kinders inligting van 'n skadelike aard, wat dui op verwerping, veroordeling of 'n gebrek aan vertroue in hom, gegee het.

Wanneer die hof gedeelte van die evalueringsverslag enige vertroulike inligting bevat wat volgens die mening van die proefbeampte nie aan die beskuldigde bekend gemaak mag word nie, kan die regter versoek word om hierdie inligting terug te hou deur 'n nota op die lêer aan te bring. Sulke gevalle is skaars en word gewoonlik bevredigend deur die regter hanteer. Regsverteenwoordigers begryp dat evalueringsverslae in alle gevalle vertroulik is en nie aan enigeen behalwe die beskuldigde bekend gemaak mag word nie. Sekere feite kan met die beskuldigde se familie, werkgewer en ander betrokkenes gekontroleer word, indien dit vereis word.

Hiervolgens is dit duidelik dat die beskikbaarstelling van voorvonnisevalueringsverslae aan regsverteenwoordigers nie impliseer dat daar enige gebrek aan vertroue by proefbeamptes bestaan oor hulle deeglikheid, objektiwiteit of oordeel nie. Intendeel, vrees sommige partye vir die beskikbaarstelling van evalueringsverslae en is dit vir proefbeamptes moeilik om inligting uit verskeie bronne in te win, óf selfs veroorsaak dat sekere feite verswyg word oor die beskuldigde óf dat kleurlose, ondoeltreffende

evalueringsverslae sal bestaan met nuttelose inligting betreffende die beskuldigde se houding, gevoelens, persoonlike waardes en verhoudings (Thomsen 1964:9).

#### **4.8.5 Argumente teen verpligte openbaarmaking**

Verpligte openbaarmaking kan tot gevolg hê dat verpligte bronne van inligting kan opdroog. Vertroulike inligting wat deur die werkgewer verskaf word, kan die beskuldigde se karakter skaad as dit geopenbaar word. Dikwels word professionele inligting deur gemeenskapsdienste soos mediese- en sielkundige klinieke verskaf op voorwaarde dit vertroulik bly. Dit gebeur dat hierdie ooreenkoms deur openbaarmaking verbreek word en die gevaar bestaan dat die proefbeampte daardeur die beskuldigde en die publiek se respek en vertroue verloor. Dit is belangrik dat die noue band tussen die proefbeampte en beskuldigde, wat die belangrikste bron van inligting vorm, nie beskadig word nie (Van Zyl 1983:58).

'n Verdere gevaar bestaan dat die proefbeampte, uit vrees dat hy iemand sal benadeel, veral die gesin, deur basiese algemene en onbetwisbare inligting in die voorvonnis-evalueringsverslag in te sluit, hierdeur 'n swak en onbetroubare evalueringsverslag sal lewer. Hierdie probleem kan oorbrug word indien die proefbeampte meer akkuraat, objektief en analities te werk gaan eerder as om beoordelend te wees. Die mening bestaan dat openbaarmaking 'n saak onnodig kan uitrek en is die vraag of dit werklik so is, aangesien 'n evalueringsverslag voor die tyd deur die beskuldigde en sy regsverteenvoerder bestudeer word, en dit eerder die uitsondering op die reël is dat

verdere inligting verlang word. 'n Regverdige vonnis is verkiesliker as 'n ondeurdagte óf somtyds 'n onregverdige vonnis (Van Zyl 1983:58).

#### **4.8.6 Argumente ten gunste van openbaarmaking**

'n Verbod op openbaarmaking is 'n fundamentele afwyking van die algemene reël. Die daarstelling van strafregverrigtinge in die ope hof moet geskied sonder enige beperkinge tot publisering, behalwe in uitsonderlike gevalle soos dit uitdruklik deur wetgewing bepaal word. 'n Mens kan nie 'n persoon skuldig bevind op inligting waarin hy nie insae verkry het nie en hy hom nie daarteen kan verweer nie. Só belangrik is die aanhoor van getuienis dat in die saak Lewis die hof (rp Gardiner en r James) selfs na die verloop van die drie jaar spesiale toegang verleen het in terme van artikel 370(2) van die Strafproseswet 31 van 1917 aangesien die regter *in camera* met 'n sersant en 'n proefbeampte sou gekonsolideer het (Van Zyl 1983:59).

Daar is gesag in die regspraak dat voordat die voorsittende amptenaar 'n voorvonnis-evalueringsverslag as getuienis kan aanvaar vir vonnis, dit eers behoortlik ingevolge artikel 274 van die Strafproseswet 51 van 1977 as getuienis aangebied word óf as 'n erkenning ingevolge artikel 220. Sou dit nie as getuienis aangebied word nie, dan sou kruisondervraging nie moontlik wees nie en sou die beskuldigde gevonniss kan word ingevolge inligting wat vals óf deur sowel die proefbeampte en voorsittende amptenaar verkeerd geïnterpreteer mag wees. Indien die evalueringsverslag nie as getuienis aangebied word nie, kan die voorsittende regsprekende amptenaar dit op sy eie verwerp sonder enige aanhoor van getuienis.

Alhoewel dit nie uitdruklik in die Strafproseswet 51 van 1977 uitgespel word nie, behoort feite wat die vonnis raak, soos alle ander feite, onder eed geneem te word. In die praktyk is onbeëdigde 'hoorsê-verklarings' vanaf die balie op groot skaal in aanmerking geneem. Indien die staatsaanklaer evalueringsverslae as korrek aanvaar, dan is die hof verplig om dit as 'n bewysstuk te beskou. So 'n evalueringsverslag hoef nie formeel as getuienis aangebied te word, waar al die feite ten opsigte van vonnis reeds voorgekom het in die getuienis van die beskuldigde voor skuldigbevinding, nie. Dit kan soos volg saamgevat word: Normaalweg hoef so 'n evalueringsverslag nie onder eed bevestig te word nie, behalwe wanneer daar 'n geskil bestaan oor die korrektheid van die inligting ter sake by vonnisoplegging (dan ook net wanneer dit nie deur die staatsaanklaer erken is of nie alreeds in die getuienis van die beskuldigde voor skuldigbevinding voorgekom het nie) (Van Zyl 1983:59).

Daar word in besonder aanbeveel dat die hof die beskuldigde sal inlig indien daar enigiets is wat die hof nie aanvaar nie óf wat 'n invloed op die uiteindelijke vonnis gaan hê, sodat die beskuldigde die geleentheid kry om getuienis tot die teendeel te lewer. Die proefbeampte sal persoonlik getuienis moet aflê. Indien howe hierdie verpligtinge verontagsaam, het die beskuldigde reg tot appèl. Die beskuldigde word dus nie uitgesluit van die vonnisproses nie, en hy kry die geleentheid om nadelige en onakkurate inligting wat op 'hoorsê' gebaseer is, teen te spreek (Van Zyl 1983:59-60).

Die toelaatbaarheid van 'hoorsê-getuienis' is te begrype deurdat dit onmoontlik is om te verwag dat diegene wat die proefbeampte van vertroulike inligting voorsien het,



hieroor in die hof moet getuig. Hiervolgens kan nie enige 'hoorsê-getuienis' as toelaatbaar beskou word nie, slegs indien na die beriggewer se kennis gekyk word en verseker is sy inligting akkuraat is en dit nie deur die beskuldigde betwis word nie. Indien die beskuldigde dit betwis, moet die feite behoorlik bewys word óf die getuienis moet geïgnoreer word. 'n Hoë mate van buigsaamheid word toegelaat as dit kom by die bewyslas van getuienis ten opsigte van vonnis alleen.

Deur openbaarmaking verstaan 'n beskuldigde nie alleenlik die redes vir sy vonnis beter nie, maar kan die aanbevelings van die proefbeampte tot 'n nouer band tussen die beampte en die beskuldigde lei. Hy kry hierdie gevoel dat daar iemand is wat hom en sy probleme verstaan en wat hom probeer help (Van Zyl 1983:59-60).

#### **4.9 MOONTLIKE MIDDEWEG OPLOSSINGS**

Die Viljoenkommissie beveel aan dat bestaande wetgewing gewysig word om 'n regsprekende amptenaar toe te laat om in die uitoefening van sy diskresie en in belang van geregtigheid, 'n proefbeampte se voorvonnissevaluierungsverslag óf gedeeltes daarvan *in camera* te ontvang en ook om die publikasie daarvan te verbied. Die vraag is óf daar nie te veel op die oordeel van een persoon alleen gesteun word nie? Hy sal namens die beskuldigde moet besluit ten opsigte van watter aangeleenthede getuienis tot die teendeel aangevoer word, al dan nie. Die proefbeampte sal nooit definitief sekerheid hê óf sekere vertroulike inligting nie geopenbaar word nie en daarby kan die beskuldigde hom nie beroep op eie reg tot openbaarmaking nie. Andersyds is die

regspreekende amptenaar weens sy regsopleiding en ondervinding, die aangewese persoon om 'n oordeel te vel van watter getuienis openbaar gemaak behoort te word, al dan nie. Hierdeur word die proefbeampte ook onder druk geplaas deur te sorg dat hy sy werk behoorlik en korrek doen (Van Zyl 1983:60-61).

Dit is voordeliger indien die inligting van die evalueringsverslag, waar dit ander sal benadeel en *in camera* deur die regspreekende amptenaar beoordeel word, ook *in camera* geopenbaar sal word net aan die beskuldigde en sy pleitbesorger, sowel as die staat. Die beskuldigde en sy regsverteenvoerder mag ook nie insae hê in die name van beriggewers nie, om sodoende die vertroulikheid van die inligting nog meer te beskerm. Die regsverteenvoerder kan namens sy kliënt dit aanvaar óf verwerp om sodoende die juistheid van die evalueringsverslag na vore te bring (Van Zyl 1983:61).

'n Amerikaanse distrikshof-hoofregter, Thomson bied 'n verdere middeweg oplossing aan. Slegs die feite-uiteensetting van die voorvonnis-evalueringverslag word aan die beskuldigde bekend gemaak, maar nie die aanbevelings nie, ter wille van die behoud van die vertroulike verhouding tussen die proefbeampte en die beskuldigde. Die proefbeampte kan wel 'n nota aanbring watter inligting hy as 'n vertroulike aard beskou en dit nie geopenbaar mag word nie uit vrees dat dit iemand mag benadeel. Dit is nodig dat die proefbeampte in die hof teenwoordig moet wees sodat hy kan aanhoor wat die beskuldigde en sy regsverteenvoerder aanvoer en ook die regter kan adviseer waar moontlik (Van Zyl 1983:61).

Die grootste probleem ontstaan in geval waar die voorsittende beampte sou besluit dat die evalueringsverslag nie deel van die rekord vorm nie (dus nie aan publikasie onderworpe is nie) en 'n party sou besluit om te appèlleer. Uit die regspraak blyk dit duidelik dat indien 'n beskuldigde sou appèlleer dit eers formeel op rekord te plaas in die vorm van 'n getuienis óf erkenenis. Hierdie probleem kan omseil word deur 'n bepaling in die Strafproseswet aan te bring waarvolgens 'n voorvonnisevalueringsverslag teen publieke openbaarmaking geprivilegeerd gemaak word; dit vir hoër beroep as 'n aparte deel van die rekord beskou word en aan die betrokke partye en hul verteenwoordigers ter insae en as getuienis beskikbaar bly (Van Zyl 1983:61).

#### **4.10 SAMEVATTING**

In die voormelde bespreking het dit duidelik geword dat die belangrikste inligting vir die samestelling van voorvonnisevalueringsverslae betrekking het op die beskuldigde se kriminele gedrag, insluitend sy jeugdige leefwyse. Inligting aangaande die beskuldigde se kriminele rekord, onderskrywe om watter redes hy op verskeie handelswyse gereageer het en wat aanleiding gegee het tot sy misdadige gedrag. Hierdie historiese inligting behels feitlike inligting in verband met die beskuldigde se verlede en die tipe oortreding wat begaan is.

Die grondbeginsels van voorvonnisevaluering vind gestalte daarin dat howe bygestaan word met tersaaklike inligting rakende die beskuldigde sodat die hof die mees gepaste, doeltreffendste en regverdigste straf kan bepaal en alternatiewelik met in agneming van

beide die veiligheid van die gemeenskap en die vermindering óf waarskynlikheid van aanhoudende kriminele gedrag deur die beskuldigde. Met die voortbouing van hierdie stelling word die nodige inligting verkry deur die samewerking van howe, ondersoekafdelings, proefbeamptes en die strafregspiegingsstelsel.

Aangesien voorvonnisevaluering normaalweg uit sorgvuldige ontwikkelde voorvonnisevalueringsverslae en voorvonnisondersoeke bestaan, verwysend na die beskuldigde se omstandighede, vorm dit 'n steunpilaar in die beslissing van straf. Die herverskyning van voorvonnisevalueringsverslae as geklassifiseerde dokumente en statistiese-ondersoek dokument, bevestig die belangrikheid daarvan aangesien dit in verskeie behoeftes voorsien.

Afgesien daarvan dat voorvonnisevalueringsverslae die omvang en diepte van 'n beskuldigde se persoonlike en sosiale- maatskaplike omstandighede bevat, dien dit ook as leidrade by die opstel van behandelingsprogramme. Uit 'n penologiese oogpunt beskou dien voorvonnisevalueringsverslae as 'n kosbare en waardevolle inligtingsbron indien verdere navorsing in verband met oortreders gedoen wil word.

Hieruit het dit duidelik geword dat die professionele persoon se gedrag beheer behoort te word deur die beginsel van vertroulikheid - veral in sy verhoudinge met kliënte en ander persone wat 'n bydrae gelewer het met die opstel van 'n voorvonnisevalueringsverslag. Uit die ondersoek het dit geblyk dat die status van die proefbeampte hom toegang verleen tot 'n magdom van inligting wat hy van gesinslede, werknemers,

regsamptenare, personeelbeamptes en welsynorganisasies verkry het rakende die beskuldigde. Hierdie inligting is vrywillig en sonder voorskriftelikheid bekom, ander inligting is weer verkry met die verstandhouding dat die bron van inligting nie rugbaar óf geopenbaar word nie. Mediese inligting is soms slegs met die toestemming van die pasiënt verkrygbaar. Mediese- en maatskaplike personeel word beperk deur professionele etiek en is hulle sterk gekant teen die beskikbaarstelling van inligting indien sulke inligting onverantwoordelik toegepas word.

In hierdie ondersoek is daarop gewys dat medewerking en samewerking slegs moontlik is indien professionaliteit tussen die betrokke partye bestaan en daarvolgens opgetree word. Dit is duidelik dat die gebruik van vertroulike inligting, slegs alleenlik gebruik kan word ten opsigte van die welsyn van die beskuldigde. Deur die beginsel van vertroulikheid behoort die aktiwiteite van proefbeamptes, sowel as deur alle ander professionele kontakte vervul te word.

Ten slotte is die belangrikheid, die samestelling en inhoud van voorvonnisevalueringsverslae asook die kriteria vir die ontwikkeling van hierdie evalueringsverslae onomwonde deur die ondersoeker in hierdie hoofstuk bespreek.

## HOOFSTUK 5

### RASIONAAL VAN VOORVONNISONDERSOEKE

#### 5.1 INLEIDING

In hierdie betrokke hoofstuk word aandag geskenk aan die taak van die proefbeampte in die voorvonnisevalueringsproses, in terme van sy aandeel in die hofsak, naamlik die voorvonnisondersoek en die diagnoses óf probleembepaling daarvan.

Die voorvonnisondersoek kan omskryf word as 'n metode(s) waarvolgens 'n proefbeampte sekere inligting aangaande die oortreder se persoonlikheid, maatskaplike-agtergrond, sosio-ekonomiese posisie, opleiding, werksgeskiedenis en die oortreding self ensovoorts insamel deur onderhoudvoering en briefwisseling met die oortreder, sy gesin, werkgewer, leraar, vriende, bure en ander betrokke instansies met die samestelling van die voorvonnisevalueringsverslag (Swart 1982:86) en (Lea 1991:216).

Voorvonnisevaluerings kan slegs as 'n hulpmiddel dien by regstoemeting indien dit vooraf gegaan word deur 'n deeglike voorafgaande voorvonnisondersoek. In Amerika word die voorvonnisondersoek deur Shockley (1988:79) omskryf as die *mees belangrike dokument by beide die vonnis en penologiese vlakke van die kriminele proses*.

## 5.2 BEHOEFTE AAN VOORVONNISONDERSOEKE

In 'n werkstuk van Dickey (1979:38) gee Arthur Spica die volgende beskrywing van die voorvonnisondersoek naamlik:

"The pre-sentence investigation has always been the basic working document of the probationary process dealing with lives and liberties of human beings and presenting the courts with information that ultimately determines the destiny of offenders".

Die bekende skrywer Keve berig dat daar sekerlik nie 'n belangriker taak, as dié van voorvonnisondersoeke en die voorbereiding van voorvonnisevalueringsverslae in die strafregspiegingsstelsel is nie. Hierin vervat is 'n magdom inligtingsbronne wat nie alleenlik vir houe tot hulp kan wees nie, maar ook die grondslag vorm vir toekomstige behandeling van die beskuldigde, sy moontlike voorwaardelike vrylating in aanhouding in die gevangenis óf moontlike paroolvrylating (Keve 1960:5).

In hierdie skrywer se opinie is die nodige komponente van die voorvonnisevalueringsverslag daardie goed gedokumenteerde feite wat mag help om die volgende twee vrae te beantwoord: sal die beskuldigde se voortdurende aanwesigheid in die gemeenskap 'n bedreiging wees?; is sy geestelik en emosionele toestand, geaardheid, gesinsopset en fisiese gesondheid sodanig dat hy baat sal vind by die ondersoek? Inligting wat antwoorde op hierdie vrae kan verleen, is uiteenlopend en omvangryk van aard maar 'n voorvonnisevalueringsverslag is nie 'n biografie nie. 'n Proefbeampte

behoort selektief en deeglik te werk te gaan. Hy oorsien met ander woorde nooit enige besonderhede wat enigsins betekenisvol kan wees óf sluit nie inligting in wat nie verband hou met die huidige situasie nie. Evalueringsverslae behoort oor die algemeen besonderhede in te sluit oor die beskuldige se vorige rekord (oortredings, indien enige, en die aard van elke aangeleentheid), medepligtiges, gesinsagtergrond en status, skoolbesoek, spesiale bekwaamhede óf enige gebrek, posisie in die samelewing, houding teenoor die oortreding wat begaan is, verwagtinge, planne en vooruitsigte vir die toekoms. Sodra hierdie aspekte saamgevat word, gee dit eerstens insae in die dieperliggende redes waarom die beskuldigde vir anti-sosiale gedrag vatbaar was en tweedens motiverings vir die misdaad waarvolgens hy aangekla is (Keve 1960:5).

Keuring van hierdie inligting is op sigself 'n bepaalde soort vorm van verklaring, maar die voorvonnisevalueringsverslag is nie 'n diagnose nie. Inligting behoort nie die proefbeampte se persoonlike veroordeling te wees nie. By die algemene publiek, wat nie die omstandighede en agtergrond van die misdaad ken nie, bestaan die neiging om swaarder óf strenger strafmaatreëls te eis. Die proefbeampte wat bewus is van die agtergrond van die misdadiger is dikwels geneig tot 'n toegeefliker standpunt. Die mening is dat nie een van hierdie twee sienswyses in die voorvonnisevalueringsverslag behoort te verskyn nie. Wat in gedagte gehou moet word in die sielkundige etniese waarde van Mme de Stael se uitspraak is *to understand everything is to pardon everything* nie vervleg in die wette wat geadministreer word nie (Keve 1960:5).



Sodra die beskuldigde se begeertes en versoekinge vir die ondersoeker duideliker word, is hy daarvan oortuig dat die beskuldigde nie 'n 'slegte' mens is nie maar eerder 'n 'siek' mens; hy 'n slagoffer van 'n 'siek' samelewing is en 'n slagoffer van sy verkeerde optrede geword het. 'n Regter mag saamstem met die slotsom van hierdie ondersoek maar sy eerste vraag is: is die beskuldigde betroubaar?; is hy dalk geestelik siek?; sal ons met die fasiliteite en beperkte kennis in staat wees om hom te genees aangesien daar geen gedragssklinikale óf beskikbare psigoterapeutiese hulpbronne tot ons beskikking is nie? (Keve 1960:5).

Graser (1972:37) wys tereg daarop die eerste logiese stap in die formulering van die gepaste geregtelike ondersoek is om inligting oor die beskuldigde in te win en te evalueer. Die hof staan voor sy moeilikste en veeleisendste taak met betrekking tot die formulering van 'n vonnis wat tot die voordeel van die individuele oortreder sowel as die gemeenskap sal strek. Sou die hof oor onvoldoende inligting beskik wat betref die oortreder, sy agtergrond en die omstandighede wat sy verval in misdaad veroorsaak het, vererger dit hierdie probleem. Vandaar kan die hof in die geleentheid gestel word om, ingevolge artikel 186(2) van die Strafproseswet (Wet 56 van 1955), inligting oor die beskuldigde in te win en getuïenis aan te hoor ten einde homself te vergewis van 'n gepaste vonnis wat opgelê behoort te word. Hierdie inligting kan onder meer verkry word van die proefbeampte deur 'n voorvonnisondersoek en voorvonnisevalueringsverslag daaroor aan te vra (Jacobs 1976:151-152).

Soos reeds tereg gemeld benodig die regbank inligting van die beskuldigde as persoon, oor sy sterk punte en swakhede, spesifieke gedragspatrone, gesinsagtergrond en die maatskaplike- ekonomiese milieu waarin hy opgegroe het. Sodanige inligting sal die voorspelbaarheid van 'n vonnis verhoog en billike eenvormigheid bevorder. Met ander woorde, die regter óf landdros sal 'n meer betroubare idee vorm van wat die uiteindelijke uitwerking van 'n besondere vonnis gaan wees, óf behoort te wees. Sou hierdie inligting nie beskikbaar wees nie, moet die regter óf landdros noodgedwonge op eie intuïsie en op 'n voorvonnisevaluering ten opsigte van die beskuldigde staatmaak sowel as op 'n onvolledige en partydige betoë ter versagting óf verswaring van die verdediging en aanklaer, onderskeidelik. 'n Amerikaanse regter het hom soos volg oor straftoemeting uitgelaat: *By geen ander geleentheid is die regter meer eensamer nie, geen ander daad van hom bevat groter moontlikhede om goed of kwaad te bevorder as die beslissing oor hoé die gemeenskap sy oortreders moet behandel nie* (Graser 1972:38).

Voortspruitende uit die voorvonnisondersoek en voorvonnisevalueringsverslag ontstaan daar verskillende funksies naamlik:

- om die hof behulpsaam te wees met die bepaling van 'n gepaste straf;
- om die strafregspiegingsstelsel behulpsaam te wees met die klassifikasie- en behandelingsprogramme van oortreders;

- om aan die Paroolraad inligting te verskaf veral by die oorweging van parool;
- om die proefbeampte behulpsaam te wees met sy rehabilitasie-pogings ten opsigte van proefdienste en parooltoesig; en
- om as 'n bron van inligting te dien vir verdere navorsing (Carter & Wilkins 1970:69).

Hierteenoor blyk dit dat die voorvonnisondersoek en -verslag nie net alleenlik tot voordeel van proefdienste gebruik kan word nie, maar ook ten opsigte van ander omstandighede soos byvoorbeeld waar die oortreder tot gevangenisstraf gevonnis word en die evalueringsverslag as agtergrond vir die inrigtingspersoneel kan dien met die oog op klassifikasie en behandeling van die oortreder. Dit kan waardevol wees by gevangesetting waar om vroeëre vrylating op parool aansoek gedoen word; dit kan as 'n hulpmiddel dien vir private welsynorganisasies wat die nasorg van oud-gevangenes behartig en as 'n waardevolle bron dien vir verdere sistematiese navorsing rakende die oortreder en sy omstandighede (Jacobs 1976:153-154).

Weens die besondere bruikbaarheid van die voorvonnisondersoek en waardevolle doel wat dit in verskillende omstandighede dien, is dit te verstane waarom skrywers soos Carter en Wilkins (1970:69) berig 'n voorvonnisondersoek in elke saak aangevra behoort te word. Uit die voorafgaande blyk dit met ander woorde daar vir elkeen wat

voor die hof verskyn, 'n voorvonnisevaluering bestaande uit 'n voorvonnisondersoek, aangevra behoort te word.

Vonnisoplegging is van oudsher 'n veelbesproke onderwerp. 'n Vonnis wat vasgestel word sonder dat die hof voldoende inligting oor die karakter en persoonlikheid van die oortreder beskik, sy emosionele en sielkundige probleme, sy behoeftes, sy verhoudinge met lede van sy gesin, en ander persone, sowel as oor die maatskaplike omgewing waar hy vandaan kom, het baie min waarde in terme van voorspelbaarheid, en is 'n ingewing eerder as 'n wetenskaplike prosedure.

In die jongste verlede is 'n klimaat van belangstelling vir die onderwerp hier te lande geskep, wat meebring dat juriste en sosiaalwetenskaplikes al hoër meer die soeklig op vonnisoplegging werp. Regter Steyn het hom ten tye van die destydse Maatskaplike Dienste Vereniging (voorloper van NIMRO) se simposium in 1966 soos volg uitgelaat oor die dilemma waarin die vonnisoplegger verkeer as gevolg van die gebrek van agtergrondkennis van die beskuldigde:

"The paucity of information makes the assessment of an appropriate penalty either a rule of thumb or a shot in the dark".

Hy sê hy wil daarop aandring dat voorkeur gegee word vir die daarstelling van middele waardeur sekere inligting voor vonnisoplegging verskaf word, in belang van die oortreder en veral as 'n wegspringplek in die geval van 'n eerste oortreder (Graser 1972:38) en (Neser & Van der Westhuizen 1985:19).

Inligting van hierdie aard kan strafverswarend inwerk - en dit hoort ook so. Indien 'n beskuldigde 'n psigopaat is moet die hof daarvan meegedeel word. Die hof sal in die lig van die feit dat die betrokke beskuldigde só 'n ernstige persoonlikheidsafwyking het, hom - ter beskerming van die gemeenskap - 'n swaarder vonnis opgelê. Al is hy 'n eerste oortreder wat normaalweg vir sy oortreding 'n opgeskorte vonnis sou ontvang, kan die feit dat hy vernietigend optree en wanaangepas is, inrigtingsbehandeling wenslik maak. So 'n aanbeveling sal moontlik gevangenisstraf tot gevolg hê (Graser 1972:38-39).

Terwyl die strafregtelike ondersoek gewoonlik uit 'n formele, diepgaande en deeglike prosedure bestaan, is die besluit oor die beskuldigde se toekoms na skuldigbevinding dikwels vinnig en informeel geneem. Regter Hiemstra (1967:407) en Midgley *et al* (1975:202) skrywe hieroor in die Suid-Afrikaanse Strafproseswet 'en wys tereg daarop dat "die vraag van skuld of onskuld word die noulettendste aandag gewy: geen talent, tyd of kragte word gespaar in die proses nie en 'n ingewikkelde stel reëls van bewyslewering is daaromheen opgebou. Wanneer die beskuldigde eers skuldig bevind is, kom die strafoplegging meestal binne enkele minute. Die pleitbesorger vir die Staat sê niks. Sommige beskou dit selfs as verkeerd om hom iets te laat sê. Dit word genoem 'n erkenning van onmag voor die probleem hoé om te straf, maar dit is eerder 'n saak van tradisie en gewoonte, oorgeërf van Engeland, wat die moeder van ons strafproses is. Jeremy Bentham het die proses vergelyk met 'n vossejag: Met perde, honde en blasende beuels, word volgens vaste reëls op die vos jag gemaak en hy kry 'n billike kans om weg te kom. As hy eers gevang is, verdwyn alle belangstelling in sy verdere

lot. In Suid-Afrika is toestande tans veel beter as dit, maar straftoemeting bly tot 'n groot mate 'n lukrake wetenskap omdat die masjinerie nie bestaan om 'n diepgaande sosiologiese ondersoeke vir elke misdadiger te doen nie. Alleen in die geval van jeugmisdadigers word daar van proefbeamptes gebruik gemaak.

In Engeland het Regter Stephen in 1863 'n opmerking oor vonnisoplegging gemaak wat die volgende behels -

“We have endless Acts of Parliament, Judges of first rate ability, an elaborate system of procedure, and careful rules of evidence; but it must always strike a person preactically conversant with the subject, There is no part of the whole matter to which so little attention is paid by those who are principally concerned in it” (Neser & Van der Westhuizen (1985:18-19).

Regter R.M. Jackson het ongeveer 'n eeu later oor dieselfde onderwerp gesê dat 'n Engelse kriminele verhoor wat behoorlik uitgevoer word, een van die beste produkte van die wet is, mits jy uit die hof stap voor die vonnis gevel is: as jy enduit bly, vind jy dalk uit dat dit baie minder tyd en navraag in beslag geneem het om 'n man se vooruitsigte in die lewe te bepaal as wat dit geneem het om uit te vind of hy 'n tas uit 'n geparkeerde motor geneem het (Graser 1972:37-38) en (Neser & Van der Westhuizen 1985:18-19).

Parker berig oor die relatiewe min aandag wat vonnisoplegging in die ontwikkeling van die Anglo-Amerikaanse regplegingstelsels geniet het. Terwyl nuwe verbeterde gevangenis opgerig en waardevolle ondervinding daaroor opgedoen is deur die implementering van ondertoetsigstelling, onbepaalde vonnisse en parool, is vonnisoplegging as die basiese stap in die penologiese proses, ignoreer.

Harcourt in Neser & Van der Westhuizen (1985:19-20) verwys na die Amerikaanse Regter Frankfurter se uitlating gedurende die 1973-konferensie van die Vereniging van Wetsgenootskappe van Suid-Afrika wanneer hy sê *I think that the bench - we lawyers who become judges - are not very competent, are not qualified by experience to impose sentences where any discretion is to be exercised.*

Die Amerikaanse Presidensiële Kommissie van ondersoek aangaande wetstoepassing en administrasie het verskeie navorsingsbehoefte in die strafregplegingstelsel blootgelê en die volgende algemene beginsels uitgesonder:

- Die behoefte van kennis aangaande die stelsel beklee 'n hoë prioriteit.
- Die revolusie van wetenskaplike navorsing en beskikbaarstelling van kennis het nie, soos op ander terreine van die Amerikaanse samelewing, op die gebied van misdaad en die beheer daarvan tot sy reg gekom nie.

- Geen enkele aspek van misdaad en regspleging regverdig diepgaande verdere navorsing nie.

Afgesien dat onderwerpe soos onder meer sielkunde, kriminologie, penologie óf toegepaste sosiologie nie deel van regters of landdroste se opleiding is nie benodig regsamptenare die hulp van deskundiges om op hierdie terreine 'n dieper insig te verkry oor die betrokke maatskaplike en sielkundige grondoorsake van die oortreder se gedrag, ten einde 'n vonnis te bepaal wat die maksimum voordele sal inhou vir die oortreder sowel as vir die slafoffer en die gemeenskap as geheel. Inligting word deur die regbank benodig oor die beskuldigde se persoonlikheidstrekke asook oor die sosio-ekonomiese milieu waarin hy groot geword het. Sulke inligting sal die voorspelbaarheid van 'n vonnis verhoog en billike eenvormigheid bevorder. Met ander woorde, dit gee aan die regter of landdros 'n meer betroubare aanduiding van die uiteindelijke uitwerking van 'n besondere vonnis. In die afwesigheid van sulke inligting, moet die regter óf landdros noodgedwonge staat maak op sy eie intuïsie en evaluasie van die beskuldigde sowel as op die - dikwels onvolledige en partydige - betoë ter versagting óf ter verswaring van die verdediging en die aanklaer onderskeidelik. 'n Amerikaanse regter sê oor straf-toemeting die volgende: *In no other function is the judge more alone: no other act of his carries greater potentialities for good or evil than the determination of how society will treat its transgressors* (Graser 1972:38) en (Van der Westhuizen & Neser (1985:19).



### **5.3 VOORVEREISTES VIR 'N EFFEKTIEWE VOORVONNISONDERSOEK**

Om te sorg dat voorvonnisondersoeke 'n betekenisvolle en effektiewe bydrae in die voorvonnisevalueringsproses lewer is sekere vereistes nodig om hieraan te voldoen naamlik:

- die proefbeampte of die maatskaplike werker moet oor voldoende diagnostiese en analitiese vaardighede beskik sowel as 'n goeie begrip van menslike gedrag;
- die ondersoekbeampte moet bedag wees op en gebruik maak van alle ter saaklike inligtingsbronne oor die beskuldigde, onder andere sy huislike omstandighede, gesin, bure, skool, kerk, werknemers, klubs, openbare- en private- en welsynorganisasies;
- met die oog daarop dat nie alleen tasbare feite gemeld word nie, maar ook subjektiewe elemente soos die beskuldigde se geloof, gesindheid, gevoelens en emosionele reaksies moet objektiwiteit en onpartydigheid te alle tye behoue bly. Indien die proefbeampte enige spesifieke besorgdheid en bevooroordeel met betrekking tot dwelm- en alkoholmisbruik, prostitusie, homoseksualiteit of geweldpleging toon, kan dit sy waardebeplanning in sy studie beïnvloed en kan hy aansienlike skade aan die beskuldigde veroorsaak;

- akkuraatheid van inligting wat waarskynlik 'n invloed op die toekoms van die beskuldigde, die welsyn van sy gesin en die veiligheid van die meenskap inhou, moet deeglik ondersoek word. Indien dit blyk dat inligtingsbronne nie vertroulik is nie, kan dit twee maal gekontroleer word;
- die proefbeampte en maatskaplike werker wat die ondersoek aanvoer moet behoorlik opgelei en toegerus wees om die inligting wat hulle ontvang te kontroleer en te evalueer;
- hofverslae moet logies, georganiseerd, leesbaar asook volledig en saaklik wees. Ontoepaslike besonderhede in die verslag moet nie verwarring veroorsaak nie; en
- die hof verkry 'n oorsig oor die werk van die proefbeampte en maatskaplike werker asook oor hulle doelwitte. Sommige regsverteenwoordigers het wanopvattings oor maatskaplike werkers en meen hulle is sentimentalistes wat verskonnings vir die beskuldigde se anti-sosiale gedrag soek en tree toegeefliker teenoor hulle op om sodoende hulle '*off the hook*' te kry (Graser 1972:13) en (Midgley, Steyn & Graser 1975:207).

#### **5.4 POSISIE VAN DIE VOORVONNISONDERSOEK IN SUID-AFRIKA**

Regter Steyn het in sy beslissing in die Kaapse Hooggeregshof die belangrikheid van voorvonnisondersoeke en ondertoesigstelling beklemtoon en sê dat hierdie saak oorspronklik voor die Hof gekom het op die 30ste September van hierdie jaar. Hy sê die volgende hieroor: "daardie stadium het die Hof 'n uitspraak gelewes en die saak uitgestel en gelas dat 'n proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag verkry sal word wat die Hof tot hulp kan wees by die vasstelling van 'n geskikte straf. Hy sê dit is nodig dat hy vermeld dat die Hof destyds aangedui het dat die Streekhof, toe hy sy straftoemetingfunksie uitgeoefen het, dit uitgeoefen het sonder inagneming van die persoonlike omstandighede van die appellant. Dit was, omdat hierdie Hof graag leiding wou verkry van 'n verantwoordelike ondersoekbeampte, dat die Hof 'n proefbeampteverslag aangevra het.

Die proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag is nou voor ons en hy het self getuig en het sy verslag ingehandig. Dit blyk dat die appellant uit 'n goeie huis kom. Sy vader werk reeds die afgelope vyf-en-twintig jaar by 'n firma - Lewis Construction - en sy weeklikse inkomste bedra R44,25 (vier-en-veertig rand vyf-en-twintig sent). Die proefbeampte vermeld dat die vader 'n belangstelling in sy kinders het en dat wat die materiële nooddrufte van die gesin aanbetref, hy goed vir hulle voorsien. Die proefbeampte sê ook dat daar 'n aanduiding is dat hy die kinders reg probeer opvoed het en 'n goeie voorbeeld aan hulle probeer stel het. Hy beoog nie om verdere besonderhede uiteen te sit nie, behalwe om te meld dat dit duidelik is, uit die inhoud van die

proefbeampte se relaas, dat die huislike agtergrond van die appellant in hierdie saak gesond is.

Wat hom persoonlik aanbetref is hy tans 18 (agtien) (hy was 17 (sewentien) toe hy die oortreding begaan het), hy werk reeds geruime tyd en hy assosieer vrylik en gemaklik met mense. Hy is by die werk en werk gereeld. Hy verdien R12,80 (twaalf rand en tagtig sent) per week. Hy is nie aggressief van aard nie en die waarskynlikheid is, soos mnr. Van Papendorp meld in sy evalueringsverslag, dat hy, vanweë sy geaardheid, maklik deur ander beïnvloed word. Ek het reeds beklemtoon in die uitspraak gelewer op die 30ste September, dat ons Howe, wanneer hulle met jeugdiges handel, met die grootste versigtigheid te werk moet gaan, en dat, sover menslik moontlik, vonnisse nie opgelê moet word op jeugdiges wat sonder 'n behoorlike voorvonnisondersoek na die agtergrond van die beskuldigde, na die omstandighede waarin die oortreding gepleeg is, en na die uitwerking van 'n straf wat die opname in 'n inrigting, hetsy 'n gevangenis of 'n verbeteringskool, tot gevolg sou hê nie.

Hy het met opset vollediglik verwys na die rol wat 'n proefbeampte se voorvonnis-evalueringsverslag as 'n hulpmiddel vir die Hof kan speel by straftoemeting. Ek het dit met opset gedoen omdat hierdie Hof die mening toegedaan is dat hy al hoe meer, as dit kom by die uitoefening van sy plig om die gemeenskap te beskerm en die individu te straf, sy vonnis in die lig en nie in die duisternis moet oplê nie. 'n Behoorlike saamgestelde voorvonnissevalueringsverslag is heelwaarskynlik die belangrikste enkele faktor wat die Hof kan help om op sodanige wyse sy straftoemetingsplig te vervul.

Ek onderskryf veral die feit dat, wat my aanbetref, die Hof vir leiding soek en as hy betekenisvolle aanbevelings gebaseer op gegronde feite van proefbeamptes beskikbaar kan hê, die Hof sy pligte op 'n baie beter en doeltreffender wyse sal kan uitoefen.

Teen daardie agtergrond is die Hof die mening toegedaan dat die appellant meer waarskynlik nuttiglik beïnvloed sal word deur opheffing en hervorming in die gemeenskap as deur behandeling in 'n gevangenis óf ander inrigtings. Hy stel dit duidelik - dit is nie dat ons die appellant, soos wat dikwels gesê word, 'n 'kans gee' nie. Dit is nie 'n kwessie van sentiment nie: dit is 'n kwessie van 'n verligte straftoematingsuitoefening - 'n straftoematingsuitoefening wat ons meen in belang van die gemeenskap en van die individu is" (Graser 1972:40-41) en (Midgley, Steyn & Graser 1975:210-211).

Die voorvonnisondersoek is, sonder twyfel, een van die belangrikste bydraes van die moderne penologie tot die strafprosedure. Deur die hof te help om die karakter en persoonlikheid van die beskuldigde te verstaan, deur 'n insig te gee oor sy probleme en behoeftes, deur lig te werp op sy maatskaplike milieu, en deur die moontlike grond-oorsake vir sy anti-sosiale gedrag te ontdek kan die voorvonnisondersoek 'n waardevolle gids wees vir die regsamptenaar met die formulering van die mees rasionele, die mees opbouende, en die mees doeltreffende vonnis.

Anders as in die geval van jeugdige oortreders, word die voorvonnisondersoek nie op 'n georganiseerde en sistematiese wyse in Suid-Afrikaanse howe aangewend ten opsigte van volwasse oortreders nie. Óf so 'n ondersoek uitgevoer word óf nie, hang

grotendeels af van die individuele regsamptenaar se toegeneentheid. In sekere sentra, byvoorbeeld Kaapstad, Durban en Johannesburg maak sommige regters en landdroste van tyd tot tyd gebruik van voorvonnisevaluering as 'n hulpmiddel in strafoplegging. Terwyl die Strafproseswet (56 van 1955) geen spesifieke melding maak ten opsigte van voorvonnisondersoeke nie, maak Artikel 186(2) voorsiening vir verkryging van inligting aangaande die beskuldigde voordat vonnis opgelê word. Die artikel lees soos volg: "Voordat hy vonnis oplê, kan die hof getuienis aanhoor wat hy goedvind ten einde homself te vergewis van die gepaste vonnis wat opgelê behoort te word". 'n Verdere artikel wat indirek betrekking het op die voorvonnisevalueringsverslag is Artikel 352 wat voorsiening maak vir die uitstel óf opskorting van vonnisse. 'n Stelsel van ondertoetsigstelling (*probation*) vir volwasse oortreders kan uitgebou word ingevolge die bepalings van hierdie artikel (Graser 1972:39).

## 5.5 RASIONAAL VAN VOORVONNISONDERSOEKE

Om twee van die sleuteluitsprake waarin die juiste benadering uiteengesit is, uit te soek is daar eerstens na die bekende saak van *S v Adams* 1971(4) SA 125(K) verwys.

In hierdie saak is die praktyk wat deur ons howe by die beregting van jeugdiges gevolg word - die praktyd, naamlik om 'n voorvonnisevalueringsverslag deur 'n proefbeampte aan te vra - herbevestig. Dit word gedoen sodat vonnis in die lig en nie in die duisternis nie, opgelê word. Om kortliks saam te vat word na die volgende voorbeeld verwys: die beskuldigde is op twee aanklagte van motordiefstal skuldig bevind; die misdrywe is

gepleeg toe hy slegs 17 jaar oud was. In die streekhof is 'n vonnis van nege maande gevangenisstraf op iedere aanklag opgelê. Op appèl het die hof die voorvonnis-evalueringsverslag van 'n proefbeampte verkry. Ná oorweging van die evalueringsverslag het die hof die tersydestelling van die vonnis beveel. In die plek daarvan is gelas dat die oplegging van vonnis vir 'n tydperk van twee jaar uitgestel word en die beskuldigde vrygelaat word op voorwaarde dat hy hom aan die toesig van 'n proefbeampte onderwerp.

In die saak van *S van Jansen and Another* 1975 (1) SA 425(A) is twee appellante en drie ander medebeskuldigdes aan moord met versagende omstandighede skuldig bevind. Die geleerde Appèlregter het na die saak van *Adams, supra*, verwys met klaarblyklike goedkeuring en die volgende beslis:

"In determining the appropriate sentence to be imposed upon an accused person in any particular case, it is the duty of the Court to have regard, not only to the nature of the crime committed and the interests of society, but also to the personality, age and circumstances of the offender. I do not think that a Court should certainly not in so serious case as the present, impose sentence upon a juvenile offender without the advantage of such a report".

Die gevolg was dat die betrokke vonnisse tersyde gestel is en die saak na die verhoorhof terug verwys is om 'n proefbeampte se voorvonnissevalueringsverslag te verkry en te oorweeg. Riglyne ten aansien van die vorm wat die proefbeampte se eva-

lueringsverslag behoort aan te neem, word uiteengesit in die uittreksels uit die werke wat in die saak van *Adams* aangehaal is.

Die Viljoenkommissie verwys na 'n voorbeeld wat vermelding verdien ter toeligting van wat met voorvonnisondersoek bereik kan word. Die werking van die sogenaamde 'paneelstelsel' wat by wyse van proefnemeing in die Kaapstadse landdroshofdistrik in 1971 in samewerking met SANRA ingestel is, was gesê indien daar volgens hierdie stelsel rede is om te vermoed dat 'n beskuldigde wat aan die bestuur van 'n motorvoertuig, terwyl hy onder die invloed van alkohol of verdowingsmiddels was, skuldig bevind is, 'n alkoholis of 'n verslaafde aan verdowingsmiddels mag wees, word hy na 'n voorvonnisondersoekpaneel bestaande uit sielkundiges, geneeshere en maatskaplike werkers verwys. Na ondersoek verstrek die paneel 'n voorvonnisevalueeringsverslag met verwysing na die volgende vrae:

- of die veroordeelde 'n alkoholis of 'n verslaafde aan verdowingsmiddels is
- of hy vir behandeling gemotiveerd is
- welke behandeling aanbeveel word vir sover dit by die vonnis ingelyf kan word.

In die lig van die voorafgaande is dit onnodig om by te voeg dat vanweë voorvonnisonderseeke soos beskryf, dit moontlik sal wees om die behandeling van oortreders te individualiseer, waardeur 'n opbouende benadering tot vonnisoplegging bevorderlik sal wees.



## 5.6 TASBARE BEWYSE IS NIE GENOEG NIE

Die voorvonnisondersoek is meer as net 'n samestelling van tasbare feite. Feite in verband met die samestelling van die gesin, werksverband, gesondheid ensovoorts, het relatief min waarde tensy dit vertolk kan word in verhouding tot die beskuldigde, hoé hy dink, voel en hom gedra. Sulke feite alleen gee nie 'n verslag van 'n lewende persoon nie – nie van sy karakter of sy persoonlikheid nie. Mense in die evalueringsverslag moet gestalte kry. In plaas daarvan om 'n versameling koue feite weer te gee, behoort die evalueringsverslag eerder 'n ware, lewendige en lewende beeld van die beskuldigde aan te voer. Feite is nie beperk tot tasbare bewyse nie. Gesindheid, gevoelens en emosionele gedrag is in werklikheid feite. Kennis van hierdie byna ontasbare elemente is uiters belangrik om die werklike persoon te leer ken en die werklike rede te vind vir sy optrede (Killinger en Cromwell 1978:127).

Hoé die beskuldigde dink oor diegene met wie hy daaglik kontak het, wat hy van sy gesin, sy gelykes en sy mede-werkers dink en wat hy glo hulle van hom dink, is belangrik vir die begrip met sy verhoudinge met ander persone. Ook betekenisvol is sy gevoelens omtrent die verwarrende probleme in sy lewe, waaronder sy oortreding en houding ten opsigte van geleenthede, talente, teleurstellings en frustrasies, sorteer. Sy morele waardes, geloof en sy oortuigings, sy vrese, bevooroordeelings en vyandigheid verduidelik die 'hoekoms' en 'waaroms' van die meer tasbare elemente van sy lewensgeskiedenis (Killinger en Cromwell 1978:127).

Tyd, geduld en vaardigheid word vereis om hierdie subjektiewe feite te beskerm en die tersaaklikheid daarvan te ontwikkel, maar hierdie feite is onderliggend in 'n goeie verslaggewing. Elkeen van hierdie feite behoort vertolk te word in verband met die beskuldigde se huislike milieu, kultuur, omgewing en in verhouding tot die groepe en individue met wie hy kontak gehad het. Selfs 'n onopgeleide onderzoeker kan die blote feite versamel en in 'n doeltreffende profiel en formaat vir 'n voorvonnisevalueringsverslag saamstel. Die vermoë om egter die tersaaklike data uit te soek, om tussen feitlike data en gevolgtrekkings ten opsigte van subjektiewe beginsels te onderskei en om die relatiewe belangrikheid te beoordeel in die persoonlikheidsamestelling en behoeftes van die beskuldigde, verskil die opgeleide en ervare proefbeampte van die onopgeleide en onervare proefbeampte aansienlik van mekaar (Killingen en Cromwell 1978:128).

## **5.7 PROFESSIONELE KARAKTER VAN DIE VOORVONNISONDERSOEK**

Tersaaklike ondersoeke wat die proefbeampte op versoek van die hof uitvoer, staan bekend as die 'voorvonnisondersoek'. Volgens Keve (1962:52) hou hierdie naam besondere betekenis vir die proefbeampte in, aangesien dit ten koste van 'n individu se toekoms gedoen word en die noukeurigheid daarvan nie net 'n professionele karakter daaraan verleen nie, maar ook die enigste beeldraer van die proefbeampte se werk na buite is. Keve stel vrae soos onder andere: wat weet die wêreld van proefbeamptes en hulle werk in verband met 'n proef- of paroolgeval? Hy meen verder: dat die handelingsproses wat uitgevoer word 'n private proses is wat slegs aan twee persone

bekend is - die proefgeval en die proefbeampte. Wanneer aan die einde van 'n proefgeval aan die regter gerapporteer word, word slegs 'n samevatting van die proefgeval se vordering aan hom oorhandig; die breedvoerige voorvonnisevalueringsverslag aangaande die subtiele volharding, geduld, verbeeldingryke en tegniese metodologie wat ingespan is in hierdie bevorderlike proses, word nie aan die regter oorhandig nie. Proefbeamptes mag briljant wees met die aanwending van hulle gespesialiseerde bekwaamhede en professionele tegnieke, maar niemand anders is daarvan bewus behalwe hul toesighouer nie (Jacobs 1976:157).

Dit is om hierdie rede waarom die voorvonnisevalueringsverslag volgens die skrywer *'n venster aan die proefbeampte se beroep verleen wat daartoe bydra om begrip en respek te verwerf*. Hierdeur leer die regter nie net om die beskuldigde beter te ken nie, maar kom hy terselftertyd meer te wete oor die beroep van die proefbeampte. Terselfdertyd word evalueringsverslag ook aan ander instansies beskikbaar gestel byvoorbeeld die regsplegingstelsel, sielsieke inrigtings of private- of welsynorganisasies wat uit die inhoud van die evalueringsverslag 'n idee vorm van beide die proefbeampte en sy beroep. Daarom is dit belangrik dat elke voorvonnisondersoek met die uiterste mate van noukeurigheid en nougesetheid aangepak word. Wanneer 'n persoon hom as 'n proefbeampte bekwaam moet hy besef dat hierdie taak nie alleen die toekoms van mense nie maar ook die beeld van sy professie beïnvloed (Jacobs 1976:158).

### 5.7.1 Die ondersoek

Die doel van die ondersoek is om soveel inligting as moontlik van die beskuldigde te versamel en dien dit as 'n basis vir die bepaling vir 'n gepaste en 'n regverdig straf. Die voorvonnisondersoek, aangevoer deur 'n proefbeampte, duur etlike weke. Aanvanklik voer die proefbeampte in sy kantoor, 'n in-diepte onderhoud met die beskuldigde in 'n poging om die beskuldigde se vertolking van die oortreding, vorige oortredings, asook ander tersaaklike inligting te verkry. Na afloop van die onderhoud verkry en kontroleer die proefbeampte addisionele inligting, verkry vanuit verskeie bronne, insluitende dié van wetstoepassings- en maatskaplike organisasies, huidige- en vorige werknemers en -gewers, gesinslede, militêre dienste, skool bygewoon en vriende van die beskuldigde (Shockley 1988:81).

In 'n werk getiteld *Manual of Correctional Standards* uitgegee deur die 'American Correctional Association' word die voorvonnisevalueringsverslag behandel en berig Regter Steyn in *S v Adams* 1971(4) SA 130 die volgende wat onder die opskrif 'Die voorvonnisondersoek' verskyn: 'n Behoorlike voorvonnisondersoek bied die geleentheid om die beskuldigde te bestudeer, sy motiverings en vermoëns tot 'n ordelike bestaan en sodoende 'n behandelingsprogram en 'n geformuleerde aanbeveling aan die hof voor te lê. Deur te sorg dat die ondersoek betekenisvol is, moet die hof voldoende tyd vir die skrywer van so 'n evalueringsverslag toelaat. Daarna word die verslag aan die regter voorgelê vir bestudering en evaluering voor die verhoordatum. Die ondersoek behoort al die aspekte van die beskuldigde se lewensomstandighede te bevat: sy gesin, skool, werk, vriende, maatskaplike- en welsynorganisasies, met ander

woorde al die bronne wat tersaaklike inligting omtrent die beskuldigde verskaf het. Die versamelde inligting word geëvalueer om te bepaal watter inligting betekenisvol en belangrik ten opsigte van die voorvonnisevalueringsverslag sal wees (Lea 1991:216).

Die ondersoek (voorvonnisevaluering) kan enige tyd plaasvind voordat vonnisoplegging geskied. Wanneer die oortreder skuldig pleit vra die regsvertegenwoordiger die nodige inligting aan en wanneer onskuldig gepleit word, soos dit gewoonlik met moordsake gebeur, mag dit vir die proefbeampte nodig wees om hierdie verhore by te woon en soveel moontlike inligting oor die getuienisse in te samel. Hierdeur word nie net insig verkry van die werklike oortreding wat begaan is nie, maar ook van die beskuldigde se denke op daardie oomblik, sy huidige emosionele toestand sowel as sy geloofwaardigheid. Een van die vernaamste vereistes is om te verseker dat die inligting wat die proefbeampte ontvang, die waarheid is. Regter Kriegler benadruk dit dat houe, van deskundiges wat hulle van hierdie evalueringsverslae voorsien, verwag om die feite eers te verifieer voordat dit aan houe as korrek voorgelê word. Die rede is eenvoudig: die mening van deskundiges is van waarde indien dit beredeneerd en met genoegsame besonderhede aan die hof voorgelê word vir die nodige voorvonnisevaluering. Daar is verskeie maniere om hierdie inligting te bevestig. Een manier is om inligting te verifieer met persone wat in 'n posisie is om kommentaar oor die inligting te lewer. 'n Ander manier is om die getuienis direk aan te hoor. Die ondersoeker ondervind hierdie situasie waar die verklaring tydens raadpleging verskil van mondelinge getuienis en glo dat dit verstandig sal wees om van die verhoorsaak te onttrek (Lea 1991:216-217).

Daar bestaan 'n *modus operandi* wat gevolg word wanneer instruksies van die raadgewer verkry word naamlik:

- Die regsverteenwoordiger versoek 'n voorvonnissevalueringsverslag in gevalle van strafversagting en alternatiewe vonnisse.
- Die regsverteenwoordiger voorsien soveel feitlike inligting as moontlik: die volle naam(e) van die beskuldigde, sy adres en kontaknommers (dié belangrikste), die aanklag - in die geval van 'n moordsaak of strafbare manslag, 'n mediese verslag sowel as foto's, asook alle verklarings of erkennings aan die polisie en howe. Hierdie inligting word benodig om die presiese aanklag vas te stel. Oortreders dra nie altyd kennis daarvan nie, óf heg nie enige waarde aan die verskil tussen verskeie soorte aanklagte nie.
- Nadat al die dokumente ontvang is, word 'n afspraak gereël vir 'n onderhoud met die beskuldigde (Lea 1991:217-218).

Voordat ontmoetings tussen die proefbeampte en die beskuldigde plaasvind word gelet op die belangrikheid van die onderhoud en die beampte-kliënt-verhouding in die ondersoek sowel as die behandeling van die oortreder.

### 5.7.2 Die onderhoud

Die onderhoud-proses verskil van die regstelsel waarmee die beskuldigde vroeër by betrokke was. Dit is belangrik dat die beskuldigde die aanvang van die proses verstaan, doel van die ondersoek, voorbereiding daarvan en vir watter doeleindes dit gebruik gaan word, en wie die voorvonnisevalueringsverslag uiteindelik gaan ontvang. Die onderhoudvoerder behoort die beskuldigde en sy gesin in te lig oor wat sy (die onderhoudvoerder) se funksie is, die doel van die onderhoud, en wat hy deur middel van die onderhoud en die ondersoek wil bereik. Die beskuldigde word ook meegedeel dat die onderhoudvoerder slegs in sy belang optree (Lea 1991:218).

Dit word duidelik gestel dat die proefbeampte, hoewel hy 'n verdedigingsgetuie is, 'n deskundige is met die uiteindelijke doel om die hof by te staan in die bepaling van 'n geskikte en regverdige straf. Dit is uiters belangrik dat die beskuldigde aangeraai word om die volle waarheid te praat tydens die onderhoud. Die gedagte dat die beskuldige sê wat hy dink die onderhoudvoerder wil hoor óf wat volgens sy mening minder beswarende getuienis sal wees, het eerder negatiewe as positiewe gevolge (Lea 1991:219).

In die voorvonnisondersoek word 'n groot hoeveelheid inligting verkry deur middel van onderhoudvoering. Onderhoude vind regstreeks plaas en daardeur word helderheid verkry en waarnemings gevorm ten opsigte van die beskuldigde se gedrag, gesindheid en karakter. Hierdie onderhoude vind in verskillende omgewings plaas - in raserige plekke van aanhouding waar dosyne verhoorafwagtendes is, tot in 'n betreklike stil

kantoor van die proefbeampte. 'n Stil, gerieflik en stemmige omgewing met die maksimum privaatheid is die beste plek vir onderhoudvoering. Te min privaatheid of te veel afleidings kan die beskuldigde in die onderhoud nadelig beïnvloed. Somtyds word die onderhoud met die beskuldigde in sy huis gevoer, en is dit 'n geleentheid om die beskuldigde se huislike omstandighede waar te neem. Dit dra by tot addisionele inligting wat soms 'n omvangryke bydrae tot die evalueringsverslag kan lewer. In New York bepaal die wet waar moontlik moet onderhoude met die beskuldigde by die proefbeampte se kantoor gevoer word; besoek kan egter by die beskuldigde se woning afgelê word indien daar 'n aanduiding is dat bykomende inligting moontlik die aanbevelings van die regspraak kan beïnvloed (Abadinsky 1997:109-110), (Lea 1991:219) en (Shockley 1988:114).

Onderhoudvoering met die beskuldigde is gewoonlik 'n angswekkende situasie waarin hy hom bevind. Vorige ondervinding in soortgelyke situasies soos byvoorbeeld ondervraging deur die polisie kan onaangenaam gewees het. Die proefbeampte probeer om die gevoel van onrustigheid by die beskuldigde te verminder deur vriendelikheid en die doel van die onderhoudvoering en die voorvonnisevalueringsverslag te verduidelik. Hierdie benadering is belangrik omdat die beskuldigde oor die algemeen nie bekend is met die kriminele regstelsel en hofprosedures nie (Abadinsky 1997:110) en (Lea 1991:221).

Die proefbeampte skenk aandag aan sake wat verband hou met die beskuldigde soos onder meer die volgende: 'n getroude beskuldigde kan betrek word in 'n bespreking oor



moontlike staatsbystand vir sy vrou en kinders tydens tronkstraf. Hierdeur bied die proefbeampte aan om 'n brief aan die welsyndepartement te skryf vir sodanige hulpverlening; vroulike beskuldigdes met kinders benodig hulp met die beplanning en versorging van kinders in die geval van tronkstraf; die proefbeampte toon eendersyds opregte besorgdheid en belangstelling teenoor die beskuldigde terwyl hy andersyds realisties genoeg moet wees om soveel moontlike verklarings moet versamel met betrekking tot die beskuldigde. Aangesien kontak tussen die proefbeampte en die beskuldigde beperk is, kan nie van hom verwag word om terselfdertyd 'n diepgaande persoonlikheidsondersoek oor die beskuldigde ter plaatse te stel nie (Abadinsky 1997:110).

Daar is gevind dat sommige beskuldigdes openlik vyandig is en ander verberg hul vyandigheid óf angs met kwinkslae antwoorde. Proefbeamptes behoort beide hul humeur en temperament tydens die onderhoud te beheer aangesien hulle deskundiges is en mag nooit die werklike feite gedurende die onderhoud uit die oog verloor nie. Tydens die onderhoud en ondervraging behoort vrae soos onder andere: 'wat het jy gedoen?' eerder vermy te word; spesifieke vrae behoort gestel te word en vereis 'n verduideliking eerder as eenvoudige antwoorde soos 'n 'ja of 'n nee'. Die neiging om eenvoudige antwoorde in die beskuldigde se mond te plaas byvoorbeeld 'het jy jou werk verlaat omrede dit te moeilik was?' behoort vermy te word (Abadinsky 1997:110).

Na voltooiing van die onderhoud behoort 'n tweede onderhoud met die beskuldigde plaas te vind om hom die geleentheid te gun om sekere inligting teen te spreek óf om

helderheid te kry oor sekere dele wat teenstrydig in die voorvonnisevalueringsverslag verskyn. Bo en behalwe die beskuldigde kan die proefbeampte onderhoude voer met onder meer polisiebeamptes, slagoffers, werknemers en ander belangrike persone van die beskuldigde soos sy/haar eggenoot, ouers, afhanklikes, onderwysers en predikante ensovoorts (Shockley 1988:81) en (Richmond 1982:1227).

### **5.7.3 Vaardighede van onderhoudvoering**

Daar is verskeie vaardighede wat met onderhoudvoering gepaard gaan onder andere hoorsê, aanneemlikheid, herinneringe, waarneming, evaluering en regulering verkryging van noukeurige en korrekte inligting is uiters noodsaaklik en kan verbeter word deur luistervaardighede te verskerp sowel die aanhoor en inname van inligting. Omdat die menslike geheue beperk is, gebruik die onderhoudvoeder 'n bandopnemer wat makliker en betroubaarder is aangesien dit byna onmoontlik is om die kleinste besonderhede gedurende die onderhoudvoering, wat etlike ure kan duur, te onthou.

Hierdie inligting is belangrik wanneer die omstandighede met teorieë met betrekking tot die oorsaak van misdaad in verband gebring word.

Gedragspatrone en dít wat die beskuldigde sê is belangrik en kan behulpzaam wees met die beoordeling soos onder andere liggaamstaal, waarneming en sekere gesigs-uitdrukkinge. Kritiese evaluering van hierdie versamelde inligting is noodsaaklik indien die proefbeampte die volle waarheid sowel as beheer oor die onderhoud wil verkry aangesien dit die onderhoud in fokus en op die regte spoor hou. Die proefbeampte

moet te alle tye in beheer van die onderhoud wees. Sou die beskuldigde beheer verkry deur omsamehangend te praat, inligting te verswyg, te verdraai óf te weerhou kan die onderhoud baie langer neem om afgehandel te word. Dit kan lei tot onnodige frustrasie en spanning aan die kant van die proefbeampte (Lea 1991:221) en (Clear, Clear & Burrell 1989:82).

#### **5.7.4 Tegnieke met onderhoudvoering**

Om die samewerking van die beskuldigde te behou is opeenvolgende onderhoude noodsaaklik omdat dit die beskuldigde se bereidwilligheid om mee te deel, versterk. Algemene volgorde van onderhoudvoering behoort die volgende te wees: verklarings, vrae en die belangrikste daarvan, indringende vrae. Hierdie verklarings verleen rigting aan die onderwerp en samesprekings en word belangrike inligting hierdeur bekom. Indringende vrae is opvolgvrae wat ingewin is en waaroor groter duidelikheid en noukeurigheid benodig word. Die onderhoudvoerder lei die beskuldigde na die doelwit van elke onderwerp deur gebruik te maak van indringende vrae. Hierdie indringende vrae is nodig om juiste inligting te bekom. Anders as die bepaalde onderwerp van die onderhoud is spesifieke indringende vrae nie vooraf bereken nie. Hierdie vrae is uniek en ontstaan met elke onderhoudvoering na gelang van die beskuldigde se vrae en antwoorde en is dit so beplan dat die gewenste antwoorde hierdeur verkry kan word. Wanneer die onderhoudvoerder gebruik maak van indringende vrae werk hy 'n stel vrae uit en word die beskuldigde gelei om duidelike en bondige antwoorde te gee. Die beskuldigde word aangemoedig om reguit, eerlike en openhartig te wees wanneer hy

gebeure en feite aan die proefbeampte bekend maak (Lea 1991:222) en (Clear, Clear & Burrell 1989:83).

## **5.8 STRUKTUERING VAN ONDERHOUDE**

Onderhoudvoering verskil in struktuur en bestaan uit drie vlakke naamlik:

### **5.8.1 Die vraelys**

Die vraelys vorm 'n belangrike gedeelte van die onderhoud. Alle vrae word sorgvuldig opgestel en word daar van die beskuldigde verwag om die vrae te lees en te beantwoord. Vrae is doeltreffend en word somtyds ook aan die beskuldigde gepos vir beantwoording daarvan. Deur gebruik te maak van verskeie hulpmiddele in die voorvonnisondersoekproses word basiese demografiese- en beskrywende inligting van die beskuldigde verkry voordat 'n meer omvattende onderhoud plaasvind. Inligting in hierdie vraelys is van so aard dat dit nie indringende vrae en opvolgwerk toelaat nie maar is dit nie bruikbaar vir sensitiewer óf ingewikkelde voorvonnisondersoeke nie (Clear, Clear & Burrell 1989:84).

### **5.8.2 Die onderhoud-opgawe**

Die onderhoud-opgawe is 'n lys vrae wat beantwoord word waarvan die bewoording, konteks en volgorde gespesifiseer is en staan dit die onderhoudvoerder vry om opeenvolgende vrae te stel en helderheid daaroor te kry. Hierdie onderhoud-opgawe is waardevol indien 'n reeks spesifieke vrae gestel word en gevolglik word meer

betroubare vergelykings van oortreders toegelaat wat as riglyne kan dien vir vonnisoplegging (Clear, Clear & Burrell 1998:85).

### **5.8.3 Die onderhoud-handleiding**

Die onderhoud-handleiding se doel kan vergelyk word met dié van 'n landkaart wat sekere areas vir die onderhoudvoerder aandui sonder dat spesifieke vrae gevra word. Dit dien as 'n raamwerk vir die notering van antwoorde en stel ondersoekbeamptes in staat om by te hou met die onderhoudvoeringsproses. Hierdie handleiding stel die onderhoudvoerder in staat om te besluit hoé hy sy doelwitte tydens die onderhoud wil bereik (Clear, Clear & Burrell 1989:85).

Die onderhoudvoerder is alle tye beleefd en vriendelik. Al was die misdaad wat gepleeg was hoé afskuwelik, behoort die onderhoudvoerder nie die indruk te skep dat daar enige persoonlike gevoelens van watter aard ookal is nie. Indien hy nie sy gevoelens kan beheer nie, behoort hy nie die saak te aanvaar nie. Die beskuldigde word op sy gemak gestel, hoé meer ontspanne hy is hoé suksesvoller is die onderhoudvoering. Met die verloop van tyd raak die beskuldigde rustiger en is dit makliker om ervarings en gedagtes met die onderhoudvoerder te deel.

Die onderhoudvoerder moet in gedagte hou dat die beskuldigde 'n algehele vreemdeling is. Wanneer byvoorbeeld intieme vrae gevra word verwag die onderhoudvoerder antwoorde wat onder ander omstandighede dalk voorbarige sou geklink het. Ongemaklik situasies kan soms tydens ondervragings ontstaan maar die onderhoud-

voerder beskik oor die vermoë om die nodige inligting deur 'mooipraat' te bekom, wat hy moontlik doeltreffend mag vind óf andersins as onortodoks beskou kan word. Onderhoude vind gewoonlik informeel plaas met die beskuldigde wat die toon aangee en die onderhoudvoerder wat hom hierby aanpas. 'n Voorbeeld is wanneer 'n beskuldigde rook en kru taal gebruik, die onderhoudvoerder ook rook en kru taal sal gebruik. Dit is 'n manier om aanvaar te word en die beskuldigde op sy gemak te stel onder moeilike omstandighede.

Sodra die beskuldigde besef hy as 'n gewone mens aanvaar word, die onderhoudvoerder nie 'n gevaar of bedreiging vir hom inhou nie, nie vooroordelend teenoor hom is nie, vind die onderhoud oor die algemeen op 'n eerlike en besadigde wyse plaas. Wanneer alle biografiese inligting verkry is, gaan die onderhoud op 'n meer persoonlike vlak voort deur sake aan te roer wat eerder van toepassing is op die oortreder en die misdaad. Hierdie sake sluit die volgende in:

- **Familiëgeskiedenis:** elke persoon (individue) is onderworpe aan meewerkende omstandighede en invloede en is dit slegs moontlik om iemand in sy sosio-ekonomiese milieu waaruit hy kom, te verstaan. In hierdie verband is sy gesin sekerlik dié belangrikste. Ter saaklike dienende eienskappe van die gesin is beginsels soos opvoeding, gesondheid, dissiplinêre voorbeelde, verhoudings met afhanklikes, gesinstabiliteit en die beskuldigde se finansiële posisie.

- **Sosiale agtergrond:** in verskeie gevalle is feite soos geestelike en emosionele aspekte nie belangrik nie. Wanneer dit 'n probleem word soos byvoorbeeld wanneer 'n oortreder na 'n spesiale skool gaan of psigiatriese behandeling ontvang; in hierdie gevalle is dit noodsaaklik om die nodige inligting aan te vra. Ander knelpunte is vrae aangaande die populariteit van die oortreder, óf hy byvoorbeeld 'n volgeling of leier is, grootte van sy vriendekring, godsdienstige belange en die beoefening van enige stokperdjies kan toepaslik wees afhangende van die aard van die oortreding wat begaan is.
- **Finansiële posisie:** die finansiële posisie van die oortreder kan verband hou met die misdaad wat gepleeg is, omstandighede wat daartoe aanleiding gegee het en die vonnis wat voorgestel is. In terme van die oortreding wat begaan is, is feite soos die werkstatus van die oortreder, óf hy 'n broodwinnaar is en vir hoeveel afhanklikes hy moet sorg, van toepassing.
- **Kriminele agtergrond:** dit sluit die evaluering van die huidige oortreding sowel as vorige skuldigbevindings in. Vorige skuldigbevindings dui 'n 'beeld' van die huidige oortreding aan en spesifiek ten opsigte van aangebore misdadigheid en of die misdaad 'n geïsoleerde geval is, óf nie. Dit dui óf die oortreder 'n risiko vir die gemeenskap inhou, óf nie.
- **Die oortreder se houding teenoor misdaad:** die oortreder se houding teenoor misdaad vereis aandag: die teenwoordigheid en/of afwesigheid van berou en

die houding teenoor die slagoffer(s) is belangrik – waar spyt opreg is, is daar minder moontlikheid van verwerping vanaf die onderhoudvoerder sowel as by die hofproses.

Nadat alle moontlike inligting van die beskuldigde verkry is, is dit raadsaam om sy gesin in aanmerking te neem. Sodra 'n waarneming van die situasie gemaak is behoort inligting wat deur onderhoude verkry is, geverifieer te word. Hierdie geverifieerde inligting mag nie oorbeklemtoon word nie aangesien die hof slegs feite aanvaar. Geverifieerde inligting is essensieel en beslaan 'n belangrike gedeelte van die proefbeampte se opdrag en evalueringsverslag. Dit is nie 'n maklike taak nie maar dien as bewys van die proefbeampte se wettigheid (Lea 1991:220-227).

## **5.9 BEVESTIGING EN BETROUBAARHEID VAN INLIGTING**

Inligting wat finaal in die voorvonnisevalueringsverslag verskyn word deur die hof en ander betrokkenes as akkuraat beskou. Die belangrikste gedeelte van die verslag-skrywer se werk is die kontrolering en nagaan van inligting verkry tydens onderhoudvoering. Hierdeur verseker dit dat die hof nie mislei word nie. Dit is nie altyd 'n maklike taak nie maar noodsaaklik indien betroubaarheid van die voorvonnisevalueringsverslag behoue wil bly (Clear, Clear & Burrell 1989:90).

In voorvonnisevalueringsverslae word geverifieerde inligting akkuraat aangebied soos dit deur die beskuldigde geformuleer word. Indien gevind word inligting wat van



die beskuldigde verkry is, teenstrydig met ander bron(ne) is, is dit belangrik om die konflik op te los. Indien nie genoegsame tyd vir hierdie oplossing beskikbaar is nie óf indien die beskuldigde nie daarin slaag om sy oorspronklike verklaring te verander nie, die verklaring teenstrydig is en word dit aan die regter voorgelê vir verdere oorweging (Clear & Burrell 1989:90-91).

Dikwels is inligting nie verifieerbaar nie weens omstandighede buite die beheer van die verslagskrywer soos byvoorbeeld wanneer dit onmoontlik is om 'n hoërskool rapport in 'n klein dorpie, buite 'n sekere provinsie, te verifieer. Indien redelike pogings aangewend was om hierdie inligting te verifieer en die verslagskrywer slaag nie daarin nie, moet 'n beslissing geneem word aangaande die belangrikheid van dié inligting. Indien die inligting nie krities tot die ondersoek is nie, kan dit geskrap word maar indien dit wel as 'n sleutel figuur in die voorvonnisevalueringsverslag dien, moet dit ingesluit word maar geïdentifiseer word as 'ongeverifieerd'. Die hof besluit of die vonnis uitgestel behoort te word vir die nodige verifikasie en óf voortgegaan word met die bepaling van 'n vonnis (Clear, Clear & Burrell 1989:91).

Die betroubaarheid van inligting wat deur kriminele oortreders verskaf is, word herhaaldelik bevraagteken. Eenersyds bestaan die wysheid dat 'n beskuldigde nie vertrou kan word nie aangesien hy enige iets sal sê om sy vonnis te manipuleer. Ondersoeke het in Amerika plaasgevind en twyfelagtigheid is oor hierdie wysheid uitgespreek. Bevindinge toon andersyds dat beskuldigdes inligting verskaf het wat wel grootliks akkuraat en volledig was. Dit beteken nie dat verifiëring nie belangrik is nie,

aangesien ook gevind is dat gedeeltes van die antwoorde wel onakkuraat was. Die onderhoud kan nietemin as 'n uitstekende feitelike basis in die verifiëringsproses dien (Clear, Clear & Burrell 1989:91).

#### **5.10 POSISIE VAN VERTROULIKHEID TEN OPSIGTE VAN VOORVONNIS-ONDERSOEKE**

Die voorvonnisondersoek is 'n wetlike, persoonlike en maatskaplike geskiedenis van 'n oortreder wat deur die ondersoekdienste as 'n hulpmiddel in die hantering van straf-regtelike sake voorberei word. Van tyd tot tyd het die vertroulike aard van die voorvonnisevalueringsverslag onder die soeklig gekom. Dit bly 'n omstrede saak en belangrik weens talle voor- en nadele daaraan verbond. In die federale stelsel in Amerika voorsien die *Rules of Criminal Procedure* dat die ondersoekdiens die hof van 'n voorvonnisondersoek en voorvonnisevalueringsverslag, met ander woorde 'n voorvonnisevaluering sal voorsien voor die oplegging van 'n vonnis óf tot die toestemming tot voorwaardelike vrylating, behalwe as die hof anders reël. Hierdie 'Rules' maak voorsiening dat die voorvonnisondersoek en voorvonnisevalueringsverslag nie aan die hof voorgelê word óf die inhoud aan enigeen bekend gemaak word nie tensy die beskuldigde skuldig pleit of skuldig bevind word nie. Sonder 'n algehele verbod op openbaarmaking na skuldigbevinding is die algemene opvatting dat die reg om inligting in die verslag te weerhou óf openbaar te maak, by die diskresie van die regter berus, maar geen reg word aan die beskuldigde óf sy regsverteenvoerder verleen om die voorvonnisondersoek en -evalueringsverslag te inspekteer nie (Roche 1965:206).

'n Amerikaanse Hooggeregshof het voortdurend die vertroulikheid van die voorvonnisonderseoeke gehandhaaf. Dit is gebaseer op die neutraliteit en objektiwiteit van die proefbeampte - hulle stel nie in vonnisoplegging belang nie; die geaardheid en opleiding van proefbeamptes dien slegs as 'n hulpmiddel en is hy nie 'n aanklaer nie. In die saak Williams v New York (337 U.S. 241) wat gedurende 1949 plaasgevind het, het die regter byvoorbeeld die doodstraf opgelê as gevolg van inligting wat hy verkry het uit die voorvonnisonderzoek. Die beskuldigde was gevonnissen vir moord wat hy begaan het maar die jurie het lewenslange gevangenisstraf aanbeveel. Die voorvonnisonderzoek, wat nie aan die jurie bekend was nie, het geopenbaar dat Williams verdink was van 30 huisbrake. Alhoewel hy nie aan hierdie misdade skuldig bevind is nie, het die onderzoek aangedui dat hy sommige van hierdie dade erken het en is hy ook deur ander geïdentifiseer as die skuldige. Die regter het na gedeeltes van die voorvonnisonderzoek verwys met die aanduiding dat die beskuldigde 'n 'bedreiging vir die gemeenskap' is. Williams het egter teen die doodstraf geappelleer en sy argument was dat die procedure inbreek gemaak het op die wetlike verloop van sake. Die doodsvonnis is gebaseer op inligting wat deur getuies voorsien is teenoor wie die beskuldigde te staan gekom het en daar nie geleentheid was vir kruisondervraging óf weerlegging nie. Die Hooggeregshof het egter hierdie argument afgekeur (Abadinsky 1997:139-40).

Oor die algemeen word deur middel van voorvonnisonderseoeke ooreengekom dat voorvonnisevalueringsverslae hul vertroulike aard moet behou en dat dit slegs deur die hof en diegene betrokke by die regsplegingstelsel gesien en gebruik mag word (Roche 1965:211).

In die handhawing van hierdie standpunt, is proefbeamptes gedagtig aan die belemmering en beperkings in hierdie situasies. Keve meen vertroulikheid is 'n verantwoordelikheid want dit neig daartoe om 'n baie wenslike doelwit te verslaan. Dit verberg byvoorbeeld dié inligting van die publiek wat die meeste sal help om hulle op te voed en tot 'n beter begrip vir die misdaad wat gepleeg is en ook om die moderne penologiese filosofie te aanvaar. Proefbeamptes is vol vertroue dat groter kennis oor hierdie voorvonnisevaluering oor die beskuldigings, verdraaiings en vooroordeeld, wat soms opduik na die vonnisoplegging van 'n oortreder, sal bevry en dat deure oopgemaak sal word vir proeftydperke/alternatiewe vonnisse inplaas van tronkstraf (Roche 1965:211).

Persone betrokke by proefdienste het, in die meeste gevalle, die openbaarmaking van voorvonnisevalueringsverslae om professionele redes teë gestaan. Keve som dit soos volg op wanneer hy sê dat ons is teësinnig om die evalueringsverslae openbaar te maak aangesien dit 'n ontkenning en 'n neerlaag van 'n uiters belangrike deel van die filosofie sal wees, dit is, die beskuldigde se reg op en behoefte aan 'n waardigheidsin en eie waarde. Dit blyk veilig om te sê dat 'n mate van vertroulikheid op die lange duur die beste sal wees, want dit wat die doel het om die beskuldigde te help om te verander uiteindelik die doelwit van openbare begrip die beste sal dien.

Terwyl daar geen aanbevelings oor die algehele openbaarmaking van voorvonnisevalueringsverslae bestaan nie, bly die behoefte om die beskuldigde en die gemeenskap te beskerm, selfs ten opsigte van openbaarmaking op 'n beperkte skaal. Aangesien proefbeamptes professioneel van aard is, is hulle daarvan bewus dat hulle

intieme en persoonlike kennis wat deur vertrouwe bekom is, deur openbaring, skade sal ly. Gevolglik voel hulle verplig, beide weens etiese beginsels en professionele beleid, om die vertroulikheid van alle voorvonnisondersoeke en voorvonnisevalueringsverslae te bewaar.

Diegene wat die voorstel van openbaarmaking teenstaan glo dat so 'n prosedure tot 'n groot mate die terapeutiese nut van die dokumente sal vernietig ... en sal in der waarheid, mettertyd juis die middele waardeur inligting ingesamel word, vernietig. Deur howe en die regsplegingstelsel van volledige inligting te ontsê, sal aanleiding daartoe gee dat vordering wat tot hede gemaak is op die breë terreine van die kriminele reg en op penologiese gebied, ondermyn sal word.

Die insameling en benutting van vertroulike en persoonlike inligting skep sonder twyfel 'n ernstige probleem en besorgdheid by diegene wat by proefdienste betrokke is. Proefbeamptes beskik nie oor dieselfde beskerming en voorregte wat aan advokate, mediese personeel en predikante verleen word nie maar werk hulle met dieselfde soort vertroulike- en persoonlike inligting. Ondervinding toon dat baie informante, wat maatskaplike inligting voorsien, dit slegs vertroulik doen. Sou hierdie verhouding tussen die proefbeampte en diegene betrokke van hulle vertroulike aard beroof word, sal die diens mettertyd erg benadeel word en indien nie, vernietig word (Roche 1965:212).

### 5.11 KRITIEK TEENoor VOORVONNISONDERSOEKE

Verskeie skrywers spreek hulle kritiek uit teenoor voorvonnisondersoeke. Abraham Blumberg handhaaf die stelling in Abadinsky (1997:141) dat sommige regters nie die voorvonnisevalueringverslag lees nie, ander weer paragrawe met sorgvuldigheid uitkies en hardop in die hofsaal lees om vonnisse te regverdig of om daardeur die beskuldigde te verdoem. Walter Dickey doen verslag hieroor asook oor die onakkuuraatheid en misleidende inligting wat hy tydens 'n voorvonnisondersoek in 'n sekere staat in Amerika gevind het:

- gerugte en agterdog wat gerapporteer is, is sonder enige feitelike verklarings
- onvolledige verklarings óf gebeure wat 'n misleidende indruk nalaat
- feitelike foute wat aanleiding gee tot 'n kriminele rekord van die beskuldigde.

Gerugte en agterdog is dikwels in die voorvonnisondersoek en voorvonnisevalueringverslag gerapporteer en as sulks geïdentifiseer. Die voorvonnisevalueringverslag dui aan watter bestaande gerugte moontlik akkuraat mag wees óf nie. Dié wat onaanvaarbaar of aanstootlik is, is die feit dat die onderwerp van die gerug veroorsaak dat die leser meer klem lê op die gerug, as wat dit werklik verdien. Indien die gerug sonder enige fondamente sou wees, is die verwysing daarna onrusbarend. Dit is moeilik om die trefkrag van gerugte te bepaal omdat dit dikwels regsbesluite affekteer (Abadinsky 1997:141), (Dickey 1979:33-34) en (Richmond 1982:1229).

Somtyds gebeur dit dat sekere ondersoeke nie volledige inligting bevat in verband met die oortreder nie en daarom kan inligting misleidend wees. 'n Gevangene se evalueringsverslag bevat byvoorbeeld 'n verklaring dat "hy gearresteer is weens 'n poging tot eerstegraadse moord nadat hy egter in 'n kroeggeveg betrokke was". Aanklagte teen hom was later teruggetrek. Die ondersoek toon waarom die aanklag teruggetrek is en redes was omdat die gevangene die uiteindelijke slagoffer was, en nie die aanvaller nie. Die ander persoon betrokke, is later aangekla vir die oortreding en aanranding (Abadinsky 1997:141).

Willard Gaylin het sy besorgdheid uitgespreek oor die enorme onderhorigheid van voorvonnisondersoeke en het geargumenteer dat hy daarna strewende om eerder proefbeamptes vonnisopleggers te maak, as regters. Talryke studies het in hierdie verband 'n hoë korrelasie tussen die aanbevelings van proefbeamptes en dié van regters getoon.

In Westerse lande het Rodney Kingsnorth en Louis Rizzo die verhouding tussen die pleidooi bedinging, die proefbeampte se aanbeveling en die finale skikking van 'n verhoor ondersoek. Nadat 'n beskuldige 'n bedinging aanvaar het, in plaas daarvan om skuldig te pleit, was die saak na die proefbeampte verwys met die versoek dat 'n voorvonnisevaluering ingestel behoort te word. Hierdie ondersoekers het 'n hoë korrelasie (93%) tussen die aanbeveling en dié van die vonnis gevind. Robert Dawson berig dat die proefbeampte 'n aanbeveling in die voorvonnisevaluerings verslag ingeskryf het, wat hy glo die regter sou aanvaar. 'n Ander ondersoeker Eugene

Czajkoski opper dat die aanklaer dikwels 'n manier vind om die pleidooi bedingsooreenkoms na die ondersoekafdeling te verwys en laasgenoemde met 'n aanbeveling in ooreenstemming daarop reageer. Inteenstelling hiermee vind Dickey dat die aanklaer dikwels beïnvloed word deur die aanbeveling in die evalueringsverslag en die inligting wat ondergeskik daarin is. Sommige aanklaers aanvaar dikwels die aanbevelings in die hof as hul eie óf gebruik dit in die regbank in die besluitneming asof dit hulle eie aanbevelings is.

In 'n verdere ondersoek in Kingsnorth en Rizzo se studie, dat 'n notule van die pleidooi bedingingsessie, insluitend besonderhede van die onderhandelde ooreenkoms, eers na die ondersoekafdeling gestuur was voordat 'n voorvonnisevalueringsverslag voorgelê word. Hulle beslis "dat die proefbeampte se instemming met vooraf onderhandelde vonnisooreenkomste die gevolg is, nie van saakeienskappe nie, maar as gevolg van druk vanaf 'n georganiseerde struktuur, waarvan die ondersoekafdeling een is, naamlik die hof sisteem self. Hulle mening is dat hierdie sowel as ander studies dien om ons daaraan te herinner dat die proefbeampte 'n toneelspeler uit 'n taamlik komplekse agtergrond is. Hoeveel beïnvloeding die proefbeampte mag uitoefen hang dikwels van prosedures en strukture van veranderlikes af, óf dalk van die beamptes se eie mag óf persoonlikheid.

Dickey wys daarop dat beskuldigdes dikwels ontevrede is met die rol van hulle regsverteenvoordigers tydens die vonnisproses. Regter Cooper berig in die federale distrikshof dat dit angswekkend is dat baie regsverteenvoordigers vir die verdediging



wat hulleself bewys en bekwaam het in die wet en in die geval van hofsake skaars meer as 'n vae skynsel is by vonnisoplegging oor wie hulle kliënte werklik menslike wesens is (Abadinsky 1997:142-145).

'n Belangrike bron van geregtigheid is die wantroue in regsverteenwoordigers omdat howe nie met positiewe inligting rakende die beskuldigde in die voorvonnissevaluering voorsien word nie en is gevind dat die voorafgaande voorvonnissevaluering dikwels onvolledig is. Wêreldwyse beskuldigdes besef dat gedwonge verklarings oor die algemeen baie min waarde tydens verhore het en besef hulle hoé belangrik dit is dat howe ander keuses behalwe tronkstraf daarstel. Beskuldigdes is dikwels ontevrede omdat dit impliseer dat howe gedwing word om staat te maak op onvolledige voorvonnissevalueringsverslae omdat hulle regsverteenwoordigers, wat bykomende inligting moes voorsien, dit klaarblyklik nie gedoen het nie (Abadinsky 1997:145).

## **5.12 SAMEVATTING**

Uit die voorgemelde bespreking is dit vir die ondersoeker sowel as vir verskeie skrywers duidelik dat die voorvonnissevaluering bestaande uit onder meer die voorvonnisondersoek, sonder enige twyfel, een van die belangrikste bydraes in die moderne penologie beskou kan word betreffende die strafregspiegingsstelsel sowel vir verdere navorsing in penologie. Deur die hof behulpsaam te wees om die karakter en persoonlikheid van 'n beskuldigde te verstaan, insig te werp op sy probleme en behoeftes, lig te werp op sy maatskaplike milieu, en die moontlike grondoorsake vir sy

anti-sosiale gedrag te ontdek, kan die voorvonnisondersoek 'n waardevolle gids vir die regsamptenaar wees in die formulering van die mees rasionele, opbouendste, doeltreffendste en paslikste vonnis.

In die opsig is aangetoon dat individuele straf en individuele behandeling van oortreders in dié opsig 'n belangrike komponent van die voorkomingsgedagte, vorm. Individualisering, in sy wydste vorm gesien, beteken dat straf opgelê word volgens of gedagtig aan die beskuldigde se persoonlikheid en omringende sosio-ekonomiese omstandighede. Inligting aangaande alle aspekte van die beskuldigde se agtergrond word op verskeie wyses versamel ten einde te verseker dat straf paslik aan die daad en die dader gekoppel word. Straf wat opgelê word, moet van só 'n aard wees dat dit rehabilitatief en voorkomend is. Deur dit te bereik kan die inligting wat deur die voorvonnisondersoeke ingesamel en in die voorvonnisevalueringsverslae weergegee word, nuttig deur howe gebruik word.

In die verband is daarop gewys dat die regter voor een van sy moeilikste en veel-eisendste take te staan kom wanneer vonnis geformuleer word wat tot voordeel van die individuele oortreder sowel as die gemeenskap sal strek. Voorvonnisondersoeke bied hierdeur 'n duidelike beeld van die beskuldigde sowel as sy lewensomstandighede aan.

Die vraagstuk oor die vertroulikheid van die voorvonnisondersoek is sonder twyfel gekompliseerd en bied nie enige maklike oplossings aan nie. Soos in hierdie hoofstuk

gemeld meen verskeie skrywers dat die vertroulike aard van die voorvonnisondersoek behoue moet bly veral wat betref die aard van inligtingsbronne.

Ten spyte van kritiek deur verskeie skrywers ten opsigte van voorvonnisondersoeke, behoort die voorvonnisondersoek in Suid-Afrika sowel as in die buiteland as 'n blywende en belangrike voorvonnisondersoek beskou te word in die voorvonnis-evalueringsproses. In hierdie ondersoek het die ondersoeker aandag op die volgende gevestig: Die belangrikheid van die voorafgaande voorvonnisondersoek veral wat betref inligting betreffende die kriminele rekord van die beskuldigde, inligting van sy karakter en maatskaplike milieu, finansiële posisie sowel as die omstandighede wat sy gedrag beïnvloed het. Terselfdertyd dien die voorvonnisondersoek 'n belangrike hulpmiddel met die bepaling van 'n geskikte en 'n regverdige straf.

## HOOFSTUK 6

### HISTORIESE ONTWIKKELING VAN PROEFDIENSTE EN DIE ROL VAN DIE PROEFBEAMPTE IN DIE STRAFREGSPLEGINGSTELSEL

#### 6.1 INLEIDING

Indien daar in diepte gekyk wil word na die inbouing van maatskaplike werk in die Regstelsel is dit nodig om sekere historiese momente in oënskou te neem om 'n insiggewende penologiese waardering te vorm. In hierdie verhandeling sal nie gepoog word om die historiese perspektief in detail te weer gee nie - eerder sal gekonsentreer word op enkele historiese gebeure wat hierdie ontwikkeling daadwerklik stimuleer.

Proefdienste by die hof word tans by alle Westerse lande aangetref. Die ontstaan en ontwikkeling van hierdie besondere diens kan teruggevoer word tot by Engeland en die Verenigde State van Amerika wat gereken word as die geboorteplek van die proefdiens.

Die aanstelling van 'n Wet op Proefdienste is 'n lank gekoesterde ideaal wat nou verwesenlik is. Dit is 'n mylpaal wat bereik is en is dit 'n instaatstellende Wet wat proefdienste vir die eerste keer volledig omskryf en terselfdertyd die geleentheid bied om die diens progressief te ontwikkel. Met hierdie Wet word die belangrikheid van proefdienste bevestig. Ondervinding leer dat proefdienste 'n wyer invloed het as net die misdadiger, trouens is dit duidelik dat gemeenskappe ook deur die Wet betrek word.

Die waarde van die doel van voorvonnisevaluering kom duidelik na vore wanneer dit in verband gebring word met die verandering in die regsplegingstelsel naamlik die klemverskuiwing vanaf misdaad tot die misdadiger en dus met nadruk op die verpersoonliking van straftoemeting. Daar bestaan 'n behoefte aan meer persoonlike inligting aangaande die beskuldigde om 'n gepaste vonnis op te lê. Die doel van die voorvonnisevalueringsverslag is dus om aan die hof al die beskikbare inligting te gee wat die hof in staat sal stel om die beskuldigde beter te verstaan sodat die hof 'n vonnis kan op lê wat die maksimum waarde sal inhou vir die rehabilitasie van die beskuldigde en die beskerming van die gemeenskap. Die voorvonnisevalueringsverslag word voorafgegaan deur die voorvonnisondersoek maar veral van belang is die ondersoek-prosedure, die tydsaspek, die objektiewe benadering by regstoemeting en dié belangrikste, die beskuldigde as mens in nood. Proefdienste as 'n hulpaksie in die strafregsplegingstelsel, kom in hierdie hoofstuk onder bespreking. Die geskiedkundige ontwikkeling van proefdienste word nagegaan en daarna die taak en rol van die proefbeampte in die regsplegingstelsel.

'n Bekende skrywer Frank T Flynn in Swygert (1956:19) sê die volgende oor proefdienste:

"Despite some of the weaknesses of probation, it has the great strength of being a logical development, with a firm foundation in the emerging social consciousness of mankind. That improvements are needed is unquestioned, and that they will come in time is certain. Probation is based on the same framework as our democratic society itself - respect

for the individual - and today's society deals with human beings who err, not by 'coddling' them, but by trying to see to it that they receive individualised justice. In striving toward this goal probation, widely used and wisely administered, may well become our best instrument".

## **6.2 OORSPRONG EN ONTWIKKELING VAN PROEFDIENSTE**

### **6.2.1 Historiese agtergrond**

Die historiese ontstaan en ontwikkeling van proefdiens in die buiteland word vandag, saam met *Die Departement van Maatskaplike Sake* van die VVO aanvaar soos dit in die Verenigde Volkere Organisasie-verslag van 1951 verskyn het dat *The State of Massachusetts shares with England the honour of having given the probation system to the world*. Met die bestudering van literatuur oor die historiese agtergrond van proefdiens blyk dit asof hierdie gemelde bron ook die betroubaarste en volledigste inligting in verband met hierdie aangeleentheid bevat. Die ontwikkeling wat in Amerika plaasgevind het sal eerste nagegaan word en laastens die agtergrond van proefdiens met betrekking op Suid-Afrika (Neser et al 1982:72).

### **6.2.2 Amerika**

Daar word beweer dat proefdiens (probation) die eerste keer in die jaar 1841 in Boston, Massachusetts gebruik is. Die voorloop van die proses is volgens John Augustus, waarskynlik die eerste proefbeampte van daardie jare, se beskrywing van die eerste geleentheid waar daar aan 'n persoon borg toegestaan is, soos volg:

"In the month of August 1841, I was in court one morning, when the door communicating with the lock-room was opened and an officer entered, followed by a ragged and wretched looking man, who took his seat upon the bench allotted to prisoners. I imagined from the man's appearance, that his offence was that of yielding to his appetite for intoxicating drinks, and in a few moments I found that my suspicions were correct, for the clerk read the complaint, in which the man was charged with being a common drunkard. The case was clearly made out, but before sentence had been passed, I conversed with him for a few moments, and found that he was not yet past all hope of reformation, although his appearance and his looks precluded a belief in the minds of others that he would ever become a man again. He told me that if he could be saved from the House of Correction, he never again would taste intoxicating liquors; there was such an earnestness in that tone, and a look expressive of firm resolve, that I determined to aid him; I bailed him, by permission of the court. He was ordered to appear for sentence in three weeks from that time. He signed the pledge and became a sober man; at the expiration of this period of probation I accompanied him into the court room; his whole appearance was changed and no one, not even the scrutinizing officers, could have believed that he was the same person who, less than a month before, had stood trembling on the prisoner's stand. The Judge expressed himself much pleased with the account we gave of the man, and instead of usual penalty, - imprisonment in the House of Correction -

he fined him one cent and costs, amounting in all to \$3,76, which was immediately paid. The man continued industrious and sober, and without doubt has been, by this treatment, saved from a drunkard's grave." (White 1978:169), (Cohn 1969:1), (Senna & Siegel 1990:488), (Callison 1983:32-34), (Rubin 1973:205), (Wright & Lewis 1978:240), (Carter & Wilkens 1970:39-40), (Killinger & Cromwell 1978:99), (Barnes & Teeters 1959:553-554) en (Van der Merwe 1975:19-20).

Geïnspireerd deur sy eerste ervaring in dié verband het Augustus voortgegaan om afkoopboetes van oortreders te betaal en om vir die tydperk voor vonnisoplegging die taak van toesig oor en beheer van hierdie persone op sy skouers te neem. Aanvanklik was dit net volwasse manlike oortreders met drankprobleme wat hy onder sy toesig geneem het, maar later het sy hulp ook tot vrouens en kinders, met uiteenlopende oortredings, uitgebrei. Ten tye van sy bedrywighede in die howe van Boston, het hy ook verskeie kenmerke ten opsigte van hierdie vorm van hulpverlening ontwikkel wat later kenmerkend van die proefdiensstelsel sou word. In dié verband word byvoorbeeld aan die noodsaaklikheid van keuring van proefgevalle en die nodige voorvonnis-onderzoek gedink. In die Verenigde Organisasies verslag verskyn die volgende hieroor: "he confined his efforts 'mainly to those who were indicated for their first offence, and whose hearts were not wholly depraved, but gave promise of better things'. He did not assume the responsibility for an offender 'merely at solicitation of the unfortunate, or without due investigation into the merits of their cases and a scrupulous examination into the history and character of each individual' ".



Dr Sheldon Glueck beskryf in die *Introduction to the Journal* van Augustus breedvoerig hoé hy te werk gegaan het - "His method was to bail the offender after conviction, to utilise this favor as an entering wedge to the convict's confidence and friendship, and through such evidence of friendliness as helping the offender to obtain a job and aiding his family in various ways, to drive the wedge home. When the defendant was later brought into court for sentence, Augustus would report on his progress towards reformation, and the judge would usually fine the convict one cent and costs, instead of committing him to an institution" (Barnes en Teeters 1959:554). Alhoewel meer gesofistikeerd en geprofessionaliseerd in hul hedendaagse vorm, is die meeste van hierdie uitgangspunte van Augustus in proefdiensstelsels soos dit vandag toegepas word, vervat (Jacobs 1976:75-76).

Na Augustus se dood in 1859 is sy werk deur Rufus R Cook, kapelaan van die Boston-distrik, en ander minder bekende pioniers op die gebied, op 'n vrywillige grondslag voortgesit. Van die dienste wat hulle gelewer het, word gesê "These men seem to have carried out the essential features of probation - investigation of defendant before release, regular reports and home visits. However, their work was of the rescue sort. It is evident that the investigations were necessarily meagre, that probation periods were very short (only a few weeks at the start), and that records, plans of treatment and close supervision were not much in evidence" (White 1978:173) en (Jacobs:77).

Na hierdie eksperimentele tydperk onder private leiding was dit weer eens die staat Massachusetts wat in 1878 die eerste ware ondertoetsingswet aangeneem het,

proefnemings in hierdie verband uitgevoer en na waarde geskat het. Ten opsigte van die verantwoordelikhede van die proefbeampte is die volgende aangeteken: "The statute prescribed the duties of the probation officer as including court attendance, the investigation of the cases of persons charged with or convicted of crimes or misdemeanours, the making of recommendations to the courts with regard to the advisability of using probation, the submission of periodical reports to the chief of police, visiting probationers, and the rendering of such assistance and encouragement (to probationers) as will tend to prevent their against offending".

In 1891 is die diens verder uitgebrei toe 'n wet in Massachusetts aangeneem is waarvolgens strafhowe gelas is om beamptes in toesighoudende hoedanigheid aan te stel. Oor die implementering van hierdie wet word gesê die proefstelsel is daardeur in al die laer howe van die staat gevestig. Sewe jaar later is die magtiging om proefbeamptes aan te stel, tot die staat se hoërhof uitgebrei en het Massachusetts op hierdie wyse die eerste staat geword om 'n voorbeeld van proefdienste daar te stel wat later deur ander state nagevolg sou word (Jacobs 1976:77-78).

Ander state was egter traag om die voorbeeld van Massachusetts in dié verband na te volg, hoewel dit wil voorkom asof daar veral teen die einde van die negentiende eeu 'n betekenisvolle ontwikkeling in ander state in hierdie opsig plaasgevind het. Teen 1900 het nog ses state in hul wetgewing vir proefdienste voorsiening gemaak. Die state was: Missouri (1897), Vermont (1898), Illinois, Minnesota en Rhode Island (1899) en New Jersey (1900).

'n Ander gebeurtenis wat ook in die opsig betekenisvol is wat in die Verenigde Volkere Organisasie verslag verskyn het, was die instelling van 'n jeughof gedurende 1899 in Chicago deur die staat Illinois. As 'n alternatief vir inrigtingskommittering het die wet naas opgeskorte vonnisse ook op die volgende wyse vir proefdienste voorsiening gemaak "the state provides for the committal of a child 'to the care and guardianship of a probation officer duly appointed by the court', such case and guardianship to be exercised while the child remains in his own home or while the child is placed or boarded out in a more suitable family home. The state provides for the appointment of probation officers by the court, but specifically excludes their compensation from the public treasury, voluntary welfare organisations and individual volunteers". Hiervolgens blyk dit of die staat egter nie in hierdie stadium bereid is om proefdienste finansiël te steun nie en moes dit noodwendig deur vrywillige welsynorganisasies en individuele vrywilligers gerugsteun word.

Teen 1915 het 27 state reeds stelsels vir proefdienste vir oortreders gehad en in 1917 het 46 state reeds oor die een of ander soortgelyke stelsel vir jeugdiges beskik. Die verdere uitbreiding op die gebied van proefdienste vir volwasse oortreders het gedurende die periode 1916 tot 1930 stadig geskied en dit was ook eers in 1925 dat die federale regering 'n wet op proefdienste aanvaar het (Jacobs 1976:78-79).

### **6.2.3 Suid-Afrika**

Volgens Van den Berg (1974:51-52) het proefdienste in Suid-Afrika mettertyd al hoër meer op jeugdiges toegespits en is dit al hoër minder ten opsigte van volwassenes

benut. Volgens hom was dit veral artikel 56 van die Kinderwet, Wet 31 van 1917, soos gewysig, en veral soos gewysig deur artikel 105 van die Kinderwet (Wet 33 van 1960), wat die statutêre grondslag bepaal het waarop proefdienste ten opsigte van jeugdiges uitgevoer moes word.

Proefdienste ten opsigte van jeugdiges is noodsaaklik vir die behoorlike funksionering van die kinder- en jeughof en verwesenliking van die hele doelwit van die Kinderwet is om die lewensbelangrikheid van 'n toereikende proefdiens vir Suid-Afrika te beklemtoon. Daar is te min proefbeamptes om voorvonnisevalueringsverslae, wat die hof benodig, op te stel met die gevolg dat kindersake vertraag word; daar is ook te min proefbeamptes om behoorlik gebruik te maak van die bepalings in verband met toesig (Landsdownkommissieverslag 1947:26-27).

Hiervolgens toon die Landsdownkommissieverslag (1947:163) dat proefdienste vir volwassenes 'n minderwaardige rol in Suid-Afrika gespeel het. In Engeland is die teenoorgestelde geval. Daár het die polisiehowe in 1938, die jongste jaartal ten opsigte waarvan syfers beskikbare is, met 761 437 gevangenes te doen gehad, maar vonnisse van gevangenisstraf is slegs oor 19 079 gevel; die res is beboet, óf onder proeftoesig geplaas óf op ander maniere behandel. In Engeland sowel as in Amerika word proefdienste beskou as een van die beste metodes om in geskikte gevalle met oortreders af te reken, en dit het geblyk 'n baie nuttige middel te wees om die gevangenisbevolking laag te hou.

Die eienskappe van die proefstelsel is hoofsaaklik dat, in geskikte gevalle, 'n oortreder, in plaas van straf óf om na 'n inrigting gestuur te word, onder hulpvaardige, leidende toesig te plaas en wel onder voorwaardes wat die hof, afhangende van omstandighede vereis, kan stel met die doel om eksterne beveiliging te verseker en selfdisipline aan te wakker. Baie oortreders is nie geslepe óf gevaarlike misdadigers nie, maar eerder swak karakters wat die versoeking nie kan weerstaan nie en wat graag die reëls van die samelewing wil gehoorsaam, maar dit nie sonder hulp kan doen nie. Die proefstelsel vermy die stigma van gevangenisskap en die gevaar van besoedeling, en moedig selfvertroue aan (Landsdownkommissieverslag 1947:161).

Proefdienste help nie alleen die oortreder nie, maar dien as 'n opbouende metode om hom op 'n hervormende wyse te hanteer en is van groot waarde vir die gemeenskap. Daarbenewens onthef dit tronke van groot getalle eerste oortreders en korttermyn-gevangenes, wat besparing tot gevolg het en dit vir gevangenis en tronke moontlik maak om aandag toe te spits op die opbouende en hervormende hantering van daardie oortreders wat noodsaaklikerwys aangehou moet word.

Wat die ontstaan en ontwikkeling van proefdienste sowel oorsee as hier te lande betref, blyk dit uit die voormelde bespreking dat dit telkens aan privaatinisiatief te danke was, maar dat die staat, wanneer die waarde van die diens homself eers bewys het, maar te gretig was om die nodige statutêre masjinerie te skep om dit ook van staatsweë te ondersteun.

### **6.3 WETGEWENDE ONTWIKKELING VAN PROEFDIENSTE IN SUID-AFRIKA**

#### **6.3.1 Wet op Eerste Oortreders, Wet No. 10 van 1906**

Proefdienste as 'n wetlike voorsiening in die behandeling van die oortreder in Suid-Afrika, het sy oorsprong in die Kaapkolonie gehad onder die Wet op Eerste Oortreders, Wet 10 van 1906, welke wet op 9 Augustus 1906 bekragtig is. Volgens hierdie wet kon 'n eerste oortreder wat aan enige misdryf skuldig bevind is en wat nie met die dood strafbaar was nie, op eie verantwoordelikheid met of sonder borge, vrygestel word. In dié opsig is ook baie aan die diskresie van die hof oorgelaat aangesien die wet geen verwysing na 'n definitiewe ouderdomsgrens van die oortreder óf die duur van so 'n tydperk van vrystelling bevat het nie.

Hoé vol leemtes die wet ookal was, het dit 'n nuwe tydvak ingelui waar meer nadruk op behandeling as straf gelê is. Die howe is hiermee die geleentheid gegun om strafoplegging te individualiseer. Die beskuldigde kon dus op eie verantwoordelikheid, met of sonder borg, vrygelaat word.

Hierdie wet het onder andere bepaal dat wanneer 'n persoon skuldig bevind is aan enige misdryf wat nie met die dood strafbaar is nie, en waar geen vorige veroordeling teen hom bewys of bekend is nie, en ook nadat die hof die jeugdigheid, karakter en voorgeskiedenis van die oortreder, óf die beuselagtige aard van die oortreding, óf enige versagtende omstandighede waarin die misdryf gepleeg is, oorweeg het, die hof dan,

indien dit wenslik is om die oortreder op proef van goeie gedrag vry te stel, kan beveel dat hy op eie verantwoordelikheid, met of sonder borge, vrygestel word.

Artikel 1 van dié Wet, bepaal dat die hof die oortreder se ouderdom in oorweging moet neem wanneer eie verantwoordelikheid beoog word as 'n metode om met so 'n oortreder te handel. Geen verwysing na 'n definitiewe ouderdomsgrens kon egter gevind word nie. Dit wil dus voorkom of hierdie aangeleentheid aan die diskresie van die hof oorgelaat word. Die feit dat die spesifieke woord 'jeug' wel deur die Wet gebruik word, is 'n aanduiding dat daar waarskynlik wel 'n sekere differensiasie in die benadering en behandeling van 'n minderjarige en 'n volwasse oortreder is. Daar is geen voorsiening gemaak ten opsigte van die duur van so 'n tydperk van vrystelling op eie verantwoordelikheid nie. Daar word derhalwe veronderstel ook in hierdie saak die beslissing aan die diskresie van die hof oorgelaat word.

Hierdie wet bepaal in Artikel 5 dat die omstandighede en die karakter van die oortreder by vonnisoplegging in aanmerking geneem moet word en kan dit slegs deur middel van 'n voorvonnis-evaluering plaasvind. Hiervolgens was daar na 'n gepaste vonnis vir oortreders gesoek terwyl wetenskaplike behandeling van die oortreder toe alreeds bo straf gestel is. Artikel 5 van hierdie Wet maak voorsiening dat enige hoër hof voor wie 'n oortreder verskyn enige landdros of polisiebeampte kan gelas om sodanige navrae oor die karakter, voorgeskiedenis óf omstandighede van die oortreder te doen as wat die hof geskik mag ag, en om sodanige inligting aan die hof te verstrek.

Op daardie stadium was geen voorsiening gemaak vir die aanstelling van proefbeampes nie, en landdroste en polisiebeampes is versoek om inligting vir die howe in te samel om hulle in staat te stel om te besluit op die beste metode om met oortreders te handel. Dit wil voorkom of daar wel aan beter behandeling, en nie net aan straf, gedink is nie; maar eers nadat die Wet op Gevangenis en Verbetergestichten, No. 13 van 1911, op 1 Oktober 1911 van krag geword het, het die klem sterker op behandeling begin val.

### **6.3.2 Wet op Gevangenis en Verbetergestichten, No. 13 van 1911**

Die Wet op Gevangenis en Verbeteringstichten, Wet No. 13 van 1911, was die eerste wet wat vir die aanstelling van proefbeampes en hulle besoldiging uit openbare fondse voorsiening gemaak het. Hierdie Wet was ook die eerste wat voorsiening gemaak het vir die instelling of goedkeuring van "boerderrikkolonies, werkkolonies, toevluchten of reddingshuizen" en soortgelyke inrigtings waarheen bandiete óf gevangenes van goeie gedrag gedurende die latere stadia van hulle vonnis, terwyl hulle vir algehele vrystelling kwalifiseer, op proef verwys kon word, óf waarheen rondlopers gestuur kon word om gewoontes van vlyt en arbeidsaamheid aan te leer.

Die regulasies wat ingevolge artikel 88 van Wet No. 13 van 1911 opgestel is, het bepaal dat waar 'n gevangene op proef vrygestel is, dit gewoonlik 'n voorwaarde vir vrystelling sal wees dat hy gedurende die tydperk van vrystelling op proef onder die sorg en toesig van 'n proefbeampte geplaas word. Hierdie regulasies het ook bepaal dat 'n gevangene, wat op proef vrygestel en onder die sorg óf toesig van 'n proef-



beampte geplaas is, gedurende die tydperk van proef sodanige van die volgende reëls en voorwaardes, óf enige ander reëls en voorwaardes wat vasgestel is deur die Goewerneur-generaal óf deur die Minister van Justisie op aanbeveling van 'n Raad aangestel ingevolge Wet No. 13 van 1911, of wat op die Minister se eie voorstel vir die gevalle wat onder Gevangenisregulasie 506 ressorteer, vasgestel mag word, sal volg en nakom.

Kort hierna volg die Kriminele Rechtpleging Wet (no. 40 van 1914). Innovasie is te bespeur toe hierdie wette in 1917 herroep is en vervang word deur die Kriminele Prosedure en Bewyslewering Wet (No. 31 van 1917). Hierdie vroeëre wetgewing getuig van insig in die moontlikhede van die waarde en betekenis van proefdienste, terwyl daar ook besef is dat hierdie dienste sal stagneer indien dit nie deur geskikte proefbeamptes hanteer en geadministreer word nie.

Dit is egter nie net ten opsigte van die volwasse oortreder dat 'n proefdiensstelsel reeds in hierdie vroeëre jare ontwerp is nie. Die taak en funksie van proefbeamptes ten opsigte van die kind en jeugdige word reeds in die *Infant Life Protection Act* van 1907 uitgespel. Hierdie Wet word later vervang deur die *Children's Protection Act* van 1913. Dit was eers in 1937 toe hierdie Wet herroep is en vervang word met die Kinderwet (No. 31 van 1937). Hierdie Kinderwet bly op die Wetboek vir 23 jaar en word in 1960 vervang deur Wet No. 33 van 1960 - 'n Wet wat in die Westerse wêreld beskou word as een van die knapstes in belang van kinders en jeugdiges wat nog die lig gesien het.

Die taak en funksie van die kinder- en jeughof en die rol van die proefbeampte in hierdie verband is sinvol en duidelik opgeteken (Van der Merwe 1975:112-113).

## **6.4 BEGRIPSOMSKRYWING VAN PROEFDIENSTE**

Ten einde meer duidelik te kry aangaande die betekenis van proefdienste, is dit noodsaaklik om verskeie bestaande definisies in oënskou te neem.

### **6.4.1 Begripsomskrywing (definisies)**

In die Suid-Afrikaanse literatuur bestaan daar nie 'n aanvaarde definisie van proefdienste nie. Die woordeboek vir Maatskaplike Werk omskryf wel die woord proef as 'n vorm van proefplasing ten opsigte van 'n kind, asook proefgeval as 'n kind wat kragtens 'n bevel van die Kinderhof aan proefplasing onderworpe is, maar nie van proefdienste as sodanig nie,

Die begrip 'probation' (proefdienste) is 'n term wat van die Latynse woord '*probare*' afgelei is en beteken dit 'om te toets of te bewys'. Die bedoeling was blykbaar dat proefdienste die uittoets van die oortreder was ten einde te bepaal of hy sy vryheid waardig is sodat hy van sy kant af kan bewys of hy hom by die voorwaardes, soos deur die hof neergelê, kan hou (Jacobs 1976:89) en (Barnes en Teeters 1959:553).

Proefdienste word beskou as 'n maatskaplikewerkdiens aan 'n jeugdige óf volwassene wat op 'n kriminele aanklag teregstaan, óf wat deur 'n hof na skuldigbevinding onder die

toesig van 'n proefbeampte gestel is, óf wat uit 'n gevangenis op parool vrygelaat is. Hiervolgens word twee aspekte beklemtoon: Eerstens sluit proefdienste sowel die jeugdige as die volwassene in, en tweedens staan dit direk in verband met 'n kriminele oortreding begaan deur daardie persoon. Tereg kan gevra word waarom jeugdiges vrygelaat word uit 'n verbeteringskool, aangesien hulle in die eerste plek as gevolg van 'n kriminele oortreding daarheen verwys is. Sodanige jeugdiges is nie tot aanhouding in die verbeteringskool deur straf gevonnissen nie maar op bevel van die hof daarheen verwys (Van den Berg 1974:42) en (Van der Merwe 1975:3).

Proefdienste word deur Cummings as 'n dissiplinêre- en behandelingsmetode beskou. As proefbeamptes versigtig gekies word en die toesighouding intelligent en met begrip uitgevoer word, kan wonderwerke met rehabilitasie vermag word. Uit die oogpunt van moderne howe strewe proefondersoeke om die rehabilitasie van persone wat van misdaad skuldig bevind is te volvoer deur hulle eerder in die gemeenskap terug te plaas tydens 'n toesigtydperk as om hulle in 'n onnatuurlike en té dikwels ongesonde maatskaplike omgewings van tronke en verbeteringskole te stuur (Barnes & Teeters 1959:552-553).

Proefdienste word beskou as 'n kombinasie van beide behandeling en straf. Dit word beskou as 'n wettige rigting en terselfdertyd as 'n behandelingsproses in samehang met gemeenskapsgedrewe opheffing. Die ideaal is dat oortreders leiding en berading ontvang in 'n poging om hulle aanpassing by die vrye gemeenskap te verseker. In

werklikheid is toesig straffend omdat beperkings op die proefgeval geplaas word (Wright & Lewis 1978:242).

Senna en Siegel (1990:488) definieer proefdienste op hul beurt soos volg:

“The philosophy behind probation is that the average offender is not actually a dangerous criminal or a menace to society. Probation provides offenders with the opportunity to prove themselves, gives them a second chance, and allows them to be closely supervised by trained personnel who can help them re-establish proper forms of behaviour in the community”.

Proefdienste word beskou as 'n versagtende maatreël en dit verteenwoordig moontlik ten beste in die algemene leke siening, sowel as dié van die meeste proefbeamptes. Hierdie siening voorsien 'n basiese probleem vir professionele personeel wat probasie as 'n vorm van behandeling beskou. Baie oortreders, veral jeugdiges, dink egter dat hulle dade ongelukkige foute is en terwyl dit moontlik verklaarbaar is, is hulle uiteindelijke keuses tussen reg en verkeerd, keuses waarvan die oortreders meen hulle in staat is om te beheer. Gevolglik is hulle eie mening dat hul nie 'siekmense' óf noodwendig die produkte van ongewenste omgewings is nie en gevolglik het hulle nie behandeling nodig nie (Carter & Wilkins 1970:41).

Voormelde skrywers beskou proefdienste as 'n administratiewe proses en meen dit is moontlik dat die vroeëre idees oor verbetering en rehabilitasie wat aan proefdienste

gekoppel is, 'n reaksie is op die verskillende misbruike wat met tronkstraf vir kinders geassosieer word. As gevolg daarvan is baie sentiment aanvanklik aan die idee van toesig geheg. Hierdie sentiment saam met die doelwit van verbetering óf rehabilitasie, vorm die kern van die opvatting van proefdienste as 'n administratiewe werkwyse. Wesenlik is proefdienste onder hierdie opvatting die inwerkingstelling van konkrete maatreëls om die oortreder te help om uit verdere moeilikheid te bly (Carter & Wilkins, 1970:41).

Labuschagne in Van der Merwe (1975:3) meen op sy beurt dat probasie kan omskryf word as 'n stelsel waardeur die vonnis van 'n misdadiger opgeskort word en hy toegelaat word om in die gemeenskap te bly, onderhewig aan beheer deur die hof en onder toesig en leiding van 'n proefbeampte. Die basiese element van probasie is volgens genoemde skrywe -

- opskorting van 'n vonnis
- 'n proeftydperk vir die oortreder in die gemeenskap
- die oortreder se eerbiediging van die reg en sy voldoening aan die voorwaardes deur die hof gestel en toesig oor die oortreder deur 'n proefbeampte.

Hiervolgens word proefdienste beskou as 'n vorm van maatskaplike werk en kom ter sprake wanneer 'n oortreder (jeugdige of volwassene) deur 'n bevoegde hof aan 'n misdaad skuldig bevind is, en die hof, by wyse van sorgvuldige keuring, deur middel van 'n deurtastende voorvonnisondersoek, mag besluit om die straf wat die oortreder

moes ontvang, onderworpe aan sekere voorwaardes, vir 'n bepaalde termyn uit te stel óf op te kort en die oortreder onder die beheer van die hof, maar met die oog op behandeling, onder toesig van 'n proefbeampte te plaas (Van der Merwe 1975:3)

Dit blyk asof die begrip proefdienste uit meer as net een aktiwiteit of funksie omskryf kan word, te wete: die voorvonnisevaluering. Hiervolgens is proefdienste slegs van toepassing op kriminele oortreders, jeugdiges sowel as volwassenes en is dit ten nouste gekoppel aan die Kriminele hof en die Wet.

## **6.5 STATUTÊRE GRONDSLAG TEN OPSIGTE VAN DIE WET OP PROEFDIENSTE NO. 116 VAN 1991 [soos gewysig deur Wysigingswet op Gesondheids- en Welsynsaangeleenthede, No. 118 van 1993. Wysigingswet op Welsynswette, No. 106 van 1996]**

### **6.5.1 Wetgewende ontwikkeling in Suid-Afrika**

Die Wet op Proefdienste is op 27 Junie 1991 goedgekeur en maak voorsiening vir die instelling en uitvoering van programme gerig op die bekamping van misdaad; vir hulpverlening aan en behandeling van sekere persone wat by misdaad betrokke is, en vir aangeleenthede wat daarmee in verband staan.

Ingevolge Artikel 1 beteken die woordskrywing, in hierdie Wet die volgende:

**gemagtigde proefbeampte** - 'n proefbeampte wat deur die Minister gemagtig of gelas is om die een of ander funksie te verrig wat kragtens hierdie Wet aan 'n gemagtigde proefbeampte opgedra word.

**komitee** - 'n voorvonnis-evalueringskomitee kragtens artikel 5 ingestel.

**proefbeampte** - iemand wat voldoen aan die voorgeskrewe vereistes en wat kragtens artikel 2 aangestel is.

**proefgeval** - iemand wat uit hoofde van die bepalings van die een of ander wet onder toesig van 'n proefbeampte geplaas is.

**toesig** - toesig oor iemand deur 'n proefbeampte uit hoofde van die bepalings van die een of ander wet.

**voorligtingsklas** - 'n voorligtingsklas kragtens artikel 8 ingestel.

**vrywilliger** - iemand wat kragtens artikel 9 aangestel is.

Artikel 3 handel oor programme ter bekampning van misdaad en vir lewering van proef-dienste en bepaal dat die Minister kan ten opsigte van verskillende kategorieë persone, programme instel of laat instel wat gerig is op -

- die voorkoming van misdaad en die verrigting van gemeenskapdiens
- voorligting aan, en behandeling van oortreders en ander persone en die versorging en behandeling van die slagoffers van misdaad

- die waarneming en behandeling van, en toesig oor persone, wat uit 'n gevangenis of uit 'n verbeteringskool vrygelaat is, en wat proefgevalle of ingevolge die een of ander wet in die bewaring van 'n persoon geplaas is
- hulpverlening aan die gesinne van persone wat in 'n gevangenis of verbeteringskool aangehou word en die stigting, finansiering en registrasie van deurgangshuise
- die vergoeding van slagoffers van misdaad en die aanpassing van persone in die gemeenskap en by hul gesinne
- oor die algemeen, aangeleenthede wat uit die Minister ter bekamping van misdaad nodig of dienstig ag.

Artikel 3A handel oor die behandeling van proefgevalle. Enige proefvoorwaarde wat deur die hof opgelê is, kan die Direkteur-generaal verdere voorwaardes bepaal en opla wat ten opsigte van 'n proefgeval as deel van sy proefvoorwaardes geld. Die deelname van 'n rehabilitasie- of ander program word bepaal ingevolge of voorgeskryf kragtens artikel 84(1) van die Wet op Korrektiewe Dienste, 1959 (Wet No. 8 van 1959).

'n Proefgeval wat veronreg voel deur die oplegging van 'n verdere voorwaarde kan skriftelik teen die oplegging van sodanige voorwaarde by die Minister beswaar aanteken. Die Minister kan, na die oorweging van 'n beswaar bedoel in subartikel (4)



en die verdere inligting wat hy na goeë dinge mag inwin, die betrokke voorwaarde ophef of wysig, of daardie voorwaarde deur 'n ander voorwaarde vervang.

Artikels 5 en 6 handel oor die instelling, samestelling en werksaamhede van voorvonnisevalueringskomitees wat deur die Minister ingestel word om proefbeampies te adviseer oor aanbevelings wat by die hof ingedien word. Hierdie komitees word volledig in paragraaf 6.6.4 bespreek.

Die Minister kan voorvonnisevalueringskomitees saamstel ten einde proefbeampies te adviseer oor aanbevelings aan 'n hof aangaande moontlik maniere waarop gehandel kan word met iemand wat sy vonnis afwag. Die samestelling van die komitee is soos volg:

- 'n Komitee bestaan uit minstens drie en hoogstens vyf lede
- 'n lid van die komitee word deur 'n gemagtigde proefbeampte aangestel op die voorwaardes en vir die tydperk wat bepaal is
- een lid word as voorsitter aangewys
- 'n amptenaar van die welsynsdepartement wys 'n persoon aan om die administratiewe pligte te behartig
- die gemagtigde proefbeampte kan 'n komiteelid aanstel in die plek van een wat gesterf of bedank het of wie se ampstermyn verstryk het

- 'n lid wie se ampstermyn verstryk het, kan heraangestel word en die Minister kan die komitee ontbind. Hierdie Komitee vergader op tye en plekke soos deur die gemagtigde proefbeampte bepaal is
- Die kworum vir en die prosedure op vergaderings van 'n komitee is soos voorgeskryf.

In Artikel 8 word die instelling, samestelling, werksaamhede en ontbinding van voorligtingsklasse uiteengesit. Die klasse is om voorligting aan persone met afwykende- en misdadige gedrag te gee. 'n Proefbeampte kan ander persone toelaat om 'n voorligtingsklas by te woon, indien so 'n persoon daarby sal baat.

Afsonderlike voorligtingsklasse kan ingestel word ten opsigte van verskillende kategorieë persone of verskillende soorte misdade of soorte afwykende gedrag. Die samestelling en werkswyse van voorligtingsklasse is soos voorgeskryf en die Minister kan enige tyd 'n voorligtingsklas ontbind.

In Artikel 10 word die identifikasie van vrywilligers bepaal en hiervolgens oefen 'n vrywilliger nie 'n bevoegdheid uit of verrig nie 'n plig nie tensy hy in besit van sy aanstellingsertifikaat is. Hy toon sy aanstellingsertifikaat op versoek van enige persoon wat 'n wesenlike belang by die betrokke program het.

Artikel 15 handel oor die aanspreeklikheid vir vermoënskade voortspruitend uit verrigting van diens deur vrywilligers. Subartikel (3) handel oor die vermoënskade wat

op 'n vrywilliger verhaal kan word uit hoofde van 'n onregmatige daad deur hom gepleeg by die verrigting van sy werksaamhede ingevolge hierdie Wet.

Subartikel (1) word nie uitgelê as sou dit die Staat belet om skadeloosstelling teen sy aanspreeklikheid ingevolge genoemde subartikel by wyse van versekering of andersins te verkry nie. Ingevolge subartikel (1) kan vermoënskade van die Staat verhaal word en verminder met die bedrag wat die benadeelde op iemand anders as die vrywilliger sou kon verhaal op grond van dieselfde eisoorsaak.

Indien iemand as gevolg van verrigting van diens deur 'n vrywilliger ingevolge hierdie Wet vermoënskade gely het wat nie ingevolge subartikel (1) op die Staat verhaal kan word nie, kan die Direkteur-generaal die bedrag wat hy redelik ag, met die instemming van die Departement van Staatsbesteding, *ex gratia* aan daardie persoon betaal.

In Artikel 21 van hierdie Wet handel oor die Herroeping van Wet 98 van 1986. Die Wet op Proefdienste (Volksraad), 1986, word hierby herroep.

### **6.5.2 Uitbreiding na vonnisopsies**

Na aanleiding van ontwikkeling wat op die Krugel-verslag rakende gemeenskapsdiensvonnisgevolg het en in besonder die daarstelling van die Wet op Proefdienste, 1986 (Wet 98 van 1986), het die vraag na verdere strafvorme soos proef en ondertoesigstelling laat ontstaan. Die Minister van Justisie en van Korrektiewe Dienste het gevolglik die werkgroep: Proefdienste en Ondertoesigstelling onder voorsitterskap

van Streekhofpresident Mnr W F Krugel aangestel. Die opdrag van hierdie Werkgroep was om ondersoek in te stel na en verslag te doen oor die lewensvatbaarheid en uitvoerbaarheid van ondertoetsigstelling as verdere strafopsie en die beskikbaarheid van proefdienste ten einde ondertoetsigstelling 'n lewensvatbare strafopsie te maak.

Gedurende 1990 het die Minister van Justisie en van Korrektiewe Dienste asook senior amptenare van die Departement van Justisie en Korrektiewe Dienste oorsese besoek ten einde, onder andere, ondersoek in te stel na die wyse waarop ondertoetsigstelling (probation) in daardie lande hanteer en toegepas word. Daar is gevind dat die soeke na 'n ander stafvorm wêreldwyd plaasvind en dit het gelei tot 'n internasionale beweging na 'gemeenskapsgebaseerde vonnisse'. Die tenuitvoering van so 'n vonnis vind sy basis in die gemeenskap. Dit behels die oortreder oor 'n tydperk onderworpe gestel word aan verskeie programme, byvoorbeeld gemeenskapsdiens, korrektiewe toesig en opleiding. Dit gee egter terselfdertyd vir die oortreder die geleentheid om sy gevoel van eie waarde te verhoog deurdat hy iets positiefs vir die gemeenskap kan doen, sy werk kan voortsit en sy familiebande kan versterk. Dit het die uitwerking dat oortreders ekonomies produktief bly en sodoende word die ideaal van koste-effektiwiteit en bekostigbaarheid in die regspleging bevorder. Die primêre doelwit van hierdie tipe vonnisse is egter die oortreder behou daagliks kontak met die gemeenskap en wetsgehoorsame burgers en hy word nie deur geharde misdadigers gekontamineer word nie en die gemeenskapsbetrokkenheid word terselfdertyd verseker.

Die Regering se uitgangspunt is dat howe die wydste moontlike diskresie ten opsigte van straf moet hê. Die Wetgewer moet daarvan verseker wees dat howe, wat straftoemeting betref, in voeling bly met die gemeenskap asook met die internasionale tendense op penologiese gebied. Dit geld egter nie alleen ten opsigte van die na-vonnis-fase nie. Alternatiewe gemeenskapgebaseerde maatreëls kan deur die vervolging by die voor-vonnis-fase aangewend word ten einde oortreders, wat minder ernstige oortredings begaan het, uit howe hou deur hulle aan 'n program van korrektiewe toesig te laat onderwerp. Dieselfde korrektiewe toesig programme wat vir oortreders in 'n na-vonnis-fase gebruik word, kan ten aansien van oortreders by 'n voor-vonnis-fase aangewend word.

Ten einde voormelde doelwitte te bereik, is dit noodsaaklik om die Strafproseswet, 1977 en die Wet op Gevangenis, 59, te wysig asook wetgewing van maatskaplike welsynowerhede wat met die aangeleentheid verband hou, in lyn met die beoogde voorstelle te bring (Witskrif 1991:21-22).

## **6.6 DIE ROL VAN DIE PROEFBEAMPTE**

Die proefbeampte speel 'n belangrike rol in die strafregspiegingsstelsel. Die geldigheid en betroubaarheid van gegewens wat deur 'n proefbeampte as 'n primêre bron ingesamel en verwerk word, is besonder belangrik vir howe. Regsamptenare wat belas is met die oplegging van vonnis word deur proefbeamptes ondersteun in hul poging om 'n objektiewe, rasonale, effektiewe en paslike vonnis vir die oortreder te vind.

### 6.6.1 Begripsomskrywings

Die term 'proefbeampte' word beskryf as 'n geregistreerde maatskaplike werker wat professionele en deskundige diens lewer ten opsigte van predisponerende faktore met betrekking tot die karakter en omgewing van oortreders asook die gepaardgaande behandeling (Prinsloo 1991:104).

Hiemstra (1987:658), Kriegler (1993:714) en Sonnekus (1993:166) noem dat 'n proefbeampte is 'n beampte wat kragtens artikel 58 van die Kinderwet 33 van 1960 aangestel is. 'n Voorvereiste daarvan is 'n voorvonnisevaluering bestaande uit 'n voorvonnisevalueringsverslag en -ondersoek wat die oorsake van die oortreder se gedrag blootlê. Daar word gestreef na 'n vertrouwensverhouding en die aktiewe medewerking van die oortreder. 'n Behandelingsprogram word in samewerking met die proefgeval voorberei, en waar moontlik met sy ouers, die skool of die werkgever. Reëlins word getref vir besoeke tuis en by die werkplek. Die proefbeampte probeer om beter woningstoestande, werkgeleenhede en maatskaplike omgang te bewerkstelling, en probeer om die oortreder se gesindheid teenoor die samelewing ten goede te beïnvloed. Die tydperk wat die proefgeval onder toesig moet bly of in 'n inrigting moet bly, word in artikel 291 bepaal. Wanneer hy 'n aanpassing in die gemeenskap bereik het, is dit wenslik dat 'n finale voorvonnisevalueringsverslag aan die hof voorgelê en 'n aanbeveling met betrekking tot vroeëre beëindiging van die proeftydperk gedoen word.

Hierdie skrywers berig verder dit is onreëlmstig om 'n proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag aan te hoor voor skuldigbevinding. In *S v Mdukazi* 1972 4 SA 256 (NK) is 'n evalueringsverslag voorgelê wat ongunstige besonderhede omtrent die beskuldigde se lewenswandel bevat het, waaronder ook vorige veroordelings. Hy is daarna na 'n verbeteringskool verwys. Aangesien dit duidelik was hy 'n sorgbehoewende kind is, is die geval na die landdros teruggestuur om hom in staat te stel om die beskuldigde na 'n Kinderhof te verwys kragtens die artikel wat nou 254 is.

#### **6.6.2 Die Wet op Proefdienste, Wet No. 116 van 1991**

Ingevolge Artikel 2 van bogemelde wet bepaal die aanstelling van proefbeamptes die volgende:

- Die Minister kan soveel persone wat hy nodig ag as proefbeamptes aanstel om die bevoegdheid uit te oefen en die pligte te verrig wat by of kragtens hierdie Wet of enige ander wet aan 'n proefbeampte verleen of opgedra word en is 'n proefbeampte 'n beampte van elke hof ingestel kragtens die Wet op Landdroshof, 1944 (Wet No. 32 van 1944)
- Iemand wat kragtens die Kinderwet, 1960 (Wet No. 33 van 1960), of die Wet op Proefdienste (Volksraad), 1986 (Wet No. 98 van 1986), as 'n proefbeampte aangestel is, word geag as 'n proefbeampte kragtens hierdie Wet aangestel te wees. [Subartikel (3) vervang deur artikel 12 van Wet No. 118 van 1993]

- Die vereistes waaraan persone moet voldoen om as 'n proefbeampte aangestel te word, word sos volg voorgeskryf
- \* Die Minister kan proefbeamptes in verskillende kategorieë indeel en verskillende regulasies kan ten opsigte van verskillende kategorieë proefbeamptes uitgevaardig word.

Artikel 4 handel oor die bevoegdheid en pligte van proefbeamptes en bepaal die volgende:

- die instel van ondersoek na die omstandighede van 'n beskuldigde met die doel om aan die hof verslag te doen oor sy behandeling en kommittering na 'n inrigting, asook hulpverlening aan sy gesin
- hulpverlening aan 'n proefgeval met die nakoming van proefvoorwaardes ten einde sy maatskaplike funksionering te verbeter en onmiddellike rapportering aan die hof of aan die Kommissaris wanneer 'n proefgeval sy proefvoorwaardes op enige wyse nie nakom nie of op enige wyse daarvan afwyk
- rapportering aan die hof of die Kommissaris, op die wyse en tyd wat die hof of die Kommissaris bepaal, oor die vordering van, die toesig oor, en die nakoming van die betrokke proefvoorwaardes deur 'n proefgeval



- beplanning en uitvoering van programme bedoel in artikel 3 in die algerneen of ten opsigte van bepaalde persone; die werwing van indiensopleiding van vrywilligers; die regulering van hul werksaamhede; bestuur van kommitees en die bedryf van voorligtingsklasse
- iemand wat 'n proefbeampte of 'n vrywilliger by die uitoefening van sy bevoegdhede of verrigting van sy pligte of werksaamhede dwarsboom of opsetlik hinder of belemmer, is aan 'n misdryf skuldig.

### **6.6.3 Die rol van die proefbeampte met die opstel en navraag oor voorvonnisevalueringsverslae**

Proefbeamptes vervul 'n belangrike rol in die regspleging met betrekking tot voorvonnisevaluering. Die voorvonnisondersoek en die gepaardgaande verslag aan die hof (voorvonnisevalueringsverslag) is waarskynlik een van die belangrikste funksies van die proefbeampte. In hierdie verband speel die proefbeampte 'n onmisbare rol in die proses van *strafindividualisering*. Individualisering van straf is waarskynlik die vernaamste gevolg van die betrokkenheid van proefbeamptes. Proefbeamptes is eerstens 'n beampte van die hof en is as sulks deel van die administrasie van die regsproses.

Verslagdoening aan die hof is een van die statutêre funksies van die proefbeampte (Wet op Proefdienste, 1986, Wet No. 98 van 1986, artikel 4). [Genoemde Wet is herroep deur Wet op Proefdienste, 1991, Wet No. 116 van 1991].

Artikel 290 van die Strafproseswet, 1977 (Wet No. 51 van 1977), bevat bepalings betreffende die hantering van veroordeelde jeugdiges. Artikel 290(1)(a) bepaal dat iemand, onder die ouderdom van 18 jaar, wat aan 'n misdryf skuldig bevind word aan toesig deur 'n proefbeampte of 'n korrektiewe beampte, onderwerp kan word. 'n Voorvereiste is 'n voorvonnisevalueringsverslag wat die oorsake van die oortreder se gedrag blootlê.

Die proefbeampte speel dus 'n belangrike rol met betrekking tot die opstel en finalisering van 'n voorvonnisevalueringsverslag. 'n Bevoegde hof is gewoonlik betrokke by die *aanvraag* van 'n voorvonnisevalueringsverslag. Die proefbeampte het die belangrike taak van assessering van 'n persoon wat 'n verhoor afwag. Een van die doelwitte van assessering is juis om te bepaal of 'n voorvonnisevalueringsverslag verskaf moet word (Sonnekus 1993:163-166).

#### **6.6.4 Die rol van die voorvonnisevalueringskomitees**

Die voorvonnisevalueringskomitees het ten doel om 'n volledige multi-dissiplinêre voorvonnisevaluering van die verhoorafwagtende óf vonnisafwagtende te onderneem. Deur middel van sodanige evaluasies word beoog om 'n objektiewe totaliteitsbeeld van die persoon te vorm, die proefbeampte oor 'n aanbeveling aan die hof te adviseer en die hof op hierdie wyse met straftoemeting behulpzaam te wees.

Die voorvonnisevalueringskomitee bevorder, onder andere, die volgende:

- lewering van 'n doeltreffende proefdiens
- individualisering van straf
- inter-dissiplinêre samewerking
- die behandeling van oortreders en proefgevalle
- die betrokkenheid van die gemeenskap by proefdienste.

Daar blyk geen *prima facie* verskil tussen voorvonnisevalueringskomitees in terme van die 1986-Wet op Proefdienste en in terme van die 1991-Wet op Proefdienste, te wees nie.

#### **6.6.4.1 Die posisie van die kriminoloog, penoloog of ander gedragswetenskaplikes met betrekking tot voorvonnisevalueringskomitees**

Aangesien voorvonnisevalueringskomitees 'n multi-dissiplinêre voorvonnisevaluering van die verhoorafwagende of vonnisafwagende onderneem, is dit wenslik dat verskeie dissiplines op die komitee verteenwoordig word en lede gewerf word uit verskeie vakrigtings, byvoorbeeld sielkunde, psigiatrie (geneeskunde), kriminologie/penologie, regte, opvoedkunde, en maatskaplike werk. Volgens die Handleiding (Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling s.j.) kan hierdie persone byvoorbeeld verteenwoordigers van die Departement van Justisie, die Suid-Afrikaanse Polisie, 'n plaaslike universiteit, skoolkliniek of welsynsorganisasie wees. Beamptes in diens van

die Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling kan ook as lede aangestel word byvoorbeeld 'n kliniese sielkundige of proefbeampte (Sonnekus 1993:165-169).

Ingevolge Artikel 5 van die Wysigingswet op Proefdienste, No. 116 van 1991 bepaal hierdie wet die instelling van voorvonnisevalueringskomitees soos aangetoon in paragraaf 6.5.

#### **6.6.5 Posisie van die Witskrif gedateer 6 Mei 1991 met betrekking tot personeel**

Die Witskrif in Afdeling F, paragraaf 4, maak melding dat personeel aangewend sal word vir korrektiewe toesig dienende lede en offisiere van die Departement van Korrektiewe Dienste sal wees. Die seleksie van personeel wat oor kwalifikasies beskik in die gedragswetenskappe soos Kriminologie, Sielkunde, Maatskaplike Werk en Penologie. Spesiale opleidingskursusse sal ook vir vrywilligers as lede van die Departement ontwerp word.

Dit is opmerklik dat die woorde "korrektiewe beampte" en "proefbeampte" deurlopend in die Strafproseswet, 1977 (Wet No. 51 van 1977) asook die Wet op Korrektiewe Dienste, 1959 (Wet No. 8 van 1959) gebruik word. Dit is ook interessant dat 'proefbeampte' nie in enige van dié wette omskryf word nie. Volgens Hiemstra (1987:658) is 'n proefbeampte 'n beampte wat kragtens artikel 58 van die Kinderwet, 1960 (Wet No. 33 van 1960) aangestel is. Dit is egter jammer die Wetgewer het dit nie nodig geag om 'n 'proefbeampte' te omskryf nie. Dit blyk byvoorbeeld artikel 84 van die

Wet op Korrektiewe Dienste, 1959 (Wet No. 8 van 1959) skep 'n probleem in hierdie verband aangesien dit 'n verwysing na 'toesig deur 'n proefbeampte' bevat.

Die verwysing na 'proefbeampte' in die Wet op Korrektiewe Dienste, 1959 (Wet No. 8 van 1959) asook die Strafproseswet, 1977 (Wet No. 51 van 1977) behoort tans geïnterpreteer te word as synde 'n verwysing na 'n 'proefbeampte' bedoel in artikel 58 van die Kinderwet, (Wet No. 33 van 1960).

'Korrektiewe beampte' word in die Wet op Korrektiewe Dienste, 1959 (Wet No. 8 van 1959) omskryf as ' 'n lid van die Departement bedoel in artikel 2(1) of 'n persoon kragtens artikel 84C(a) aangestel. Ingevolge artikel 2(1) bestaan die Departement uit lede wat as korrektiewe beamptes bekend staan wat -

- as offisiere kragtens artikel 4 aangestel is
- as lede wat nie offisiere is nie, kragtens artikel 8 aangestel is; en
- lede van die reserwemag is ingevolge artikel 9B.

Korrektiewe beampte omvat, soos reeds omskryf, ook persone wat kragtens artikel 84C(a) van bogenoemde Wet aangestel is. Dit blyk egter 'n fout te wees aangesien dit duidelik 84C(1)(a) moes gewees het. Artikel 84C(1)(a) verwys na persone wat as tydelike korrektiewe beamptes ten opsigte van toesiggevalle optree.

Die persoon waarna in die Witskrif verwys word slaan dus oënskynlik op offisiere bedoel in artikel 2(1)(a) en aangestel ingevolge artikel 4 en lede bedoel in artikel 2(1)(b) en aangestel ingevolge artikel 8 van die Wet op Korrektiewe Dienste, 1959 . 'n Ontleding van die Wet op Korrektiewe Dienste, 1959 (Wet No. 8 van 1959) toon dat die Kommissaris van Korrektiewe Dienste 'n toesiggeval ook aan toesig deur 'n *proef-beampte* kan onderwerp (artikel 84 van die Wet op Korrektiewe Dienste, 1959, (Wet No. 8 van 1959) (Sonnekus 1993:157 & 159-161).

## 6.7 SAMEVATTING

Uit die voormelde bespreking het die ondersoeker die ontstaan en historiese ontwikkeling van proefdienste in Amerika sowel as in Suid-Afrika benadruk en is hierdeur 'n penologiese insiggewende waardering van proefdienste gevorm.

Dit het duidelik geword proefdienste nie in isolasie ontwikkel en gelewer kan word nie en dat proefdienste 'n wyer invloed het as net die misdadiger met ander woorde die Wet stel dit trouens duidelik dat gemeenskappe ook betrek word. In hierdie verband word daarop gewys dat voorvonnisondersoeke en toesighouding meer op diagnose, evaluering en behandeling van die oortreder en deur professionele spanne gefokus word ten einde die voorvonnisevalueringsproses suksesvol te laat plaasvind. Deur middel van hierdie werkwyse word verseker dat vir elke oortreder, wat vir proefdienste kwalifiseer, 'n objektiewe beeld saamgestel word. Howe word geadviseer oor die beste

beskikkingsmoontlikhede en verseker deur middel van die voorvonnissevaluering, proefgevalle maksimale hulp en behandeling ontvang.

Die inwerkingtreding van die Wysigingswet op Proefdienste, 1991 (Wet No. 116 van 1991) maak dit moontlik vir die instelling en uitvoering van programme en is gerig op die bekamping van misdaad, hulpverlening aan en behandeling van proefgevalle; die instelling van voorvonnis-evalueringskomitees en die aanstelling van proefbeamptes is uiters noodsaaklik en geld vir die assessering van die oortreder sowel as vir die gemeenskap.

Proefbeamptes speel met ander woorde 'n kardinale rol in die juridiese proses; die wyse waarop hy byvoorbeeld sy status in hierdie verband behou is bevorderlik deurdat hy sy professionele integriteit handhaaf en kwalitatiewe diens lewer wat vir howe sowel as die gemeenskap aanvaarbaar is.

## HOOFSTUK 7

### REHABILITASIE OF HERVORMING VAN DIE OORTREDER

#### 7.1 INLEIDING

Wanneer 'n persoon 'n misdaad pleeg tree hy strydig met die norme en wette wat deur die gemeenskap daargestel is vir die ordelike en veilige voortbestaan van sy lede, op. So 'n persoon is 'n gevaar of las vir die gemeenskap waarin hy lewe. Aangesien die staat deur die gemeenskap aangestel is om orde, rus en vrede te handhaaf, verwag die gemeenskap die staat teen so 'n persoon sal optree. Dit bring mee dat die oortredende persoon, as straf vir sy oortreding, dikwels uit die gemeenskap verwyder word deur sy vryheid vir 'n bepaalde tyd aan bande te lê. In die praktyk beteken dit gevangenissetting.

Verwydering en aanhouding van 'n oortreder op hierdie wyse bied in die meeste gevalle slegs tydelike beskerming aan die gemeenskap, want met geringe uitsonderings keer die meeste gevangenes een óf ander tyd terug na die gemeenskap. Om die gemeenskap doeltreffender te beskerm, behoort meer gedoen te word as blote aanhouding in die gevangenis, aangesien laasgenoemde op sigself geen verbetering óf verandering by die oortreder waarborg nie.



Die belangrikste aspek van die aanhef van die Wysigingswet op Aangeleenthede rakende Korrektiewe Dienste en Toesig 122 van 1991 is die klemverskuiving vanaf gevangenisstraf na hervorming en het die rehabilitasie van oortreders aandag geniet. Die Wet op Korrektiewe Dienste, artikel 2(2)(b) het reeds sedert 1959 die wens uitgespreek dat die gevangenisdiens sal werk om, sover doenlik, sodanige behandeling op veroordeelde gevangenes toe te pas as wat tot hul verbetering en rehabilitasie mag lei.

Behalwe die veilige bewaring van oortreders, dra die gemeenskap by tot die uiters belangrike taak, naamlik die behandeling van die gevangene wat tot sy verbetering en rehabilitasie sal lei; die gevangene na sy vrylating nie weer in misdaad sal verval nie en gevolglik nie meer 'n las óf gevaar vir die gemeenskap sal wees nie.

Ondersoekers verskil in hul opvatting oor presies wat rehabilitasie is en wat dit behels. Afhangend van wat beoog word, kan verskillende doelwitte aan rehabilitasie gestel word en die belangrikste aspekte daarvan word in hierdie hoofstuk bespreek. Terselfdertyd word die verband tussen rehabilitasie en voorvonnis-evaluering in oënskou geneem.

## **7.2 AGTERGROND TEN OPSIGTE VAN REHABILITASIE**

### **7.2.1 Konsep van gevangesetting**

Gevangesetting, soos dit vandag bekend staan, as 'n strafmaatreël, is 'n betreklike moderne verskynsel. Alhoewel reeds eeue gelede gevangenis bestaan het, het

sulke inrigtings slegs gedien om persone te huisves wat tot die galleie of tot harde arbeid in die ertsmyne gevonnis is. Die fokus van die straf was nie soseer op gevangesetting nie, maar op harde arbeid. Die konsep van gevangesetting as strafsanksie het sy oorsprong in die hervormingsbeweging van die Kwakers in die 18de eeu gehad, wat geskok was deur die wrede wyse waarop misdadigers behandel is, en hulle het aan die hand gedoen dat inrigtings gebou word waar misdadigers aangehou kan word. Sodoende sou die samelewing beskerm word en terselfdertyd sou die booswig baie tyd hê om te berou oor sy sondes.

Die 'kiem' van die konsep 'rehabilitasie' het in die eerste moderne gevangenis, die *Jail Walnut Street* wat in 1790 in Philadelphia, in die VSA as gevolg van betoë van die Kwakers opgerig is. Binne enkele dekades het die gevangenis - as 'n strafinrigting - oor die hele wêreld versprei. Dit het geblyk om die ideale antwoord te wees - die wondermiddel teen die misdaadprobleem. Dit het gelyk na 'n eenvoudige en doeltreffende manier om met misdadigers af te handel. Die samelewing is beskerm en die misdadiger het vir sy misdaad geboet deurdat hy sy vryheid verloor het.

Die gevangenis het egter nie die vorm aangeneem wat die Kwakers in gedagte gehad het nie. Dit was 'n goeie bedoeling wat van die begin af verkeerd geloop het. Soos Jack Waugh daaroor skryf "For almost immediately the prison ideal turned sour. Prisons became high-walled isolation wards where men were not only confined, but brutalised and dehumanised. They became simply cages for society's human cast-offs".

Die onmenslike toestande in gevangenis se het heelwat weerstand uitgelok, en vir die volgende eeu of wat - van die vroeë 1800's tot die middel van hierdie eeu - het hervormers betoog vir die verbetering van die toestande in gevangenis se. Deur die jare heen het toestande geleidelik verbeter. Die kettings en voetboeie het verdwyn, so ook het die reël van absolute stilte en kaal geskeerde koppe. Die dieet het verbeter en marteling het feitlik in alle Westerse lande iets van die verlede geword. Meer onlangs het die massiewe grou geboue plek gemaak vir kleiner en aantrekliker inrigtings. Inderdaad het die toestande so verbeter dat sommige strafsugtinge persone nou kla dat gevangenis se 'vyfster-hotelle' geword het.

Die basiese elemente van gevangensetting het vir baie jare wesenlik dieselfde gebly. Gevangenes word hul vryheid en hul burgerskap ontnem, hul bewegings word drasties ingekort, en alle aspekte van hul daaglikse bestaan word streng gekontroleer. Hulle materiële besittings word hul ontnem, asook hul normale maatskaplike verwantskappe. Boonop verloor die gevangene - dikwels vir baie jare - die moontlikheid van heteroseksuele verhoudings, asook (tot 'n groot mate) sy outonomie - dit wil sê die moontlikheid van selfstandige besluite. In werklikheid word hy gedwing om in 'n erg beknopte, kunsmatige gemeenskap te lewe vir die duur van sy vonnis. Sykes verwys na die ondervinding as die *pains of imprisonment* - nie so seer liggaamlike pyne nie, maar eerder 'geestelike pyne'.

'n Moeilike vraag soos die volgende ontstaan: Is dit moontlik om 'n persoon onder sulke omstandighede te rehabiliteer? - 'n eenvoudige antwoord is omdat mense

grootliks van mekaar verskil en verskillend op dieselfde ondervinding reageer. Wanneer oortreders in die gevangenis beland, bring elk sy eie persoonlikheid, sy sielkundige en emosionele probleme en lewensondervindinge voor gevangesetting, saam met hom (Graser 1972:32-33).

### **7.2.2 Algemene agtergrond**

By die oorweging van 'n vonnis en waar strafindividualisasie ter sprake kom, beskik die hof soms oor onvoldoende inligting betreffende die oortreder, sy agtergrond en sosiale omstandighede rondom sy verval in misdaad. Wanneer die bestaan, geskiktheid en benutting van hulpbronne in die gemeenskap aan die orde is, bly byvoorbeeld die bepaling van voorwaardes van opskorting en raak die probleem van beskikbare inligting des te groter. Die kennisbehoefte kan herlei word na die rehabilitasie-ideaal - 'n benadering tot die oortreder wat ook in vonnisoplegging neerslag vind.

Die riglyne van die rehabilitasie-ideaal berus op die positivistiese aanname dat met genoeg wetenskaplike geverifieerde kennis in verband met die oortreder, die hof in staat sal wees om 'n 'ideale' vonnis op te lê en die oortreder se kanse op terugval in misdaad aansienlik sal laat afneem. Vir kennis in verband met die oortreder is die hof in 'n groot mate aangewese op voorvonnissevaluering bestaande uit onder meer 'n voorvonnissevalueringsverslag. Die inhoud van die evalueringsverslag, sowel as aanbevelings wat met die vonnis verband hou, berug dikwels op 'n sterk geloof in rehabilitasie en gedragsverandering. Die aanbevelings spruit voort uit die diagnostiese karakter van die voorvonnisondersoek, en die diagnose word gerugsteun deur 'n

oënskynlike neutraliteit en objektiwiteit wat die ondersoekers (proefbeampes) in staat stel om 'n prognose te visualiseer en geïndividualiseerde behandeling binne straf-raamwerk aan te beveel. Soms gebeur dit dat gevalle na 'n assesseringseenheid of multi-dissiplinêre paneel verwys word vir die advies aan die proefbeampte ten opsigte van sy aanbeveling aan die hof oor 'n gepaste vonnis (Neser 1986:65-55).

Dit is 'n aanvaarde feit dat die gemeenskap en die slagoffer van die misdaad by strafoplegging oorweeg moet word, maar so ook verdien die belange van die oortreder oorweging - die oortreder is immers 'n mens, 'n medemens en 'n onlosmaaklike deel van die gemeenskapswerklikheid. 'n Verskynsel wat hiermee verband hou, is dat daar in die regspraak deur die eeue heen te veel klem gelê is op die misdaad en gepaardgaande oorwegings, en te min aan die oortreder met sy persoonlikheidsprobleme en omstandighede gegee is.

Die geskiedenis leer dat straf in straftoemeting terwille van die regverdigheidsideaal, bepaal is deur die erns van die misdaad. Die oorweging was die leed van straf moet in ooreenstemming wees met die leed deur die misdaad veroorsaak - 'n oorbe-klemtoning van die vergeldingsoogmerk. Aangesien leed 'n onmeetbare grootheid is, het die probleem ontstaan om 'n objektiewe maatstaf te vind waarmee die leed wat deur misdaad veroorsaak is, gemeet kan word. Behalwe ander implikasies het hierdie benadering in straftoemeting daartoe gelei dat die oortreder en sy rehabilitasie nie die nodige aandag in straf geniet het nie. Dit het aanleiding gegee tot 'n sogenaamde onmenslikheid in straf en as gevolg hiervan het straf 'n groot deel van sy waarde

verloor. Hoewel regverdigheid en konsekwentheid 'n belangrike oorweging in straf is en moet bly, behoort die primêre doel van straf veel eerder die bestryding en voorkoming van misdaad te wees (Neser 1980:125-126).

'n Amerikaanse Regter het by die *Harvard Law Review* die volgende beginsel in verband met straf vermeld:

"Another nearly universal principle applicable to criminal sentences is equality of treatment. Despite the 'prevalent modern philosophy of penology that the punishment should fit the offender and not merely the crime', the sentencing judge is not the precise equivalent of a doctor giving an individual a medical prescription appropriate to an unique personality. Offenders of the same general type should be treated alike at least in the same community. One reason is grounded on a strictly scientific consideration emphasized by Morris R Cohen: "We are apt to have more reliable knowledge about classes than about individuals'. But a deeper ethical consideration is embedded in an Alexandrian metaphor, 'equality is the mother of justice'. With this test in mind, I submit that if in the district in which a judge sits his fellow judges have established an insist on following a pattern for dealing with offenders of a particular type, it is his responsibility either to get them to change or to come close to their standard" (Midgley, Steyn & Graser 1975:150).

Volgens Robin & Anson (1990:348) beteken rehabilitasie die volgende "the effort to change an offender from a law-abider and a useful member of society through threatment". Deur die behandelingsproses word gepoog om die oortreder se houding, waardes, persoonlikheid en bekwaamhede verenigbaar te maak met die wetlike norme en verwagtinge van die gemeenskap.

In aansluiting hierby noem Hogath (1971:3-4) die volgende betreffende rehabilitasie "Some people would argue that the rehabilitation of convicted offenders is the best method of preventing crime". Hy gaan verder deur te sê:

"At the same time, it is widely recognized that the prevention and control of crime should be achieved with minimum interference in the liberty of the subject. The *rehabilitative ideal* can often be in contradiction with this value. The public demands a fait and even-handed administration of justice. This means that the courts may feel obliged to ensure that the sanctions they impose bear some relationship to the crime and that no penal, deterrent or correctional measure involves a greater deprivation of liberty than the offence itself warrants".

### 7.2.3 Hervormingsteorie

Moberly in Neser (1980:126) beskou Plato as die vader van die gedagte van hervorming of rehabilitasie deur straf. Plato het van die standpunt uitgegaan dat die oortreder 'n morele 'siek' persoon is en dat die bestraffer, deur hom te straf, optree as 'n 'siele dokter'. Sy argument lui verder dat straf 'n instrument tot die beskikking van

gesag is waarmee die oortreder daartoe beweeg kan word om ongeregtheid, waarvan misdaad 'n voortvloei is, te haat en 'n liefde te ontwikkel jeens geregtigheid.

Die hervormingsteorie poog om die oortreder te hervorm (te rehabiliteer) tot 'n normale wetsgehoorsame lid van die gemeenskap. Die klem val nie souseer op afskrikking en vergelding nie, maar op die oortreder se persoonlikheid. Om te kan bepaal of rehabilitasie wel moontlik is, is 'n deeglike assessering (voorvonnisevaluering) van die oortreder se persoonlikheid voor vonnisoplegging noodsaaklik (De Smidt 1998:35).

Bogemelde teorie word nie afsonderlik by straftoemeting toegepas nie, maar behoort altyd in kombinasie met mekaar plaas te vind. Elkeen van die elemente het bepaalde tekortkominge maar word altyd teen die agtergrond van misdaad, misdadiger en gemeenskapsbelange opgeweeg. Die strafdriehoek van (i) oortreder; (ii) misdaad, en (iii) straf moet altyd in balans opgeweeg word, saam met versagende en verswarende omstandighede om billik en regverdig te wees.

Vir Snyman (1992:24-25) is hierdie teorie die doel van straf om die oortreder as persoon te hervorm sodat hy weer as 'n normale regsgehoorsame lid van die gemeenskap sy plek kan volstaan. Die klem val nie op die misdaad self nie en nie op die skade wat daaruit voortvloei nie, ook nie op die afskrikkende effek wat straf mag hê nie, maar enkel en alleen op die persoon en persoonlikheid van die dader. Die oorsaak van die misdaadpleging kan volgens hierdie teorie teruggevoer word na die een of



ander persoonlikheidsgebrek by die oortreder óf ander sielkundige faktore soos 'n ongelukkige, gebroke ouerhuis óf verkeerde invloede wat op die dader ingewerk het.

Die teorie het bepaald sy aanbevelingswaardige aspekte. Dit vestig die aandag op die dader as individu. Howe erken dat die persoon van die misdadiger nie misgekyk moet word by strafoplegging nie en in gevangnisse word die afgelope dekades baie moeite gedoen om oortreders te probeer rehabiliteer. Die teorie kan aangewend word by die oplegging van 'n opgeskorte vonnis, en wel wanneer die voorwaardes van opskorting bepaal dat die persoon hom moet onderwerp aan sekere behandelinge soos sielkundige behandeling. Aan die ander kant kan dit geen regstreekse toepassing vind by die oplegging van boetes nie. Indien dit toegepas word tydens die oplegging van gevangenisstraf, veronderstel dit is 'n redelike langtermyn van gevangenisstraf. In die gevalle van korttermyngevangenes is daar uit die aard van die saak nie genoeg tyd vir rehabilitasie werk nie. Die probleem in Suid-Afrika is juis dat daar so 'n ongesonde groot persentasie gevangenes is wat slegs vir kort tydperke opgesluit word.

'n Kritiese aspek teen die teorie is dat dit moeilik is om vooraf te bepaal hoe lank 'n persoon sal neem om hervorm te word. Die teorie lei daartoe dat gevangenisstraf vir lang tydperke opgelê kan word (om genoeg tyd vir rehabilitasie toe te laat) al was die misdaad maar gering. Daar kan nie ingesien word hoekom volgens hierdie teorie 'n verhouding van eweredigheid moet wees tussen die skade en die tydperk van gevangenisstraf nie. Dan moet 'n mens erken dat hervorming van die misdadiger dikwels

meer 'n ideaal as 'n werklikheid is. Die hoë voorkoms van residivisme bewys dit al klaar. Sekere mense is maar net eenvoudig inherent onrehabiliteerbaar boos.

'n Verdere grondliggende kritiek teen hierdie teorie is dat nie ingesien kan word waarom gewag moet word totdat die misdaad gepleeg is voordat begin word met hervormingswerk nie. Sodra (dit vasstaan) daar sekerheid is 'n persoon 'n sieklike geneigdheid tot sekere kriminele gedrag toon (soos die kleptomaan of die psigopaat) behoort hy, indien 'n mens hierdie teorie tot sy logiese kern deurvoer, sommer daar en dan, voordat hy kan oorgaan tot die pleging van 'n misdaad, in 'n rehabilitasie-inrigting geplaas te word totdat hy genees is van sy kwaal. Sodoende is daar geen verband meer tussen dit wat met die 'siek persoon' moet gebeur en misdaadpleging nie. Die persoon wat behandel moet word, is nie meer 'n misdadiger nie, maar 'n 'siek' mens, en sy 'behandeling' moet in dieselfde lig gesien word as die hospitalisasie van 'n kranke. Selfs as sou 'n mens die behandeling as 'straf' beskryf, behels dit geen afkeur of veroordeling van die daad deur die gemeenskap nie.

Volgens Du Toit (1981:109-112) behels die hervormingsteorie (ook bekend as die oogmerk van '*rehabilitation*' of '*reformation*', en 'n '*species*' van die doelmatigheids-oogmerk) dat straf opgelê word met die oog op die hervorming óf verbetering van die oortreder, dit wil sê met die oog op suksesvolle behandeling. Sommige hervormers bepleit die algehele afskaffing van straf (*punishment*) en pleit vir die instelling van behandeling (*treatment*) in die plek daarvan. Hierdie persone bepleit ook die oplegging van straf oftewel behandeling deur ander instansies as regshowe, naamlik rade wat

uit verskeie deskundiges bestaan. Hierdie menings word egter verwerp, onder meer, omdat die geregtigheidsbegrip feitlik geheel en al uit straf, straftoemeting en selfs die strafreg sal verdwyn. Vervolgens sal dit aanleiding gee tot onbepaalde aanhouding van oortreders totdat hulle hervorm of verbeter het.

Die vernaamste riglyne wat ten koste van die hervormingsteorie neergelê word is die volgende:

- Hervorming of verbetering van die oortreder is in alle gevalle van straftoemeting 'n besonder belangrike faktor. Elke verhoorhof sal die verbetering of hervorming van die oortreder wat gestraf moet word, nastreef. Dit is voor die handliggend dat 'n oortreder wat bloot gestraf word en sonder enige pogings om hom te verbeter of te hervorm weer in die gemeenskap opgeneem word, oneffektief gestraf word.
- Straftoemeting behoort ook hervorming en verbetering van die oortreder na te streef ter wille van die oortreder self. Dit is in belang van die oortreder self dat hy hervorm of verbeter word.
- Die hervorming en verbetering van die oortreder kan slegs effektief nagestreef word indien individualisasie van straf plaasvind. Dit is die oortreder wat gestraf word en nie slegs sy misdryf en die gevolge daarvan nie. 'n Individuele benadering sal verseker dat die persoonlikheid van die besondere oortreder

volle aandag ten tyde van vonnisoplegging geniet. In hierdie geval sal dit paslik wees indien 'n voorvonnisevaluering plaasvind ten einde vas te stel om watter redes die oortreder in misdaad verval het. Dit is belangrik dat die verhoofhof oor hierdie basiese kennis van die oortreder se persoonlikheid en sy agtergrond beskik alvorens tot straf oorgegaan word.

- Om individualisasie moontlik te maak, sal die geregshof wel gebruik moet maak van deskundiges soos psigiaters, sielkundiges, sosioloë, penoloë, proef-beamptes, ensovoorts. Die reg alleen kan nie aan die hof in alle gevalle die volle kennis besorg wat effektiewe individualisasie moontlik sal maak nie. Dit is duidelik dat die misdryf uiteindelik slegs 'n breë aanduiding is van welke persoonlikheid die oortreder besit. Geen geregshof kan gepas straf wanneer slegs die aard en omvang van die misdryf bekend is nie. Die verhoorhof sal ook uiteindelik sy eie beslissing op die deskundige getuienis uitbring, sodat straftoemeting steeds volg op vrye en ongebonde diskresie-uitoefening deur die verhoofhof.
- Hervorming en verbetering as strafoogmerk beteken dikwels dat van buite-inringtingstrawwe gebruik gemaak sal word, dit wil sê dat individualisasie tot ander strawwe as gevangenisstraf sal lei. In hierdie verband word verwys na die volgende: gemeenskapsdiens en die algemene uitdiening van 'n straf in die gemeenskap tot diens van die gemeenskap (en nie daarbuite in 'n geslote inrigting nie); deelname van die gemeenskap aan die hervorming en verbetering

van die oortreder; opgeskorte vonnisse, gekoppel aan gepaste opskortingsvoorwaardes; parool en vonnisvermindering as aansporing tot goeie gedrag na vrylating; alternatiewe handelswyse met die jeugdige oortreder ensovoorts.

Volgens die Viljoenkommissieverslag (1976:56) verklaar Burchel en Hunt dat die doel van hierdie hervormingsteorie is om die misdadiger weer met die eise van die samelewing te versoen deur die straf te individualiseer; deur die straf by die persoonlikheid aan te pas eerder as die straf by die misdaad te laat aanpas. Hulle sê terwyl sommige van die Romeins-Hollandse skrywers, in besonder Grotius, hierdie doel van straf beklemtoon het, dit eers onlangs was, met die opkoms van kriminologiese navorsing na die oorsake van misdaad en die uitwerking van strawwe, dat die hervormingsbenadering van groot praktiese belang geword het. Dit is duidelik in die wetgewende, uitvoerende en regterlike sfere.

Hervorming of rehabilitasie van 'n oortreder is geensins 'n duidelike en uitgestippelde proses nie. In die opsig verskil ondersoekers in 'n groot mate in hulle opvattings oor wat rehabilitasie presies behels. Volgens Halleck (1967:232-235) en Tappan (1951:4-16) en andere kan daar, afhangende van wat beoog word, verskillende doelwitte aan rehabilitasie gestel word. Roux (1973:17 & 1976:38) en (Swart 1982:122-123) sê met rehabilitasie word beoog die heroriëntering, heropvoeding óf hervorming van 'n oortreder tot selfverbetering, selfopheffing, beter selfbeheer, groter aanvaarding van verantwoordelikheid teenoor die self en ander en indien nodig, die verwesenliking van 'n persoonlikheidsverandering en veranderde lewenswyse sodat die

persoon in staat is om weer sy plek as volwaardige burger in die samelewing kan inneem. Roux wys daarop dat rehabilitasie of hervorming van 'n oortreder 'n geïndividualiseerde proses moet wees aangesien geen twee oortreders dieselfde is nie, en dit dus noodsaaklik is dat behandelingsprogramme van oortreders sal verskil.

Hervorming as 'n strafteorie word teëgestaan deur die beswaar dat die gevangenis nie die mees geskikste plek vir sosialisering van oortreders is nie aangesien sosiale verhoudinge nie in die gevangenis gehandhaaf kan word nie. Schmidhäuser in Rabie en Strauss (1981:28) skryf in hierdie verband "successful rehabilitation can only take place within the community and not in isolation thereof". Die kern van Rabie, Packer en Schmidhäuser se benadering is met ander woorde die hervorming van oortreders moet nie net in inrigtingsverband geskied nie, maar alternatiewe vir gevangenissetting kan groter waarde en voordele inhou soos onder andere ondertoetsigstelling of parool ensovoorts (Swart 1980:125).

Hervorming of rehabilitasie as 'n erkende oogmerk van straf het gaandeweg in twee rigtings ontwikkel. Caldwell in Neser (1980:128) meen aan die een kant is daar diegene wat rehabilitasie van die oortreder as die enigste strafoogmerk beskou en hulle huldig gewoonlik die standpunt dat die oortreder 'n 'siek' persoon is wat behandeling nodig het in ooreenstemming met gediagnoseerde oorsake van sy oortreding. Teenoor hierdie idealistiese siening bestaan aan die ander kant die meer realistiese denkgang, naamlik rehabilitasie van die oortreder so doeltreffend moontlik behoort te geskied

binne die perke van die afskrikkende en samelewingsbeskermende oogmerke van 'n realistiese strafbeleid en straftydperk (Neser 1980:126-128).

#### **7.2.4 Hervormingsfunksie**

In moderne tye word meer en meer besef dat gevangenisstraf nie bloot opgelê word om die oortreder te straf en herhaling van sy wandaad deur homself of andere te voorkom nie. Die besef het tereg posgevat dat dit weinig help om bloot die oortreder in die gevangenis te laat opsluit en na verstryking van die vonnis vry te laat. Opneming en opsluiting van die gevangene bied aan die owerhede 'n ideale geleentheid om die gevangene te probeer hervorm, om hom te verbeter tot sy eie voordeel en die van die gemeenskap. Daar is weldra begrip die openbare belang kan nie slegs gedien word deur opsluiting van die veroordeelde persoon nie, maar ook - en dikwels veral - deur opleiding en hervorming in die gevangenis tydens die uitdiening van die vonnis. Pogings om die gevangene te hervorm, om hom te verbeter, strek tot die besonder voordeel van die veroordeelde en die ganse gemeenskap, terwyl blote opneming en opsluiting slegs die straffunksie van gevangenisstraf vervul (Du Toit 1981:255).

Net soos in die ander individuele voorkomingsteorieë is die hervormingsteorie geensins gevrywaar van kritiek nie. Die grootste beswaar wat teen die hervormingsteorie ingebring word, is die oorbeklemtoning van hervorming en gevolglik kan dit daardeur die algemene afskrikwaarde van straf verwaarloos. 'n Verdere belangrike argument wat deur Rabie gestel word, hou verband met die vraag van hoé lank 'n oortreder aangehou behoort te word, en watter oorwegings in ag geneem word om te bepaal óf

'n oortreder hervorm is of nie. Packer in Rabie & Strauss (1981:27) verstrek die volgende antwoord hierop:

“We can use our prisons to educate the illiterate, to teach men a useful trade, and to accomplish similar benevolent purposes. The plain disheartening fact is that we have very little reason to suppose that there is a general connection between these measures and the prevention of future criminal behaviour”.

Hervorming as 'n strafteorie is vir Rabie en Strauss (1981:28) daarin geleë dat hervorming uitsluitlik betrekking het op gevalle waar misdadigers tot langtermyn-gevangenisstraf gevonnis word. Die meeste misdadigers dien nie gevangenisstraf uit nie, maar betaal slegs boetes. Die hervorming van 'n oortreder kan dus bereik word deur middel van enige strafvorm wat toegepas word, óf dit gepaard gaan met aanhouding in 'n gevangenis, 'n ander aanhoudingsplek óf daar buite.

Vir Swart (1982:123) is gevangesetting nie gemik op hervorming nie en die verrigting van nuttige sake tydens aanhouding in 'n gevangenis het selde enige verband met die hervorming van die betrokke misdadiger. In hierdie geval kan met Rabie en Packer saamgestem word naamlik indien rehabilitasie van toepassing is op 'n bepaalde geselekteerde groep individue kan die hervorming van misdadigers geen daadwerklike sukses behaal nie.



Rehabilitasie word tot dusver met groot sukses aangewend veral wat jeugdige oortreders aanbetref. Jeugdige is in die algemeen meer vatbaar vir beïnvloeding en daarom meer behandelbaar ten opsigte van rehabilitatiewe maatstawwe as volwassenes wat alreeds min of meer ontwikkel het met bepaalde persoonlikhede. Vorme van straf wat op rehabilitasie gemik is, is *inter alia* periodieke gevangenisstraf wat spesiaal verbind is tot 'n rehabilitasiesentrum (Rabie & Strauss 1981:26).

In Westerse lande het kriminoloë en regsgeleerdes tot die besef gekom dat die samelewing mees doeltreffend beskerm word deur die rehabilitasie van die oortreder. Derhalwe word daar al hoe meer gebruik gemaak van maatreëls anders dan gevangesetting. Die alternatief, wat deur die meeste aangewend word, afgesien van boetes, is ondertoesigstelling (probation). In verskeie Europese lande onder meer Kanada, die Verenigde State en Japan word ondertoesigstelling op groot skaal aangewend ten opsigte van jeugdige maar ook ten opsigte van volwasse oortreders. In Suid-Afrika is die toepassing van ondertoesigstelling tans feitlik uitsluitlik nog tot die jeugdige oortreder beperk (Graser 1972:37).

#### **7.2.5 Persoonlike omstandighede en rehabilitasie**

Dit word ook genoem individualisering van die straf. Die individuele omstandighede van die beskuldigde moet noukeurig in ag geneem word, nie alleen vir sover hulle tot die daad aanleiding gegee het nie, maar ook sover die beoogde straf hom persoonlik sal affekteer. Sy rehabilitasie moet voor oë gehou word. In *S v Benetti* 1975 3 SA 603 (T)605DE is geoordeel dat dit beter sou wees om die beskuldigde ('n vrou) sekere

gesteelde geld te laat terugbetaal onder opgeskorte strafbedreiging, liever as om haar gesinsverband te verwoes en haar produksiekrag te vernietig met gevangenisstraf (Hiemstra 1987:585-586).

### 7.3 BETEKENIS VAN REHABILITASIE

Die betekenis van 'rehabilitasie' is nie maklik om te omskryf nie aangesien onderzoekers dit nie eens is wat presies met die begrip 'rehabilitasie' bedoel word nie. Hulle verskil hoofsaaklik daarin dat, afhangend van wat beoog word, verskillende betekenisse aan rehabilitasie gekoppel kan word. Halleck in Jacobs (1976:29) berig in hierdie verband die volgende "Up to now we have used terms such as 'treatment' or 'rehabilitation' loosely and have implied that there is general agreements as to their meaning". Rehabilitasie - soverre dit die oortreder betref - beteken vir Graser (1972:33-34) 'n individu word verander van 'n maatskaplik-afbrekende tot 'n maatskaplik-opbouende persoon. Met ander woorde, om van 'n persoon wat weens sy ontoereikende of foutiewe sosialisering, karakterversteurings of emosionele probleme nie in staat was om 'n maatskaplike-aanvaarbare lewe te lei nie, 'n bruikbare burger te maak. Om dit van die gevangenis te verwag, is baie gevra, en dit is beide onredelik en onrealisties om sulke maatskaplik wanaangepaste en (dikwels) emosioneel-versteurde persone in groot getalle op die gevangenisowerhede af te laai en te verwag dat hulle 'nuwe mense' van hulle moet maak.

Die taak is des te moeiliker as in ag neem word dat bykans 'n halfmiljoen oortreders jaarliks tronk toe gestuur word. Nie net is die getalle groot nie, maar daar is 'n geweldige omset. Die gevangenis is vir baie persone die 'einde van die weg' - die laaste fase van 'n lewe van mislukking. Dit bevat persone wat gefaal het, selfs in misdaad! Sir Leon Radzinowicz, die wêreldberoemde Britse kriminoloog, is van mening dat slegs om en by 15% van alle misdade voor die hof kom. Dié wat in die tronk beland is dan, tot 'n groot mate, die mislukking van die samelewing.

Die groot meerderheid van oortreders dien kort vonnisse van 'n paar dae tot 'n paar maande uit. Dit is dus bykans onmoontlik om 'n rehabilitasieprogram op hulle toe te pas wat enige betekenisvolle veranderings teweeg kan bring.

Rehabilitasie beteken om 'n persoon te help om die vermoë te ontwikkel om gesonde maatskaplike verhoudings aan te knoop en te handhaaf; om die regte behoeftes en wense van andere in te sien en te respekteer; om bevrediging van 'n mens se onmiddellike begeertes tot later te kan uitstel - 'n eienskap van so baie persone wat in die moeilikheid beland, is juis dat hulle hul begeertes onmiddellik wil bevredig, en het hulle 'n lae frustrasiedrempel.

Rehabilitasie verwys hoofsaaklik na die vermoë om bevredigend by die gemeenskap te kan aanpas. Daar kan gesê word 'n persoon is gerehabiliteer wanneer hy 'n aandeel in die samelewing gevind het, dit wil sê as hy maatskaplike verhoudinge ontwikkel wat hom bevredig - wat hom laat voel hy hoort êrens tuis en dat hy waarde as 'n persoon

het; wanneer hy 'n bevredigende werk gevind het wat hom 'n gevoel van vervulling gee; en wanneer sy lewensomstandighede oor die algemeen gesond en bevredigend is. 'n Persoon is met ander woorde gerehabiliteer wanneer hy vir hom 'n plek in die normale samelewing gevind het wat hom 'n gevoel van tevredenheid en sukses gee.

Ondersoekers wat in hul opvattinge oor die begrip 'rehabilitasie' verskil hou verband met die opvatting dat daar verskillende doelwitte is wat met die begrip 'rehabilitasie' bereik wil word. In aansluiting hierby behoort 'n geslaagde rehabilitasieprogram by die uniekheid van elke persoon aangepas te word, in ooreenstemming met realistiese en buigbare doelwitte geld dit ook vir oortreders. Ten opsigte van laasgenoemde stel Harcourt in Jacobs (1976:32-33) dit uitmuntend wanneer hy aanvoer dat "No two offenders are alike in many respects and it is further foolhardy and inequitable to treat two offenders as if they are alike in any but name". Roux (1976:40) stem met hierdie stelling saam. Hy meen dit is belangrik om elke menslike wese in hierdie opset as 'n individu te beskou aangesien dit 'n universele feit is dat mense van mekaar verskil en geen twee mense ooit ten opsigte van alle aspekte en eienskappe gelyk is nie. Individuele menslike verskille moet dus nog steeds in gedagte gehou word by die opstel van behandelings- óf rehabilitasieprogramme. Hiervolgens kan rehabilitasie ook nie in gelyke mate vir alle oortreders geld nie en kan alle oortreders ook nie tot dieselfde mate gerehabiliteer word nie.

'n Voorbeeld is die oortreder wat sy hele lewe sukselvol aangepas was en die wetsgehoorsame norme en waardes van die gemeenskap aanvaar het. Om een of ander

rede pleeg hy dan, op veertigjarige ouderdom, 'n misdaad as gevolg van die sameloop van emosionele, persoonlike en/of omgewingsfaktore (byvoorbeeld moord, maatskappy bedrog, ensovoorts). Sy behandeling en uiteindelijke rehabilitasie sal, in ooreenstemming met die voormelde beginsel, verskil van dié persoon wie se lewe gekenmerk word deur 'n patroon van herhaalde anti-sosiale misdadige gedrag. Waar dit in eersgenoemde geval 'n saak van herstel, terugbring of heroriëntering na 'n vorige (hoër) vlak van funksionering is, is in laasgenoemde geval dikwels 'n ingrypende psigiese omvorming nodig, dit wil sê, 'n herstrukturering van die persoonlikheidsamestelling en lewenswyse. Laasgenoemde is 'n langdurige en intensiewer proses as in eersgenoemde geval. Die doelwitte wat ten opsigte van rehabilitasie geopper word, verskil derhalwe van oortreder tot oortreder, en moet steeds buigsaam bly ten einde realisme in die rehabilitasie-verwagtings te verseker (Roux 1973:16-17) en (Neser 1980:129-130).

Roux (1973:17-19) en (Neser 1980:131-132) meld dat een van die mees algemene wanopvatting is die gedagte dat die rehabilitasie van oortreders op 'n beginsel van óf alles óf niks berus. In hierdie opsig is die samelewing in 'n groot mate deur die resultate en opvattinge in die medisyne gekondisioneer. As voorbeeld kan die persoon met longontsteking genoem word. Sodra die diagnose gemaak is, word die toepaslike behandeling voorgeskryf en na 'n aantal dae is die persoon genees. Hy is dan gesond, dit wil sê, genees van sy siektetoestand, en kan hy weer sy normale lewenswyse hervat. So 'n verloop van diagnose, behandeling en genesing word by 'n groot verskeidenheid liggaamlike siektetoestande aangetref. Met ander woorde, die medi-

kus maak sy diagnose, skryf 'n toepaslike behandeling voor en weet min of meer wat die verloop van die siekte gaan wees en hoe lank dit gaan neem om op te klaar. Na aanleiding van hierdie model verwag die gemeenskap byvoorbeeld dikwels die behandeling en uiteindelijke rehabilitasie van die oortreder moet ook volgens dieselfde beginsel van alles óf niks verloop.

Die gemeenskap verwag, wanneer 'n oortreder na die gevangenis gestuur word, hy gerehabiliteer moet word en wanneer hy die dag ontslaan word, hy heeltemal van sy anti-sosiale neigings genees moet wees; met ander woorde hy mag nie weer oortree nie. So 'n persoon word dopgehou en as hy die geringste misstap sou begaan, word daar onmiddellik en summier aanvaar sy rehabilitasie het nie geslaag nie.

Die vraag of so 'n verwagting van alles of niks met die sukses van rehabilitasie geregverdig is aangesien daar op die gebied van psigiatrie, kliniese sielkunde en veral psigoterapie weinig of selde sprake van algehele genesing is. 'n Wêreldbekende fenomenoloog, psigiater en psigoterapeut, prof J H van den Berg van Utrecht, Nederland, het op sy onlangse besoek aan Suid-Afrika op 'n vraag wat die sukses van psigoterapie is, die volgende gesê:

“Dertig persent van alle gevalle wat na 'n psigoterapeut gaan vind geen baat by behandeling nie; dertig persent vind in 'n mate baat; terwyl slegs dertig persent werklik baat by psigoterapie vind! As so 'n lae persentasie werklike “suksesse” behaal word met pasiënte wat vrywillig vir behan-

deling gaan, wat dan van persone wat onder dwang en in 'n gevangenis-situasie behandel moet word”.

Die vraag of enige wetslae met rehabilitasie behaal word, word dikwels gevra. Dit is 'n vraag wat onmoontlik is om te beantwoord aangesien die aan- of afwesigheid van anti-sosiale gedrag by 'n persoon, soos reeds aangedui, nie op 'n basis van alles of niks beoordeel kan word nie. Indien dit wel die benadering moet wees, sal dit beteken daar moet gewag word totdat 'n persoon dood is alvorens verklaar kan word rehabilitasie het in sy geval wel geslaag. 'n Meer realistiese benadering in verwagtinge ten opsigte van gevangenisstraf en die gevolge daarvan, veral wat die behandeling en rehabilitasie van die oortreder betref, behoort gevolg te word. Hierdie feite moet deur die gemeenskap in oënskou geneem word. Indien rehabilitasie verwagtinge op grond van die mediese model geplaas word, moet daar, in die meeste gevalle, nie verwagtinge gekoester word nie. Indien daar, veral deur die gemeenskap, besef word dat daar by die behandeling van die oortreder nie 'n beginsel van alles of niks geld nie, maar daar *grade van rehabilitasie* vir verskillende persone is, kan realistiese 'verwagtinge' gestel word en realistiese 'suksesse' behaal word.

In hierdie verband is daar moontlik 'n groot element van waarheid opgesluit in die bewering - as jy iemand behandel soos hy is, sal hy bly soos hy is, maar as jy hom behandel ooreenkomstig die verwagtinge wat jy van hom koester, veral ten opsigte van wat hy werklik kan wees, die moontlikheid groot is dat hy jou nie sal teleurstel nie. Die verwagtinge wat van ander gekoester word, kan positief óf negatief wees. 'n Negatiewe

verwagting sal in alle waarskynlikheid 'n negatiewe reaksie uitlok, terwyl 'n positiewe verwagting die stimulus tot positiewe reaksie kan wees.

'n Wanopvatting wat deur talle gehuldig word is dat rehabilitasie in 'n gelyke mate vir alle oortreders geld en die rehabilitasieprogram en -proses vir almal dieselfde moet wees. Dit is onrealisties om te verwag alle oortreders kan tot dieselfde mate gerehabiliteer word en dieselfde metodes vir almal geld. So 'n siening is 'n growwe miskenning van die individuele en unieke samestelling van elke mens, fisiek sowel as psigies. Hierdie wanopvatting word soms self deur deskundiges op die gebied van die misdaad en die misdadiger gehuldig.

Naas die bestaande horisontale klassifikasiemetode waarvolgens oortreders ooreenkomstig hul algemene gedrag en aanpassing tydens gevangenissetting in bepaalde voorregtekatgorieë geklassifiseer word, word oortreders nou ook op 'n vertikale of dieptebasis geklassifiseer, waar aspekte soos intellektuele funksionering, persoonlikheidsamestelling, emosionele ryphed, temperamentele gesteldheid, kanse op rehabilitasie, ensovoorts, deeglik in gedagte gehou word. Dit staan bekend as *diepteklassifikasie*. Hiervolgens word basies vier kategorieë oortreders onderskei, naamlik:

- Diegene wat, met inagneming van alle faktore, die beste prognose het, met ander woorde, die rehabilitasiemoontlikhede is baie goed.



- Diegene wat nie as swaksinnig sertifiseerbaar is nie maar oor 'n ondergemiddelde intellek beskik en dit blyk dat die persoon se veral in misdaad tot 'n groot mate aan 'n gebrekkige funksionering van sy verstandelike vermoëns te wyte is.
- Die uitgesproke psigopatiese oortreder, waarop die gewone metodes van straf en behandeling oënskynlik geen uitwerking het nie, met die gevolg dat hulle gedurig en by herhaling met die norme van die gemeenskap en dus met die gereg in botsing kom.
- Die nie-klassifiseerbare groep. Met inagneming van die uniekheid van elke mens se persoonlikheidsamestelling, is hierdie klassifikasiestelsel nie van so 'n aard dat alle oortreders daarby ingesluit kan word nie. So 'n ongeklassifiseerde kategorie is gevolglik nodig.

Die klassifikasie van oortreders in voorafgaande groepe word gedoen deur 'n span deskundiges, wat uit kliniese sielkundiges, maatskaplike werkers, opvoedkundiges en geestelike werkers bestaan. Elkeen van voorafgaande groepe het basies eiesoortige behoeftes wat betref behandelings- en rehabilitasiegeleenthede. Gevolglik is reeds daartoe oorgegaan om afsonderlike inrigtings vir die groepe aan te wys. Die bedoeling is ook om mettertyd, basies 'n eiesoortige rehabilitasieprogram vir elke groep uit te werk, hoewel die uniekheid van individue in hierdie opsig nooit uit die oog verloor moet word nie.

Die verskynsel van psigopatie en veral die betekenis daarvan in misdaadveroorsaking word dikwels nie deur die leek of selfs die wetenskaplike wat die misdaadverskynsel bestudeer, raak gesien nie. Die gevolg hiervan is 'n wanopvatting oor die behandelbaarheid en rehabiliteerbaarheid van oortreders (Roux 1973:19-20 & 1976:40).

Rehabilitasie kan die beste plaasvind in die gemeenskap waar die gevangene sy toekomstige lewe moet lei (Witskrif 1991:8).

Belangrike stellings tydens begrotingspos 10 Hansard van 6-10 Mei 1991 is die volgende wat lui:

“ons moet steeds diegene wat binnekant gehou moet word, binnekant hou en diegene wat inderdaad rehabiliteerbaar is, binne hulle gemeenskappe rehabiliteer of probeer rehabiliteer. Die agbare lid van Bethal wil aan die een kant die beskerming van die publiek en erkenning, die baie belangrike hoek van straf - die straf self - beklemtoon, aan die ander kant die individu, die eerste oortreder wat wel teruggeneem kan word in die gemeenskapsverband” (kolom 8259).

“Dit spreek vanself om te sorg dat die straf by die oortreding pas, een van die moeilikste probleme is waarmee ons howe teenswoordig te kampe het. Die gemeenskap eis 'n oortreder moet vir sy oortredings boet, daar rus 'n verpligting op die gemeenskap om sorg te dra dat 'n oortreder gerehabiliteer word, en in staat gestel word om weer sy plek in die gemeenskap in te neem sodra sy skuld vereffen is” (kolom 8283).

Tydens Debatte in die parlement op 10 Mei 1991 is daar telkens verwys na die rehabilitasie van die oortreder en na rehabilitasieprogramme naamlik:

“verhinder oorbevolking die sinvolle aanwending van behandelingsprogramme en is die kanse dat sulke persone na vrylating weer in die misdaad kan verval, al grote. Die Wet op Gevangenisse stel dit baie duidelik. Dit bepaal dat veroordeelde gevangenes behandeling moet ontvang. As ‘n mens nie by programme met die oog op behandeling uitkom nie, voer jy ook nie die departement se taak uit nie” (kolom 8265).

“Dit gaan daaroor dat die gevaarlike misdadigers in die gevangenis aangehou moet word, waar hulle die geleentheid kry om rehabilitasieprogramme te deurloop “ (kolom 8266).

Die belangrikheid van hierdie stellings is ‘n voorvonnisevaluering moet plaasvind alvorens die oortreder binne gemeenskapsverband gerehabiliteer kan word.

Die oortreder moet ‘n begeerte hê om te rehabiliteer. Alhoewel dit op die oog af ‘n vrywillige proses is, is daar dwang aan die vonnisopsie gekoppel. Dwang is daarin opgesluit dat ‘n oortreder in alle opsigte aan die voorskrifte van korrektiewe toesig moet voldoen. Hierdie kriteria onderskei korrektiewe toesig van ander gemeenskapsgebaseerde vonnisopsies waar die oortreder sonder enige duidelike voorwaardes in die gemeenskap vrygelaat word.

Die beginsel van probeer rehabiliteer impliseer nie net gaan die oënskynlike geskikte kandidate gekeur word nie, maar alle oortreders word 'n billike geleentheid gegun. Hierdie beginsel geld nie net ten opsigte van oortreders wat staan om gevonnisd te word nie, maar ook vir dié wat reeds gevangenisstraf uitdien.

Korrektiewe toesig is daarom 'n proses waar rehabilitasie in die gemeenskap plaasvind. Om gemeenskapsrehabilitasie te laat slaag, moet streng dissipline gehandhaaf word wat 'n belangrike komponent by korrektiewe toesig is. Eksterne, sowel as interne beheer, is daarom belangrik by die toepassing van korrektiewe toesig. In die lig hiervan moet die rehabilitasiepotensiaal van die oortreder met 'n groot mate van akkuraatheid geassesseer word.

Rehabilitasie van oortreders verwys na die verbetering en lewenspatroon, opheffing deur verbeterde selfbeheersing, aanvaarding van groter verantwoordelikhedsin en om wetsgehoorsame lede van die samelewing te word. Oortreders word gevolglik aanvaarbare burgers van die gemeenskap deurdat 'n persoonlikheidsverandering intree wat weer sin en betekenis in die normatiewe lewe openbaar. Sonder 'n betekenisvolle, misdadervrye lewensverandering kan daar nie berou of insig in die kriminele gedrag by 'n oortreder wees nie.

Die drie fasette van strafoplegging is die volgende:

- die oortreder;
- die misdaad, en
- die belang van die gemeenskap (Du Toit 1981:253)

Al drie hierdie fasette behoort in aanmerking geneem te word by vonnisoplegging sowel as by korrektiewe toesig voordat voorvonnissevaluering plaasvind. Die hoewe het in korrektiewe toesig 'n meganisme wat bydra tot die rehabilitasie van 'n oortreder en het al drie aspekte aangespreek. Korrektiewe toesig is ook 'n 'swaar straf' wat die moontlikhede tot gedragsverandering daarin opgesluit hou wat deeglik ontgin behoort te word.

#### **7.4 DIE ROL VAN DIE INDIVIDU IN REHABILITASIE**

Met die klem wat op die rehabilitasie van die oortreder deur behandeling geplaas word, kan daar met reg gevra word watter rol die individu (oortreder) in die rehabilitasieproses speel. Eendersyds word aanvaar dit is die individuele oortreder se gesindheid, houding en gedrag wat moet verander, dit moet voortspruit uit berou en 'n eerlike begeerte wees om te verander en niemand hom daartoe kan dwing om te rehabiliteer nie. Binne hierdie raamwerk word aanvaar dat met behandeling en die positiewe beïnvloeding deur ander, 'n oorredingspoging aangewend kan word om die oortreder te help om tot ander insigte te kom. Andersyds bestaan die siening om weg te doen

met vergelding en straf en die oortreder alleen deur behandeling te rehabiliteer. Die mediese model word as uitgangspunt gebruik, en daar word geen waarde geheg aan die voorafgaande beginsel waarvolgens vergelding 'n logiese voorvereiste vir rehabilitasie is nie.

In die toepassing van straf en die nastrewe van die rehabilitasie-oogmerk, moet rekening gehou word met beide die rolle wat die individu en behandeling in die proses speel. Dit is belangrik om te let op die verskil in interpretasie van die rehabilitasie-begrip wat met die verloop van tyd ingetree het. Vroeër het die neiging bestaan om rehabilitasie onverwyld vanuit 'n rasionale gesigspunt te benader. Die beskouing van rehabilitasie was gebaseer op die rasionale siening wat die menslike wil, verlig deur die rede, beskou het as die enigste faktor wat 'n rol gespeel het by die bepaling van menslike gedrag. Die opvatting was die oortreder het nie gedink voor hy gehandel het nie, en hy deur middel van die straf sou leer dink; hy besef hy was verkeerd en 'n nuwe blaadjie sou omslaan. Die oorweging was byvoorbeeld met gevangenisstraf, en veral eensame opsluiting, die oortreder daardeur gedwing word om homself te ontdek of tot inkeer te kom, besef sy handeling was verkeerd en ten goede wil verander.

Meer onlangs het die neiging ontwikkel om die essensie van die rehabilitasiebegrip te beskryf in terme van 'n deterministiese uitgangspunt. Die oorweging is straf is verouderd en uitgedien en moet plek maak vir behandeling ten einde die oortreder te rehabiliteer. Hierdie houding word weerspieël in die stelling dat 'n oortreder 'n 'siek' persoon is en hy, ooreenkomstig die mediese model, nie straf nodig het nie, maar wel

behandeling. Hierdie beskouing is 'n logiese uitvloeisel van die deterministiese siening van menslike gedrag. Die kerngedagte is 'n mens bepaal nie self sy gedrag nie, maar dit die gevolg is van bepaalde redes binne homself en sy omgewing waaroor hy geen beheer het nie. Die misdadige gedrag (siekte) word beskou as iets wat die oortreder nie kan verhelp nie en daarom behoort hy daarvoor behandel en nie gestraf te word nie. Wat voorstaanders van hierdie benadering uit die oog verloor is enige vorm van behandeling kan 'n mindere of meerdere mate van onaangenaamheid inhou en die individu kan ook in die proses van behandeling 'n belangrike rol speel (Neser 1980:137-139).

Vir De Smidt (1998:99) is die rehabilitasie van 'n oortreder van kardinale belang en moet daar 'n wilsbesluit tot gedragsverandering wees. Rehabilitasie is 'n proses waar 'n individu vrywillig moet betree. Dit kan nie afdwingbaar wees nie, alhoewel dit binne die gevangenisopset soms 'n gedwonge proses is. Die kandidaat vir korrektiewe toesig moet vrywillig, maar ook gemotiveerd, tot die rehabilitasieproses toetree.

Indien 'n geval nie gemotiveerd en onwillig is om te verander óf van misdadige gedrag af te sien, kan hy/sy beswaarlik gerehabiliteer word. Sonder die wil om te rehabiliteer kan korrektiewe toesig nie suksesvol wees nie.

## 7.5 REHABILITASIE EN GEVANGENISSTRAF

Rehabilitasie as strafmotief het eers op die voorgrond getree na die ontstaan van die gevangenis en as gevolg van die reaksie van die Positivistiese skool op die meganistiese eweredigheidskarakter van die Klassieke skool. Die besef het begin posvat dat dit weinig help om bloot die oortreder in die gevangenis te laat opsluit en na verstryking van die vonnis weer vry te laat. Opneming en opsluiting van die gevangene bied aan die owerhede die ideale geleentheid om die gevangene te probeer hervorm, hom te verbeter tot sy eie voordeel en tot dié van die gemeenskap. Rehabilitasie is egter nie 'n eenmalige gebeurtenis nie, maar 'n voortdurende proses. Juis teen hierdie agtergrond is dit dikwels moeilik om die beginsels wat rehabilitasie ten grondslag lê en korttermyngevangenisstraf te laat realiseer. Langtermyngevangenisstraf bied op drieërlei wyse ruimte vir die realisering van die rehabilitasie-oogmerk van straf. Ten eerste kan hierdie strafvorm meehelp om die oortreder tot insig te bring dat hy verkeerd gehandel het en die straf, as die logiese gevolg van sy verkeerde handeling, te laat aanvaar. Hodge in Gerber (1995:15) wys daarop dat 'n evaluering van die gevangene se eie persoon, die aankweek van die begeerte om homself te verbeter, en 'n voorneme om 'n ander waardesisteem na te strew, baie belangrike oorwegings in hierdie proses is. Alhoewel besef word rehabilitasie kan nie in isolasie geskied nie, en dit nie slegs aan die oortreder alleen oorgelaat kan word nie, kan die afsondering, wat gepaard gaan met gevangenisstraf, in baie gevalle 'n heilsame uitwerking uitoefen ten opsigte van die rehabilitasieproses.



Gevangenisstraf bied in die tweede plek die moontlikheid om die oortreder te behandel, en sodoende by te dra tot sy rehabilitasie. Hier moet egter gewaak word teen 'n oorbeklemtoning van behandeling ten koste van die rol wat die oortreder self in sy rehabilitasie behoort te vervul.

Derdens kan binne die raamwerk van gevangenisstraf 'n gunstige, menswaardige omgewing geskep word wat daartoe kan meehelp om by die oortreder 'n positiewe en ontvanklike gesindheid jeens behandeling te ontwikkel. Daar behoort egter gedurig daarteen gewaak te word om nie die blote skepping van menswaardige omstandighede binne gevangenisstraf met rehabilitasie te verwar nie. Die een kan wel meehelp tot die ander, maar die twee begrippe is beslis nie sinoniem nie.

Daar bestaan twee kontrasterende beskouinge ten opsigte van die moontlikheid om 'n oortreder binne die raamwerk van gevangenisstraf te hervorm. Enersyds bestaan die mening rehabilitasie of hervorming is slegs van toepassing op oortreders wat tot gevangenisstraf gevonnis is. Andersyds is die standpunt dat die gevangenis nie die geskikste plek vir die rehabilitasie van die oortreder is nie. Laasgenoemde siening impliseer nie die onmoontlikheid van rehabilitasie binne die gevangenisopset nie (Gerber 1993:16).

In Suid-Afrika is een van die Departement van Korrektiewe Dienste se werksaamhede gemik op die hervorming van die gevangene. Artikel 2(2)(b) van die Wet op Korrektiewe Dienste, (Wet 8 van 1959) bepaal die genoemde Departement beskik oor die

funksie om veroordeelde gevangenes op so 'n wyse te behandel wat sal lei tot hul verbetering en rehabilitasie. Beide die voorkomings- en hervormingsfunksie is in belang van die gevangene en die gemeenskap. Om hierdie rede vereis die openbare belang die oortreder behoort somtyds gevangenisstraf opgelê te word, en andersyds weer nie. Laasgenoemde kan byvoorbeeld die geval wees waar die oortreder deur 'n boete en/of 'n opgeskorte vonnis voldoende afskrik word en waar die openbare belang gedien word deur 'n ander straf as gevangenisstraf (Du Toit 1981:256).

### **7.5.1 Gevangenisstraf as hervormingsmaatreël**

Kriegler (1993:663-664) noem die hervormingspotensiaal van gevangenisstraf is grootliks 'n mite. Selfs in teorie is daar meer as voldoende grond om skepties daarteenoor te staan. En die praktyk is dit nog meer ontnugterend. Ondanks die toewyding van die Departement van Korrektiewe Dienste en die welluidende terme waarin sy missie verkondig word, is die waarheid dat betekenisvolle rehabilitasie van die oorgrote meerderheid gevangenes 'n onbegonne taak is. Geeneen wat die jaarverslae van die departement bestudeer het kan hom daarvan onbewus hou nie, en kennis van die omstandighede in enige gevangenis sal die waarnemer laat besef die doelwitte in Gevangenisregulasie 117(1), Staatskoerant 1326 van 21 Desember 1965 (die aankweek van 'n begeerte om 'n eerlike en vlytige lewe te lei ensovoorts) is bykans onbereikbaar.

Terblanche (1990:65) stel dit tereg wanneer hy die volgende in *Die boete as strafvorm* sê dat afgesien van die kwessie of 'n misdadiger hoegenaamd deur straf hervorm kan

word, is die omstandighede in gevangenisse totaal onvanpas om hervorming te bewerkstellig. Daar was in 1988/89 byvoorbeeld slegs 28 sielkundiges en 148 maatskaplike werkers in die Gevangenisdiens. In dieselfde tyd is 152 492 gevonnisse gevangenes in gevangenisse opgeneem. Baie min mense sal seker wil beweer dat hervorming met 'n enkele of 'n bietjie meer (groeps) besoeke kan plaasvind. Dit is dus prakties, finansieel en menslik onmoontlik om meer as 'n handjievol gevangenes positief te probeer motiveer om 'n ander blaadjie om te slaan.

### **7.5.2 Gevangenisstraf en spesifieke behandeling**

Wat in bogemelde paragraaf oor hervorming geskryf is, geld te meer vir behandeling vir 'n bepaalde gedragsafwyking. In *S v Williams* 1978 2 SA 233 (T) 236B is die volgende gesê aangaande die getuienis van 'n generaal in die Gevangenisdiens oor die moontlikheid om die beskuldigde deur behandeling in die gevangenis te hervorm:

"His reply was that one must keep in mind that a prison is not the best place as a treatment centre if one speaks purely from a treatment point of view, because, attached to a prison by reason of its traditional set-up, there are certain negative factors which are not always conducive to favourable personality development and change".

In *S v Mchule* supra word opgemerk [Dit is] ook duidelik dat genoegsame sielkundige personeel nie beskikbaar is om sodanige dienste te lewer aan alle gevangenis wat wel 'n behoefte daaraan het nie.

Nietemin, wōrd daar dikwels ter motivering van tronkstraf vir 'n persoonlikheidsafwyking die stelling gemaak dat die gevangenisowerhede in staat is om die nodige terapie te verskaf. Dit is ten beste misplaasde kollegialiteit.

## 7.6 REHABILITASIE IN 'N INRIGTINGSOPSET

Die volgende vraag bestaan by verskeie navorsers: Óf rehabilitasie in die inrigtingsopset van 'n gevangenis kan plaasvind, en tot watter mate dit wél kan plaasvind?

In die oë van die publiek is die gevangenis een van die belangrikste, indien nie dié belangrikste misdaadvoorkomingsinstansies - in die sin van sowel afskrifmiddel as rehabilitasiesentrum. Die volgende word gesê: Vir vele het die woord 'rehabilitasie' 'n towerwoord geword. Met ander woorde, die opvatting is: *stuur maar die oortreder na die gevangenis, daar sal hy wel gerehabiliteer word.* As gevolg van hierdie benadering word daar dikwels onredelike en onrealistiese verwagtinge aan gevangenisstraf en die uitwerking wat dit op die oortreder het gestel, en *ten spyte van die moderne benadering tot die hantering en behandeling van oortreders, is en bly die gevangenis die laaste instansie en die mees ongeskikte en onaanneemlikste plek om rehabilitasie te bewerkstellig.*

Nieteenstaande die feit dat die gevangenis nie 'n geskikte plek vir sosialisering van oortreders is nie, is dit onrealisties om te dink dit sal in die voorsienbare toekoms verdwyn. Al maak howe van alternatiewe strawwe gebruik met betrekking tot gevange-

setting, sal daar altyd sekere oortreders wees wat opgesluit moet word ten einde die gemeenskap te beskerm. Met enige strafhervorming en penologiese beplanning moet rekening gehou word met die gevangenis as 'n strafinrigting en as 'n aspek van sekondêre misdaadvoorkoming. Om enige betekenisvolle rehabilitasiediens te kan lewer is daar sekere vereistes waaraan gevangenis se moet voldoen en is die belangrikste hiervan die volgende:

- Inrigtings moet verkieslik redelik klein wees en nie meer as omtrent twee honderd gevangenes bevat nie. Hoé groter die inrigting, en hoé groter sy bevolking, hoé moeiliker is dit gewoonlik om effektiewe rehabilitasieprogramme in werking te stel, en om behandeling te individualiseer. In groot, digbevolkte inrigtings verwys Goffman na 'total institutions' - aangesien hulle 'n alomvattende invloed op die gevangene se algemene bestaan uitoefen - tree sekere faktore in werking wat na ontslag aanpassing bemoeilik of selfs onmoontlik maak.
- Nadat 'n oortreder 'n lang vonnis in 'n inrigting uitgedien het, is die samelewing vir hom vreemd en het hy selde die maatskaplike bedrewenheid om 'n bevredigende aanpassing te maak.
- Daar moet genoeg opgeleide *personeel* wees om die behandelingsprogramme uit te voer. Die personeel-gevangeneverhouding (in getalle) moet hoog genoeg wees sodat oortreders individuele aandag kan ontvang. Dit gebeur dat regs-

amptenare oortreders na die gevangenis stuur met die doel om 'gerehabiliteer te word' of 'om 'n beter mens te word' - min wetende die behandelingsfasiliteite en die getal gespesialiseerde personeel (in sielkunde, maatskaplike werk en opvoedkunde) is beperk sodat slegs 'n geringe persentasie van die bykans half-miljoen oortreders wat jaarliks na die tronk gestuur word enige betekenisvolle rehabilitasiediens kan ontvang. Dit is ook onregverdig om te verwag die Departement van Korrektiewe Dienste moet, onder die huidige omstandighede van 'n hoë gevangenisbevolking, 'n geweldige omset van veral korttermyn-gevangenes, persone wat dikwels weens ontoereikende of foutiewe sosialisering, karaktergebreke of emosionele probleme in die gevangenis beland, bruikbare burgers te maak.

- Die *isolاسie* van die gevangenis moet sover moontlik verminder word. Hoé kan verwag word 'n oortreder moet maatskaplike bedrewenheid aanleer en na ontslag 'n suksesvolle aanpassing in die gemeenskap maak wanneer hy vir die lengte van sy vonnis (soms jare) so te sê volkome afgesonder was van die gemeenskap, weet waar sy aanpassingsprobleme werklik lê. 'n Besoek van 'n uur of selfs twee per maand, en 'n brief of twee is nie voldoende om 'n gevangene sy kontak met lede in die gemeenskap - veral sy gesin - te laat behou nie. Dit is juis die isolاسie van langtermyngevangenes wat dit vir hulle uiters moeilik maak om na hul ontslag by die gemeenskap daarbuite aan te pas.

Dit is nie net wenslik, maar noodsaaklik dat die oortreder, gedurende sy gevangensetting, toegang tot die gemeenskap verkry. In verskeie lande, soos byvoorbeeld Japan en die Skandinawiese lande, werk 'n groot aantal gevangenes binne die gemeenskap, en keer dan saans terug na die strafinrigting. Dit is ook moontlik vir gevangenes om skoolstudies en ambagsopleiding in die 'ope' gemeenskap te ontvang, gebruik te maak van kulturele fasiliteite en om hul gesinne te besoek. Dit is ewe belangrik dat lede van die gemeenskap meer vryelike toegang tot die gevangenis kry. Dit sal in belang wees van die oortreder se rehabilitasie, en gevolglik ook tot die voorkoming van verdere misdaad, as lede van die gesin, verteenwoordigers van welsynorganisasies, opvoedkundige instansies en ander verantwoordelike persone en liggame toegelaat word om persone binne die gevangenis gereeld te besoek en hul dienste ongehinderd te lewer. Wanneer deelname aan die rehabilitasie van 'n gevangene deur sulke persone en instansies aan bande gelê word deur hul toegang tot die inrigting tot 'n minimum te beperk of selfs te weier, word die isolasie van die gevangene dienooreenkomstig vergroot.

Wanneer negatiewe gevolge, wat die amper volkome isolasie van die gevangenis dikwels meebring, in oënskyn geneem word, dan is daar min twyfel oor moontlike positiewe resultate - selfs die beskerming van die gemeenskap - baie swak daarteen opweeg. Die gemeenskap word slegs beskerm gedurende die oortreder se aanhouding, en aangesien die oorgrote meerderheid van gevangenes - selfs die wat baie ernstige oortredings gepleeg het - vroeër of later weer vrygelaat word, dikwels sonder dat hulle gerehabiliteer word (dit wil sê hervorm is tot groter aanvaarding van

verantwoordelikheid, beter selfbeheer en tot 'n maatskaplike opbouende lewenswyse), dit 'n baie wankelrige en selfs twyfelagtige beskerming is. Die hoë residivisme syfer is voldoende bewys van die ontoereikendheid van tradisionele gevangesetting as 'n misdaadvoorkomende mag (Graser 1975:67-69).

'n Persoon gaan eerstens nie vrywillig na die gevangenis nie, maar onder dwang. Hy word deur die hof daarheen gestuur. Baie oortreders kom uit 'n ongesonde sosio-ekonomiese milieu en het nog nooit geleer om gesonde maatskaplike verhoudings te handhaaf nie. Oor die algemeen het sulke persone 'n swak oordeelsvermoë en selfbeheersing. Vir baie is gevangesetting die hoogtepunt van 'n lewe van mislukkinge en ontbreek by hulle die maatskaplike bedrewenheid, opleiding en ontwikkeling om normaal in die samelewing te funksioneer (Graser 1975:34).

Sulke maatskaplike onderontwikkelde en problematiese persone kan dikwels voordeel trek uit 'n bestaande en 'n definitiewe struktuur waar hulle dissipline kan leer en onderrig en opleiding kan ontvang wat hulle in staat sal stel om 'n meer opbouende lewe te lei.

Die gevangenis bied die moontlikheid om 'n deeglike studie van die individu te maak, hom dop te hou en 'n gepaste plan van behandeling toe te pas.

Die behandeling wat 'n persoon in 'n inrigting ontvang vorm 'n deel van die hervormingsproses en is uiteraard beperk. Probleme van die meeste oortreders het hul



oorsprong in die samelewing, en daarom kan rehabilitasie in dié opsig slegs *binne die gemeenskap* geskied. Dit maak nie saak hoé vooruitstrewend die gevangeniswese is nie, algehele rehabilitasie kan nooit uitsluitlik in 'n inrigting plaasvind nie. Hieroor word gesê dit die swakste plek denkbaar is om 'n gevangene te rehabiliteer en faktore wat misdaad veroorsaak het, moet nagegaan word. Die gevangene moet onder toesig van 'n proefbeampte geplaas word. As dit nie help nie, moet hy tronk toe gestuur word om hom daar te probeer help. Word daar nie met hom sukses behaal nie, moet aanvaar word die persoon is nie rehabiliteerbaar nie. Hy óf sy moet so lank as moontlik aangehou word - maar die doel moet altyd rehabilitasie wees. In hierdie geval word sterk twyfel uitgespreek óf die gevangeniswese werklik in staat is om te rehabiliteer.

In werklikheid was die mees onlangse strafhervorming in die Westerse wêreld daarop gemik om die negatiewe gevolge van die tradisionele *Bastille-tipe gevangenis* te verlig, dit wil sê, die ommuurde inrigting waar volwasse oortreders in groot getalle vir lang periodes aangehou is; waar daar beperkte opleidingsfasiliteite is; waar die arbeid ekonomies betekenisloos is; en waar kontak met die buitewêreld erg beperk is.

Daar moet sekerheid bestaan oor wat met gevangesetting verwag word, en belangriker, óf die gevangenis dit wel kan verrig. In die verlede was die doelstelling van gevangesetting baie duidelik, naamlik om eenvoudig die persoon wat die samelewing verontreg het, te straf. Hieroor sê J B Mays die volgende:

"nowadays we have become increasingly uncertain of our aims and objectives, and sometimes ambivalent about the whole penological

process. There is a wide measure of disagreement and even misunderstanding between jurists, law enforcement officers, and the man in the street about what our penal methods are, in fact, what they are supposed to be doing".

### **7.6.1 Rehabilitasiefasiliteite en pogings om oortreders te behandel**

Neser *et al* in De Smidt (1998:31) meen daar is nie voldoende behandelingsfasiliteite binne die gevangenis om bepaalde gedragssafwykings van oortreders aan te spreek nie. Die beskikbaarheid van behandelingsfasiliteite verskil van gevangenis tot gevangenis. Programme ten opsigte van verslawingsprobleme kan veral in hierdie verband uitgesonder word. Twyfel bestaan of die gevangenis hoegenaamd die geskikte omgewing bied waarbinne 'n gevangene kan rehabiliteer, veral as daar na die invloede van bendes en subkultuere (asook personeelsamestelling) gekyk word wat die rehabilitasieproses grootliks in die wiele kan ry. Die vraag ontstaan of hierdie situasie die behoeftes van alle gevangenes op individuele vlak en binne groepsverband kan aanspreek en of gevangesetting enigsins tot rehabilitasie bydra.

In *S v Pute* 1990(1) SACR 330(C) word die moontlikhede van rehabilitasie vir 'n eerste oortreder aangespreek. Die Viljoenkommissie het ook die vraag gestel of gevangenisstraf werklik tot rehabilitasie kan bydra veral met negatiewe faktore wat in die inrigtingsomgewing teenwoordig is.

Die moderne trant in die Westerse wêreld is om weg te beweeg van die ou inrigtingsbeleid: vir behoeftige kinders verskuif die klem van weeshuise na aanneming en pleegsorg; vir geestesiekes in kranksinnige gestigte na behandelingsfasiliteite binne die gemeenskap soos buitepasiënte klinieke ensovoorts. Tot 'n mate is die neiging in verskeie Westerse lande om meer gebruik te maak van alternatiewe metodes tot gevangenissetting byvoorbeeld proef (probasie), boetes, proefhostelle vir jeugdige oortreders, naweekgevangenisstraf, werkontslag, parool, 'ope' inrigtings ensovoorts. Slegs persone wat 'n werklike bedreiging vir die samelewing inhou, word tronk toe gestuur.

Voorafgaande impliseer die voorkoming van misdaad is nie alleen die taak van die gevangenis en sekere ander instansies nie, maar die taak van elke lid van die samelewing. Dit beteken nie 'n sielsieke humanistiese beskouing en benadering nie. Dit beteken sodra gevaartekens, veral by die jeugdige, vroegtydig opgemerk word, die nodige aandag daaraan gegee behoort te word deur persoonlike aandag óf deur verwysing na 'n persoon óf instansie wat gespesialiseerde aandag kan gee. Dit beteken die oud-misdadiger moet 'n realistiese kans gegun word om weer sy plek in die samelewing in te neem. Dit beteken ook 'n herwaardering van die gesinslewe, veral die behoud en bestendigheid daarvan, die onvervangbare lewenseenheid in die normatiewe en sosialiseringproses sowel as die verskansing teen anti-sosiale invloede.

Misdaad is een van die mees ernstige sosiaal-patologiese verskynsels in die moderne samelewing. Dit is belangrik om, behalwe die straf wat die oortreder opgelê word, die korrekte verwagtinge te koester betreffende sy rehabilitasie, hetsy dit heroriëntering of positiewe psigiese omvorming vereis. Ten spyte van die moderne benadering tot die hantering en behandeling van oortreders, is en bly die gevangenis die mees ongeskikte en onaanneemlikste plek om rehabilitasie te probeer bewerkstellig. Eweneens het dit noodsaaklik geword om alternatiewe vir gevangenisstraf te soek en te vind en laastens het dit gebiedend noodsaaklik geword dat die gemeenskap en sy lede weer hul verantwoordelikheid aanvaar om eerstens te verhinder dat 'n teelaarde vir die ontstaan van anti-sosiale gedrag geskep word; tweedens deur vroeë identifisering van anti-sosiale gedrag en dit te bekamp in die wordingstadium en derdens deur die besef en aanvaarding van die feit dat die laaste *hoofstuk* in die rehabilitasieverhaal nie in die gevangenis geskryf word nie, *maar wel in die gemeenskap* (Roux 1973:24-25).

Vir Roux (1972:36-37) is die volgende aspekte in belang van die samelewing, die slagoffer van die misdaad, en die oortreder self en stel hy die volgende voor:

- Daar moet 'n wetenskaplike studie gemaak word van die hele strafstelsel om te bepaal of dit werklik effektief is.
- Daar moet baie meer oorlegpleging en samewerking wees tussen al die instansies wat met misdaad en misdadigers werk - die polisie, howe, die gevangenis-

se, welsynorganisasies en akademici. Solank almal in afsondering van mekaar funksioneer, is die vooruitsigte op sukses maar skraal.

- Die gaping tussen die gevangenis en die samelewing moet oorbrug word deur groter kontak tussen gevangenes en ander instansies moontlik te maak. In verskeie lande word gepoog om gevangenes te betrek by aktiwiteite en programme binne die gemeenskap, en word die gemeenskap - veral persone en organisasies wat opvoedkundige en kulturele aktiwiteite aanbied - aangemoedig om deel te neem aan rehabilitasieprogramme binne-in die gevangenis. Die gevangene moet uiteindelik terugkeer na die gemeenskap, en sy herinskakeling sal aangehelp word deur kontakte te behou en nuwes op te bou.
- Laastens behoort meer aandag geskenk te word aan die oorsake van die misdaad, met ander woorde misdaadvoorkoming, as aan die bekendmaking en gevolge daarvan, dit wil sê die grondoorsake word grootliks buite rekening gelaat in die tradisionele benadering tot die saak.

## **7.7 SAMEVATTING**

Uit die voormelde bespreking het dit duidelik navore getree straf in die eerste plek 'n geleentheid bied waarbinne rehabilitasie kan plaasvind. In dié verband word daarop gewys rehabilitasie hou verband met die oortreder se gesindheid, lewensverhoudinge en gedrag wat moet verander sodat hy weer 'n bruikbare burger word en weer by die

samelewing inskakel. Dit impliseer 'n individu word verander van 'n maatskaplik-afbrekende tot 'n maatskaplik-opbouende persoon. Daar is bevind die rehabilitasie-ideaal berus op positivistiese aanname en met genoeg wetenskaplike geverifieerde kennis, in verband met die oortreder, die hof in staat sal wees om 'n *ideale vonnis* op te lê. Vir kennis in verband met die oortreder is die hof in 'n groot mate aangewese op voorvonnisevaluering en die aanbevelings voortspruitend uit die diagnostiese karakter van voorvonnisevalueringsverslae en voorvonnisondersoeke wat gerugsteun word deur objektiwiteit en neutraliteit van die ondersoekers (proefbeampes). Die verband tussen die rehabilitasie-ideaal en voorvonnisevaluering tree in hierdie geval duidelik na vore.

'n Rehabilitasieprogram kan slegs slaag indien dit individueel menslik gerig is en by die uniekheid van elke persoon aangepas word. Doelwitte ten opsigte van rehabilitasie vind gestalte daarin dat dit van oortreder tot oortreder verskil en daarom moet dit buigsaam bly ten einde realisme in die rehabilitasieverwagtinge te verseker. Die vraag of die gevangenis, ongeag die dienste van professionele persone, sowel as die beskikbaarheid van ander behandelingsgeleenthede, die geskikste plek vir rehabilitasie van oortreders is, óf ooit sal wees. Moontlike antwoorde vind gestalte daarin dat rehabilitasie die beste in die gemeenskap kan plaasvind waar die gevangene sy toekomstige lewe lei.

'n Meer realistiese benadering behoort in te tree ten opsigte van gevangenisstraf sowel as die gevolge daarvan sover dit die behandeling van die oortreder betref en moet die gemeenskap hierdie feite in oënskou neem. Indien die gemeenskap besef die beginsel

van alles of niks nie vir die behandeling van die oortreder geld nie, met ander woorde, daar is grade van rehabilitasie vir verskillende persone, dan kan realistiese verwagtinge gestel word en realistiese suksesse behaal word.

Uit voormelde bespreking het dit duidelik geword die moderne benadering tot die hantering en behandeling van oortreders is dat die gevangenis die laaste instansie en mees ongeskikte en onaanneemlikste plek is om rehabilitasie en sosialisering van oortreders te bewerkstellig.

Die regverdigingsgrond vind gestalte daarin dat rehabilitasie en straf verband moet hou met die voorkoming van misdaad en die beskerming van die gemeenskap. Hierdeur vorm die oortreder deel van die gemeenskap en verdien daarom, behalwe misdaad en ander faktore, ook oorweging in straf.

## HOOFSTUK 8

### DIE ROL VAN JEUGDIGES IN DIE STRAFREGSPLEGINGSTELSEL

#### 8.1 INLEIDING

Naude noem dat die probleem van misdaad lê by die jeug. Wêreldwyd heers daar kommer oor die toename van geweldsmisdadig onder jong mense en het dit egter 'n internasionale probleem geword (Die Beeld 1998).

Die bestudering van die misdaadverskynsel, tesame met gepaardgaande aspekte, soos onder meer die misdadiger en juridies daargestelde norme wat as ordende krag binne gemeenskappe moet dien, is geen nuwe verskynsel nie. Veral misdaad wat deur jeugdiges gepleeg word en hul betrokkenheid in die globale aarneembare misdaad-fenomeen kan binne die bepaalde konteks as sentrale vertrekpunt geneem word aangesien misdade wat deur jeugdiges begaan word, nie alleen 'n groot deel van alle bekende misdade uitmaak nie, maar bepaald ook in noue wisselwerking verkeer met die manifestasie van verdere misdaadpleging tydens latere lewensjare.

Een wyse waarop daar binne maatskaplike perspektief op die toedrag van sake ingegryp word, is deur middel van geregtelike straftoemeting. Straftoemeting maak 'n integrale deel van jeugmisdadig uit en is dit derhalwe noodsaaklik dat daar aandag aan hierdie aspekte verleen word ten einde die rehabilitatiewe waarde daarvan en die



beskerming wat dit teen viktimisasie bied, ook binne die perspektief van die sosiale wetenskappe te evalueer (Prinsloo 1992:53).

Die jeug is 'n volk se belegging in sy eie voortbestaan en toekoms. Ter wille van 'n ongeskonde toekoms is dit uit die aard van die saak 'n onverbiddelike eis dat hierdie beleggingsmateriaal kerngesond moet wees (Venter 1972:1).

Wat die beregting van jeugdiges in die strafregsplegingstelsel betref is daar verskeie wette-regtelike bepalings wat besondere melding in hierdie hoofstuk geniet en word klem gelê op verskillende bepalings van die Strafproseswet, 1977 (Wet No. 51 van 1977) wat vanuit 'n penologiese strafregtelike oogpunt die posisie van jeugdiges bepaal.

## **8.2 DIE POSISIE VAN DIE JEUGDIGE IN DIE STRAFREGSPLEGINGSTELSEL**

'n Samevatting van die geskiedkundige grondslae van jeugregspleging in Suid-Afrika en die ontwikkeling daarvan is tot die huidige tydstip aangeteken in die verskene boek genaamd *Children on Trail*. Die skrywer Midgley dui in die Viljoenkommissieverslag aan dat die grondliggende benadering tot die jeugregsplegingsbeleid, sy wettiese of formele aard is. Dit beteken 'n kind wat van die pleging van 'n strafregtelike misdryf aangekla word, soos enige volwassene, onderworpe is aan die werking van die strafreg. Die enigste betekenisvolle onderskeiding waarna verwys word, het betrekking op:

- sekere prosesregtelike aangeleenthede
- vonnisoplegging
- die materiële reg met betrekking tot toerekeningsvatbaarheid van kinders onder sekere ouderdomme (Viljoenkommissieverslag 1976:141).

Die aanhouding van die jeugoortreders in die voorvonnisstadium word gereël deur verskeie stelsle Suid-Afrikaanse wetgewing. Hierdie wetgewing maak voorsiening vir die beregtiging van jeugdiges en is veral relevant vir die doeleindes van hierdie bespreking.

### **8.3 HANTERING VAN JEUGDIGE OORTREDERS**

Hierdie bespreking geld vir alle beskuldigdes wat op die datum van skuldigbevinding onder die ouderdom van een-en-twintig (21) jaar is. Na enkele opmerkings oor die hantering van hierdie groep oortreders in die algemeen, word onder meer verwys na die belangrikheid van jeugdiges se ouderdom.

Krugel en Terblanche (1992:503-505) verwys in hierdie verband na die volgende:

- Die regspleging verg steeds die grootste voorsorg en versigtigheid by die vasstelling van 'n geskikte straf, maar dit verg in 'n besondere mate waar met jeugdiges gehandel word. Die moontlikheid van hervorming by die jeug is soveel meer aktueel en die gevolge van 'n onoorwoë uitoefening van diskresie deur die

voorsittende beampte kan soveel meer onherstelbare skade meebring in die geval van 'n jeugdige (per Steyn R in *S v Adams* 1971 4 SA 125 (K) 126H).

- In the case of a juvenile offender it is above all necessary for the Court to determine what appropriate form of punishment in the peculiar circumstances of the case would best serve the interest of society as well as the interest of the juvenile. The interest of society cannot be served by disregarding the interest of the juvenile for a mistaken form of punishment (per Botha AR in *S v Jansen* 1975 1 SA 425 (A) 427H-428H).
- Onverantwoordelikheid is meermale 'n kenmerk by die jeug as by die volwassene. Die jeugdige persoon ontbreek ook aan insig en ervaring en begaan derhalwe makliker onbesonne dade as die volwasse persoon. Dit is egter in die belang van die gemeenskap en die openbare belang dat onverantwoordelike jeugdige persone met oordeelkundige begrip en genade tot verantwoording geroep word (per Steenkamp R in *S v Solani* 1987 4 SA 203 (NK) 220E).
- The State should not punish a child of tender years as a criminal and stamp him as such throughout his after life, but it should endeavour by taking him out of his surroundings, to educate and uplift him and make him gradually understand the difference between good and bad conduct (per Wessels RP in *R v Smith* 1922 TPD 199 201; vgl *S v Yibe* 1964 3 SA 502 (OK) 506F).

### **8.3.1 Ouderdom**

In die geval van jeugdiges is dit meestal noodsaaklik dat die hof die beskuldigde se ouderdom so noukeurig as moontlik bepaal aangesien verskillende strafvorme dikwels aan 'n spesifieke ouderdom gekoppel word en ook die termyn van aanhouding van sommige hanteringsvorme bepaal. In hierdie verband word ook verwys na paragraaf 8.6.2 in verband met die ouderdom van jeugdiges.

#### **8.3.1.1 Toelaatbare wyses ten opsigte van ouderdomsbepaling**

Die algemene reël is dat slegs toelaatbare en die 'beste' getuienis gebruik moet word. Slegs indien dit nie beskikbaar is nie, gaan die hof oor tot 'n ondersoek waarby alle beskikbare inligting gebruik word. Die volgende kan gebruik word:

- (i) geboortesertifikaat
- (ii) getuienis deur ouers of familie
- (iii) getuienis van ander mense wat die betrokke sedert 'n spesifieke tyd ken
- (iv) mediese getuienis (nie net oor fisiese ontwikkeling nie, maar ook X-straal toetse)
- (v) doopsertifikaat (alhoewel nie heeltemal betroubaar nie).

#### **8.3.1.2 Ontoelaatbare óf ongewenste wyses van ouderdomsbepaling**

Ontoelaatbare of ongewenste wyses van die ouderdom ten opsigte van jeugdiges is die volgende:

##### **8.3.1.2.1 Die vermelding van ouderdom op die klagstaat**

8.3.1.2.2 'n Verklaring deur die beskuldigde is moontlik ook ongewens, aangesien dit as 'hoorsê' beskou kan word. Hierdie situasie is blykbaar gewysig deur artikel 3 van die Wysigingswet op Bewysreg 45 van 1988 wat die toelating van 'hoorsê-getuienis' diskresionêr maak. 'n Mens is dikwels die mees betroubare bron van jou eie ouderdom

8.3.1.2.3 'n Ongetoetste stelling in 'n proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag.

8.3.1.2.4 Skatting van ouderdom kragtens artikel 337 van die Wet is ongewens.

Skatting van ouderdom kragtens artikel 337 van Wet 51 van 1977 moet slegs aangewend word as dit onvermydelik is en nie as enige bewys van ouderdom beskikbaar is nie.

## **8.3.2 Hanteringsvorme (strawwe)**

Die volgende hanteringsvorme (strawwe) is belangrik ten opsigte van jeugdiges:

8.3.2.1 Verwysing na Kinderhof

8.3.2.2 Benewens 'n boete of in die plek van enige straf:

- (a) plasing onder toesig van 'n proef- of korrektiewe beampte, en/of
- (b) plasing in bewaring van 'n geskikte persoon
- (c) verwysing na 'n verbeteringskool

8.3.2.3 Enige ander straf.

### **8.3.2.1 Watter hanteringsvorm vir watter ouderdom?**

*Onder 18 jaar:* Enige van die hanteringsvorme genoem in paragraaf 8.3.2.

*18 jaar of ouer, maar onder 21 jaar:* Enige van die hanteringsvorme genoem in paragraaf 8.3.2 behalwe, behalwe paragrawe 8.3.2.1 en 8.3.2.2(b).

## **8.4 DIE BERECHTING VAN JEUGDIGES**

Die beregtiging van die jeugdige is in besonder belangrik, veral wanneer in ag geneem word beregtiging kan 'n drastiese ingryping in die lewe van die jeugdige meebring. Verskeie lande se regstelsels maak uitdruklik vir die beregtiging van jeugdiges voorsiening. Die konsepte *kinder- en jeugbeschermtng* word in Belgiese wetgewing vervat. Voorbeelde van soortgelyke voorsiening wat poog om spesiale aandag aan die beregtiging van die jeugdige te skenk, is ook in die Verenigde State van Amerika, Kanada, Skotland en Engeland te vinde (Sonnekus 1993:50).

### **8.4.1 Toerekeningsvatbaarheid**

In die Suid-Afrikaanse strafreg kan toerekeningsvatbaarheid geheel en al uitgeskakel word deur jeugdige leeftyd.

Kinders wat nog nie hul sewende lewensjaar voltooi het nie, dit wil sê nog nie hulle sewende verjaarsdag bereik het nie, word onweerlegbaar vermoed ontoerekeningsvatbaar te wees. Vandat 'n kind sy sewende lewensjaar voltooi het totdat hy sy veertiende lewensjaar voltooi het word hy/sy weerlegbaar vermoed ontoerekenings-

vatbaar te wees. Die bewyslas is dan op die staat om die vermoede van ontoerekeningsvatbaarheid bo redelike twyfel te weerlê. By aanklagte van 'n misdaad waarvoor opset vereis word, gebruik houe gewoonlik die uitdrukking *doli incapax* om die ontoerekeningsvatbaarheid van kinders te beskryf. In gevalle van misdade waarvoor nie opset nie, maar nalatigheid vereis word, word die uitdrukking *culpa* *incapax* gebruik.

Iemand wat vanweë jeugdigheid ontoerekeningsvatbaar is, kan nie eens as 'n medepligtige skuldig wees aan 'n misdaad nie. Hy kan wel deur ander persone as 'n onskuldige werktuig gebruik word om 'n misdaad te pleeg (Snyman 1992:186), (Hiemstra 1987:563), (Kriegler 1993:628) en (Sonnekus 1993:51).

Volgens verwikkelinge in Engeland word kinders onder die ouderdom van 10 jaar as volkome ontoerekeningsvatbaar beskou ingevolge artikel 16 van die *Children's and Young Persons Act* van 1963. Tussen die ouderdomme van 10 en 14 word 'n kind weerlegbaar vermoed toerekeningsvatbaar te wees; hy is toerekeningsvatbaar as bewys word *that he knew that what he was doing was wrong*. In Duitsland bepaal artikel 19 van die strafkode dat 'n kind onder 14 jaar *Aschuldunfähig* is. Kinders tussen die ouderdomme van 14 en 18 jaar is ingevolge die *Jugendgerichtsgesetz* wel toerekeningsvatbaar mits hulle op die tydstip waarop die wederregtelik daad gepleeg is, sodanige geestelike rypheid bereik het dat hulle in staat was om die ongeoorlooftheid van die handeling te besef en ooreenkomstig hierdie insig te handel (Snyman 1992:186).

### 8.4.2 Vervolgingsbeleid

Verskeie belangrike aspekte rakende die Suid-Afrikaanse strafregspiegling betreffende 'n jeugdige word in die saak Khuberg 1980 4 SA 221(0) soos volg aangehaal: "'n kind van elf jaar, sy ouer broer van een-en-twintig en sy neef van sewe-en-twintig is in die landdroshof van diefstal van twaalf beeste aangekla en skuldig bevind".

By hersiening sê Regter Smuts dat hy dit verontrustend vind dat dit nodig geag was om 'n kindjie van elf in die onderhawige omstandighede van diefstal aan te kla. Hierdie mening van die hof kan nie sterk genoeg beklemtoon word nie. Die ouderdom van die beskuldigde is 'n belangrike oorweging by die besluit om te vervolg (Wilcox, *The decision to prosecute* 81, vgl ook Makwahwa 1956 1 SA 250 (SR) 251 en E 1967 3 SA 627 (R)). Die besondere omstandighede in Khuba (jeugdigheid en 'n realistiese moontlikheid van beïnvloeding deur ouer persone) moes sterk oorwegings in die guns van 'n nie-vervolging van die jeugdige gewees het.

'n Elfjarige kind word in ons regstelsel weerlegbaar vermoed ontoerekeningsvatbaar te wees, want 'n kind wat die sewende lewensjaar voltooi het, maar nog nie die veertiende jaar nie, val in hierdie kategorie (volgens Schmidt, *Die bewysreg*). Die jeugdigheid van 'n beskuldigde as oorweging by die besluit oor die wenslikheid van 'n vervolging, slaan nie op materiële aanspreeklikheid nie, maar hou verband met 'n gesonde vervolgingsbeleid.



### 8.4.3 Toets vir toerekeningsvatbaarheid

Uit die tipe vrae wat aan die beskuldigde gestel is by ondervraging ingevolge artikel 112(1) blyk dit die hof die vraag of die kind toerekeningsvatbaar was ten tyde van die misdadadpleging beslis het aan die hand daarvan óf die beskuldigde 'die verskil tussen reg en verkeerd' geken het. Die toets vir ontoerekeningsvatbaarheid wat die laer hof in gedagte gehad het, is of die beskuldigde geweet het wat hy doen, verkeerd is. Dit blyk die aanvaarde toets vir ontoerekeningsvatbaarheid van jeugdiges in die praktyk te wees (Burchell & Hunt 1 *South African criminal law and procedure* (1970) 186 ev).

Daar word gemeen so 'n toets is onbevredigend aangesien dit nie 'n behoorlike navraag na die beskuldigde se geestesvermoëns inhou nie. Eerstens, soos Burchell en Hunt ook meld, is dit nie genoegsaam om te bewys die kind in die algemeen die verskil tussen reg en verkeerd besef het nie. Daar moet ook ondersoek word of die beskuldigde ten tye van pleging van die misdryf - en in die omstandighede waaronder hy die misdryf gepleeg het - geweet het hy handel verkeerd. Tweedens, is 'n toets soos hierdie, wat slegs die beskuldigde se insig in die feitlike aard van sy optrede toets (dit wil sê of hy oor die vermoë beskik om tussen reg en verkeerd te onderskei) net 'n halwe toets vir toerekeningsvatbaarheid is, aangesien dit slegs een aspek van die geestesvermoëns, te wete die kognitiewe aspek van die persoonlikheid, dek. Daar behoort, soos in die geval van geestesongesteldheid, ook gevra te word of die kind oor die vermoë of insig beskik het om ooreenkomstig 'n besef van die ongeoorlooftheid van sy handeling op te tree. So 'n toets hou 'n navraag na die konatiewe of wilsaspek van die persoonlikheid in. Op hierdie wyse word getoets of die kind oor die nodige

weerstandskrag of selfbeheer beskik het. Dit blyk asof daar in die beskuldigde se verhoor in hierdie opsig tekort geskied het.

#### **8.4.4 Die toepaslikheid van artikel 112(1)(b)**

Die vraag of artikel 112(1)(b)-prosedure aangewend kan word om die vermoede dat die beskuldigde *doli incapax* is, te weerlê. Die laer hof het die beskuldigde gevra of hy geweet het dit 'verkeerd is om die beeste te gaan haal'. Hierbenewens het die vervolging egter ook die jeugdige se moeder laat getuig ten einde sy toerekeningsvatbaarheid te bewys. Dit wil voorkom asof die staat korrek opgetree het en die hof se ondervraging ingevolge artikel 112(1)(b) nie vir doeleindes van die weerlegging van hierdie vermoede aangewend kan word nie.

#### **8.4.5 Die proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag**

Nog die laer hof nog die hersieningshof het enige melding gemaak van 'n proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag. In die lig van die hersieningshof se bevinding ten aansien van die meriete, was dit ook nie nodig nie. Dit dien egter daarop te let dat die feitestelsel in Khubeka 'n tipiese geval is waar 'n proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag 'n absolute noodsaaklikheid is (Van Zyl Smit, Stoker & Van der Merwe 1981:73-74 en 76-77). In hierdie verband word in hoofstuk 9 paragraaf 9.10.1 na die proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag verwys.

#### **8.4.6 Beregtiging van jeugdiges**

Met betrekking tot die beregtiging van jeugdiges is daar 'n verskeidenheid van wettereregtelike bepalings wat besondere vermelding verdien. Die klem val in die eerste plek op verskeie bepalings van die Strafproseswet, 1977 (Wet No. 51 van 1977), wat vanuit 'n strafprosesregtelike oogpunt die posisie van jeugdiges bepaal. Die aandag word in hierdie verband in breë trekke op die volgende bepalings gevestig:

- Artikel 71 - maak voorsiening dat 'n jeugdige onder die ouderdom van 18 jaar in 'n veiligheidsplek soos omskryf in artikel 1 van die Wet op Kindersorg, 1983 (Wet No. 74 van 1983), geplaas kan word in plaas van op borgtog vrygelaat of in bewaring aangehou te word.
- Artikel 72 - handel met die situasie wanneer 'n beskuldigde op waarskuwing in plaas van borgtog vrygelaat word en wat onder andere bepaal dat in die geval van 'n beskuldigde onder die ouderdom van 18 jaar sodanige beskuldigde in die sorg van die persoon in wie se bewaring hy is, geplaas kan word, volgens artikel 72(1)(b).
- Artikel 73(3) - bepaal onder andere dat 'n beskuldigde wat onder die ouderdom van 18 jaar is deur sy ouer of voog by strafregtelike verrigtinge bygestaan word.

- Artikel 74 - onder andere vereis in die geval waar 'n beskuldigde onder die ouderdom van 18 jaar is, 'n ouer of voog gewaarsku moet word om die strafregtelike verrigtinge by te woon.
  
- Artikel 153 - handel met die omstandighede waarin strafregtelike verrigtinge nie in 'n ope hof mag plaasvind nie en subartikel (4) bepaal dat waar 'n beskuldigde by strafregtelike verrigtinge onder die ouderdom van 18 jaar is, niemand, behalwe so 'n beskuldigde, sy regsverteenwoordiger en ouer of voog of 'n persoon in *loco parentis* by die strafregtelike verrigtinge teenwoordig mag wees nie, tensy so 'n persoon se teenwoordigheid noodsaaklik is of deur die hof gemagtig is. Subartikel (5) bevat 'n soortgelyke bepaling ten opsigte van 'n getuie by strafregtelike verrigtinge wat onder die ouderdom van 18 jaar is.
  
- Artikel 154 - handel oor 'n verbod op publikasie van sekere inligting betreffende strafregtelike verrigtinge en subartikel (3) bepaal dat niemand op enige wyse enige inligting mag publiseer wat die identiteit openbaar van 'n beskuldigde onder die ouderdom van 18 jaar of van 'n getuie by strafregtelike verrigting wat onder die ouderdom van 18 jaar is nie. In 'n voorbehoudsbepaling word aan die voorsittende regter of regtelike amptenaar die bevoegdheid verleen om die publikasie van sodanige inligting te magtig indien die publikasie daarvan, na sy oordeel, regverdig, billik en in belang van 'n bepaalde persoon sal wees.

- Die bepalings van artikel 254 van die Strafproseswet, 1977 (Wet No. 51 van 1977), is belangrik aangesien dit handel met die omskepping van 'n verhoor tot 'n voorvonnisondersoek. Die artikel bepaal onder andere indien dit aan die hof by die verhoor op enige aanklag van 'n beskuldigde onder 18 jaar blyk dat hy 'n kind is soos in artikel 14(4) van die Wet op Kindersorg, 1983 (Wet No. 74 van 1983), bedoel, en dit wenslik is om kragtens artikels 13, 14 en 15 van laasgenoemde Wet met hom te handel, die hof die verhoor kan staak en beveel die beskuldigde moet voor 'n kinderhof gebring word. Die toepassingsmoontlikheid van artikel 254 van die Strafproseswet, 1977 (Wet No. 51 van 1977), word dus aan die inhoud van artikel 14(4) van die Wet op Kindersorg 1983 (Wet No. 74 van 1983) gekoppel. 'n Kind bedoel in artikel 14(4) van die Wet op Kindersorg, is 'n kind wat
  - geen ouer of voog het nie; of
  - 'n ouer of voog het wat nie opgespoor kan word nie; of
  - 'n ouer of 'n voog het of in die bewaring van 'n persoon is wat nie in staat of geskik is om die bewaring van die kind te hê nie deurdat hy
    - \* dermate geestesongesteld is dat hy nie in staat is om vir die liggaamlike, verstandelike óf maatskaplike welsyn van die kind voorsiening te maak nie
    - \* die kind aangerand of mishandel het of toegelaat het dat hy aangerand of mishandel word
    - \* die verleiding, ontvoering of prostitusie van die kind of die pleging deur die kind van onsedelike handeling veroorsaak het

- \* gewoontes en gedrag openbaar wat die liggaamlike, verstandelike óf maatskaplike welsyn van die kind ernstig kan benadeel
- \* versuim om die kind toereikend te onderhou
- \* die kind in straf met artikel 10 van die Wet op Kindersorg, 1983 (Wet No. 74 van 1983), onderhou
- \* die kind verwaarloos of toelaat dat hy verwaarloos word
- \* die kind nie behoorlik kan beheer nie ten einde behoorlike gedrag, soos gereelde skoolbywoning, te verseker
- \* die kind verlaat het, óf
- \* geen waarneembare bestaansmiddele het nie.

Artikel 13(3) van die Wet op Kindersorg 1983 (Wet No. 74 van 1983) bepaal indien 'n kind voor die kinderhof gebring word die kinderhof ondersoek moet instel óf die kind geen ouer óf voog het nie, óf 'n ouer óf voog het wat nie opgespoor kan word nie, óf 'n ouer óf voog het óf in die bewaring van 'n persoon is wat nie in staat óf geskik is om die bewaring van daardie kind te hê nie.

Die bevoegdheid van 'n kinderhof word in artikel 15 van die Wet op Kindersorg 1983 aan die orde gestel en hierdie artikel bepaal indien 'n Kinderhof oortuig is die betrokke kind het geen ouer óf voog nie, óf 'n ouer óf voog het wat nie opgespoor kan word nie, óf 'n ouer óf voog het óf in die bewaring van 'n persoon is wat nie in staat óf geskik is om die bewaring van die kind te hê nie, 'n kinderhof kan:

- beveel dat die kind herstel moet word of bly in die bewaring van sy ouers of, indien die ouers apart woon of geskei is, van die ouer deur die hof aangewys of van sy voog of van die persoon in wie se bewaring hy was onmiddellik voor die aanvang van die verrigtings, onder toesig van 'n maatskaplike werker, op voorwaarde dat die kind of sy ouers of ouer of voog of sodanige persoon aan sodanige van die voorgeskrewe vereistes as wat die hof bepaal
- beveel dat die kind onder toesig van 'n maatskaplike werker in die bewaring van 'n geskikte pleegouer deur die hof aangewys, geplaas word
- beveel dat die kind na 'n kinderhuis deur die Direkteur-generaal, verwys word
- beveel dat die kind na 'n nywerheidsskool deur die Direkteur-generaal, verwys word (Sonnekus 1993:52:57).

Ten opsigte van die *Wyse van benadering* met betrekking tot die toepassing van artikel 294, verdien die volgende opmerking van Hiemstra (1987:669) besondere vermelding

wanneer hy sê - die belang van die gemeenskap kan nie gedien word deur die belange van die jeugdige oor die hoof te sien nie, want 'n ongepaste straf kan meebring dat 'n verwronge of nog meer verwronge persoonlikheid na die gemeenskap toe terugkom. Die hof moet moeite doen om 'n beeld te kry van sy huislike agtergrond, sy werksomstandighede en sy karakter. Indien die verkryging van 'n voorvonnisevalueringsverslag ondoenlik is, die hof self ondersoek instel met behulp van sodanige getuies as wat verkrygbaar is. Dit moet duidelik wees in hoeverre die jeugdige 'n behoorlike begrip gehad het van hoé afkeurenswaardig sy gedrag is en in hoeverre hy deur ouers op 'n dwaalspoor gelei is.

Dit blyk asof die Suid-Afrikaanse strafreg en strafprosesreg beide voorsiening maak vir die besondere beregtiging van jeugdiges in sommige gevalle. In die lig van die voorgaande blyk dit daar 'n behoefte in die ontwikkeling en benadering in Suid-Afrika ten opsigte van jeugregspiegling ontstaan het en speel voorvonnisevaluering met ander woorde 'n belangrike rol by die beregtiging van jeugdiges. Die rasionaal hiervolgens is dat beide die strafreg en die strafprosesreg regtens met die mens handel. Hierdie benadering moet gerig wees op die plaaslike opset wat veral betrekking het op die tipe jeugmisdadiger en jeugmisdaad. Hierdeur kan 'n toepaslike aanvaarbare jeugregspiegingspraktyk ontwerp word, wat as 'n belangrike inset tot die huidige strafregspiegling kan dien (Sonnekus 1993:50-65).



## **8.5 STATUTÊRE VOORSKRIFTE MET BETREKKING TOT DIE AANHOUDING EN BESKERMING VAN DIE VEROORDEELDE JEUGOORTREDER**

Die aanhouding en beskerming van jeugdiges dateer reeds sover terug as 1907, maar het veral gestalte gevind in die Kinderbeskermingswet, Wet No. 25 van 1913. Die Kinderbeskermingswet is opgevolg deur die Kinderwet, Wet No. 31 van 1937 wat later vervang is deur die Kinderwet, Wet No. 33 van 1960. Hierdie wet is vervang deur die Wet op Kindersorg 74 van 1983 en sluit alle wetgewing in wat betrekking het op die beskerming en kommittering van kinders. Benewens ander voorskrifte maak dit ook voorsiening vir die oprigting en ontwikkeling van inrigtings vir die aanhouding en behandeling van jeugdiges.

Van kardinale belang is die bepalings van artikel 290 van die Strafproseswet, 1977 (Wet No. 51 van 1977), waarin die *Wyse waarop met 'n veroordeelde jeugdige gehandel word*, word aan die orde gestel en in artikel 291 die *Tydperk van toesig, bewaring of aanhouding van jeugdiges*.

**Artikel 290: Wyse waarop met 'n veroordeelde jeugdige gehandel kan word bepaal:**

(1) 'n Hof waarin iemand onder die ouderdom van agtien jaar aan 'n misdryf skuldig bevind word kan, in plaas van hom straf vir daardie misdryf op te lê -

- (a) beveel dat hy onder toesig van 'n proefbeampte of 'n korrektiewe beampte geplaas word; óf [paragraaf (a) vervang by artikel 44(a) van Wet 122 van 1991]
- (b) beveel dat hy in die bewaring van 'n geskikte persoon geplaas word wat in die bevel aangewys word; of
- (c) met hom handel volgens paragraaf (a) sowel as paragraaf (b); óf
- (d) beveel dat hy verwys word na 'n verbeteringskool soos in artikel 1 van die Wet op Kindersorg, 1983 (Wet 74 van 1983), omskryf.

(2) 'n Hof waarin iemand van óf bo die ouderdom van agtien jaar maar onder die ouderdom van een-en-twintig jaar skuldig bevind word aan 'n misdryf kan, in plaas van hom straf vir daardie misdryf op te lê, beveel dat hy onder toesig van 'n proefbeampte óf 'n korrektiewe beampte geplaas word óf dat hy verwys word na 'n verbeteringskool soos in artikel 1 van die Wet op Kindersorg 1983, omskryf.

(3) 'n Hof wat ingevolge hierdie artikel beveel dat 'n persoon na 'n verbeteringskool verwys word, kan gelas dat so 'n persoon in 'n veiligheidsplek soos in artikel 1 van die Wet op Kindersorg, 1983, omskryf, gehou word tot tyd en wyl aan die bevel gevolg gegee kan word (Kriegler 1993:713) en (Sonnekus 1993:57-58).

Wat bevel betref na skuldigbevinding, maak die wetgewing voorsiening vir addisionele maatreëls ten opsigte van jeugdiges. Ingevolge artikels 290(1)(a) en 290(3) van die Strafproseswet (Wet 51 van 1977) is dit moontlik om enige beskuldigde wat onder 21 jaar oud is onder die toesig van 'n korrektiewe beampte te plaas, in plaas daarvan om enige straf op te lê, of in samehang met die strawwe waarvoor reeds in die verlede uitdruklik voor voorsiening gemaak is. Toesig deur 'n korrektiewe beampte kom in die praktyd op korrektiewe toesig neer (Gerber 1995:129).

#### **Artikel 291: Tydperk van toesig, bewaring of aanhouding van jeugdiges**

(1) Behoudens die bepalings van hierdie artikel verval enige bevel wat kragtens artikel 290 uitgereik is na verloop van 'n tydperk van twee jaar vanaf die datum waarop die bevel uitgereik is óf na die korter tydperk wat die hof bepaal het ten tyde van die uitreiking van die bevel of, indien die betrokke persoon ooreenkomstig die bepalings van die Wet op Kindersorg, 1983 (Wet 74 van 1983), ontslaan word, ten tyde van sodanige ontslag.

(2) Behoudens die bepalings van subartikel (3) kan die Minister aan wie die uitvoering van die bepalings van bedoelde Wet op Kindersorg, 1983, opgedra is of iemand wat op sy gesag handel, die geldigheid van 'n bevel bedoel in subartikel (1) met 'n verdere tydperk van hoogstens twee jaar per keer verleng. Met dien verstande dat 'n bevel nie aldus verlang word tot 'n datum na die datum waarop die persoon die leeftyd van agtien jaar bereik nie.

(3) Bedoelde Minister óf iemand wat op sy gesag handel, kan, indien hy dit nodig ag, beveel dat 'n vorige leerling van óf 'n leerling in 'n verbeteringskool wie se tydperk van aanhouding verstryk het óf op die punt staan om te verskryk, na die verbeteringskool moet terugkeer of daarin moet aanbly vir 'n verdere tydperk van hoogstens twee jaar en kan daardie tydperk van tyd tot tyd deur middel van 'n verdere bevel verleng. Met dien verstande dat so 'n bevel óf verdere bevel nie die tydperk van aanhouding van die betrokke persoon verleng tot na die einde van die jaar waarin die persoon die leeftyd van een-en-twintig jaar bereik nie (Kriegler 1993:716-717).

Artikel 291(5) van die Strafproseswet (Wet 51 van 1977) maak voorsiening vir heroorweging van enige van die bevels wat ooreenkomstig artikel 290(1) of (3) uitgereik word. Dit behels die plasing onder die toesig van 'n proefbeampte, korrektiewe beampte en ander geskikte persone en verwysing na verbeteringskole. Die bevels kan alleen heroorweeg word indien die oortreder tydens daardie toesig of verblyf in die verbeteringskool nie geskik daarvoor blyk te wees nie. Die hof moet bevind dat die jeugdige nie geskik is om onder korrektiewe toesig geplaas te word nie, op grond van 'n gemotiveerde voorvonnisevalueringsverslag van 'n proef- of korrektiewe beampte, en tree op soos voorgeskryf word in artikel 276 A(4) van die Strafproseswet (Wet 51 van 1977) (Gerber 1995:130).

Ten opsigte van die moontlikheid om te beveel dat 'n jeugdige onder toesig en bewaring van 'n proefbeampte/geskikte persoon geplaas word, noem Du Toit (1981:337-338) dat die bedoeling van die wetgewer is om voorsiening te maak vir verpligte toesig,

bewaring en kontrole vir die jeugdige beskuldigde in gevalle waar sy misdadigheid hoofsaaklik toegeskryf kan word aan 'n afwesigheid van dissipline. Daar waar die jeugdige beskuldigde uit onverantwoordelikheid oortree, óf oortree vanweë 'n gebrek aan die nodige ouerlike toesig of kontrole, skep die Strafproseswet vir die verhoorhof die moontlikheid om 'n verpligte vorm van toesig en kontrole daar te stel. Die verpligte bewaring, toesig en kontrole word die jeugdige beskuldigde opgelê in die vertroue dat dit hom, net soos die gewone streng ouerlike toesig, van misdadigheid en 'stoutigheid' moet weerhou. Dit is veral geskik vir heel jong kinders wat oortree het en wat sover regtens moontlik uit die gevangenis gehou behoort te word, sodat hulle nie met ongewenste elemente kennis maak nie.

Die verhoorhof moet in sy bevel uitdruklik neerlê dat die beskuldigde onder 'n proefbeampte se toesig geplaas word en/of in die bewaring van 'n persoon (wat ook vermeld moet word) geplaas word. Geskikte persone kan byvoorbeeld maatskaplike werkers, proefbeamptes óf selfs skoolhoofde wees.

## **8.6 ALGEMENE AGTERGROND TEN OPSIGTE VAN VONNISSE OP JEUGDIGES**

Die volgende aspekte het betrekking op vonnisse rakende jeugdiges:

### **8.6.1 In plaas van hom straf ... op te lê**

Die belangrikste woorde wat hier benadruk word is *dat dit by die jeugdige oortreder eerder om behandeling as bestraffing gaan*. Die hof gebruik hierdie bepaling in plaas

van 'n verpligte straf op te lê. In *R v Hodgert* 1956 2 SA 2 (N) is dit byvoorbeeld aangewend om 'n jeugdige van 'n destydse verpligte verklaring tot gewoontemisdadiger te bevry. Daar is ook in *S v Kukarie* 1972 2 SA 907 (O) 911 bevind dat aan 'n jeugdige nie die verpligte vonnis weens besit van dagga, wat intertyd nog bestaan het, opgelê hoef te word nie.

### **8.6.2 Ouderdom**

Die ouderdom van 18 jaar het nie betrekking op die tydstip toe die misdaad gepleeg is nie maar op die dag van skuldigbevinding. Die bewoording laat geen twyfel nie. Klaarblyklik is die beoogde behandeling net vir persone bedoel wat nog jeugdiges is wanneer hulle daarmee moet begin. In hierdie verband is ook verwys na paragraaf 8.3.1 in verband met die ouderdom van jeugdiges soos deur Krugel en Terblanche genoem.

### **8.6.3 Behandeling in 'n gevangenis**

Wanneer 'n jeugdige tronkstraf opgelê word, is Gevangenisregulasie 137 hier van toepassing naamlik: "In afwagting van die oorplasing na 'n gevangenis soos in paragraaf (b) van die subartikel (1) van artikel 20 van die Wet bedoel, moet 'n jeugdige wat tot gevangenisstraf gevonnissen is, sover moontlik van 'n ouer en meer geharde gevangene afgesonder word". Artikel 20(1)(b) van die Wet op Korrektiewe Dienste waarna verwys word, het betrekking op gevangenissoorte wat spesiaal vir jeugdiges bedoel is (Kriegler 1993:714).

## **8.7 DIE VOLGENDE BEVELE KAN GEGEE WORD IN PLAAS VAN STRAF OP TE LÊ**

### **8.7.1 Proefbeampte**

Hy kan onder toesig van 'n proefbeampte geplaas word. 'n Proefbeampte is 'n beampte wat kragtens artikel 58 van die Kinderwet 33 van 1960 aangestel is. 'n Voorvereiste daarvan is 'n voorvonnisevalueringsverslag wat die oorsake van die oortreder se gedrag blootlê. Dit is 'n ernstige onreëlmatigheid om 'n proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag aan te hoor voor skuldigbevinding. Daar word gestreef na 'n vertrouensverhouding en die aktiewe medewerking van die oortreder. 'n Behandelingsplan word in samewerking met die proefgeval voorberei, en waar moontlik, met sy ouers, die skool of die werkgewer. Reëlings word getref vir besoeke tuis en by die werkplek. Die proefbeampte probeer om beter woontoestande, werkgeleenthede en maatskaplike omgang te bewerkstellig, en probeer om die oortreder se gesindheid teenoor die samelewing ten goede te beïnvloed. Die tydperk wat die proefgeval onder toesig moet bly óf in 'n inrigting moet bly, word in artikel 291 bepaal. Wanneer hy 'n goeie aanpassing by die gemeenskap bereik het, is dit wenslik dat 'n finale voorvonnisevalueringsverslag aan die hof voorgelê en 'n aanbeveling met betrekking tot vroeëre beëindiging van die proeftydperk gedoen word.

In *S v Peters* 1974 1 SA 368 (N) is gesê dat 'n jeugdige nie kragtens hierdie artikel gevonniss kan word tot gevangenisstraf wat opgeskort word op voorwaarde dat hy hom

aan 'n proefbeampte onderwerp nie. In S v S 1976 1 SA 156 (0) 158D is geoordeel dat so 'n voorwaarde gemagtig word deur artikel 297(1)(a)(i)(dd).

### **8.7.2 Korrektiewe toesig**

Hierdie nuwe strafvorm, wat by Wet 122 van 1991 op die wetboek geplaas is, is terselfdertyd toegevoeg tot artikel 290(1)(a) as 'n alternatief vir gewone strafoplegging. Aangesien dit 'n wesenlike bestraffende en potensieel hoogs hervormende alternatief vir aanhouding in 'n gevangenis óf verbeteringskool bied kan dit nuttig aangewend word, veral waar proeftoesig ontoereikend geag word. Vanweë die veelsydigheid en aanpasbaarheid daarvan is dit besonder geskik vir jeugdiges wie se lewenspatroon nog nie gestabiliseer het nie.

### **8.7.3 Bewaring van 'n geskikte persoon**

Die oortreder kan onder die sorg van 'n geskikte persoon geplaas word wat bereid is om die verantwoordelikheid te onderneem.

### **8.7.4 Bewaring plus toesig**

Kragtens paragraaf (c) kan 'n bewaringsbevel ook gekombineer word met onderwerping van toesig deur 'n proefbeampte óf aan korrektiewe toesig.

### **8.7.5 Tussen agtien en een-en-twintig**

Subartikel (3) maak spesiale voorsiening vir 'n beskuldigde bo agtien maar onder een-en-twintig, naamlik dat daar ten opsigte van hom ook 'n bevel ooreenkomstig subartikel



(1)(a) of (1)(d) gemaak kan word, ongeag die misdaad wat hy gepleeg het. Dit geld nie as 'n straf nie maar kom in die plek daarvan.

#### **8.7.6 Oorplasing na 'n gevangenis**

'n Jeugdige wat in 'n verbeteringskool aangehou word kan kragtens ministeriële besluit, na 'n gevangenis oorgeplaas word. Dit sal gebeur wanneer hy geen baat vind by die behandeling in 'n verbeteringskool nie. Artikel 74 van die Korrektiewe Dienstewet bepaal dat die Minister van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling kan, in oorleg met sy kollega van Korrektiewe Dienste, iemand van 'n verbeteringskool na 'n gevangenis oorplaas indien hy geag word onvatbaar te wees vir opleiding in 'n verbeteringskool. Hy word ontslaan van die bepalinge van die Wet op Kindersorg en word beskou asof hy ten tyde van sy oorplasing gevonnisd is tot twee jaar gevangenisstraf, met die voorbehoud dat hy nie langer aangehou word as wat die geval sou gewees het as hy in die verbeteringskool gebly het nie.

#### **8.7.7 'n Verbeteringskool**

**Eerste oortreders:** Verwysing na 'n verbeteringskool is 'n drastiese maatregel wat lei tot aanhouding van 'n jeugdige vir 'n aansienlike tydperk en blootstelling aan jeugmisdadigers met moontlik erger anti-sosiale neigings as hyself. Die ervaring het geleer dat die hervormingsmoontlikhede daarvan maar skraal is. Behoeftes aan dissipline en beheer kwalifiseer 'n jeugdige eerder vir korrektiewe toesig of 'n bevel van die Kinderhof kragtens artikels 13, 14 en 15 van die Wet op Kindersorg 1983. Die bepalinge van artikel 276A(1)(a) stel 'n voorvonnis-evalueringsverslag van 'n

proefbeampte of 'n korrektiewe beampte as 'n voorvereiste tot 'n bevel van korrektiewe toesig terwyl verwysing na 'n kinderhof vereis dat die verhoor ingevolge artikel 254 gestaak word sodat daar volgens die bepalings van die Wet op Kindersorg opgetree kan word (S v L 1978 2 SA 75 (K)). Dit is in die algemeen onwenslik om 'n eerste oortreder na 'n verbeteringskool te verwys.

**Werkswyse:** Die werkswyse wat by 'n moontlike verwysing na 'n verbeteringskool gevolg moet word, is oor die jare verfyn en dit word soos volg opgesom:

- (1) Verwysing na 'n verbeteringskool behoort alleen plaas te vind na oorweging van 'n voorvonnisevalueringsverslag van 'n proefbeampte. Só 'n evalueringsverslag moet alle beskikbare inligting aandui wat help om die jeugdige se probleme te verstaan en 'n gepaste straf te bepaal, met ander woorde 'n voorvonnisevaluering ten opsigte van die jeugdige is uiters noodsaaklik.
- (2) Die proefbeampte se aanbevelings is slegs 'n meningsuiting om die hof by te staan. Waar nodig, moet dit getoets en krities ontleed word.
- (3) Die verantwoordelikheid berus by die regterlike amptenaar en hy moet sy oordeel regtelik uitoefen in die lig van al die moontlike omstandighede. Waar nodig moet hy die inisiatief neem aangaande die verkryging van verdere getuienis.

(4) Die landdros moet toesien dat die beskuldigde se ouers of minstens sy moeder aanwesig is en dit aanteken; as hul afwesig dog gewaarsku is, moet dit aangeteken word.

(5) Die volgende moet by die proefbeampte vasgestel word -

- \* watter dienste en toesig aan die beskuldigde in sy huidige omgewing verskaf kan word om die nodige leiding en dissipline te gee en sy vertroue op te bou
- \* in hoeverre sodanige dienste en toesig die beskuldigde sal baat
- \* watter geriewe daar by 'n verbeteringskool bestaan om in die besondere behoeftes van die beskuldigde te voorsien
- \* watter negatiewe invloed daar is en hoé dit die beskuldigde waarskynlik sal affekteer.

(6) Die ouers moet 'n geleentheid gegee word om die proefbeampte te ondervra aangaande sy bevindinge en aanbevelings. Dit is nie voldoende om aan 'n onverdedigde, ongeletterde en daarby jeugdige beskuldigde te vra, nadat 'n proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag voorgelees is, óf hy iets te sê het nie. Hy óf sy voog word spesifiek gevra of hulle die feitelike bewerings in die evalueringsverslag erken of betwis, en of hulle verlang die proefbeampte self moet verskyn vir ondervraging.

(7) Die ouers moet ook toegelaat word om getuienis te lewer of getuienis op te roep.

(8) Die beskuldigde se ouderdom moet behoorlik vasgestel en aangeteken word tensy hy kennelik volwasse is. In laasgenoemde geval behoort dit aangeteken te word. Hoé dit vasgestel word, hang van die omstandighede af.

(9) Die aard van die inrigting moet vermeld word, maar daar moet nie 'n bepaalde inrigting voorgeskryf word nie. Die aanwysing van 'n inrigting berus by die Direkteur-generaal van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling. Die volgorde is:

- \* meningsvorming deur die hof
- \* verwysing na die Direkteur-generaal
- \* aanwysing van 'n inrigting deur die Direkteur-generaal, en
- \* 'n gepaste hofbevel, wat tussentydse plasing van die kind reël.

(10) Die soort inrigting waarheen die jeugdige gestuur word is belangrik. 'n Nywerheidskool is 'n heel ander inrigting as 'n verbeteringskool en verwysing na 'n nywerheidskool kan slegs deur 'n Kinderhof gedoen word nadat die kind as 'n kind soos bedoel in artikel 14(4) van die Wet op Kindersorg bevind is. Indien die landdros meen 'n nywerheidskool is die regte inrigting en die kind sorgbehoewend is, kan hy die saak kragtens artikel 254 na 'n Kinderhof verwys.

(11) Die uiteindelijke beskikking oor die jeugdige moet in die lig van die omstandighede bepaal word in die wete dat verwysing na 'n verbeteringskool 'n drastiese maatreël is (Kriegler 1993:713-716).

## 8.8 DIE ROL VAN VERBETERINGSKOLE

Soos aangetoon in voormelde paragrawe, is een van die weë wat deur 'n hof gevolg word wanneer hy met 'n veroordeelde kind te doen het, om hom na 'n verbeteringskool te verwys. Geskiedkundig kan die oorsprong van hierdie tipe inrigting teruggevoer word na die vorige eeu volgens die Viljoenkommissieverslag (1974:142). Vroeër is na hierdie skole verwys as *verbeteringsgestigte*. Daar is geen statistieke beskikbaar waaraan die uitwerking van verwysing na só 'n skool gemeet kan word nie en óf hulle beantwoord aan die doel wat hul benaming te kenne gee nie, maar word aanvaar dat hulle 'n integrale deel van die strafregspiegeling geword het.

Volgens die Landsdownkommissieverslag (1947:27) word genoem dat behandeling in 'n verbeteringshuis (skool) gewoonlik die laaste toevlug was, behalwe die tronk, om kindermisdadigers in te breek, en 'n kind word alleen daarheen gestuur as alle ander minder drastiese metodes onsuksesvol was. Opbouende metodes van algemene onderrig en vakopleiding, gepaard met vervorsing van die liggaamlike en sedelike welsyn van die kinders, is kermerkend van die verbeteringshuis se behandeling.

Verbeteringskole, waar slegs jeugdiges aangehou word, was oorspronklik geskool op volwasse gevangenisinrigtings en het ongeveer in 1825 tot stand gekom. Die inrigtings was aanvanklik gekenmerk deur streng dissipline, harde werk en 'n sekere mate van opvoeding. Geleidelik het die klem egter begin val op rehabilitasie en beroeps- of vakopleiding (Naude 1980:85).

Krugel en Terblanche (1992:514-515) se mening is om 'n jeugdige na 'n verbeteringskool te stuur, is 'n ernstige stap en geen verwysing na 'n verbeteringskool behoort te geskied sonder die oorweging deur die verhoorhof van 'n proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag óf minstens sonder aanhoor en oorweging van getuienis wat handel met 'n beskuldigde se karakter nie. Hulle sê om 'n persoon na 'n verbeteringskool te stuur is 'n drastiese stap. The greatest care should be exercised before such a sentence is imposed. [It is] generally undersirable to impose such a sentence on a first offender. Die skepping van verbeteringskole vir die aanhouding van veroordeelde jeugdiges is te wyte aan die besef dat sulke instellings 'n minder skadelike inwerking op jeugdiges het as tronke. In 'n verbeteringskool kom 'n veroordeelde jeugdige gewoonlik met minder ervare en minder geharde misdadigers in aanraking as in tronke.

Dit is vir doeleindes van wetgewing nie 'n straf nie, maar word aar beveel *in plaas van straf op te lê*. Indien hierdie bevel gemaak word, is dit nie nodig om 'n verpligte voorgeskrewe straf op te lê nie. Dit behels die verwysing van die oortreder na 'n verbeteringskool soos aangewys deur die betrokke owerhede.

### 8.8.1 Die doel van verbeteringskole

Die belangrikste funksie van verbeteringskole sentreer vandag om die rehabilitasie, heropvoeding en behandeling van die jeugoortreder. Die korrektiewe behandeling van jeugdige oortreders behels onder meer straf, aanhouding, rehabilitasie en heropname in die samelewing. Die konsep rehabilitasie is met verloop van tyd verbreed om feitlik alle soorte dienste in te sluit wat die individu help om sy volle potensiaal maksimaal te ontwikkel. Die Kinderburo van die Departement van Gesondheid in die VSA omskryf die doel van verbeteringskole soos volg:

“The prime function of a training school is to re-educate and train the child to become a responsible, well-adjusted citizen. Through such an integrated programme the child is expected to learn self-discipline, to accept more responsibility and to act and react in a more socially acceptable manner”.

Hierdie is ongetwyfeld 'n ideaal waarna gestreef word, maar baie deskundiges bevraagteken egter die rehabilitasie suksesse van hierdie inrigtings. Dit is waar dat verbeteringskool-jeugdige na ontslag, voortgaan met misdadigheid en uiteindelik weer in die gevangenis beland.

Die algemene siening is sulke jeugdige verval so in misdadigheid dat weinig vir hulle gedoen kan word teen die tyd dat hulle na die verbeteringskool verwys word en kan die verbeteringskool nie verantwoordelik gehou word vir hierdie her-verval in misdaad nie. Dit is ook moontlik dat die opset van die verbeteringskool misdaadneigings kan ver-

sterk sodat die jeugdige met sy anti-sosiale gedrag volhard of selfs nuwe en beter tegnieke vir misdadpleging aanleer (Naude 1980:86-87).

## 8.9 UITTREKSELS VAN UITSPRAKE

Die volgende enkele uittreksels van uitsprake het betrekking op die beregtiging van jeugdiges in die voorvonnisevalueringproses en word ter illustrasie aangedui:

Die belangrikheid ten opsigte van voorvonnisevaluering voortspruitend uit 'n voorvonnisevalueringverslag en noukeurige bepaling van ouderdom word beklemtoon in *S v Mkwana* 1969 2 SA 246 (N). Die aard van die inligting moet vermeld word, maar daar word nie 'n bepaalde inrigting voorgeskryf nie (*R v Langeveldt* 1957 4 SA 365(K); *S v Motsoaledi* 1962 4 SA 703 (O)). Die aanwysing van 'n inrigting berus by die sekretaris van die departement wat kragtens artikel 93 van die Kinderwet met die uitvoering van die Kinderwet belas is. Waar 'n beskuldigde na 'n verbeteringskool verwys word, hang die tydperk van sy aanhouding af van sy ouderdom, dus moet sy ouderdom op die behoorlike wyse vasgestel word (*S v Job* 1978 1 SA 736 (NK) 739 L).

Die benaming van die soort inrigting waarheen die jeugdige gestuur word is belangrik. Die uitdrukking 'Bantoe-jeugkamp' is aan die betrokke wette onbekend en 'verbeteringskool' moet gebruik word (*S v Ngaka* 1969 4 SA 214 (NK)). 'n Nywerheidsskool is 'n heel ander inrigting as 'n verbeteringskool en verwysing na 'n nywerheidsskool kan slegs deur 'n kinderhof gedoen word nadat die kind sorgbehoewend bevind is. As die



landdros meen 'n nywerheidskool is die regte inrigting en die kind is sorgbehoewend kan hy die saak kragtens artikel 254 na 'n kinderhof verwys (*S v Bosman* 1969 4 SA 217 (NK)).

Dit is in die algemeen onwenslik om 'n eerste oortreder na 'n verbeteringskool te stuur (*S v Zungu* 1962 1 SA 377 (N)). As hy gestuur word moet hy nie ondertussen in die polisie-selle aangehou word nie, maar in 'n plek van bewaring omskryf in artikel 1 van die Kinderwet.

Dit is nie voldoende om aan 'n onverdedigde, ongeletterde en daarby jeugdige beskuldigde te vra, nadat 'n proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag voorgelees is, óf hy iets te sê het nie. Hy en sy voog moet spesifiek gevra word of hulle die feitelike bewerings in die evalueringsverslag erken of betwis, en of hulle verlang die proefbeampte self moet verskyn vir ondervraging (*S v Maasdorp* 1967 2 SA 93 (G)). Die hof het in *Maasdorp* se verslag verskil van *R v Chin Moodley* 1949 1 SA 703 (N) waarin gesê word 'n proefbeampte normaalweg nie oor sy evalueringsverslag gekruisvra behoort te word nie. In *Maasdorp* se saak word leiding gegee oor die wyse waarop 'n proefbeampte en sy evalueringsverslag deur die hof benader moet word (Hiemstra 1987:659-660).

In die bekende saak van *S v Adams* 1971 (4) SA 125-132 word die volgende genoem wat betrekking op die jeugdige het: *Dit is met die jeugdige soveel te meer as met enige ander beskuldigde noodsaaklik dat die Hof nie sy straffoemeteringsfunksie uitvoer tensy*

*hy volledige gegewens voor hom het aangaande die beskuldigde nie.* Die regspleging verg steeds die grootste voorsorg en versigtigheid by die vasstelling van 'n geskikte straf, maar verg dit in 'n besondere mate waar daar met jeugdiges gehandel word. Die moontlikheid van hervorming is by die jeug soveel meer aktueel en die gevolge van 'n onoorwoë uitoefening van diskresie deur die voorsittende amptenaar kan soveel meer onherstelbare skade meebring in die geval van 'n jeugdige.

In hierdie saak het die landdros sy vonnis begin met die volgende woorde: *Beskuldigdes, daar is niks wat in julle guns gesê kan word nie.* Hy gaan voort om 'n uitspraak te lewer ten opsigte van vonnis wat nie 'n enkele van die subjektiewe faktore, wat by hierdie besondere twee beskuldigdes kon vermeld nie. Hy noem nie die feit dat die appellant 17 jaar oud is nie.

Dit is waar dat die gemeenskap beskerm moet word teen mense wat die landswette oortree, maar ook waar dat die skaal nie uit balans moet raak wanneer 'n persoon die verantwoordelikheid van die beskerming van die gemeenskap dra nie. Dit moet nie by jou so swaar weeg dat jy heeltemal vergeet jy het met 'n individu te doen wanneer jy jou straffoemetingsfunksies uitoefen nie.

In 'n werk uitgegee deur die *National Council on Crime and Delinquency* getiteld *Guide for Juvenile Court Judges* wat opgestel is deur Regters in die Verenigde State, verskyn die volgende stelling:

"Delinquency amongst children and youths is troublesome, complicated and potentially dangerous to any community. The greatest danger lies not so much in the delinquent acts themselves, as in the warped lives that may result from short-sighted attitudes and actions taken by parents and authorities at an unquestionably critical time. We have long since learnt that neither extreme getting tough or molly-coddling provides an answer. Full knowledge of the individual youngster in trouble and an intelligent awareness of the turbulence of adolescence, must guide both our attitudes and our actions. Without these parents and authorities pursue a course destined for eventual, if not immediate, failure".

Heelwat tyd is in die streekhof bestee om uit te vind of hierdie kind skuldig was aan die diefstal van 'n motor maar geen tyd hoegenaamd is bestee om uit te vind wat vir hom 'n geskikte straf behoort te wees nie. Die gebruik in hierdie Hof, en ook in ander howe, wanneer met jeugdiges te doen gekry word, seer sekerlik dié wat die ouderdom van 17 jaar is, is om 'n voorvonnisevaluering uit te voer wat voortspruit uit die proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag, sodat vonnis in die lig en nie in die duisternis opgelê sal word nie.

In *S v Yibe* 1964 (3) SA 502 (E), het R. Wynne met sy gebruiklike deeglikheid, al die gewysdes in verband met vonnisoplegging by jeugdiges versamel en dit is duidelik hierdie praktyk bestaan al vir baie dekades. Die bevel wat die Hof derhalwe maak is hierdie appèl moet uitgestel word tot 'n datum wat met die Griffier gereël word. Die hof

gelas ook dat in die interim 'n voorvonnisevalueringsverslag eers van 'n proefbeampte verkry sal word wat die hof van hulp kan wees by die vasstelling van 'n geskikte straf.

Regter R Steyn beklemtoon die volgende aspekte in sy uitspraak gelewer in *S v Adams* 1971 (4) SA 129:A: Eerstens dat howe, wanneer hulle met jeugdiges handel, met die grootste versigtigheid te werk moet gaan, en om sover menslik moontlik vonnisse nie opgelê moet word op jeugdiges wat sonder 'n behoorlike voorvonnisondersoek na die agtergrond van die beskuldigde, na die omstandighede waarin die oortreding gepleeg is, en na die uitwerking van 'n straf wat die opname in 'n inrigting, hetsy 'n gevangenis of 'n verbeteringskool, tot gevolg sou hê nie. Hy voeg by met betrekking tot die rol wat 'n proefbeampte kan vervul wanneer dit kom indien hy as hulp moet dien vir 'n hof by die uitoefening van die hof se straftoemetingsfunksie. In die geskrif waarna hy sy vorige uitspraak verwys, naamlik *Guides for Juvenile Court Judges* uitgegee deur die *Advisory Council of Judges of the National Council on Crime and Delinquency* in die Verenigde State, word na die doel en funksie van 'n voorvonnisevalueringsverslag verwys. Daar word ondermeer die volgende gesê onder die opskrif *Purpose, Form and Organisation*:

"The first purpose of the social study is to give the court all available information that would be helpful in understanding the child, to the end that the court can arrive at a disposition which will have maximum effectiveness in correcting the child and protecting the community. To best serve the court in this respect the report must be so devised as to yield a maximum of useful information in a minimum of reading time. The accom-

plishment of this depends upon two things - pertinent content in the report and efficient organisation of the material.

The probation officer has the responsibility to secure information from various sources and the judge should be aware of the sources used. In general these should be indicated in the report. The judge usually discussed the topic of social studies with his probation staff and in doing so learns whom they contact. The usefulness of the information is directly related to the source from which it was derived. During the course of any social study, the probation officer will discover many facts about the child and his family, which, in his considered opinion, are not pertinent to the situation or important in planning any treatment program. The judge should expect his probation officer to be thorough in culling the information and reporting all that is pertinent. A report that is cluttered with minutiae and details of the family's history may hinder rather than aid him in understanding the child, his family, his relationships within the family, and his standards".

Regter R Steyn gaan voort met sy uitspraak en haal die volgende aan:

"To be most helpful to the court the report must show how the child gets along with his family and with any larger group in which he must learn to live. This means giving some evaluation of cultural, religious, racial, nationality or other such factors that may materially affect the child's deve-

lopment and the plans to be made for him. Of greatest importance is a manner of writing that is objective, non-judgemental and yet analytical. It is not the probation officer's privilege to impose on the child or the court his own personal standards or prejudices. It is rather his responsibility to present information with impersonal thoroughness. The judge may properly question the validity of a report and the quality of a probation officer's work generally when he receives reports employing language that can only be attributed to emotion or prejudice.

In general then, the judge should ask for a report which gives him pertinent data but only those data which contribute to the understanding of the child in his total setting; a report which is written in such a way as to have the significant information immediately apparent. These are the considerations which are basic to the first purpose of the report".

Die tweede aspek waarna hierdie geleerde Regter in sy uitspraak verwys is die *uitwerking van 'n besondere straf op 'n besondere individu*. Dit is waar, soos mnr Papendorp sê, dit moet pertinent tot hierdie jong man se kennis gebring word dat die gemeenskap nie onwettige gedrag van die aard waaraan hy hom skuldig gemaak het, kan duld nie. Dit beteken egter nie iemand wat uit die agtergrond kom waaruit hierdie appellant kom, ten einde hom tot sy sinne te bring, in 'n gevangenis opgeneem behoort te word nie. Na my mening is een van die belangrikste faktore wat die hof by die toewysing van hierdie appellant in aanmerking moet neem is die feit dat hy uit 'n

ordentlike huis kom. Daar is baie mense vir wie 'n gevangenis al antwoord is. Daar is baie mense wat oortredings pleeg waarvoor 'n hof verplig is om hulle tot tydperke van gevangenisstraf te veroordeel.

As Regsamptenare is hulle bewus van die feit dat hervorming nie altyd die uitwerking by gevangenissetting het nie en moet hulle met die grootste versigtigheid te werk gaan voordat jong mense, wat eerste oortreders is, tot gevangenissetting veroordeel word. Die Hof het die mening toegedaan dat die appellant waarskynlik beïnvloed sal word deur opheffing en hervorming in die gemeenskap as deur behandeling in 'n gevangenis óf ander inrigting. Hy stel die volgende duidelik: dit is nie dat ons die appellant, soos wat dikwels gesê word, 'n 'kans gee' nie. Dit is nie 'n kwessie van sentiment nie; dit is 'n kwessie van 'n *verligte straftoemetingsuitoefening* - 'n *straf-toemetingsuitoefening wat ons meen in die belang van die gemeenskap en die individu is*.

#### **8.10 JEUGDIGE KAN IN 'N VEILIGHEIDSPLEK GEPLAAS WORD IN PLAAS VAN OP BORGTOG VRYGELAAT OF IN BEWARING AANGEHOU TE WORD**

Wat voorvonnisoplegging betref is daar, vergeleke met volwassenes, in die geval van jeugdiges, 'n wyer reeks strafvorme en beskikkinge wat deur die hof aangewend kan word. Aangesien dit die geval is, is die hof in 'n beter posisie om die beginsel van individualisering van straf toe te pas wanneer hy met jeugdiges te doen het. Aan-

vullend tot die gebruikelike vonnisse bepaal die hof ingevolge Artikel 71 van die Strafproseswet 1977 die volgende:

Indien 'n beskuldigde onder die ouderdom van agtien jaar ten opsigte van 'n misdryf in bewaring is en 'n polisiebeampte óf 'n hof die beskuldigde ingevolge artikel 59 of 60, na gelang van die geval, ten opsigte van so 'n misdryf op borgtog vrylaat, kan 'n polisiebeampte óf hof, in plaas van die beskuldigde op borgtog vry te laat óf hom in bewaring aan te hou, die beskuldigde in 'n veiligheidsplek plaas soos omskryf in artikel 1 van die Wet op Kindersorg, 1983 (Wet 74 van 1983), óf hom onder toesig van 'n proefbeampte óf 'n korrektiewe beampte plaas in afwagting van sy verskyning óf verdere verskyning voor 'n hof ten opsigte van die betrokke misdryf óf totdat andersins regtens met hom gehandel word.

#### **8.10.1 Jeugdige**

Wanneer 'n beskuldigde onder 18 jaar is en die prokureur-generaal tree nie kragtens artikel 61 op nie, kan die beskuldigde in 'n veiligheidsplek geplaas word in plaas op borgtog vrygelaat te word óf in bewaring aangehou word. 'n Polisiebeampte kan kragtens artikel 59 optree óf die hof wat kragtens artikel 60 optree, kan dit doen.

'n Veiligheidsplek soos bedoel in artikel 1 van die Wet op Kindersorg 74 van 1983 is 'n plek opgerig kragtens artikel 28 en ook 'n plek wat geskik is vir die ontvangs van 'n kind en waartoe die eienaar, okkupeerder of persoon in beheer daarvan bereid is om die kind toe te laat (Kriegler 1993:166).



## 8.11 DIE PLIG VAN DIE VERHOORHOF

Die plig van die verhoorhof by oorweging van vonnisoplegging, tydens die voorvonnis-evalueringsproses, by die jeugdige beskuldigde is veelvoudig van aard en is die volgende aspekte van besondere belang:

- Alle relevante feite behoort op rekord te wees deur middel van toelaatbare getuienis. Die verhoorhof behoort nie in die duisternis te verkeer rakende die ouderdom en persoonlike omstandighede van die beskuldigde nie. Ook die omstandighede van die misdryf behoort duidelik te wees.
- 'n Akkurate vasstelling van die ouderdom van die beskuldigde moet gemaak word en 'n bevinding in hierdie verband behoort ook op rekord te wees.
- Die sorgbehoewende kind behoort geïdentifiseer en dienooreenkomstig behandel te word. In hierdie verband sal die verhoorhof altyd bedag wees op identifikasie van so 'n kind.
- Daar behoort selde, indien ooit, (in die geval van die jeugdige beskuldigde), sonder 'n proefbeampte se voorvonnis-evalueringsverslag (en getuienis ten opsigte daarvan) gevonnissen te word. Die houding van 'n ouer kan normaalweg ook met groot vrug gebruik word, aangesien dit behulpzaam kan wees by

bepaling van die mate waarin dissipline en kontrole aanwesig is of nie effektief was nie. In die algemeen behoort die verhoorhof vas te stel:

- \* welke toesig oor die beskuldigde geplaas kan word in sy bestaande omgewing en omstandighede ten einde hom van die nodige leiding en kontrole te voorsien, asook sy vertrouwe te verstewig
- \* in welke mate sodanige toesig die beskuldigde en sy gedrag sou bevoordeel en verbeter
- \* welke fasiliteite by 'n verbeteringskool bestaan ter voorsiening van die besondere behoeftes van die beskuldigde
- \* welke moontlike negatiewe invloedsfere in 'n verbeteringskool aanwesig is en hoé dit die beskuldigde na verwagting sal raak.

Die proefbeampste se voorvonnisevalueringsverslag behoort die verhoorhof in die posisie te plaas om bevindinge te maak rakende die volgende feite: identifiserende besonderhede, bevindinge teen die agtergrond van die huidige misdryf, asook vorige veroordelings, die familie- en algemene huislike agtergrond, die omgewingsomstandighede, standarde van opvoeding en vordering, geloof, algemene ontspanningsgewoontes en vryetydsbesteding, fisiese en geestelike gesondheid, werksomstandighede, finansiële posisie, 'n persoonlikheidsevaluering en 'n aanbeveling.

Die verhoorhof behoort sorg te dra dat die ouers of ten minste die moeder van die beskuldigde teenwoordig is en ook die geleentheid verkry om die proefbeampte te ondervra óf self getuienis te lewer met betrekking tot vonnis.

Nadat al die relevante getuienis bekom is, behoort die verhoorhof self sy diskresie met betrekking tot vonnis uit te oefen. Die aanbeveling van die proefbeampte behoort nie slaafs nagevolg te word nie. Dit is die plig van die verhoorhof om selfstandig, redelik en regterlik te oordeel oor al die getuienis wat ter sake mag wees.

Alle moontlike strafvorme en alternatiewe handelswyses behoort voor oë gehou te word. Dit is die taak van die voorsittende beampte om die wye reeks van strafvorme en alternatiewe handelswyses in gedagte te hou ten einde die mees gepaste straf aan te wend. Die voorsittende beampte behoort oordeelkundig te werk te gaan wanneer die jeugdige beskuldigde gestraf word. Blindelingse oplegging van stereotipe strawwe behoort sover moontlik uitgeskakel te word. Jong mense is kosbare materiaal wat nie sonder meer deur onoordeelkundige vonnisoplegging verlore behoort te gaan nie. In die proses van oordeelkundige en gebalanseerde oplegging van straf op die jeugdige beskuldigde, behoort die bepalinge van artikels 254, 290 en 297 van die Strafproseswet No. 51 van 1977 nooit die gedagtes van die verhoorhof te ontglip nie. Geen geregshof moet huiwer om die hulp van die twee regsverteenvoerders in hierdie verband in te roep nie. Waar die beskuldigde onverteenvoerend is, het die verhoorhof die tradisionele plig om die beskuldigde by te staan ten einde alle relevante feite met betrekking tot vonnisoplegging te bekom.

Verhoorhowe behoort te waak teen die onoordeelkundige behandeling van jeugdiges tydens vonnisoplegging. Hoofregter Rumpff het in die bekende beslissing *S v Mapatsi* 1976 4 SA 721 (A) dit soos volg gestel: Wat gebeur het ten opsigte van die appellant (19 jaar oud) toon myns insiens aan hoé ons howe soms versuim het om by wyse van geskikte straf 'n jeugdige en liggaamlik gebrekkige analfabeet, wat besig was om in 'n *toesiglose* en *doellose* swerwer te ontaard, betyds te probeer red van homself en ter wille van die gemeenskap ( Du Toit 1981:342-344).

Hiervolgens word die belangrikheid van voorvonnissevaluering weer eens beklemtoon voordat 'n paslike straf deur die verhoorhof bepaal kan word met betrekking tot jeugdiges.

## 8.12 SAMEVATTING

Uit die voorgenoemde bespreking het dit duidelik geword die hantering van jeugdiges vanuit 'n strafregtelike penologiese oogpunt, 'n posisie in die strafregspiegingsstelsel regverdig.

In die verband word verwys na die beregtiging van jeugdiges en hoé dit die lewe van 'n jeugdige drasties kan verander. In dié opsigte is duidelik getoon hoé die Suid-Afrikaanse strafreg toerekeningsvatbaarheid, deur 'n jeugdige leeftyd, uitskakel veral soos dit in die saak van *Khubeka* duidelik na vore tree.

Die toepassing van die Strafproseswet, (Wet No. 51 van 1977) en die Wet op Kindersorg 74 van 1983 wat deur die Kinderwet 1960 (Wet No. 33 van 1960) vervang is, vind gestalte daarin om jeugdiges te rehabiliteer (te behandel eerder as om te straf). Vir kennis in verband met die oortreder is die hof in 'n groot mate aangewese op die voorvonnisevaluering bestaande uit onder meer die voorvonnisevalueringsverslag om te kan bepaal wat die oorsaak van die onmaatskaplike gedrag van jeugdiges is. Dit is nodig om kennis oor die karakter van die oortreder te bekom, die vorming deur oorerflikheidsfaktore, omgewing en aangekweekte gewoontes en beïnvloeding, asook die invloedkompleks wat voortdurend deur die samelewing op hom uitgeoefen was, toe hy 'n klein kindjie was en later as kind, jongeling en volwassene.

Soos tereg daarop gewys is in die sake van onder meer *S v Adams* is die proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag in geval van jeugdiges nie absoluut noodsaaklik nie maar *S v Hlongwana* wys daarop *dit bly steeds 'n vereiste waarsonder nouliks gepas met 'n jeugdige beskuldigde gehandel kan word*. In verskeie sake word dit beklemtoon dat 'n proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag aangevra moet word sodat vonnis in die lig en nie in die duisternis, opgelê kan word. Self met verwysing na 'n verbeteringskool behoort dit slegs plaas te vind ná oorweging van 'n voorvonnisevalueringsverslag deur 'n proefbeampte. Regter Steyn het dit selfs duidelik gestel dat vonnisse nie opgelê moet word voordat 'n behoorlike voorvonnisondersoek na die agtergrond van die beskuldigde (jeugdige) en die omstandighede waarin die oortreding gepleeg is, ondersoek is nie. In voormelde hoofstuk het dit dus duidelik na vore getree dat 'n voorvonnisevaluering ten opsigte van

die jeugdige van kardinale belang is ten einde howe behulpsaam te wees met die vasstelling van 'n geskikte straf.

Ten slotte is dit duidelik dat die Suid-Afrikaanse strafreg en strafprosesreg beide voorsiening maak vir die besondere beregtiging van jeugdiges in sommige gevalle. Die rasionaal hieragter is dat beide die strafreg en die strafprosesreg regtens met die mens handel soos reeds tereg daarop gewys is en dit kan sover teruggedateer word tot 1907 toe die Kinderbeskermingswet, Wet No. 25 van 1923 tot stand gekom het en uiteengesit is in die Verslae van die Landsdownkommissie van 1945 en die Viljoenkommissie van 1974. Relevante wette, soos in vermelde hoofstuk bespreek sowel as uittreksels uit verskeie uitsprake, word hier onder loop geneem.

Dit moet egter beklemtoon word dat dit geensins die bedoeling van die ondersoeker was om 'n omvattende evaluering van die jeugoortreder te maak nie, aangesien dit 'n voltydse studie op sy eie verg.

## HOOFSTUK 9

### ALGEMENE OORSIG TEN OPSIGTE VAN VONNISOPLEGGING EN DIE TOEPASSING VAN STRAFINDIVIDUALISASIE IN SUID-AFRIKA

#### 9.1 INLEIDING

Regters, landdroste en strafregskrywers is dit eens dat strafoplegging nie alleen die moeilikste deel van 'n strafverhoor is nie, maar is ook 'n baie belangrike deel daarvan. Dit is egter juis hierdie deel van die strafreg wat in die verlede die meeste afgeskeep was en waarvan skrywers en die Wetgewer moontlik nie altyd die nodige aandag verleen het wat dit toekom nie (Witskrif 1991:21).

Met betrekking tot strafoplegging is Hogarth (1971:5) se mening hieroor die volgende wanneer hy sê

“it take place within the framework of existing knowledge and resources.

Within this framework the kinds of decisions made will, to a large extent depend on what information is made available and how it is used.

Knowledge of how courts use information therefore, is the key to understanding the decision-making process.”

Binne hierdie raamwerk van strafoplegging word daar gevolglik primêr gefokus op die onderwerp van strafindividualisasie en hoë howe dit in Suid-Afrika hanteer en die presiese aard en funksionering daarvan.

Die rasionaal vir die bespreking van strafindividualisasie en vonnisoplegging is vir die ondersoeker om die betekenis daarvan in penologiese perspektief te plaas sodat dit 'n betekenisvolle bydrae tot die inhoud van die penologiese wetenskap kan lewer.

## **9.2 ALGEMENE OORSIG TEN OPSIGTE VAN VONNISOPLEGGING**

### **9.2.1 Belang van vonnisverrigtinge**

Vonnisoplegging is volgens Kriegler (1993:650) meermale die moeilikste faset in 'n strafsak. Alhoewel dit vir die beskuldigde een van die belangrikste fasette is, word dit dikwels *sito-sito* afgehandel aangesien dit één onderwerp is waarvan regsgeleerders die minste van geleer word en gevolglik die minste van weet. Dit verdien net soveel aandag as die oorweging van die meriete omdat dit dikwels insigte en kundigheid verg waarvoor regsgeleerders somtyds nie oor beskik nie; die wyse straftoemeter nie huiwer om in gepaste gevalle hom van deskundige getuïenis te laat bedien.

### **9.2.2 Doeltreffendheid**

Suid-Afrika kan nie 'n ondoeltreffende straftoemeting bekostig nie. Die land beleef tans geweldige sosio-ekonomiese probleme te midde van snelle politieke aanpassings met gepaardgaande misdadigheid en grootskaalse geweld. Gevolglik word groot eise aan



die stabiliserende gemeenskapstrukture gestel, waaronder meer die strafproses. Verantwoorde en bekostigbare straffoemeting is nou éérs belangrik. Ondervinding leer dat hardvoggige strawwe nie misdadigheid verminder nie. Dit is nie die omvang van die strawwe wat afskrik nie, maar die onsekerheid daarvan. Derhalwe is dit noodsaaklik dat speur- en polisie dienste nie lam gelê word deur ondoeltreffende vervolgings en straffoemeting in houe nie.

### **9.2.3 Opvoedingsfunksie**

Die strafregpleging beskik oor 'n belangrike opvoedingsfunksie. Dit demonstreer aan die oortreder, die klaer, belangstellendes en die breë publiek dat die regspleging nie alleen doeltreffend is nie, maar ook oorwoë, ewehandig en regverdig is. Met ander woorde, dit moet as effektiewe geregtigheid aanvaar word.

Krugel en Terblanche (1992:103-107) voer aan die vonnisoplegger het 'n wye diskresie by straffoemeting wat hy nie arbitrêr kan uitoefen nie. Allereens moet hy die inhoud van sy ampseed voor oë hou, naamlik om ooreenkomstig die heersende reg en gebruike getrou aan sy wete optree. Dit verg van hom, op grond van relevante feite, faktore en teenstrydige belange waarvan hy op hoogte moet wees, om 'n geskikte vonnis op te lê. Dit moet hy doen met 'n bepaalde ingesteldheid. Du Toit (1981:125-126) noem in hierdie verband die volgende:

- Hy moet deurgaans besondere juridiese gebalanseerdheid aan die dag lê. Hy moet derhalwe op 'n kalm, ewewigtige en gebalanseerde wyse aandag skenk aan alle relevante materiaal.
- Uit sy juridiese gebalanseerdheid moet duidelik blyk 'n nugtere objektiwiteit wat vertroue by alle betrokkenes sal inboesem.
- Hy moet deurgaans op 'n verhewe vlak oorweeg wanneer vonnis ter sprake kom. Die geregshof handel op verhewe wyse met misdaad en die misdadiger en wreek of bejammer nie bloot namens belanghebbendes nie.
- Terwyl hy op verhewe wyse vergeld, op matige wyse voorkom en afskrik, trag hy ook om die oortreder te hervorm of te verbeter, in die oortreder se eie belang.
- Dit is altyd die betrokke oortreder wat vir die betrokke omstandighede gestraf word. Elke individuele geval moet verpersoonlike aandag geniet en veralgemening van straf moet deurgaans vermy word. In hierdie verband is die nodige kennis van die betrokke oortreder, misdryf en omstandighede onontbeerlik.
- Die ganse prosedure by straftoemening moet staan in die lig van geregtigheid ('justice') en die voorsittende beampte vind langs hierdie weg 'n gepaste en 'n effektiewe vonnis.

Suid-Afrikaanse voorsittende beamptes het 'n maatstaf vir jurisdiese gebalanseerdheid ten tyde van vonnisoplegging in die woorde van appèlregter Corbett in *S v Rabie*:

"A judicial officer should not approach punishment in a spirit of anger, because, being human, that will make it difficult for him to achieve that delicate balance between the crime, the criminal and the interests of society which his task and the objects of punishment demand of him. Nor should he strive after severity, nor, on the other hand, surrender to misplaced pity. While not flinching from firmness, where firmness is called for, he should approach his task with a humane and compassionate understanding of human frailties and the pressures of society which contribute to criminality".

Hiemstra (1987:584) meld hoé die straftoemeter sy mag uitoefen is 'n maatstaf van die geestelike beskawingspeil van die gemeenskap. Dit word nie gemeet aan hardheid óf sagtheid nie, maar aan geregtigheid en doeltreffendheid. Veral moet die straftoemeter nie emosioneel, opgewonde of toornig ingestel wees teenoor die misdadiger nie. Opvattinge oor straf het sedert oud-Testamentiese dae lang skrede gedoen en die rigting van groter genadigheid, groter aandag aan die invloede wat op die gemoed van die dader ingewerk het, en groter inagneming van sy persoonlike omstandighede.

Die taak word algemeen beskryf as van die moeilikste in die strafhof. Die gesag van die hoër howe oor vonnisoplegging blyk ongelukkig dikwels weersprekend en ver-

warrend te wees. Beslissings oor dieselfde vonnis is dikwels onversoenbaar met mekaar.

Daar is sekere beginsels wat by die oplegging van geen vonnis uit die oog verloor mag word nie. Hierdie beginsels geld net so veel vir geringe oortredings (byvoorbeeld openbare dronkenskap) as vir enige ernstige misdaad en het te doen met die tradisionele drietal ("triad" of "trits") en die strafdoelwitte.

### **9.3 STRAFDOELWITTE**

Straf wat die oortreder en sy oortreding moet pas en regverdig moet wees teenoor die gemeenskap, behoort ook sekere gevolge ten doel te hê. Du Toit (1981:115) meen dat 'n gebalanseerde benadering tydens straftoemeting, tot 'n effektiewe vonnis sal lei wat in verhewe sin vergeld, op matige wyse individueel en algemeen afskrik (voorkom) en ook op sekere en bepaalde wyse poog om die oortreder deur óf saam met die straf te hervorm en te verbeter.

Kriegler (1993:652-653) en (Neser & Van der Westhuizen 1985:27) se bevindinge is wanneer menings van howe, kriminologiese/penologiese werke en verslae van kommissies van ondersoeke in oënskou geneem word, daar verskeie kenmerke met betrekking tot straf telkens gevind word. Hierdie kenmerke is kortliks die volgende:

### **9.3.1 Gevoelens van die gemeenskap**

Die vonnis moet uitdrukking gee aan die wetsgehoorsame gemeenskap se gevoel van verontwaardiging oor die daad. Hoé afskuweliker die daad in die oë van die publiek is, hoé swaarder behoort straf te wees. Die gemeenskap se gevoel behoort te wees dat dit by howe 'n saak van erns is om vreedsame en veilige lewenstoestande te handhaaf. Misdade teen die welsyn van die gemeenskap verdien die hoogste strawwe in die oë van die gemeenskap.

### **9.3.2 Afskrikking**

Die vonnis moet daartoe meewerk om te verseker die beskuldigde nie weer misdaad sal herhaal óf 'n ander misdaad sal pleeg nie en behoort ander tot voorbeeld te strek deurdat dit hulle van enige tipe misdade sal laat afskrik.

### **9.3.3 Konsekwentheid**

Daar behoort gestreef te word na koördinasie tussen vonnisse, om te verhoed een oortreder nie voel hy word sonder rede vir dieselfde tipe handeling swaarder gestraf as andere nie. Volkome gelykheid van strawwe is onbereikbaar, maar waar daar byvoorbeeld skeiding van verhore is, behoort die latere hof kennis te neem van die vorige vonnis en omstandighede deur sodoende die strawwe wat deur die twee howe opgelê word, nie sonder rede uiteenlopend is nie. Andersyds moet gewaak word teen stereotipe vonnisse wat nie met die besondere omstandighede van die dader rekening hou nie. Elke geval moet steeds op eie meriete beoordeel word.

### 9.3.4 Belange van die gemeenskap

Straftoemeting beteken om die belange van die gemeenskap te beskerm. Dit is so dat 'n behoorlike vonnis deur die gemeenskap in ag geneem word, maar dit is belangrik om die gemeenskap se belange, en nie soseer die gemeenskap se wense nie, deur die vonnis te dien. Die strafreg is veral ingestel op opvoeding en beskerming van die gemeenskap, met geregtigheid altyd bo-aan die prioriteitslys.

Hiemstra (1987:584) is van toepassing en hy sê daar moet nie alleen na die aard van die oortreding en die belang van die publiek gekyk word nie, maar ook na die belange van die oortreder, met ander woorde *die vonnisoplegger moet individualiseer*. Daarbenewens moet hy steeds met die oog op die hoë gevangenisbevolking en die koste wat daarmee gepaard gaan, soek na alternatiewe vir regstreekse gevangenisstraf. Korttermyngevangenisstraf het gewoonlik weinig waarde as afskrikkings- en rehabilitasiemiddel. Gevangenisstraf in die algemeen bring 'n ontneming van verantwoordelikheid mee, 'n ontwrigting van die gevangene se familie lewe en 'n moeilike heraanpassing wanneer hy ontslaan word. Oorwegings wat in gedagte gehou behoort te word by vonnisoplegging is die volgende:

- (i) In sake waar oneerlikheid en wederregtelike winsbejag 'n rol gespeel het, is 'n boete dikwels 'n gepaste straf
- (ii) Meer opgeskorte of uitgestelde vonnisse met positiewe voorwaardes moet opgelê word, byvoorbeeld vergoeding aan klaers en hulle afhanklikes, dienslewering aan die gemeenskap, verpligte bywoning van lesings wat

verband hou met die oortreder se oortreding, bywoning van of inwoning by 'n inrigting vir behandeling, of plasing onder die toesig van 'n proefbeampte

- (iii) Waar rehabilitasie met betrekking tot drank- en dwelmmisbruik óf ander persoonlikheidsgebreke óf misdadige neigings die hoofdoel is, is aanhouding in rehabilitasie-sentra die aangewese weg.

Riglyne vir 'n ideaal berug op die positivistiese aanname dat met genoegsame wetenskaplik geverifieerde kennis in verband met die oortreder, die hof in staat sal wees om 'n 'ideale' vonnis op te lê. Vir kennis in verband met die oortreder is die hof dus in 'n groot mate aangewese op 'n voorafgaande voorvonnissevaluering wat onder andere bestaan uit 'n penologiese voorvonnissevalueringsverslag wat alle relevante faktore bevat rakende die oortreder. Voorbeelde hiervan sluit die volgende in:

- ouderdom asook die oortreder se kulturele, fisiese, verstandelike en emosionele toestand en enige bewese onrypheid as gevolg van byvoorbeeld gebrekkige opvoeding
- die feitlike konteks waarbinne die misdaad gepleeg is
- die aan- of afwesigheid van vorige veroordelings
- óf die oortreder 'n vaste betrekking beklee
- die effek van 'n lang en wesenlike tydperk van opsluiting op die oortreder.

#### 9.4 HOOFOORWEGINGS BETREFFENDE STRAFOPLEGGING

Hoofoorwegings wat uitgekristalliseer word en deur Suid-Afrikaanse howe in aanmerking geneem word tydens strafoplegging en waar 'n gesonde balans gehandhaaf behoort te word is die volgende:

- die erns van die gewraakte handeling en die graad van benadeling wat daaruit voortspruit
- die persoonlike omstandighede van die oortreder, soos onder meer die persoonlike beweegredes wat tot misdadadpleging aanleiding gegee het asook die vooruitsigte wat daar bestaan om die oortreder te hervorm tot 'n wetsgehoorsame lid van die samelewing
- die belange van die gemeenskap wat weer eens 'n drieledige implikasie het, naamlik:
  - \* dat die samelewing beskerm moet word teen die gedrag van 'n bepaalde en gevaarlike individue
  - \* óf ander afgeskrik word van misdadadpleging
  - \* óf om uitdrukking te gee aan die samelewing se erkende verontwaardiging by die verbreking van die reg, en om orde en vrede in die samelewing te herstel (Prinsloo 1992:54-55).



#### **9.4.1 Howe se siening met betrekking tot gevangenisstraf**

Die Appèlafdeling se benadering wat betref gevangenisstraf is die volgende soos dit in *S v Holder* 1979 2 SA 70(A) 77H-78A verwoord is, wanneer gesê word daar moet gestreef word na 'n gepaste vonnis, volgens die eise van die tyd, en 'n gepaste vonnis sal altyd 'n vonnis wees wat gebaseer is op 'n gebalanseerde oorweging van die drie elemente. By die toepassing van hierdie benadering is 'n Appèlhof ook nog steeds gebonde aan wat herhaaldelik in die Appèlafdeling gesê is, naamlik dat by appèl daar alleen ingegryp sal word indien daar 'n mistasting was of indien die vonnis te swaar bevind word. *Holder* sê ook die feit dat gevangenis oorvol is, en 'n ekonomiese las op die Staat plaas, niks te doen het met die vraag wat 'n gepaste vonnis is nie. Die benadering dat gevangenisstraf slegs in sekere gevalle geregverdig is, nie aanvaarbaar is nie. Geen hof kan 'n ander hof voorskryf deur te bepaal dat gevangenisstraf alleen opgelê kan word vir 'n sekere klas oortreder nie.

Die benadering van die beginsel dat gevangenisstraf vermy behoort te word, is in hierdie geval van toepassing.

#### **9.4.2 Nuwe vonnisopsies**

Gevangenisstraf is wêreldwyd steeds die gewildste strafvorm en is daar geen twyfel daaraan nie. Terselfdertyd vind daar egter 'n soeke plaas na alternatiewe vonnis-metodes. Die volgende kan as redes aangevoer word vir die behoefte aan alternatiewe vonnisopsies:

- Vrywaring van die oortreder van *negatiewe invloede* vanuit die gevangenis-gemeenskap, onder andere die depriverende gevangenissubkultuur en stigma.
- *Gevangenisoorbevolking*. Statistiek het getoon dat 357 uit elke 100 000 Suid-Afrikaners gedurende November 1990 in tronke opgeneem was, teen 'n koste van R41,85 per gevangene per dag. Dit beteken dat Suid-Afrikaanse tronke, met 'n kapasiteit van 83 000 gevangenes, tans uit hul nate bars met 97 000 gevangenes tussen vier mure. Verdere onstellende feite is dat die aantal gevangenes eskaleer teen 'n tempo van 1 000 per maand en dat 85% van gevangenes voorheen tronkstraf uitgedien het.
- 'Bou meer tronke' weergalm sekerlik nie net vanuit die gange van die Johannesburgse landdroshof nie. Hierop antwoord Brigadier Gert Jonker, Direkteur van Gemeenskapskorreksies wanneer hy sê dit help ook nie om nog gevangnisse te bou nie. Dan skep 'n mens net 'n mark. Sit 'n mens 'n tweede asblik in jou erf nadat jy altyd met een reggekom het, is die tweede een ook gou vol.
- Daar heers skeptisisme oor die *ideaal* om te rehabiliteer in 'n abnormale gevangenisomgewing, veral met verwysing na die ontwrigting van die gesinslewe en gesinstruktuur, stigmatisering en gemeenskapinskakelingsprobleme.

Benewens gevangenisstraf, beskik 'n Suid-Afrikaanse hof, ingevolge artikel 276(1) van die Strafproseswet 51 van 1977, oor die bevoegdheid om aan 'n oortreder die volgende strawwe op te lê:

- periodieke gevangenisstraf
- verklaring tot gewoontemisdadiger
- verwysing na 'n inrigting by wet ingestel
- 'n opgeskorte vonnis.

Met die Wysigingswet op Aangeleenthede rakende Korrektiewe Dienste en Toesig 122 van 1991 is voorsiening gemaak in artikel 276(1) van die Strafproseswet deur toevoeging van korrektiewe toesig as addisionele vonnisopsie (Van Niekerk 1995:45-46).

## **9.5 STRAFINDIVIDUALISASIE**

### **9.5.1 Betekenis van strafindividualisasie**

Alhoewel die individualisasieproses van 'n betreklike onlangse oorsprong is, is dit nietemin reeds 'n belangrike hoeksteen van 'n nuwe benadering met betrekking tot die oortreder teenoor misdadigers.

Uiteenlopende menings word gehuldig oor die presiese aard en betekenis van individualisasie soos blyk uit die volgende:

Sommige kriminoloë, penoloë en juriste omskryf individualisasie as 'n prosedure waardeur kennis van die misdadiger se persoonlikheid verkry word. Die uitgangspunt is die geregtelike beslissing op alternatiewe strafmetodes vir ooreenstemmende kriminaliteit, wat op die subjektiewe persoonlikheidsaspekte van die individuele oortreder berus, gebaseer word.

Hierteenoor is diegene wat minder aandag skenk aan 'n wetenskaplike persoonlikheidsontleding. Hul fundamentele benaderingswyse is dat die juris enersyds aandag aan die beskikbare strafmetodes behoort te skenk en andersyds op die beoogde gevolge van regs- en administratiewe prosedures let in soverre dit die individuele misdadiger in die besonder en kriminaliteit in die algemeen mag beïnvloed.

Voorstanders van hierdie siening verskil onderling van mekaar met betrekking tot die breëre filosofie daarvan. Sekere wetenskaplikes, waaronder verskeie van die sosialistiese state, beskou individualisasie as 'n middel waardeur geskikte straf in besondere gevalle opgelê kan word. Met inagneming van sekere persoonlikheidstrekke, die erns van die misdaad, kriminele kapasiteit, ensovoorts moet die oortreder straf ontvang wat hom toekom. Dié sienswyse impliseer verskeie elemente van die klassieke strafteorieë.

In teenstelling hiermee is diegene wat individualisasie as 'n middel beskou waardeur die voorkoming van misdaad op 'n positiewe wyse bevorder word. Die klem val op die moontlikheid om die misdadiger aan maatreëls te onderwerp waardeur die gemeenskap

homself beter teen kriminaliteit kan beskerm. Re-sosialisasie en herintegrasie van die misdadiger in die samelewing as 'n volwaardige burger is die einddoel.

Volgens Klopper behels vonnisoplegging 'n veelvoud van faktore wat 'n groot las op die skouers van vonnisopleggers plaas. Die vonnisoplegger bevind hom dikwels in 'n dilemma as gevolg van die gebrek aan agtergrondkennis van die beskuldigde waarsonder daar van strafindividualisasie nie veel tereg kom nie (Prinsloo 1992:56).

## **9.6 ENKELE BESKOUINGE TEN OPSIGTE VAN STRAFINDIVIDUALISASIE**

Volgens De Smidt (1998:231-234) is die oogmerk van korrektiewe toesig om straf by die unieke omstandighede van die oortreder aan te pas. Straf moet dus geïndividualiseer word sodat 'n bepaalde vonnisopsie by die oortreder, oortreding en omstandighede aanpas. Die hof moet daarom 'n geheelbeeld van die oortreder bekom en geskied deur middel van 'n voorvonnis-evalueringsverslag. Die maatskaplike omstandighede soos persoonlikheid, kriminele vermoëns- en biologiese toestand asook verwagte toekomstige gedragsspatrone van 'n oortreder behoort daarin weergegee te word. Hiermee impliseer dit dat verskillende deskundiges die geregtelike voorsittende amptenaar in sy moeilike taak kan bystaan. Daar word nie slegs aandag aan die algemene aard van die misdryf, die belange van die gemeenskap en die oortreder gegee nie, maar ook die uniekheid van die oortreder word ondersoek.

De Smidt noem dat strafindividualisering geleidelik in die Suid-Afrikaanse straftoemeting in beweeg het en die penologiese perspektief van die beskuldigde hierdeur beklemtoon is. Hierdie taak kan nie slegs deur die voorsittende beampte beharting word nie; die proefbeampte en korrektiewe beampte se voorvonnisevalueringsverslag alleen is ook nie voldoende nie en daarom is ander deskundiges se bydraes ook van belang vir voorlegging aan die hof.

Ten einde die strafindividualisasie-ideaal te laat realiseer is wetenskaplike geverifieerde kennis in verband met die oortreder noodsaaklik ten einde die hof in staat te stel om straf te individualiseer. Vir kennis in verband met die oortreder sal die hof met ander woorde in 'n groot mate aangewese wees op die voorafgaande voorvonnisevaluering.

'n Stap na vore is die instelling van voorvonnisevalueringskomitees wat uit deskundiges bestaan wat die proefbeampte behulpzaam kan wees om 'n geïndividualiseerde vonnisopsie by die hof aan te beveel. Die Wet op Proefdienste, Wet 116 van 1991, het hiermee 'n belangrike struktuur daargestel wat met vrug benut kan word.

Daar word aangevoer dat straf 'n komplekse evaluering van omstandighede is wat teen mekaar opgeweeg word. Daar is geen absolute maatstaf waarteenoor omstandighede opgeweeg kan word om by 'n korrekte vonnis uit te kom nie en daarom is dit moeilik om straftoemeting presies af te baken en neer te pen.

In *S v Abrahams* (1991)(1) SASV 172-178 (K) is belangrike riglyne neergelê vir gemeenskapsdiens as vonnisopsie. Gemeenskapsdiens is nie slegs 'n sanksie vir minder ernstige oortredings nie, maar kan dit ook vir ernstige oortredings aangewend word mits die oortreder daarvoor geskik is. Dit is nie geskik vir residiviste en vir oortreders met bepaalde persoonlikheidsteurnisse nie. Die belangrikste rigsgnoer in dié geval is dat gevangenisstraf behoort slegs toegepas te word as die oortreding so ernstig is dat gemeenskapsgebaseerde straf die strafselsel by die gemeenskap in diskrediet gaan bring.

Die beginsel van individualisasie is basies dat die verhoorhof nie alleen aandag gee aan die algemene aard van die misdryf, die algemene belange van die gemeenskap en die algemene belange van die oortreder nie, maar werklik *die betrokke geval en die betrokke oortreder ondersoek*. Die betrokke oortreder word gestraf vir die betrokke misdryf, en nie die tipe misdryf, die tipe misdadiger nie. Om die veralgemening van straf te verhoed, word diepgaande aandag aan die besondere oortreder gegee. Sy agtergrond, persoonlikheid en persoonlike faktore en belange word op individuele wyse benader tydens die oorwegingsproses by vonnisoplegging. Die dae van 'n algemene raaiskoot gegrond op min óf geen inligting rakende die besondere oortreder is hopelik verby (Du Toit 1981:122).

Verskeie skrywers spreek hulle mening uit oor die volgende aspekte wat betrekking het op die individualisasie van straf: Packer in *The Limits of the Criminal Sanction* (1969:54) sê "such a system is offender-orientated rather than offense-orientated. What he (the

offender) has done, is only one measure, and a rough one at that, of what he is. The rehabilitative ideal teaches us that *we must treat each offender as an individual* whose effectively with him"; Gardiner in 1958 *The modern Law Review* 129 noem "The sentence of the court is gradually beginning to reflect, not so much the indignation and anger of society but an attempt at diagnosis so that the punishment may be made to fit the criminal as well as the crime"; Die Viljoenkommissieverslag (1976:61) sluit hierby aan deur die volgende gevolgtrekking te maak: Die Kommissie sluit hierdie gedeelte van die verslag af deur weer eens die feit te beklemtoon dat die taak van vonnis-oplegging ingewikkeld is en veelvuldige faktore op die spel is. Hierdie faktore hou nie net verband met die misdaad en die gemeenskap nie, maar ook met die misdadiger. Elke regsprekende beampte moet individualiseer in ooreenstemming met al die besonderhede van die betrokke saak.

Glueck in Grupp 272 meld dat "Society should use every scientific instrumentality for self-protection against destructive elements in its midst"; Die Viljoenkommissieverslag (1976:61) berig hieroor die volgende: Alhoewel die meeste regsprekende beamptes tot 'n groot mate intuïtief te werk gaan wanneer hulle die tersake dienende faktore in aanmerking neem en teen mekaar opweeg, is die resultaat gewoonlik nie met geregtigheid strydig nie. Ondervinding, praktiese opleiding en kennis van die menslike natuur, help hulle, alhoewel geregtigheid nie in die normale loop van sake geskend word nie, is dit noodsaaklik dat die hulp van deskundiges op die gebied van die sielkunde, psigiatrie, sosiologie en ander verwante en toepaslike dissiplines verkry word vir moeilike en ingewikkelde sake. Die Kommissie sê ook in die misdadiger sien mens



wat straf moet ondergaan vanweë persoonlike skuld en verantwoordelikheid, en daarom moet die straf só toegepas word dat dit hom onder die besef bring dat hyself persoonlik agter sy misdaad staan. Straf moet vir die dader vrugbaar gemaak word, en het dus 'n retrospektiewe karakter wat in verband staan met die verlede van die bestrafde, maar het dit ook 'n prospektiewe karakter wat in verband staan met en gerig is op sy toekoms. Daar word nie slegs gelet op wat die misdadiger is nie, maar op wat hy kan wees óf word. In hierdie sin is straf steungewing wat gedra word deur vergeldende geregtigheid asook pedagogiese oogmerke, wat geensins prinsipiële teenstellings vorm nie, maar wat fundamenteel in hierdie strafgedagte is en as eenheid uitgebou kan word. Die verwesenliking van die opvoedingsgedagte, die rehabilitasie óf hervormingsgedagte ten opsigte van die misdadiger is nie 'n verkleinering, omverwerping of negering van die strafgedagte in Bybelse sin nie, maar dit kan slegs 'n wesenlike verryking beteken, omdat dit gaan oor hulp en steungewing aan 'n mens wat in nood verkeer.

Du Toit in Klopper (1990:141) voer aan dat dit per slot van rekening 'n bepaalde individu is wat vir 'n bepaalde misdryf, wat hy op 'n bepaalde manier gepleeg het, gestraf word. Die hof straf immers nie die misdaad as sulks nie, maar wel die mens wat die misdaad gepleeg het. In die Kanadese saak *R v Lemireb Gosselin* stel die hof dat *The magistrate does not punish theft with violence, he punishes the author of the theft it is a culprit that one punishes, not the crime.*

In *S v Scheepers* 1977 (2) SA 154(A) sê Viljoen WnAR - in die proses van individualisering kan sosiologiese omstandighede, strafbelewenis-faktore, rehabilitasie voor-

uitsigte en ander relevante omstandighede wat die individu omring, nie uit die oog verloor word nie.

Die belangrikheid ten opsigte van strafindividualisasie is volgens Graser die volgende:

“A sentence that is formulated without having adequate information on the character and personality of the offender, his emotional and psychological problems, his needs, his relationships with members of his family and with other people, as well as on the environment from which he comes, has very little predictive value and is an intuitive rather than a scientific process” (Midgley, Steyn & Graser (1975:203) en Klopper (1990:141).

In aansluiting hierby sê Lea (1991:203-205) strafindividualisasie beteken hoofsaaklik die hof neem nie net die natuurlike aard van misdaad en algemene belange van die gemeenskap en die beskuldigde in ag nie, maar ondersoek in werklikheid die toepaslike geval en die betrokke beskuldigde. Hierdie is 'n proses en word die hof met die volgende voorsien:

- 'n omvattende 'prentjie' van die maatskaplike- en persoonlike geskiedenis van die beskuldigde of veroordeelde persoon
- die beskuldigde se kriminele moontlikhede
- bestaande mediese, sielkundige en fisiese afwyking
- die beskuldigde se verwagte toekomstige gedrag
- 'n insig tot die beskuldigde se manier van dink en doel van sy lewe en emosies

- sy houding en vermoë om aan te pas by die gemeenskap se aanvaarbare sosiale en formele standaarde.

Die gesindheid is *the punishment must be made to fit the crime* (per *R v Motsepe* 1923 TPD 380). Hierdie is egter nie die mees regverdige of effektiefste sienswyse nie, aangesien daar dikwels verskillende faktore en kragte teenwoordig was binne elke situasie. Versuim om hierdie omstandighede toe te pas kan lei tot onregverdigheid. In *R v Zonele* en andere 1959(3) SA 319(A) 330E beveel die hof *the punishment should fit the criminal as well as the crime*. King A J (*S v Fredericks* 1986(4) 104 8/C) sê met oortuiging die volgende "principles relating to punishment should be applied to the facts of each case so that a proper, balanced and appropriate sentence is imposed: the punishment should fit not only the crime but the criminal as well".

#### **9.6.1 Die noodsaaklikheid van kennis**

Verpersoonliking van straf kan slegs effektief toegepas word indien noodsaaklike kennis van die betrokke oortreder aan die verhoorhof bekend is. Daarom is 'n basiese vereiste in elke geval van straftoemeting neergelê: die nodige feite en inligting rakende die oortreder word deur die voorsittende beampte en indien nodig, ook deur die verdigting bekom. Dit is inderdaad die *plig* van die verhoorhof om kennis, wat vir die regverdige beregting van die saak nodig is, te bekom (Du Toit 1981:123 en 53-54).

### 9.6.2 Persoonlike inligting van die beskuldigde

Die verhoorhof straf die beskuldige wat voor hom verskyn en niemand anders nie. Daarom is die besondere persoonlike inligting van die beskuldigde van groot belang wanneer oor 'n gepaste straf beslis word. Die verhoorhof behoort altyd op hoogte te wees van besondere en individuele faktore oor die oortreder, aangesien deeglike kennis van die *persoon* van die beskuldigde onontbeerlik is by gepaste straftoemeting. Dit sou regtens onmoontlik vir die verhoorhof wees om redelik, regterlik en effektief te straf sonder om die nodige kennis van die persoonlikheid en algemene agtergrond van die beskuldigde te bekom nie. Faktore soos ouderdom, algemene geestesgesteldheid, verantwoordelikheid teenoor afhanklikes, posisie in die samelewing ensovoorts is sterk en duidelike aanduidings van wat 'n gepaste straf moontlik vir die oortreder kan wees. Sonder 'n basiese en deeglike kennis van die oortreder as persoon sal enige verhoorhof in die duister 'n vonnis oplê en die kanse vir 'n gepaste straf sal skraal wees. Sonder die versagende kennis wat die meeste persoonlike faktore van die beskuldigde meebring, sal geregtelike vonnisoplegging nie moontlik wees nie en ook nie effektief wees nie. Elke oortreder word volgens sy persoonlikheid en misdryf gestraf, om sodoende na individualisering na te streef. Individualisering is uiteraard onmoontlik sonder inagneming en kennis van die beskuldigde se persoonlike faktore en feite wat slegs deur middel van voorvonnisevaluering bekom kan word. In voorafgaande hoofstukke 4 en 5 word die voorvonnisevalueringsverslag en voorvonnisondersoek volledig bespreek wat betrekking het op voorvonnisevaluering.

Persoonlike faktore van die beskuldigde kan verskeie vorme aanneem, maar almal het een gemeenskaplike eienskap, naamlik dit is eie aan die beskuldigde en maak deel uit van die algemene persoonlike samestelling van sy persoonlikheid. 'n Persoonlike versagtende eienskap sal uiteraard 'n faktor wees wat behoort tot die persoonlikheid van die beskuldigde en op versagtende wyse verband hou met sy persoon en die pleging van die betrokke misdryf. Daar moet op gelet word dat die persoonlike faktore van die beskuldigde nie noodwendig altyd versagkend op die vonnis inwerk nie - dit mag ook 'n verswarende faktor wees. 'n Voorbeeld is die karakter van die beskuldigde: indien hy vele soortgelyke vorige veroordelings het, sal dit 'n persoonlike faktor wees wat verswarend op die vonnis kan inwerk.

### **9.6.3 Ouderdom van die beskuldigde**

Dit is voor die hand liggend dat die ouderdom van die beskuldigde 'n besonder belangrike versagtende faktor kan wees. Soos tereg daarop gewys is in hoofstuk 7, waar die ouderdom van die jeugdige 'n subjektiewe faktor van die beskuldigde is, sal die verhoorhof altyd vasstel in welke mate die beskuldigde se jeugdigheid bygedra het tot die pleging van die misdryf. Indien die jeugdigheid van die beskuldigde gepaard gaan met onvolwassenheid, gebrek aan insig, selfbeheersing en rype oordeelsvermoë, sal 'n geregshof deurgaans besondere versagtende waarde daaraan heg wanneer straftoemeting na vore tree soos verwys is in die sake *S v Jansen and another* 1975 1 SA 425 (A) en *S v Lehnberg en 'n ander* 1975 4 SA 553 (A).

Hoofregter Rumpff het in 'n reeks klassieke beslissings die posisie ten opsigte van die jeugdigheid van jeugdige beskuldigdes as versagtende omstandighede by moord neergelê:

- Jeugdigheid word in die algemeen nie op gelyke voet met volwassenheid behandel nie, en die jeugdige beskuldigde sal derhalwe nie met dieselfde maat gemeet word as die volwasse beskuldigde nie. Jeugdigheid en gepaardgaande onvolwassenheid, gebrek aan lewenservaring, onbesonnenheid en veral 'n toestand van vatbaarheid vir beïnvloeding deur volwasse of ryper persone, lei in die algemeen tot mindere verwytbareheid.
- Tienerjariges word in die algemeen as onvolwasse beskou. Geen jeugdige besit die rypheid van 'n volwasse nie, ongeag daarvan dat die graad van rypheid onder jeugdiges mag verskil (per *S v Lehnberg en 'n ander* (supra) 561A-B).

Juis omdat jeugdigheid normaalweg onvolwassenheid en derhalwe minder morele verwytbareheid aandui, behoort elke hof ten volle op hoogte te wees van die algemene agtergrond van die jeugdige beskuldigde, asook van die rol wat sy onvolwassenheid, onrypheid of gebrek aan lewenservaring gespeel het ten tyde van die pleging van die misdryf. 'n Proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag is gewoonlik onontbeerlik in hierdie verband. Howe sal ook die alternatiewe handelswyse wat die wetgewer spesiaal vir die jeugdiges geskep het, voor oë hou.

Vonnisoplegging in die donker beteken veralgemening van straf en gewoonlik ongepaste straftoemeting. Waar nodig, behoort die hulp van deskuldiges soos psigiaters, sielkundiges, sosioloë, penoloë en andere ingeroep te word.

#### **9.6.4 Straf en behandeling**

Individualisasie is dikwels die gevolg dat 'n gepaste vonnis nie op straf uitloop nie, maar op die een of ander vorm van behandeling onder die skadu van opgeskorte straf. Dit is nie verkeerd nie, want die verpersoonliking van straf vereis die oplegging van effektiewe vonnis en nie noodwendig die swaarste straf nie. Die moderne verhoorhof se soektog is steeds na die effektiewe vonnis wat tot die belang van beide die oortreder en die gemeenskap strek, insluitend behandeling. Daar moet egter nie met skeptisisme na vorme van behandeling gekyk te word nie, aangesien groot suksesse daarmee behaal word. Suid-Afrikaanse howe het tot groot voordeel die klassieke gebruikmaking van behandeling in verpligte vorm onder die skadu van 'n opgeskorte vonnis toegepas. Oordeelkundige gebruikmaking van straf en behandeling lei dikwels tot 'n effektiewe vonnis (Du Toit 1981:123-124).

#### **9.6.5 Individualisasie en balans**

Die belangrikste gevolg van individualisasie is balans, aangesien dit die verpersoonliking van straf meebring wat andersins nie sou gebeur het nie. Sonder individualisasie van straf word slegs aandag geskenk aan die aard en omvang van die tipe misdryf (nie eens die betrokke misdryf nie) en die algemene belang van die gemeenskap en die oortreder. Die gevolg is ongebalanseerde en oneffektiewe vonnisoplegging.

Andersyds laat gebalanseerde vonnisoplegging nie toe dat eenvormigheid, bestendigheid en die besondere aard van die betrokke misdryf, met die belange van die gemeenskap, ter wille van 'n absolute tipe individualisasie oorgeslaan word nie. Dit is so dat nie net die misdryf gestraf word nie, maar die oortreder ook. Dit is ook waar dat nie slegs die oortreder straf word nie, maar ook sy misdryf en die gevolge daarvan vonnis (Du Toit 1981:24).

Die gebalanseerde versoening van hierdie verskeidenheid van belange lei uiteindelik tot 'n effektiewe en gepaste vonnis.

## 9.7 STRAFINDIVIDUALISASIE IN REGSHISTORIESE PERSPEKTIEF

Sover vasgestel word was strafindividualisasie in die vorige eeu in ons strafregspleging byna onbekend. Andersom: daar is min of geen aandag daaraan gegee nie, altans nie in gerapporteerde beslissings nie. In 1885 het Gilbert en Sullivan die Mikado, as eggo van die Britse juridiese sentiment van daardie jare, lustig laat sing: *Let the punishment fit the crime - the punishment fit the crime*. In Suid-Afrika is die refrein gesing. In *Motsepe* sê die hof *The punishment must be made to fit the crime*. Oor die beskuldigde word soos die graf geswyg.

Daar het meer as 'n half-eeu gelede reeds hierin 'n verandering plaasgevind. In 1936 merk Beyers A R in *Berger* dat in die toepassing van straf moet die belange van die veroordeelde ook nie uit die oog verloor word nie. In 1959 sê A R Holmes in *Zonele* dat



straf (*should fit*) the criminal as well as the crime. Tien jaar later het A R Rumpff sy bekende en beroemde *Zinn-dictum* geuit naamlik "What has to be considered is the triad consisting of the crime, the offender and the interest of society".

Die belange van die beskuldigde, oftewel strafindividualisasie, het stewig in die juridiese aarde wortel geskiet en kon nie meer deur straftoemeters geïgnoreer word nie.

In ander lande waar die akkusatoriese stelsel toegepas word, word die belange van die beskuldigde, nes hier, deesdae ook sterk beklemtoon. Ten opsigte van die Verenigde State van Amerika sê Arthur W Campbell onder andere dat "a criminal sentence should consider the character of the criminal as well as the nature of the crime". Sover dit Australië betref, sê hoofregter Napier "The court should endeavour to make the punishment fit the crime, and the circumstances of the offender, as nearly as may be". (Klopper 1990:142).

Die Viljoenkommissieverslag (1976:79) het gepoog om 'n vonnisbeleid met eenvoudige doelwitte daar te stel. Met verwysing na die omstandighede van iedere geval, stel hulle vas welke teorieë toegepas moet word en streef daarna om 'n vonnis op te lê wat voorsiening maak vir die maksimum doeltreffendheid. In Engeland is daar noukeurige skeiding tussen die doelwit van hervorming en voorkoming wat nagestreef word deur wat bekend staan as individualiseringsmaatreëls en die sogenaamde tariefvonnis. Hierdie uitdrukking word vir vaste termyn vonnisse met die onderliggende doelwit van vergelding en afskrikking gebruik. Hieroor word die volgende geskryf:

"The leading tendency in the development of judicial sentencing policy in recent years has been the growing recognition by the courts of the principle of individualisation of sentence. By 1961, the Streatfield Committee saw a changed picture, the courts had increasingly come to consider the offender as an individual whose needs, rather than whose guilt, would form the basis of the sentence passed. This movement reflects the growth in the number of individualised measures made available to the courts during the course of the present century".

## 9.8 INDIVIDUALISASIE EN DIE 'TRITS' IN ZINN

Die mening word gehuldig dat daar deesdae min of geen plek vir vergelding in straf-toemeting is nie. Die Mikado se temalië word omgekeer en sing nou kliphard: *'The punishment must fit the criminal, the criminal, the criminal' (ad infinitum)*. Waar die strafnaald vroeër in die groef van 'misdad' vasgehaak het, word gekonsentreer op die 'oortreder'. Die argument is dat die strafelement uit straf verwyder word. Vergelding is in hierdie verligte eeu van straf-toemeting verbode.

In Kanada het R Mackay van die *Ontario Court of Appeal* hom soos volg hieroor uitgelaat:

"At one time punishment was regarded in the light of vengeance or retribution against the wrongdoer and offender were sentenced to be hanged for comparatively minor offences. This was an outgrowth of the old

Biblical concept expressed in the words 'eye for eye and tooth for tooth'.

Retributive justice has faded into comparative insignificance in the present-day administration of criminal justice".

Salhany sê prontuit 'Retribution or vengeance is no longer recognised as a factor in determining punishment'. Hieruit blyk duidelik dat die skrywer nie daarvan bewus is dat wraak ('vengeance') en vergelding ('retribution') *nie* sinonieme is nie. Vergelding is die basis en vertrekpunt waarop straf in die howe rus.

Die uitdrukking individualisering word deur die Viljoenkommissieverslag (1976:79) gebruik om die uitoefening van 'n vrye diskresie deur die vonnisopleggende beampte te verwys, wanneer hy na die tweede van die drie tal faktore in *S v Zinn*, 1969(2) SA 537(A) verwys, naamlik die misdadiger, in ag neem. Dit het betrekking op die toepassing van al die strafteorieë. In *S v Zinn* het Regter Rumpff gesê "What has to be considered is the triad consisting of the crime, the offender and the interest of society". In *S v V* is 'n vierde element genoem *Punishment should fit the criminal as well as the crime, be fair to the accused and to society, and be blended with a measure of mercy* (Midgley, Steyn & Graser 1975:150).

Selfs in die toepassing van die vergeldingsteorie is daar plek vir individualisering soos wanneer die vonnisopleggende beampte oorweeg óf die strafmaat in die lig van die misdadiger se berou aangepas moet word, óf daar genade getoon moet word, óf wan-

neer hy ander subjektiewe faktore wat met die persoon verband hou, in aanmerking moet neem.

Dit is vir die hof moontlik om selfs nadat daar geïndividualiseer is, op 'n tariefvonnis te besluit, dit wil sê 'n vonnis vir 'n vastetermyn. Die Kommissie gebruik die uitdrukking tariefvonnis in teenstelling met 'n onbepaalde of beperk onbepaalde vonnis.

Klopper (1990:146-147) voer aan dit beteken nie dat die vergeldingselement in straf buitensporing moet wees óf dat 'n hof dit moet oorbeklemtoon nie. Die appèlhof het in etlike gewysdes hierteen gewaarsku. So sê Schreiner AR in Karg onder andere:

“[I]t is, I think, correct to say that the retributive aspect has tended to yield ground to the aspects of prevention and correction but the element of retribution, historically important, is by no means absent from the modern approach.”

Selfs in die Verenigde State van Amerika het die benadering ten opsigte van vergelding 'n verandering ondergaan. In 'n baie insiggewende en sterk gemotiveerde artikel wys Galligan op die volgende:

“Retributive consideration, being backwark-looking and concerned with wrongdoing and punishment, were not entirely discarded but were thought generally to be at best limiting constraints on the pursuit of utilitarian goals, or at worst as incoherent and anachronistic. However, the tide has turned. In more recent years an unusual combination of academic writers

and practical reformers has produced cogent and persuasive arguments for the pre-eminence of retribution in criminal justice."

Die redes vir die ommeswaai sê die skrywer, is tweeledig. Eerstens is daar 'n diepgaande ontevredenheid in die Verenigde State van Amerika ten opsigte van die werking van strafsisteme oor die afgelope 30 jaar. Tweedens is daar "a renewed conviction of the truth of the principle, ancient in origin but eclipsed in recent history, that the central purpose of criminal justice is not to deter, to incapacitate or to reform, but to punish law-breakers".

Na aanleiding hiervan is die feit dat vergelding en die rehabilitasie van die oortreder albei tuishoort in die trits in *Zinn*. Die straftoemeter moet net die juridiese vermoë ontwikkel om hierdie twee strafelemente behendig binne die konteks van die trits te balanseer. Dan eers sal sy straf 'gepas' wees en tot die voordeel van die samelewing strek.

Dit is só dat baie straftoemeters nie juridies gebalanseerd is nie. Die Amerikaner Skoler sê daar is twee 'skole' in die Verenigde State van Amerika. Die een is die 'tough crime control'-skool, en die ander die 'soft crime control'-skool. In die eerste skool val die klem op vergelding en in die tweede op rehabilitasie. Dat dit hier die geval is sal seker nie betwis word nie. Soos Fifoot tereg opgemerk het: "A tincture of humanity will stain the law reports until the courts are manned by robots".

Wanneer na sake wat in hofverslae gerapporteer is gekyk word, dan blyk dit dat dit nie net landdroste is wat *ongebalanseerd* straf nie. Daar is ook regters wat soms in hierdie opsig sondig. In *Holder* het Rumpff 'n ewewig probeer meebring tussen oor- en onderbeklemtoning van die elemente van vergelding en rehabilitasie in straf. Hy het onder andere daarop gewys dat *[t]e lig* is net so verkeerd as *te swaar* en sê die gemeenskap verwag ernstige misdaad gestraf sal word, maar verwag ook tewens dat strafversagende omstandighede in ag geneem word en dat die beskuldigde se besondere posisie deeglike oorweging verdien.

## 9.9 INDIVIDUALISASIE EN STRAFEENVORMIGHEID

Drapkin, 'n professor aan die Hebreeuse Universiteit in Jerusalem spreek hom soos volg uit oor die verhouding tussen individualisasie en eenvormigheid by straftoemeting:

"The paradoxical conflict in the practice of sentencing seems to be due to two basic principles: the judicial one of *equality of sentencing* and the penological one of *individualisation* of sentencing. Strictly speaking, equality represents here the old dictum that *the punishment has to fit the crime*, while individualisation aims at caring more for the needs of the offender and the protection of society."

Die professor wys voorts daarop dat een wyse waarop strafeenvormigheid nagestreef word, geleë is in die sogenaamde *tariff system* wat in die Verenigde Koninkryk toegepas word. Hiervolgens sal howe sover moontlik dieselfde straf vir dieselfde oortreding oplê.

Dit beteken nie dat by alle diene en alle inbrekers dieselfde straf opgelê word nie. Die 'tariff' bestaan uit drie stadiums. Eerstens word die straf vir die misdaad in 'n algemene strafaam bepaal. Dan volg die plafon of maksimum vonnis vir die betrokke misdaad, en laastens word strafversagende faktore ten opsigte van die oortreder in berekening gebring.

'n Strafskaal of *tariff* is nie in Suid-Afrikaanse hoër howe gewild nie en Regter Steyn se mening hieroor is dat terwyl dit gewens is dat daar eenvormigheid op die gebied van straf moet wees, is die neêrlê van 'n skaal van hierdie aard geneig om die verpersoonliking van straf ongedaan te maak. Eenvormigheid of billikheid tussen oortreders is 'n doelwit van gesonde straftoemeting. Beswaar teen die neêrlê van skale van hierdie aard is die neiging om die regsamptenaar reg te laat geskied volgens 'n vasgestelde formule, sonder inagneming van die persoonlike omstandighede van die oortreder, wat ook 'n belangrike oorweging met die vasstelling van straf is.

In *S v H* wys A R Wessels daarop dat daar 'n mate van regverdiging bestaan vir sodanige eenvormige vonnisse veral ten opsigte van geringe oortredings. Daar kan prinsipieël geen beswaar bestaan vir hierdie soort eenvormige vonnisse soos onder andere minder ernstige verkeersoortredings nie. Individualisasie van straf is in gevalle soos hierdie onnodig.

Straf sê R Van Zyl is nie iets wat jy uit 'n slotmasjien haal nie. Jy druk nie 'n misdad in die masjien en haal 'n straf uit nie. Nicholas R in Midgley, Graser & Steyn (1975:150), laat hom soos volg hieroor uit:

"A criminal sentence cannot, in the nature of things, be a matter of precise calculation. Sentencing involves a complex evaluation of each of three or four considerations, and a process of weighing up each against the other. There are no scales by which these matters can be measured and there is no relationship which makes it possible to express them in terms of punishment."

Howe se doel is dat daar *regverdigheid en eenvormigheid óf geregtigheid en gelykheid* ten opsigte van straf moet wees. Hieroor sê Smith en Hogan (1978:11) die volgende:

"The judge seeks to do justice by imposing the sentence the criminal deserves. But he also strives to be just in another and sometimes conflicting way - that is, by treating the criminal before him equally with others who have an equal degree of moral guilt. Here the judge may impose a sentence greater or less than he thinks the criminal deserves in order to comply with the norm. The (English) Court of Appeal attaches the greatest importance to this principle of equality and constantly interferes with sentence in order to implement it. It is though more important that sentences should be appropriate to one another than they should be proportionate to guilt" (Midgley, Graser & Steyn 1975:150).



Kritiek word egter ten opsigte van strafeenvormigheid gelewer. Navorsers is gedeeltelik gekant teen die formule wat in *Zinn* toegepas is en word sedertdien algemeen in hoër en laer howe gevolg.

J H van Rooyen sê dat die struktuur in *Zinn* elementêr, vaag en ongekunsteld is, en dat hoër howe beter en helderder straftoemetingsriglyne moet uitstippel om die breë, en byna oewerlose, diskresie van straftoemeters te 'temper' en te 'struktureer'. Hy meen dat die wetgewer dit statutêr kan doen óf dat die howe sekere beginsels kan formuleer waarvolgens die straftoemeter sy strafdiskresie moet uitoefen. Hoewel Van Rooyen ten gunste van strafindividualisasie is, soek hy 'n mate van eenvormigheid deur middel van groter struktuurskepping met betrekking tot vonnisdiskresie deur die owerheid óf die hoër howe.

D P van der Merwe spreek die mening uit dat 'by die soeke na 'n beter maatstaf vir strafkwantifisering dieper as die trits gedelf sal moet word'. As alternatief wend hy hom na die Duitse strafreg. Hy stel 'n 'strafraam' voor waarbinne misdade met 'n maksimum- en minimum-straf aangetref word. As uitgangspunt sê hy, gebruik die Duitsers die 'skuld' van die beskuldigde, dit wil sê as eerste stap word die oortreder se straf met die oog op vergelding bepaal.

Die probleem met minimum- en maksimum-vonnisse lê daarin dat dit reeds probeer is en daarna verwerp is. 'n Mens dink hier byvoorbeeld aan die sogenaamde gevangenisstraf vir korrektiewe opleiding en gevangenisstraf ter voorkoming van misdaad. Die

Viljoenkommissie het hierteen besware geopper en die wetgewer het die advies gevolg en hierdie strawwe afgeskaf.

Voorts word daarop gewys dat indien die wetgewer (of hoër howe) die strafdiskresie van die landdros *te vee*/ wil begrens en struktureer, die strafdiskresie van die straftoemeter sodanig ingekort en gerysmier kan word dat hy 'n strafrobot óf -slotmasjien sal word.

Vervolgens kan bekommernis oor ongewenste en ondeurdagte straftoemeting deur landdroste onder andere verhelp word deur eerstens jong landdroste die kuns van gepaste straftoemeting te leer wanneer die boompie nog jonk en buigbaar is en tweedens te vereis dat voornemende straflanddroste 'n minimum-opleiding in minstens kriminologie, penologie en sielkunde ontvang alvorens hulle toegelaat word om strafsake in strafhowe te hanteer (Klopper 1990:147-149).

## **9.10 TOTSTANDKOMING VAN STRAFINDIVIDUALISASIE**

Aangesien dit 'n uitgemaakte saak in die reg is dat 'n hof by straftoemeting sy vonnis ook na die penologiese vorm van die beskuldigde moet sny, ontstaan 'n vraag soos onder meer hoé kry 'n hof dit reg? Eerstens word beklemtoon dat die voorsittende beampte gewoonlik nie sonder die hulp van deskundiges hierdie taak kan aanpak nie en sluit deskundiges onder meer die volgende in:

### **9.10.1 Proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag**

Die voorvonnisevalueringsverslag deur 'n proefbeampte of soortgelyke kundige persoon is ongetwyfeld die eerste groot tree wat op die pad na strafindividualisasie gegee was. Die waarde van so 'n evalueringsverslag, opgestel deur 'n ervare en gebalanseerde professionele persoon, kan moeilik oorskat word.

Ervare straftoemeters weet egter dat die proefbeampte se voorvonnisevalueringsverslag nie die alfa en die omega op hierdie gebied is nie. Die proefbeampte kan, weens sy opleiding en agtergrond, die hof slegs ten opsigte van maatskaplike agtergrond van die veroordeelde behulpsaam wees. Omdat hy, nes die landdros, gewoonlik nie oor genoegsame kennis van, onder andere, kriminologie, penologie en sielkunde beskik nie, moet sy verslag deur kenners op hierdie gebiede aangevul word. Dit bring ons by die volgende groep deskundiges:

### **9.10.2 Die voorvonnisevalueringskomitee**

Met betrekking tot aanbevelings betreffende voorvonnisevaluering was dit reeds in 1976 deur die Viljoenkommissie aanbeveel dat daar ernstige oorweging geskenk behoort te word aan die oprigting van vóórvonnisdagnostiese-sentrums, elk bestaande uit deskundiges soos 'n psigiater, sielkundige, geneesheer, maatskaplike werker, proefbeampte en moontlik 'n lid of lede van 'n belanghebbende welsynorganisasie.

Dit het lank geneem voordat hierdie droom bewaarheid is. Die Wet op Proefdienste, Wet No. 116 van 1991 is ingestel en Artikels 5 en 6 handel oor die instelling en werk-

saamheid van voorvonnis-evalueringskomitees. Hierdie aangeleentheid word in Hoofstuk 6 volledig bespreek.

### 9.11 INDIVIDUALISASIE EN REHABILITASIE

Cloete (1972:7-8) meen die mikpunt van individualisasie is om 'n positiewe bydrae tot die maatskaplike hernuwing van die misdadiger te lewer en impliseer dit onder meer:

- Individualisasie as proses sinvol moet wees en nie sekere neergelegde perke oorskry nie.
- Die tradisionele rol van die landdros aangepas word in die sin dat die daad as sulks nie meer die belangrikste oorweging in die regsaktiwiteit moet wees nie, maar dat die dader as individu ten minste 'n ewe belangrike rol sal beklee. Voorgaande veronderstel ook dat die voorsittende beampte oor 'n wye kennis van misdaadveroorsaking en die maatskaplike gevolge van straf sal beskik.
- Die individualisasieproses erkenning sal ontvang en voorsiening daarvoor in die strafreg gemaak word.
- Dié klemverskuiwing in die benadering tot die misdaadprobleem vir die wetgewer en die openbare mening aanvaarbaar sal wees.

Met die uiteindelijke rehabilitasie van die misdadiger as die sentrale punt van individualisasie, is daar verskeie aspekte waaroor duidelik verkry moet word.

Allereers ontstaan die pertinente vraag óf kriminaliteit 'n anomalie is wat enigsins vergelyk kan word met 'n siektetoestand en dat die verskynsel wel van geval tot geval suksesvol 'behandel' kan word ooreenkomstig die mediese model. Hieroor laat Inkeri Anttila van Finland, en ook lid van die Skandinawiese Raad vir Kriminologiese Navorsing, haarself sterk uit. Sy voer aan dat die gemiddelde oortreder nie 'siek' is nie en dus nie op byvoorbeeld psigiatriese en psigologiese tegnieke aangewese is vir sy rehabilitasie nie. Anttila verwys na die rehabilitasieproses as 'treatment-orientated ideology'. In haar verwerping daarvan wil dit voorkom asof sy die begrip maatskaplike terapie, soos dit op die heropvoeding van misdadigers betrekking het, verkeerdelik interpreteer. Kriminoloë/penoloë is dit oor die algemeen eens dat die rehabilitasieproses nie met die mediese model verwar behoort te word nie. Alhoewel ander dissiplines, soos die mediese wetenskap, psigiatrie, ensovoorts 'n gespesialiseerde bydrae kan lewer in die totale poging tot heropvoeding, is dit nie behandeling in die mediese sin van die woord nie.

In soverre dit maatskaplike terapie in die besonder aangaan, moet die uitgangspunt wees dat optrede teenoor die misdadiger op die mees positiewe wyse moet geskied. Ongeag van die feit óf die optrede gemik is op moontlike aanpassing, voorkoming of die beskerming van die gemeenskap deur middel van langdurige aanhouding. Met behulp van die individualisasieproses moet gepoog word om insae te kry oor die misdadiger se

sienswyse, lewensbeskouing, gevoelslewe en sy verhouding teenoor sy onvermoë om te hou by die voorgeskrewe sosiale en formele norme van die samelewing. In sommige gevalle mag selfs die individu se afkeur in enige pogings tot sy re-sosialisasie geïdentifiseer word. Dit kan meehelp om duidelikheid te verkry oor die aard van maatskaplike terapie met betrekking tot misdadigers.

Daar moet nie uit die oog verloor word dat misdaad as 'n uitvloeisel van maatskaplike interaksie in 'n hoë mate deur die harmonie tussen die onderskeie elemente van die gemeenskap bepaal word. Die ideaal om kriminaliteit te beperk sal dus meer geslaagd wees indien gepoog word om die oorsake daarvan te elimineer eerder as om die gevolge te behandel. Met die reeds bestaande misdaadprobleem moet afgewyk word van die motief van onderdrukking van die probleem en die moontlikheid van heropvoeding van die oortreder behoort voorrang te geniet. Onderdrukking van die misdaad sal op die langduur sekerlik nie slaag nie, derhalwe moet die benadering tot die aangeleentheid positief geïnterees word. Dit is hier waar individualisasie met die oog op heropvoeding van oortreders en die voorkoming van misdaad in die toekoms meer aandag behoort te geniet.

## **9.12 TOEPASSING VAN DIE BEGINSELS VAN INDIVIDUALISASIE**

Die vraag is daarin geleë in watter mate individualisasie toegepas word aangesien dit nou verweef is met die fundamentele beginsel wat in alle straffkodes gevind word, naamlik die aangeklaagde se onskuld word aanvaar totdat die teendeel bewys is. 'n

Logiese uitvloeisel hiervan is die beginsel dat enige persoonlikheidsanalise óf ander bewuste maatreëls wat op die individualisasie gemik is, uitgesluit word tot na skuldigbevinding. Individualisasie op juridiese vlak is dus uitgesluit behalwe wanneer die hipotese, dat 'n skeiding tussen veroordeling en vonnisoplegging plaasvind, aanvaar word.

In die praktyk word verskeie uitsonderings gemaak indien omstandighede dit vereis. 'n Enkele voorbeeld is voorlopige aanhouding in afwagting van hofverrigtinge. Dit impliseer die moontlikheid om die persoonlikheidsanalise en ander komponente van die individualisasieproses op 'n vroeë stadium af te handel.

Indien die veronderstelling van onskuld nie onoorkomelike probleme skep nie word op die volgende gelet. Individualisasie impliseer die betrokkenheid van verskillende spesialiste by die proses afgesien van die landdros wat eerstens oor die skuld of onskuld moet beslis en tweedens, soos tans die geval is, oor die aard en duur van die sanksies. 'n Pertinente vraag wat ontstaan, handel oor die professionele verhouding tussen die voorsittende beampte en ander spesialiste.

Die voorstelling is die regter óf landdros betrek word by die individualisasieproses en hy nie 'n buitestaander bly nie. Motivering hiervoor is daarin geleë dat 'n spanbenadering gevolg word en daardeur bevind die regter of landdros homself in 'n beter posisie om optredes en ondersoeke te oriënteer en te kontroleer. Dit verhoed dat die

voorsittende beampte slegs die rol van toehoorder van wetenskaplike kennis sal wees maar eerder dat hy 'n rol speel in die beoordelingsproses.

'n Kontrasterende mening hierteenoor impliseer indien individualisasie op wetenskaplike grondslag sou geskied, die hof nie die aangebore feite kan bevraagteken nie. 'n Realistiese benadering in hierdie opsig is noodsaaklik en die volgende sienswyse van Gennaro en Farracuti is insiggewend:

"One must not think that the perfection of the information can aim at being a substitute for the activity of judgement. In fact, it is a question of two ontologically different responsibilities. The decision, though it avails itself of the good quality and quantity of the information, still remains autonomous. The basic information helps to orientate the decision, but because the decision must be responsive to exigencies of criminal policy, it must also look for aims beyond those offered by technology. If decision-making and knowledge were one and the same, discretionary power would be abolished in favour of subjective dosimetry of behaviour. In such an inadmissible perspective legal guarantees would be substituted by the pretence of certainty offered by the guarantee of the technique".



### 9.13 INDIVIDUALISASIE EN DIE STRAFPROSEDURE

Wêreldwye aandrang vir die implementering van die individualisasieproses as 'n integrale deel van die strafprosedure is waarneembaar. Die aanvaarding daarvan sal sekere verandering in die prosedure teweeg bring.

Eerstens, sal voorsiening in die hofprosedure gemaak moet word vir die individualisasie-tegnieke wat onder meer betrekking sal hê op:

- die gevalle wat individualisasie regverdig
- die metodes wat in 'n besondere geval aangewend sal word, byvoorbeeld mediese- of psigologiese ondersoek, evaluasie van maatskaplike faktore, ensovoorts
- die bevoegdheid van die medewerkers om ondersoeke uit te voer, hul verantwoordelikhede, die aflegging van die eed, ensovoorts
- die regte van diegene wat aan sodanige ondersoeke onderwerp word
- die wyse waarop die wetenskaplike kennis ter beskikking gestel word en die betekenis wat daaraan geheg sal word in soverre dit as motivering vir die misdadige gedrag geld.

Tweedens, 'n basis behoort gevind te word sodat die individualisasie binne die raamwerk van die funksionele struktuur van die hof uitgevoer word. Veral moet gelet word op die noodsaaklikheid om 'n saak binne 'n redelike tydsbestek af te handel.

Derdens, sal die openbare karakter van die strafhof moontlik aangetas word. Die openbare verhoor mag ongeskik bly te wees vir die voorlegging van vertroulike en persoonlike feite wat op die beskuldigde betrekking het. Hieroor is die standpunt van die Centre d'Etudes de Défense Sociale onder andere, "the public hearing, with its apparatus, staging, and required customs appears an inappropriate place for confessions and confidences".

Indien die nodige aanpassings bewerkstellig word, word dit allerweë beklemtoon dat die hofverrigtinge 'n ideale geleentheid skep waartydens die regter as voorsittende beampte en terselfdertyd as lid van 'n werksgroep, bestaande uit outoriteite op verskillende vakgebiede, oor geskikte optrede teenoor 'n besondere misdadiger kan beraadslaag.

Dit laat egter verskeie ander aspekte na vore tree wat besondere aandag behoort te geniet byvoorbeeld bekentenisse deur die beskuldigde wat moontlik tot sy nadeel teen hom gebruik kan word, die rol van die verdediging wat beïnvloed sal word deurdat dit nie net op feite van die misdaad as sodanig sal berus nie maar ook op persoonlikheids, mediese, psigiatrisse en ander aspekte, en die metode van appél teen opgelegde vonnisse wat eweneens ook nie net op die feite van die daad alleen sal berus nie.

Nieteenstaande die vordering wat gemaak is met die implementering van die individualisasieproses, is die ideaal nog geensins ten volle aanvaar nie. Verskeie struikelblokke, waarvan sommige tegnies en ander ekonomies van aard is, dra verder by tot die vertraging in die praktiese toepassing daarvan. Allereers sal die wetgewer en

die algemene publiek oortuig moet word van die eerlike motiewe van individualisasie. Die besef dat onderdrukking en vergeldingsmaatreëls alleen nie die misdaadprobleem sal oplos nie maar dat positiewe optrede op alle vlakke noodsaaklik is, moet aangewakker word. Van staatsweë se kant behoort die nodige administratiewe moontlikhede geskep word, terwyl amptenare wat vir die praktiese toepassing daarvan verantwoordelik is, nie deur gebrekkige penologiese kennis en onrealistiese gevallevragte gekortwiek word nie.

Ekonomiese faktore wat 'n belangrike invloed op die skepping van die nodige fasiliteite en aanstelling van genoegsame gekwalifiseerde personeel uitoefen, kan ook oorkom word. Fondse mag verkry word uit die besnoeiing van die begroting van gevangenis-organisasies indien die getal korttermyngevangenes drasties verminder word. Melzer en Baumann van Wes-Duitsland stel voor dat korttermyngevangenisstraf vervang word deur die oplegging van boetes. Die geld moet dan vir die aanwending van individualisasie-tegnieke beskikbaar gestel word. Gracia Iturbe van Venezuela, 'n sterk voorstander van 'n omvattende individualisasieproses, wys tereg daarop dat die blote feit dat individualisasie bykomende koste vir die staat meebring, dit geensins die verwerping van die stelsel regverdig nie. In praktyk word groot bedrae geld dikwels aangewend vir aktiwiteite van geringe maatskaplike betekenis.

Nieteenstaande kritiek wat ten opsigte van individualisasie uitgespreek word, bestaan daar eenstemmigheid oor die wenslikheid van 'n *meer verligte strafbeleid* wat sal meehelp om die oortreder tot 'n verantwoordelike lid van die gemeenskap te

heroriënteer. Om dit te bewerkstellig sal goed gefundeerde prosesse en tegnieke ontwikkel moet word om duidelike insae in die gekompliseerde motiewe van die misdadigers se gedrag te kry (Cloete 1972:11-12).

#### **9.14 SAMEVATTING**

In voormelde hoofstuk is kortliks 'n oorsig gegee ten opsigte van vonnisoplegging. Daar is getoon dat die vonnisoplegger op hoogte van alle relevante feite rakende die oortreder moet wees, faktore en teenstrydighede om 'n gepaste vonnis op te lê. Soos Du Toit dit tereg stel moet deurgaans 'n besondere juridiese gebalanseerdheid aan die dag gelê word ten einde die realisering van voorvonnis-evaluering. In die opsigte is getoon dat die prosedure by straftoemeting moet staan in die lig van geregtigheid ('justice') en die voorsittende beampte vind hierdeur 'n gepaste en effektiefste vonnis. Langs hierdie middeweg behoort 'n penologiese ondersoek rakende die voorvonnis-evaluering plaas te vind ten einde 'n gepaste óf geskikte straf op te lê soos in voormelde hoofstukke 4 en 5 bespreek is.

Hoofoorwegings wat in aanmerking geneem word tydens strafoplegging en waartydens 'n gesonde balans gehandhaaf word, is in voormelde hoofstuk gestipuleer, naamlik die erns van die handeling en die graad van behandeling wat daaruit voortspruit; persoonlike omstandighede van die oortreder en die belange van die gemeenskap.

Voorts het dit duidelik geword dat dit nie moontlik is om 'n bepaalde waarde aan faktore óf 'n kombinasie van faktore toe te ken vir die daarstel van 'n regiede formule wat tydens straftoemeting navolgbaar is nie. Regslui erken elke saak en elke oortreder uniek is en derhalwe word 'n hoë premie op die individualisering van strafoplegging geplaas.

Hiemstra wys tereg daarop dat nie alleen na die aard van die oortreding en die belang van die publiek gekyk word nie, maar ook na die belange van die oortreder, met ander woorde, die vonnisoplegger moet individualiseer en daarbenewens moet gesoek word na 'n alternatiewe vir regstreekse gevangenisstraf.

In hierdie verband is verskillende skrywers se sienswyses oor strafindividualisasie in oënskou geneem en ook hoé howe die onderwerp van strafindividualisasie in Suid-Afrika hanteer. Individualisasie van straf as onderwerp word in voormelde hoofstuk onder 'n vergrootglas geplaas omrede sy voorkoms in Suid-Afrika nog 'n nuwigheid is.

Strafindividualisasie vind gestalte daarin om die beskuldigde in die strafstadium sodanig deur bevoegde en kundige instansies te laat ontleed sodat die hof hom *beter as sy eie ma sal ken* om 'n gepaste straf op te lê wat voldoende beskerming aan die samelewing bied en die oortreder te rehabiliteer, indien moontlik.

In die breë perspektief gesien word versoeke wêreldwyd gerig, nieteenstaande die kritiek wat ten opsigte van individualisasie uitgespreek word, dat individualisasie van straf in die strafstelsel geïmplementeer behoort te word en wenslikheid bestaan vir 'n meer verligte strafbeleid, prosesse en tegnieke om sodoende 'n gepaste en regverdige straf vir die individuele oortreder te vind.

**BIBLIOGRAFIE****1. AMPTELIKE SUID-AFRIKAANSE VERSLAE**

Verslae van die Kommissie op Straf- en Gevangenshervorming (Landsdown-kommissie) 1947. Staatsdrukker, Pretoria.

Verslag van die Kommissie van ondersoek na die Strafstelsel van die Republiek van Suid-Afrika (Viljoenkommissie) 1976. Staatsdrukker, Pretoria.

**2. WETTE IN SUID-AFRIKA**

Wet op Gevangenis en Verbetergestichten, Wet 13 van 1911.

Kriminele Prosedure en Bewijslevering Wet, No. 31 van 1917.

Wet op Gevangenis 1959 (Wet op Korrektiewe Dienste, No. 8 van 1959).

Wysigingswetsontwerp op Aangeleenthede rakende Korrektiewe Dienste en Toesig, 1991 (Wet No. 122 van 1991).

Strafproseswet, No. 51 van 1977.

Wet op Kindersorg, 1983 (Wet No. 74 van 1983).

Witskrif oor die Uitbreiding van die Missie van die Departement van Korrektiewe Dienste en die Instelling van Korrektiewe Toesig as 'n Alternatiewe Vonnisopsie. 6 Mei 1991.

Hansard. Debatte in die Parlement gedateer 10 Mei 1991. Staatsdrukker: Pretoria.

Wet op Proefdienste No. 116 van 1991.

Strafproseswysigingswet, 1991 (Wet 5 van 1991).

Wet op die Voorkoming en Behandeling van Dwelmafhanklikheid, 1992.

### 3. BOEKE

Abadinsky, H. 1997. *Probation & Parole: Theory and Practice*. 6th Ed. Prentice Hall: New Jersey.

Barnes, H.E. & Teeters, N.K. 1959. *New Horizons in Criminology*. 3rd Ed. Prentice-Hall: Inc.

Bottoms, A. & Stelman, A. 1988. *Social Inquiry Reports*. A framework for Practice Development. The Camelot Press Ltd., Southampton.

Callison, H.G. 1983. *Introduction to Community-Based Corrections*. McGraw-Hill Book Company: USA.

Carter, R.M. & Wilkins, L.T. 1970. *Probation and Parole*. John Wiley & Sons. Inc., New York.

Cilliers, C.H. 1980. *Lyfstraf: Geskiedkundige ontwikkeling en Penologiese Perspektief*. M.A.-verhandeling. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Cilliers, C.H. & Neser, J.J. 1984. *Enigste studiegids vir PNL303-M*. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Clear, T.R., Clear, V.B. & Burrell, W.D. 1989. *Offender Assessment and Evaluation. The Presentence Investigation Report*. Anderson Publishing Co.: U.S.A.



Cohn, Y. 1971. *The Presentence Investigation Report in the Court, A Correlation Between the Probation Officer's Reporting and the Court's Disposition*. Columbia University, D.S.W., 1969, Social Work.

De Smidt, C. 1998. *'n Penologiese Onderzoek rakende die Assessering van Oortreders vir Korrektiewe Toesig*. D. Litt et Phil proefskrif. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Du Toit, E. 1981. *Straf in Suid-Afrika*. Juta & Kie., Bpk.: Kaapstad.

Gerber, F.A. 1995. *'n Penologiese ondersoek na Korrektiewe Toesig*. M.A.-verhandeling. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Halleck, S.L. 1971. *Psychiatry and the Dilemmas of Crime*. A Study of causes, punishment and treatment. University of California Press: London.

Hamilton, G. 1946. *Principles of Social Case Recording*. Columbia University Press: New York.

Hiemstra, V.G. 1967. *Suid-Afrikaanse Strafproses*. Durban: Butterworths.

Hiemstra, V.G. 1987. *Suid-Afrikaanse Strafproses*. Durban: Butterworths.

Hogarth, J. 1971. *Sentencing as a Human Process*. University of Toronto Press: Canada.

Jacobs, J.J. 1976. *Enkele Aspekte van Maatskaplike Werk in Proefdienste*. M.A.-verhandeling. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Kay, B.A. & Vedder, C.B. 1963. *Probation and Parole*. Charles C. Thomas Publisher: U.S.A.

Killinger, G.G. & Cromwell, P.F. 1978. *Corrections in the Community*. Alternatives to Imprisonment. 2nd Ed. West Publishing Co.: New York.

King, J.F.S. 1969. *The Probation and After-Care Service*. 3rd Edition, Butterworths: London.

Kriegler, J. 1993. *Suid-Afrikaanse Strafproses*. 5de Uitgawe. Butterworths: Durban.

Krugel & Terblanche, 1992. *Praktiese Vonnisoplegging*. Die Uitgewer: Pretoria.

Lea, C.C. 1991. *The Role of the Criminologist in Sentencing*. D. Litt et Phil proefskrif. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Midgley, J., Steyn, J.H. & Graser, R. 1975. *Crime and Punishment in South Africa*. McGraw-Hill Book Company: Johannesburg.

Mocwaledi, O.I. 1996. *The Value of a Presentence Report in determining the Suitability of Sentences other than Imprisonment*. M.A.-verhandelling. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Nacro, 1993. *Pre-Sentence Reports*. A Handbook for Probation Officers and Social Workers. 1993 Revised Edition: London.

Naude, C.M.B. 1980. *'n Studie van Enkele Sosiale en Sielkundige veranderlikes en Wetsoortredings van Verbeteringskoolleerlinge*. D. Litt et Phil proefskrif. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Neser, J.J. 1980. *'n Teoretiese-Prinsipiële studie oor sekere aspekte van die Straf en Behandeling van die oortreder vanuit 'n Penologiese Perspektief*. D. Litt et Phil proefskrif. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Packer, H.L. 1968. *The Limits of the Criminal Sanction*. University Press, Stanford: California.

Rabie, M.A. & Strauss, S.A. 1981. *Punishment . An Introduction to Principles*. Lex Patria Publishers: Cape Town & Johannesburg.

Robin, G.D. & Anson, R.H. 1990. *Introduction to the Criminal Justice System*. 4th Ed. Harper & Row Publishers: New York.

Rubin, S. 1973. *Law of Criminal Correction*. West Publishing Co.: St. Paul. Minn.

Senna, J.J. & Siegel, L.J. 1990. *Introduction to Criminal Justice*. 5th Ed. West Publishing Company: New York.

Schoeman, J.P.A. 1936. *Prison administration in the Union*. M.A.-verhandeling, Universiteit van Suid-Afrika, Pretoria.

Smith, J.C. & Hogan, B. 1978. *Criminal Law*. Butterworths: London.

Smith, P.R. 1971. *Die Manlike Kleurling Jeugoortreder in die Stad - 'n vergelykende Kriminologiese Ondersoek*. D. Litt et Phil proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Snyman, C.R. 1992. *Strafreg*. Derde Uitgawe. Butterworths: Durban.

Sonnekus, E.F. 1993. *Jeugkriminologie in die RSA*. D. Litt et Phil proefskrif. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Steyn, D.G. 1958. *Gevangenisorganisasie en -beleid in Suid-Afrika*. D. Phil proefskrif, Universiteit van Pretoria: Pretoria.

Swart, D.N. 1982. *Straf en Misdaadvoorkoming : 'n Penologiese Ondersoek*. M.A.-verhandeling. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Tappan, P.W. 1951. *Contemporary Correction*. McGraw-Hill Book Company, Inc.: New York.

Van der Merwe, J.N.K. 1975. *Proefdienste: Die Rol en funksie van die vakkundige beampte (Welsyn) by die Kriminele Hof met verwysing na die stand in Port Elizabeth*. M.A.-verhandeling. Port Elizabeth.

Van der Walt, P.J. 1964. *Sosiologiese klassifikasie van Misdade*. Nasou: Kaapstad.

Van der Walt, P.J. 1975 & 1978. *Misdaad en die Gemeenskap*. 1ste uitgawe, 2de druk. Sigma Press (Edms) Bpk., Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Van der Westhuizen, J. 1977. *Inleiding tot die Kriminologiese Navorsing*. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Venter, H.J. 1952. *Residivisme*. Haum: Kaapstad-Pretoria.

Venter, F.A. 1972. *Jeugmisdaad*. J.L. Van Schaik Bpk.: Pretoria.

Wright, J. & Lewis, P.W. 1978. *Modern Criminal Justice*. McGraw-Hill Book Company: U.S.A.

#### **4. HOFSAKE EN UITSPRAKE**

S v Abrahams (1991)(1) SASV 172-178(F)

S van Adams 1971 SA 125

S Bosman en 'n Ander 1969 SA 217

S v Fredericks 1986(4) 1048 (CPD)

S v Holder 1979(2) SA 70(A)

S v Jansen and Another SA 1974 425

S v Job 1978 SA 736

R v Langeveldt 1957 SA 365

S v Lehnberg en 'n ander 1975 4 SA 553(AA)

S v Maasdorp 1966 SA 93

- S v Mkwana 1969 SA 246
- S v Motsepe 1923 TPD 380
- S v Motsoaledi 1962 SA 703
- S v Ngaka 1969 SA 213
- S v Paile 1979 SA 769
- S v Pute 1990(1) SACR 330(C) + 339(K)
- S v Rabie 1975 4 SA 855 (A) 861(AD)
- S v Scheepers 1977(2) SA 154(A)
- S v Yibe 1964(3) SA 502(O.K.)
- S v Zinn (Supra N13) SA 537(A)
- S v Zonele and Others 1959 (3) SA 319(A) (330E)

## 5. ARTIKELS

Barnett, J.B. & Gronewold, D.H. 1962. *Confidentiality of the Presentence Report*. Federal Probation 26, p.26-30.

Bennie, S.G. Junie 1991. *Bevoegdhede en Pligte van Proefbeamptes*. Welfare Fokus. Departement van Gesondheidsdienste en Welsyn Administrasie: Volksraad, Vol. 26, Issi, p.4-9.

Beijung Rules, 10 Dec.1985. *United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice*, U.S. Congress.

Blessing, L.B. March 1951. *If I were a probation officer*. Federal Probation. Vol. 20, No. 1, p.22-24.

Carter, R.M. 1978. *Presentence Report Handbook*. National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice. Law Enforcement Assistance Administration. United States Department of Justice, p.15-57.

Cloete, M.G.T. April 1972. *Enkele beskouings oor die individualisasieproses en Misdaad*. Misdaad, Straf en Hervorming, No. 1, p.6-12.

Cohn, A.W. & Ferriter, M.M. 1990. *The presentence investigation : an old saw with new teeth*. Federal Probation. Vol. 54. No. 3, p.15-25.

Dickey, W. 1979. *The Lawyer and the Accuracy of the Presentence Report*. Federal Probation Vol. 28, p.28-38.

Die Beeld, 7 November 1998. Geweldkultuur stomp jonges af. Pretoria

Dombek, C.F. & Chitra, M.W. 1981. *The Pre-sentence Report : An update*. 23 Criminal Law Quarterly 216, p.216-227.

Graser, R. 1971. *The pre-sentencing investigation: Its purpose and value*. Acta Juridica, p.181-189.

Graser, R. November 1972. *Rehabilitasie, kan dit in 'n inrigtingsopset bereik word?* Misdaad, Straf en Hervorming. Vol. 1, No. 2, p.32-37.

Graser, R. April 1972. *Die Behoeftte aan Inligting oor die Oortreder en sy Agtergrond*. Misdaad, Straf en Hervorming. Vol. 1, No. 1, p.36-41.

Graser, R. Maart 1973. *Doeltreffende Straftoemeting*. Misdaad, Straf en Hervorming. Vol. 2, No. 1, p.43-47.

Graser, R. Februarie 1975. *Misdaadvoorkoming : Enkele Beskouings*. Misdaad, Straf en Hervorming. Vol. 4, No. 1, p.61-73.

Jaffe, H.J. 1989. *The Presentence Report, Probation Officer Accountability, and Recruitment Practices*. Some influences of guideline sentencing. Federal Probation. Vol. 53, No. 3, p.12-14.

Keve, P.W. 1960. *The professional character of the presentence report*. Federal Probation 26, p.51-56.

Klopper, C.F. 1990. *Strafindividualisasie in Suid-Afrika*. SACJ (1990) 2 SAS, p.140-149.

Krugel, W.F. 28 & 29 September 1989. *Die nut en gebruik van voorvonnisverslae by vonnisoplegging*. Symposium: Die hantering van die oortreder in die voorvonnis -en navonnisfase. Departement Kriminologie (Unisa), Departement Gesondheidsdienste en Welsyn, Departement Justisie, Die Instituut vir Kriminologie en Krimsa, p.1-14.

Merrit, F.S. 1983. *Defamation - References to Third Persons in Presentence Reports*. 19 Criminal Law Bulletin 362, p.362-366.

Neser, J. 1986. *Assesseringseenheid by die Landdroshof in Pretoria: Gevallestudies*. SASK, p.65-66.

Neser, J. 1986. *Enkele sienswyse van die regbank rakende die voorvonnisverslag*. Welsynsfokus, p.3-5.

Neser, J. & Van der Westhuizen, J. 1985. *Menings van 'n Aantal Vonnisopleggers aangaande Sekere Aspekte van Vonnisoplegging*. SASK, p.18-27.

Pieterse, J.E. 28 & 29 September 1989. *Oorsig oor sake onder bespreking*. Symposium: Die hantering van die oortreder in die voorvonnis -en navonnisfase. Departement Kriminologie (Unisa), Departement Gesondheidsdienste en Welsyn, Departement Justisie, Die Instituut vir Kriminologie en Krimsa, p.11-13.

Prinsloo, J.H. 1991. *Proefbeampes as inligtingsbron*. Die Landdros, Vol. 26, p.104-114.

Prinsloo, J.H. Maart 1992. *Die individualisering van straf: Enkele empiriese bevindings*. Die Landdros, Vol. 27, No. 1, p.53-69.

Richmond, R. 1982. *A Proposal to Ensure Accuracy in Presentence Investigation Reports*. The Yale Law Journal, Vol. 91, p.1225-1232.

Roche, A.W. 1965. *The Position for Confidentiality of the Presentence Investigation Report*. Albany Law Review, Vol. 29, p.206-224.

Rosecrance, J. 1987. *A typology of presentence probation investigators*. International-Journal-of-Offender. Vol. 31, No. 2, p.163-177.

Roux, J.P. November 1972. *Rehabilitasie, kan dit in 'n inrigtingsopset bereik word?* Misdaad, Straf en Hervorming, Vol. 1, No. 2, p.32-37.

Roux, J.P. Oktober 1973. *Die Gevangenis: Rehabilitasieverwagtings*. Misdaad, Straf en Hervorming. Vol. 2, No. 3, p.16-25.

Roux, J.P. 1976. *Die Gevangenis: Rehabilitasieverwagtings*. Nexus: Gevangenisdiens Tydskrif, Deel 1, p.38-39.

Rush, C. & Robertson, J. 1987. *Presentence Reports*. The Utility of Information to the Sentencing Decision. Law-and-Human-Behaviour, Vol.11, No. 2, p.147-155.

Schaffer, B. 1967. *The Defendants Right of Access to Pre-Sentence Reports*. Criminal Law Bulletin, Vol. 3, No. 10, p.674-681.

Shockley, C. 1988. *The Federal Presentence Investigation Report: Postsentence Disclosure under the freedom of Information Act*. Administrative-Law-Review, p.79-115.

Skeen, A. 1982. *Sentencing: certain thoughts on pre-sentence reports*. 6 SACC, p.246-249.



Smit, Van Zyl, D., Stoker, S. & Van der Merwe, S.E. 1981. *Strafregspiegling en penologie*. SASK, p.73-77.

Spica, A.R. August 1987. *Presentence Reports*. The Key to Probation Strategy. *Corrections Today* v49, p.192-193.

Swygert, L.M. March 1956. *Individualized Treatment in Probation*. Federal Probation. Vol. 20, No. 1, p.18-19.

Terblanche, S.S. Maart 1991. *Korrektiewe Toesig*. Die Landdros, Vol. 26, No. 1, p.150-157.

Terblanche, S.S. November 1992. *Korrektiewe toesig: pêrel of sandkorrel?* Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Strafregepleging. Vol. 3, p.254-271.

Thomsen, R.C. 1964. *Confidentiality of the Presentence Report: A Middle Position*. Federal Probation 8, p.8-10.

Van den Berg, P.J.H. Februarie 1974. *Proefdienste*. Misdaad, Straf en Hervorming. Vol. 3, No. 1, p.42-61.

Van der Merwe, S.E. 1980. *The contents and evidential aspects of a pre-sentence report*. 4 SACC, p.126-131.

Van Niekerk, C. Maart 1995. *Strafoogmerke in die Suid-Afrikaanse reg, alternatiewe vonnismoontlikhede en korrektiewe toesig*. Die Landdros, Vol. 31, No. 1 p.43-46.

Van Zyl, F.H. 1983. *Die noodsaaklikheid van die voorvonnisverslag by strafoplegging*. 7 SACC, p.54-63.

Wesson, A.M. June 1986. *Recommendations for sentence in Probation Reports - An argument against*. Justice of the Peace 406, p.406-407.

White, S. September 1978. *The Nineteenth Century Origins of Pre-sentence Reports*. Australian and New Zealand Journal of Criminology, p.157-174.

Wilson, J.J. 1961. *A New Arena is Emerging to Test the Confidentiality of Presentence Reports*. Federal Probation, p.6-11.

Zeelie, J.F. 1992. *In die waan van gepaste vonnisoplegging*. Die Landdros, Vol. 27, No. 1, p.31.